

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS

BILETENS

NR.30 / 2025 FEBRUĀRIS

PĀRSKATS PAR
AUGSTĀKĀS
TIESAS DARBU
2024.GADĀ

NAV CITA CEĻA, KĀ
VIEN TAISNĪGĪ LIKUMI
UN PIEPILDĪTS
VALSTS BUDŽETS

JURIDISKĀ
SILOĢISMA
STRUKTŪRA

KĀ DZĪVĒ
NEIET
KĀ PRET
KALNU

IZMANTOJIET VADLĪNIJAS KASĀCIJAS SŪDZĪBAS SAGATAVOŠANĀ!

Ja tiesājoties nonākts līdz apgabaltiesas nolēmuma pārsūdzēšanai Senātā, svarīgi apdomāt, vai to darīt.

Ja darīt – tad sagatavot kvalitatīvu kasācijas sūdzību. Lai palīdzētu lietu dalībniekiem, Augstākā tiesa sagatavoja trīs informatīvus bukletus – par kasācijas sūdzību civillietā, krimināllietā un administratīvajā lietā.

KASĀCIJAS SŪDZĪBA CIVILLIETĀ

Apgabaltiesas kā apelācijas instances tiesas spriedumu vai lēmumu var pārsūdzēt kasācijas kārtībā Senātā. Civiltiesas likumā ir noteikti izņēmumi, kad apgabaltiesas spriedums nav pārsūdzams. Norāde par pārsūdzības tiesībām atrodama tālīt pēc sprieduma rezultātus daļas.

KASĀCIJAS TIESVEDĪBA IR PAPILŪ PĀRBAUDE:

- vai lietā tiesību normas ir piemērotas pareizi;
- vai nav pārkāpta likumā noteiktā lietas izspiešanas kārtība.

SENĀTS KASĀCIJAS TIESVEDĪBĀ ATŠĶIRĪBĀ NO PIRMĀS UN APELĀCIJAS INSTANČES TIESAS NEIZSKATA LIETU PĒC BŪTĪBAS:

- neskatīdno lietas faktiskos apstākļus;
- pierādījumus un sodu ietekmējošos apstākļus no jauna neizvērtē.

KASĀCIJAS TIESVEDĪBĀ ATŅEMT DERĪGĪBĀ:

- Ja kasācijas sūdzība neietilpst likumā noteiktajā termiņā;
- Ja sūdzībā norādītajos tiesību jautājumos jau ir izvērtējusies Senāta funkcijā un pārsūdzējam spriedums tai attiecībā;
- Ja, izvērtējot sūdzības argumentus, nav atzīmējama pamata uzskats, ka tiesas lēmums ir nepareizs un lietai ir būtiska nozīme vienotās tiesu prakses nodrošināšanā vai tiesiskā vienotībā.

Lai noskaidrotu, vai sūdzība jāņem vērā, iesniedzot to Senāta funkcijā, iepazīties ar Senāta funkcijām.

Kasācijas sūdzības sagatavošana

Ja persona neprot latviski valodu, sūdzību var iesniegt valodā, ko tā prot.

KASĀCIJAS SŪDZĪBA KRIMINĀLLIETĀ

Apgabaltiesas kā apelācijas instances tiesas spriedumu vai lēmumu var pārsūdzēt kasācijas kārtībā Senātā. Kriminālprocesa likumā ir noteikti izņēmumi, kad apelācijas instances nolēmums nav pārsūdzams.

Norāde par pārsūdzības tiesībām atrodama tālīt pēc sprieduma vai lēmuma rezultātus daļas.

KASĀCIJAS TIESVEDĪBA IR PAPILŪ PĀRBAUDE:

- vai lietā tiesību normas ir piemērotas pareizi;
- vai nav pārkāpta likumā noteiktā lietas izspiešanas kārtība.

SENĀTS KASĀCIJAS TIESVEDĪBĀ ATŠĶIRĪBĀ NO PIRMĀS UN APELĀCIJAS INSTANČES TIESAS NEIZSKATA LIETU PĒC BŪTĪBAS:

- neskatīdno lietas faktiskos apstākļus;
- pierādījumus un sodu ietekmējošos apstākļus no jauna neizvērtē.

KASĀCIJAS SŪDZĪBU KRIMINĀLLIETĀ VAR IESNIEGT:

- apšaubotais, viņa aizstāvis;
- cietulis, viņa pārstāvis;
- kriminālprocesā atskartais mantas īpašnieks kura mantai uzlikta arests.

Kasācijas sūdzība sagatavojama latviski valodā. Ja persona neprot latviski valodu, sūdzību var iesniegt valodā, ko tā prot.

KASĀCIJAS SŪDZĪBA ADMINISTRATĪVAJĀ LIETĀ

Administratīvās apgabaltiesas kā apelācijas instances spriedumu var pārsūdzēt kasācijas kārtībā Senātā. Likumā ir paredzēti izņēmumi, kad Senātā var pārsūdzēt Administratīvās rajona tiesas spriedumu, tiesas nolēmumi arī izņēmumi, kad zemākas instances tiesas spriedums nav pārsūdzams.

Norāde par pārsūdzības tiesībām atrodama tālīt pēc sprieduma rezultātus daļas.

KASĀCIJAS TIESVEDĪBĀ PĀRBAUDE:

- vai lietā materiālo tiesību normas ir piemērotas pareizi;
- vai nav pārkāpta likumā noteiktā lietas izspiešanas kārtība;
- vai tiesa nav pārsniegusi savas kompetences robežas.

Neskatoties uz to, kas notiek, kas noveda vai varēja notikt, ja lietas nepareizs izspiešanas.

SENĀTS KASĀCIJAS TIESVEDĪBĀ ATŠĶIRĪBĀ NO PIRMĀS UN APELĀCIJAS INSTANČES TIESAS NEIZSKATA LIETU PĒC BŪTĪBAS:

- neskatīdno lietas apstākļus un nevērtē pierādījumus;
- nelikumīgu, vai tiesāde ir pieņemusi pareizu lēmumu vai no.

Kasācijas tiesvedībā ir izšķiroši zemākas instances tiesas sprieduma pareizības pārbaudei no tiesību jautājumu viedokļa.

Kasācijas tiesvedībā atņem derīgumu, ja sūdzība nesniedz likumā noteiktajām prasībām.

KASĀCIJAS TIESVEDĪBĀ ATŅEMT DERĪGĪBĀ:

- sūdzība norādītajos tiesību jautājumos jau ir izvērtējusies Senāta funkcijā un pārsūdzējam spriedums tai attiecībā;
- izvērtējot sūdzības argumentus, nerodas šaubas par pārsūdzējam sprieduma tiesiskumu un izskatāmājam lietai nav nozīmes jurisdikcijas veidošanā;
- sūdzība ir kļūsti atzārkāta un izskatīta.

KONSPEKTĪVS SKAIDROJUMS

- Ar ko kasācija atšķiras no tiesāšanās pirmajā instancē un apgabaltiesā
- Kad Senāts atsaka ierosināt kasācijas tiesvedību
- Par drošības naudu
- Par Senāta judikatūru
- Kontroljautājumi, pirms iesniegt kasācijas sūdzību

Bukleti izstrādāti atbilstoši Senāta apstiprinātajām Kasācijas sūdzības sagatavošanas vadlīnijām (publicētas www.at.gov.lv)

IZMANTOJIET SAVAS IESPĒJAS BŪT ZINOŠIEM!

Augstākās tiesas senatori 2025.gada februārī

- 1.rindā no kreisās Rudīte Vīduša, Ināra Garda, Anīta Poļakova, Aigars Strupišs, Normunds Salenieks, Anīta Kovaļevska, Inguna Radzeviča, Ivars Bičkovičs;
2.rindā Valērijs Maksimovs, Zane Pētersone, Kristīne Zīle, Irīna Jansone, Ļubova Kušnīre, Vēsma Kakste, Diāna Makarova, Sanīta Osipova, Sandra Kaija, Līvija Sliņa, Gvido Ungurs;
3.rindā Aldis Laviņš, Intars Bisters, Inese Grauda, Ieva Višķere, Dzintra Amerīka, Indra Meldere, Inese Laura Zemīte, Dzintra Balta, Laura Konošonoka, Aivars Uminskis, Jānis Pleps
(klāt nav Marika Senkāne, Erlens Kalniņš, Ermīns Darapojskis, Aija Branta, Kaspars Balodis)

BIĻETENS Nr.30 2025. gada februāris

ISSN 1691-810X

Izdevējs
**LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA**
Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redaktore Rasma Zvejniece

Foto:
Augstākā tiesa,
Valsts prezidenta kanceleja (I. Znotiņš),
Saeima (I. Ābele),
Latvijas Zinātņu akadēmija (J. Brencis),
Latvijas Universitāte (T. Grīnbergs),
Latvijas Radio (A. Strokins),
Eiropas Cilvēktiesību tiesa,
Lietuvas Augstākā tiesa,
Augstākās tiesas senatori un darbinieki

Iespiests
ADverts
printing house

Metiens 300 eks. Rīga, 2025

I AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA	4
Aktualitātes	4
II PĀRSKATS PAR AUGSTĀKĀS TIESAS DARBU 2024.GADĀ	8
III TIESĪBDOMAS	48
<i>Aigars STRUPIŠS.</i> Nejūtot un neredzot taisnīgumu, cilvēks nejūtas droši	48
<i>Sanita OSIPOVA.</i> Pieļaujamās kritikas robežas valsts amatpersonu darbam	50
<i>Sanita OSIPOVA.</i> Tiesiska valsts: modeļi, kritēriji un īstenošana	53
<i>Jānis PLEPS.</i> Franča Trasuna konstitucionālais mantojums: tiesiskās idejas Latvijas valsts pamatos	58
<i>Jānis PLEPS.</i> Profesors Konstantīns Čakste un Latvijas valsts: tiesībnieka pienākumi un atbildība par demokrātisku tiesisku valsti	60
<i>Rudīte VĪDUŠA.</i> Nav cita ceļa, kā vien taisnīgi likumi un piepildīts valsts budžets	67
<i>Aleksandra AZEVA.</i> Senāta 2024.gada prakse par atbildību pastiprinošiem apstākļiem (Krimināllikuma 48.pants)	70
<i>Viktorijs SOŅECA.</i> Mākslīgā intelekta akts – būtiskākie aspekti	75
<i>Zinaida INDRŪNA.</i> Civilprocesa (no)likums (1918–1940)	81
<i>Jānis MUSTS.</i> Juridiskā siloģisma struktūra	85
Juridiskās literatūras jaunumi	101
<i>Dace ŠULMANE.</i> Par jaunajiem ELI Mount Scopus Eiropas tiesnešu neatkarības standartiem	102
IV KOMANDĒJUMU PIEREDZE	105
Pieredzes vizītes	105
Senatoru vizīte Eiropas Cilvēktiesību tiesā	105
Komandējumu atziņas	106
<i>Dzintra AMERIKA, Jānis PLEPS, Zane PĒTERSONE, Ermīns DARAPOLSKIS, Jānis GEKS, Anita ZIKMANE, Rihards GULBIS</i>	
V TIESĪBU PRAKSE	120
Tiesu prakses apkopojumi	120
2024.gada judikatūra pārskats	122
Senāta dialogs ar Eiropas Savienības Tiesu 2024.gadā	122
Senāta dialogs ar Satversmes tiesu 2024.gadā	125
Būtiski tiesību jautājumi Senāta praksē	128
VI NO OTRAS PUSES	131
Kā dzīvē neiet kā pret kalnu. <i>Saruna ar Ļubovu KUŠNIRI</i>	131
VII VĒSTURE	136
Augstākās tiesas Administrācijai 20 gadi	136
Administrācijas 20 gadu darbs sekmējis Augstākās tiesas neatkarību un attīstību	138

AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA

Aktualitātes

SENATORU SASTĀVA IZMAIŅAS DEPARTAMENTOS

28.decembrī tiesneša amata pienākumus beidza pildīt un izdienas pensijā devās Senāta Kriminālietu departamenta senators Artūrs Freibergs. Tiesneša amatā nostrādājis 34 gadus, 32 no tiem Augstākajā tiesā. Kopš 2004.gada senators Kriminālietu departamentā.

Artūra Freiberga darbs novērtēts ar Augstākās tiesas Atzinības rakstiem, Tieslietu sistēmas Goda zīmi, kā arī valsts apbalvojumu – Atzinības krustu. Senators atzīst, ka liels gandarījums ir arī izaudzīnātie darba turpinātāji – divi no viņa bijušajiem palīgiem kļuvuši par tiesnešiem, bet divi strādā par prokuroriem.

3.februārī Civillietu departamenta senatora amatā stājās Gvido Ungurs. Viņa tiesneša amata stāžs ir 20 gadi. Tiesneša amata pienākumus sācis pildīt Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā, bet kopš 2010.gada – Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijā.

AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA UN VALSTS PREZIDENTA SARUNAS AKCENTI: VALSTS DROŠĪBA, TIESU NEATKARĪBA UN EFEKTIVITĀTE

4.februārī Valsts prezidents Edgars Rinkēvičs Rīgas pilī tikās ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju Aigaru Strupišu, lai pārrunātu Latvijas tiesu darbu 2024.gadā, kā arī Tieslietu padomes un Augstākās tiesas pašreizējās aktualitātes.

Valsts prezidents norādīja, ka 2025.gadā kā nemainīga prioritāte saglabājas Latvijas drošības stiprināšana, un tiesu varai šajā ziņā ir būtiska loma. Augstākās tiesas priekšsēdētājs uzsvēra, ka tiesu vara veiksmīgi risina izaicinājumus, ar kuriem tā sastopas, un informēja Valsts prezidentu par Augstākās tiesas veikto tiesu prakses apkopojumu par

apcietinājuma piemērošanas jautājumiem saistībā ar t.s. „spiegu lietām”.

Runājot par centieniem stiprināt tiesu varas neatkarību un efektivitāti, Augstākās tiesas priekšsēdētājs norādīja, ka ir ielikts pamats tiesu sistēmas turpmākai mūsdienīgai attīstībai, kas balstās uz plānošanu, statistiku un prognozēm. Tiesneša amata statusam un prasībām atbilstošas atlases procedūras nodrošina kvalificētu tiesnešu nonākšanu amatos. Diemžēl juridiskās izglītības problēmas ir viens no kavējošiem faktoriem. Augstākās tiesas priekšsēdētājs

akcentēja trīs būtiskākās 2025.gada prioritātes.

Pirmkārt, tiesu organizatoriskās un finansiālās atsaistes no izpildvaras pirmais posms, nododot Tiesu administrācijas funkcionālo pārziņu Tieslietu padomei. „Vienlaikus svarīgi ir nepakļaut riskam Augstākās tiesas patstāvību un neatkarību,” uzsvēra priekšsēdētājs.

Otrkārt, 30 gadus milzušās problēmas ar tiesu darbinieku kvalitātes un atlīdzības reformu.

Treškārt, jaunizveidotās Tieslietu akadēmijas „uzlikšana uz sliedēm”, kas būs ieguldījums tiesnešu, prokuroru un tiesu darbinieku profesionālajā izglītībā.

SENATORS AIVARS UMINSKIS VADA TIESAS PROCESA IZSPĒLI SKOLĒNIEM DAUGAVPILĪ

Senāta Krimināllietu departamenta senators Aivars Uminskis vadīja tiesas izspēli 9.–12.klašu skolēniem no Daugavpils Valsts ģimnāzijas, Daugavpils Tehnoloģiju vidusskolas–liceja, Daugavpils Zinātņu vidusskolas, Daugavpils Saskaņas pamatskolas.

Senatora vadībā skolēni izspēlēja tiesas procesu, izskatot krimināllietu apsūdzībā par velosipēda zādzību. Skolēni iejutās tiesnešu, prokurora, apsūdzēto, viņu aizstāvju, cietušā un liecinieka lomās. Pēc tiesas procesa izspēles skolēni uzklusēja senatora kā eksperta viedokli. Notika arī diskusija par advokāta, prokurora un tiesneša lomu taisnīguma nodrošināšanā.

Viens no izspēles iniciatoriem – Daugavpils Valsts ģimnāzijas 12.klases skolēns Mareks Vaclavs Dekterevs stāsta: „Sākumā ideja radās kā pilsoniskā

iniciatīva. Zināju, ka tiesu izspēles notiek Rīgā, tāpēc pagājušajā gadā nolēmām organizēt tādu arī Daugavpils skolēniem, lai arī viņi varētu iejusties procesa dalībnieku lomās un saprast, vai grib studēt jurisprudenci. Mani iedvesmoja tiesas procesa izspēle Augstākās tiesas Ēnu dienā, kur tiesas priekšsēdētāja lomu izpildīja tiesnesis, nevis skolēns. Tad arī radās ideja šogad uz tiesas izspēli Daugavpilī pieaicināt senatoru.”

Tiesu izspēle notika sadarbībā ar Augstāko tiesu, Daugavpils valstspilsētas Jaunatnes lietu un sporta pārvaldi, Europe Direct Dienvidlatgales centru, Daugavpils Valsts ģimnāziju, Daugavpils pilsētas Izglītības pārvaldes Vēstures un sociālo zinību skolotāju metodisko apvienību.

TEMĪDAS BALVAS-2024 SAŅEM ZANE PĒTERSONE, OSKARS KULMANIS UN ELĪNA MAJORE

Temīdas balvu – 2024 saņēmēji Oskars Kulmanis, Zane Pētersone un Elīna Majore

Augstākās tiesas Profesionālā Temīdas balva 2024.gadā piešķirta Civillietu departamenta senatorei Zanei Pētersonei, Radošā Temīdas balva – Krimināllietu departamenta zinātniski analītiskajam padomniekam Oskaram Kulmanim, Īpašā Temīdas balva – Kancelejas vadītājai Elīnai Majorei.

Profesionālā Temīdas balva Zanei Pētersonei piešķirta par Latvijas pārstāvēšanu starptautiskā līmenī vairākās tieslietu organizācijās un sadarbības tīklos, kā arī iesaisti starptautisku pasākumu organizēšanā Latvijā. 2024.gadā senatore bija moderatore un lektore Patentu valdes, Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas, ES Intelektuālā īpašuma biroja un Eiropas Patentu iestādes seminārā tiesniešiem par intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību, organizēja Eiropas Preču zīmju tiesnešu tīkla sanākumi Rīgā un kā Tieslietu akadēmijas kursa direktore moderēja starptautiskajā konferencē par delikttiesību aktualitātēm.

Radošās Temīdas balvas saņēmēja, Krimināllietu departamenta padomnieka Oskara Kulmaņa darba pienākumu izpildi raksturo entuziasms, iniciatīva un radošums. Viņš ne tikai ģenerē idejas, bet arī aktīvi tās realizē. 2024.gadā koordinēja departamenta tikšanos ar Ģenerālprokuratūras prokuroriem, organizēja semināru par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu sadarbībā ar ASV vēstniecību, sagatavoja 10 gadu tiesu prakses apkopojumu par izvairīšanos no nodokļu nomaksas un apkopojumu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, piedalījās Tieslietu akadēmijas mācību programmas cilvēktiesību sadaļas izstrādē un lasīja lekcijas Tiesnešu mācību centrā.

Īpašā Temīdas balva Kancelejas vadītājai Elīnai Majorei par spēju tikt skaidrībā ar dažādiem jaunievedumiem Tiesu informācijas sistēmā un saistībā ar e-lietas ieviešanu. Ja notiek kas negaidīts, viņa ātri, saprotami, ar nemainīgi pozitīvu, atbalstošu attieksmi palīdz ikvienam darbiniekam sameklēt īsto risinājumu problēmai.

SENATORI APSPIEŽ KASĀCIJAS INSTANCES EFEKTIVITĀTI UN ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVU

Lai runātu par kasācijas instances attīstības aktuālajiem jautājumiem, novembrī Augstākās tiesas senatori tikās konferences formātā. Pēdējos gados Senātā jau analizēti kasācijas instances efektivitātes atsevišķi aspekti, šoreiz diskusijas centrā tādi jautājumi kā Senāta atziņu konceptualizācija, Senāta iespējas noslēgt tiesvedību arī grozot apelācijas instances nolēmumu, kā arī Senāta nolēmumu argumentācijas atsevišķi aspekti.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs analizēja lietu izskatīšanu Senātā, īpašu uzmanību

veltot kasācijas robežu ievērošanai, vienlaikus stratēģiski domājot par tiesvedības efektivitāti. Departamentu priekšsēdētāji Anita Poļakova, Normunds Salenieks un Anita Kovaļevska iezīmēja aktualitātes departamentos. Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāte Laila Medina salīdzinājumam skaidroja un vērtēja darba procesus Eiropas Savienības Tiesā gan attiecībā uz lietas sagatavošanu, gan nolēmuma argumentāciju un judikatūras konceptu veidošanu un attīstīšanu.

JAUNO JURISTU UNIVERSITĀTĒ IEPAZĪSTINA AR TIESNEŠA UN TIESAS DARBINIEKU PROFESIJĀM

Augstākās tiesas pārstāvji oktobrī piedalījās Latvijas Universitātes Jauno juristu universitātes pirmajā nodarbībā, lai pastāstītu vidusskolēniem par Augstāko tiesu, tās darbu un vietu tiesu sistēmā, kā arī iepazīstinātu ar dažādiem juristu amatiem tiesās. Jauno juristu universitāte pulcinājusi gandrīz 200 vecāko klašu skolēnus no visas Latvijas, kas vēlas stiprināt savu iespējamo izvēli nākotnē studēt jurisprudenci.

Administratīvo lietu departamenta senators Jānis Pleps, zinātniski analītiskais padomnieks Jānis Geks un senatora palīgs Kārlis Plusniņš iepazīstināja ar trīspakāpju tiesu sistēmu, lietu veidiem un pārsūdzības iespējām. Topošie studenti uzzināja par tiesneša un citiem juristu amatiem Augstākajā tiesā – ieguldījumu lietu izskatīšanā sniedz arī zinātniski analītiskie padomnieki, kas risina sarežģītus tiesību jautājumus, un senatoru palīgi, kuri pēta tiesību jautājumus, gatavo nolēmumu projektus un nodrošina dokumentu apriti

Jānis Geks, Jānis Pleps un Kārlis Plusniņš gatavojas prezentācijai

tiesā. Sarunas gaitā uzsvērts, kāpēc tiesību studijas un pēc tam darbs tiesā varētu būt pievilcīgs un kādām lietām jāpievērš uzmanība, ja grib strādāt tiesā.

PĀRSKATS PAR AUGSTĀKĀS TIESAS DARBU 2024.GADĀ

IEVADS	9
AUGSTĀKĀS TIESAS VADĪBA	10
AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMS	11
SENATORI	11
KOPSAVILKUMS	13
Augstākās tiesas darbs virzīts uz efektivitāti un kvalitāti <i>Augstākās tiesas priekšsēdētāja Aigara STRUPIŠA kopsavilkums par Augstākās tiesas darbu 2024 gadā un uzdevumiem 2025.gadam</i>	13
Senāta darba statistika	16
STRUKTŪRVIENTĪBU DARBĪBAS PĀRSKATS	18
CIVILLIETU DEPARTAMENTS <i>Departamenta priekšsēdētāja Normunda SALENIEKA ziņojums</i>	18
KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTS <i>Departamenta priekšsēdētājas Anitas POĻAKOVAS ziņojums</i>	28
ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTS <i>Departamenta priekšsēdētājas Anitas KOVAĻEVSKAS ziņojums</i>	33
JUDIKATŪRAS UN ZINĀTNISKI ANALĪTISKĀ NODAĻA <i>Nodaļas vadītājas Anitas ZIKMANES ziņojums</i>	39
ADMINISTRĀCIJA <i>Administrācijas vadītājas Sandras LAPINAS ziņojums</i>	42
DISCIPLINĀRTIESA	46
PLĒNUMA VIESU UZRUNAS	47
<i>Tieslietu ministre Inese Lībiņa EGNERE. Mums ir labi veicies ar cieņpilnu dialogu</i>	47

IEVADS

Augstākās tiesas darbs 2024.gadā bija virzīts uz efektivitāti un kvalitāti.

Saņemto un pabeigto lietu skaits Senātā aizvadītajā gadā bijis līdzsvarā: saņemtas 2008 lietas, izskatītas 2005. Šībrīža slodze – gadā vidēji 50–60 lietas vienam senatoram – ir optimāla un ļauj kvalitatīvi īstenot Senāta pamatfunkciju – vienotas judikatūras veidošanu.

Civillietu departamentā un Krimināllietu departamentā lietu izskatīšanas termiņi (attiecīgi 4,5 un 3,6 mēneši) ir tuvu optimālajam. Arī Administratīvo lietu departamentam izdevies veiksmīgi samazināt „ilgo” lietu atlikumu, kā arī uzlabot vidējo lietas izskatīšanas termiņu (9,8 mēneši).

Par to, kā efektīvizēt Senāta darbu, senatori diskutēja iekšējā konferencē „Kasācijas instances efektivitāte un attīstības perspektīvas”.

Aktīvs bijis Augstākās tiesas dialogs – gan ar lietu dalībniekiem, gan Satversmes tiesu un citām Latvijas tiesām, gan Eiropas Savienības Tiesu, Eiropas Cilvēktiesību tiesu un citu Eiropas valstu Augstākajām tiesām.

Sadarbībā ar sabiedriskās politikas centru „Providus” Augstākā tiesa veica tieslietu profesionāļu, kas piedalās tiesu procesos (advokāti, prokurori, iestāžu juristi), aptauju par tiesas darba vērtējumu. Profesionāļu vērtējums ir augsts – Senātam uzticas 87%, 83% uzskata, ka Senāta spriedumi un lēmumi

ir taisnīgi. Lai pastāvīgi monitorētu lietu dalībnieku vērtējumu, ieviesta pastāvīga aptaujas anketa, kas dalībniekiem tiek nosūtīta elektroniski kopā ar Senāta nolēmumu.

Augstākajā tiesā 2024.gadā stažējās pieci zemāku instanču tiesu tiesneši. Notika jauno tiesnešu diena. Departamenti dažādos formātos tikušies ar apgabaltiesām un pirmās instances tiesām. Senatori lasījuši lekcijas un vadījuši seminārus Latvijas Tiesnešu mācību centrā.

Starptautiski Augstākā tiesa pārstāv Latviju Eiropas Savienības Augstāko tiesu priekšsēdētāju tīklā un Eiropas Savienības Valsts padomju un Augstāko administratīvo tiesu asociācijā. Tiesnešu apmaiņu programmu ietvaros Augstākajā tiesā pieredzi guva Polijas Augstākās tiesas un Austrijas Augstākās administratīvās tiesas kolēģi.

Baltijas valstu Augstāko tiesu ikgadējā tikšanās aizvadītajā gadā notika Lietuvā. Augstākās tiesas vadības un Administrācijas delegācija pieredzes apmaiņā apmeklēja Čehijas Republikas Augstāko tiesu. Senatori pieredzi guva Eiropas Savienības Tiesā un Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Savukārt zinātniski analītiskie padomnieki – Igaunijas Augstākajā tiesā.

Saistībā ar Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 20.gadadienu Augstākā tiesa rīkoja starptautisku konferenci „Eiropas Savienības vērtības – katra

AUGSTĀKĀS TIESAS | SENĀTA DARBĪBAS STRATĒGIJA 2021.-2025.GADAM

PRIORITĀRIE DARBĪBAS VIRZIENI:

- Stablas judikatūras veidošana
- Efektīva kasācijas procesa nodrošināšana
- Resursu izmantošanas un iekšējo procesu efektīvizēšana
- Sadarbība un dialogs
- Sabiedrības informēšana un izglītošana

nacionālā tiesneša atbildība". Augstākajā tiesā notika Eiropas Preču zīmju tiesnešu tīkla sanāksme.

Arī ar sabiedrību Augstākās tiesas komunikācija ir atvērta un proaktīva.

Augstākās tiesas gada pārskata plēnums notika 17.janvārī. Pārskatu par aizvadīto gadu, kā arī būtiskākajām judikatūras tendencēm sniedza departamentu vadītāji – Civillietu departamenta

priekšsēdētājs Normunds Salenieks, Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja Anita Poļakova, Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Anita Kovaļevska. Plēnumu uzrunāja tieslietu ministre Inese Lībiņa-Egnere.

Publiskajā pārskatā apkopoti ziņojumi un uzrunas plēnumā, Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas un Administrācijas atskaites, statistikas dati un cita Augstākās tiesas informācija.

AUGSTĀKĀS TIESAS VADĪBA

Augstākās tiesas vadība: (no kreisās) Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja Anita Poļakova, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš, Civillietu departamenta priekšsēdētājs Normunds Salenieks, Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Anita Kovaļevska

AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJS

Augstākās tiesas darbu vada priekšsēdētājs, kuru no tiesnešu vidus amatā pēc plēnuma ieteikuma uz piecu gadu termiņu apstiprina Saeima.

Kopš 2020.gada 16.jūnija Augstākās tiesas priekšsēdētājs ir Aigars Strupišs.

2025.gads Augstākās tiesas dzīvē būs nozīmīgs arī ar to, ka beidzas Aigara Strupiša pirmais pilnvaru termiņš Augstākās tiesas priekšsēdētāja amatā. Notiks Augstākās tiesas priekšsēdētāja vēlēšanas.

DEPARTAMENTU PRIEKŠSĒDĒTĀJI

Senāta departamentu darbu vada priekšsēdētāji, kurus uz piecu gadu termiņu ievēl Augstākās tiesas plēnums.

Kopš 2020.gada Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs ir Normunds Salenieks un Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja –

Anita Poļakova. Administratīvo lietu departamentam 2024.gadā mainījās priekšsēdētāji – kopš 9.septembra departamenta darbu vada senatore Anita Kovaļevska.

ADMINISTRĀCIJAS VADĪTĀJS

Administratīvo darbu Augstākajā tiesā veic Administrācija, kuras uzdevums ir radīt priekšnoteikumus tiesas saskaņotai un optimālai darbībai, lai nodrošinātu likumā noteikto Augstākās tiesas uzdevumu izpildi.

Administrācija darbojas tiešā Augstākās tiesas priekšsēdētāja pakļautībā, tās darbu vada Administrācijas vadītājs, kuru ieceļ priekšsēdētājs.

Augstākās tiesas Administrācijas vadītāja ir Sandra Lapiņa.

AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMS

Plēnums ir Augstākās tiesas senatoru kopsapulce, kuru sasauca Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Plēnums var apspriest aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus, kā arī izlemj citus tam likumā „Par tiesu varu” noteiktos jautājumus.

2024.gadā notika trīs Augstākās tiesas plēnuma sēdes.

17.janvārī plēnums izvērtēja Augstākās tiesas darbu iepriekšējā gadā.

29.februārī Plēnums izvirzīja Satversmes tiesas tiesneša amata kandidātu no tiesnešu vidus. Saeima atbalstīja Augstākās tiesas plēnuma izvirzīto

kandidāti – Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju Veroniku Krūmiņu, un 19.augustā viņa stājās Satversmes tiesas tiesneša amatā.

9.septembrī plēnumā bija divas vēlēšanas. Par Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju ievēlēja senatori Anitu Kovaļevsku, par Tieslietu padomes locekli no Augstākās tiesas tiesnešu vidus – Administratīvo lietu departamenta senatori Rudīti Vīdušu. Tieslietu padomes loceklis bija jāpārvēl, jo līdzšinējai Augstākās tiesas pārstāvei Dzintrai Baltai beidzās piecu gadu pilnvaru termiņš.

SENATORI

Ar Saeimas lēmumu noteikts, ka kopš 2023.gada 1.janvāra Senātā ir 36 senatori – Augstākās tiesas priekšsēdētājs un 35 senatori departamentos.

Savukārt senatoru skaitu departamentos apstiprina Tieslietu padome. 2024.gadā mainījās senatoru skaita sadalījums pa departamentiem: līdz 24.aprīlim Administratīvo lietu departamentā bija 12, Civillietu departamentā – 14, Krimināllietu departamentā – 9 senatori, bet no 25.aprīļa Administratīvo lietu departamentā bija 11, bet Civillietu departamentā – 15 senatori, Krimināllietu departamentā skaits nemainījās.

SENATORU SASTĀVA IZMAIŅAS 2024.GADĀ

Divi senatori devās izdienas pensijā – Civillietu departamenta senatore Inta Lauka no 30.janvāra un Krimināllietu departamenta

senators Artūrs Freibergs no 28.decembra.

Līdz 24.aprīlim, kamēr Administratīvo lietu departamentā bija papildu senatora amata vieta, tajā pienākumus pildīja Administratīvās apgabaltiesas tiesnese Ilze Freimane.

Darbu Senātā sāka trīs jauni senatori: Civillietu departamentā no 2.janvāra senatore Sanita Osipova, no 8.maija senatore Inese Grauda, Administratīvo lietu departamentā no 11.novembra senatore Laura Konošonoka.

Pēc Satversmes tiesas tiesneša amatā nostrādātiem 10 gadiem Senāta Civillietu departamentā 19.augustā atgriezās senators Aldis Laviņš, savukārt Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Veronika Krūmiņa devās uz Satversmes tiesu.

Sanita Osipova

Inese Grauda

Laura Konošonoka

Aldis Laviņš

SENATORI PAŠPĀRVALDES INSTITŪCIJĀS

Tieslietu padome: Tieslietu padomes priekšsēdētājs – Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš, Tieslietu padomes priekšsēdētāja vietniece Civillietu departamenta senatore Dzintra Balta (līdz 11.09.2024.), Tieslietu padomes locekle Administratīvo lietu departamenta senatore Rudīte Vīduša (no 16.09.2024.)

Tiesnešu disciplinārkolēģija: Civillietu departamenta senators Valērijs Maksimovs (disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs), Administratīvo lietu departamenta senatore Līvija Slica, Krimināllietu departamenta senators Aivars Umīnskis.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija: Civillietu departamenta senatore Ināra Garda, Krimināllietu departamenta senators Ivars Bičkovičs, Administratīvo lietu departamenta senatore Rudīte Vīduša (līdz 15.09.2024.), Indra Meldere (no 26.09.2024.).

Tiesnešu ētikas komisija: Administratīvo lietu departamenta senatore Diāna Makarova (komisijas priekšsēdētāja), Krimināllietu departamenta senatore Inese Laura Zemīte (līdz 26.05.2024.), Civillietu departamenta senatore Sanita Osipova (no 27.05.2024.).

SENATORU PAPILDU PIENĀKUMI

Papildus tiešajam darbam lietu izskatīšanā un darbībai tiesnešu pašpārvaldē senatori veic pienākumus arī citās ar likumu noteiktās institūcijās, kā arī lasa lekcijas.

Centrālās vēlēšanu komisijas locekle no tiesnešu vidus ir Marika Senkāne.

Tieslietu padomes komisijas. Dzintra Balta ir Rajona (pilsētas) un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases komisijas priekšsēdētāja. Šajā komisijā strādā arī Sandra Kaija un Ieva Višķere. Sandra Kaija ir šīs komisijas pārstāve arī komisijā, kas lemj par atļauju piedalīties tiesneša vai prokurora amata kandidātu atlasē tādai personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības.

Tiesu sistēmai piederīgu un citu juridisko amatu profesionālās institūcijas. Inguna Radzeviča, Ermīns Darapolskis un Erlens Kalniņš ir zvērinātu advokātu eksaminācijas komisijas locekļi, Zane Pētersone Mediatoru sertifikācijas un atestācijas komisijas locekle, Kristīne Zīle zvērināta notāra amata pretendenta eksāmena komisijas locekle.

Anita Poļakova ir Senāta pārstāve Finanšu izlūkošanas dienesta konsultatīvajā padomē, Valērijs Maksimovs ir Senāta pārstāvis Maksātnespējas jautājumu konsultatīvajā padomē, Kaspars Balodis Maksātnespējas administratoru disciplinārās atbildības komisijā. Intars Bisters ir zvērinātu tiesu izpildītāju Disciplinārlietu komisijas loceklis.

Tiesnešu mācību iestādes. Rudīte Vīduša un Dzintra Balta bija nodibinājuma „Latvijas Tiesnešu mācību centrs” padomes locekles, Zane Pētersone un Anita Poļakova mācību programmu darba grupās. 2023.gadā lekcijas LTMC lasīja vairāki senatori.

Rudīte Vīduša ir nodibinājuma „Eiropas Tiesību akadēmija” (ERA) pārraudzības padomes locekle, Zane Pētersone Augstākās tiesas pārstāve Tieslietu akadēmijas konsultatīvajā padomē.

Augstskolu mācībspēki. Kaspars Balodis, Erlens Kalniņš, Anita Kovaļevska, Aldis Laviņš, Sanita Osipova, Jānis Pleps, Kristīne Zīle, Sandra Kaija Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē, Sandra Kaija un Aivars Umīnskis Rīgas Stradiņa universitātes Sociālo zinātņu fakultātē. Kristīne Zīle, Sandra Kaija, Jānis Pleps un Inese Grauda ir Valsts vienotā juristu profesionālās kvalifikācijas eksāmena komisijas locekļi.

Latvijas Zinātņu akadēmija. Sanita Osipova 2024.gadā ievēlēta par Latvijas Zinātņu akadēmijas īsteno locekli, Jānis Pleps ir korespondētājloceklis.

Likumdošanas darba grupas. Zane Pētersone piedalās Preču zīmju likuma un Rūpnieciskā īpašuma institūciju un procedūru likuma grozījumu izstrādes darba grupā, Kristīne Zīle Civillikuma mantojuma tiesību daļas grozījumu izstrādes darba grupā, Anita Kovaļevska un Ieva Višķere pastāvīgajā Administratīvā procesa

likuma darba grupā, Irīna Jansone Kriminālprocesa likuma darba grupā un Moneyval 6.kārtas novērtēšanas darba grupā. Diāna Makarova ir Latvijas Tiesnešu biedrības deleģēta pārstāve Saeimas komisijās.

Senatori pārstāv Latviju **starptautiskās tieslietu institūcijās un organizācijās**:

- Aija Branta – Tieslietu sistēmu efektivizācijas komisijā (*CEPEJ*), Eiropas tiesnešu konsultatīvajā padomē (*CCJE*) un Eiropas Komisijas tieslietu sistēmu kontaktpersona no Latvijas (*Scoreboard*);
- Anita Kovaļevska – Starptautiskajā Augstāko administratīvo tiesu asociācijā (*IASAJ*); kopā ar Jāni Plepu – Eiropas Savienības Valsts padomju un Augstāko administratīvo tiesu asociācijā (*ACA Europe*);

- Zane Pētersone – Eiropas tiesnešu asociācijā mediācijai (*GEMME*); Eiropas preču zīmju tiesnešu tīklā (*CET-J*); Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja (*EUIPO*) Apelācijas padomju Tiesnešu kvalitātes nodrošināšanas un tiesību prakses darba grupā (*J-QALPP*) un Mediācijas un intelektuālā īpašuma tiesnešu tīklā; Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas (*Wipo*) Tiesnešu konsultatīvajā padomē;
- Dzintra Amerika – Eiropas Konkurences tiesību tiesnešu asociācijā (*AECLJ*).

Augstāko tiesu likumprojektu darba grupās lielākoties pārstāv zinātniski analītiskie padomnieki. Arī lekcijas un seminārus vada Augstākās tiesas darbinieki.

AUGSTĀKĀS TIESAS DARBS VIRZĪTS UZ EFEKTIVITĀTI UN KVALITĀTI

Augstākās tiesas priekšsēdētāja Aigara STRUPIŠA kopsavilkums par Augstākās tiesas darbu 2024.gadā un uzdevumiem 2025.gadam

Saņemto un pabeigto lietu skaits Senātā aizvadītajā gadā ir līdzsvarā: saņemtas 2008 lietas, izskatītas 2005. Lietu izskatīšana kasācijas tiesvedībā saistīta ar būtisku

tiesību jautājumu analīzi. Ja pirms vairākiem gadiem vērsām uzmanību, ka 100–120 lietas vienam senatoram ir pārāk daudz, tad šībrīža slodze – gadā vidēji 50–60

lietas vienam senatoram – ir optimāla un ļauj kvalitatīvāk īstenot Senāta pamatfunkciju – vienotas judikatūras veidošanu. Jo dziļāka iedziļināšanās teorētiskajā tiesību bāzē un kvalitatīvāki šie 50–60 spriedumi, jo kvalitatīvāka tiesu prakse. Bet tas prasa laiku.

Slodzi samazinājis ne tikai mazāks saņemto lietu skaits, bet arī pēdējos gados veiksmīgi īstenoti procesuālo likumu grozījumi, gan pilnveidojot kasācijas filtru mehānismu, gan atslogojot Senātu no ne tik nozīmīgiem tiesvedības procesiem kā maza apmēra prasības civilprocesā, vienošanās kriminālprocesā un tehnisku lēmumu pieņemšana administratīvajā procesā.

Ja pēdējos gados bija vērojama saņemto lietu skaita samazināšanās visos departamentos, tad 2024.gadā Administratīvo lietu departamentā un Krimināllietu departamentā saņemto lietu skaits palielinājies par 8–10%. Tas nav mazs pieaugums, svārstības ir iespējamās arī turpmāk, taču, saglabājot esošo kapacitāti, ja nenotiek kādas negaidītas krīzes, lietu skaita palielinājumam nevajadzētu atstāt negatīvu ietekmi uz kopējiem darba rādītājiem.

Senātā izskatīto lietu skaits ir samazinājies – Administratīvo lietu departamentā par 14%, Civillietu departamentā par 13%. Izskaidrojumu tam plēnumā sniedza departamentu priekšsēdētāji.

Civillietu departamentā un Krimināllietu departamentā lietu izskatīšanas termiņi ir tuvu optimālajiem. Administratīvo lietu departaments, kas tika kritizēts par gariem lietu izskatīšanas termiņiem, ir būtiski mazinājis „vecu”, tas ir, 2–4 gadus seno, lietu atlikumu, kā arī vidējo lietu izskatīšanas termiņu. Tas ir veiksmīgs jaunās departamenta priekšsēdētājas Anitas Kovaļevskas darbs un kopējs departamenta atbalsts. Šī tendence ļauj prognozēt, ka optimālo termiņu sasniegšana ir iespējama arī Administratīvo lietu departamentā. Tiesvedības termiņu optimizēšanai prioritāri izvirzāmi un iespējami ātrākā stadijā izlemjami jautājumi par vērsanos Eiropas Savienības Tiesā vai pieteikumu Satversmes tiesā.

Savukārt Krimināllietu departaments spējis tikt galā ar īstermiņa pārbaudījumu – saņemto lietu skaita pieaugumu vienlaikus ar vairākām apjomīgām lietām. Atzinību pelna Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja Anita Poļakova, kas spējusi organizēt un nodrošināt plānotu, skaidru un efektīvu departamenta darbu, kā arī departamenta senatori par atbalstu priekšsēdētājam.

Senatoru noslodze svārstās, tāpēc nepieciešams domāt par ilglaicīgiem risinājumiem senatoru skaita koriģēšanā departamentos. Vistuvākajā laikā tas varētu skart Krimināllietu departamentu un aktuāla varētu būt vismaz senatora amata vietas pārcelšana uz šo departamentu, par ko jau norit sarunas starp departamentiem. Esmu arī aicinājis grozīt likuma „Par

tiesu varu” 48.pantu, lai senatoru skaitu departamentos varētu noteikt iekšēji – tiesas priekšsēdētājs, līdzīgi kā tas ir zemākas instances tiesās, lai uz šādām izmaiņām varētu reaģēt operatīvāk.

Kasācijas tiesvedības atteikumu īpatsvars departamentos pēdējos gados ir nostabilizējies. Ja salīdzina ar 2019.gadu, tad Civillietu departamentā atteikumu procents pieaudzis no 62 līdz 82%, Krimināllietu departamentā no 61 līdz 75%, Administratīvo lietu departamentā no 53 līdz 57%. Lai arī īpašu pētījumu nav, tas varētu norādīt, ka ir kvalitatīvāki apgabaltiesu nolēmumi un judikatūra ir nostabilizējusies. Taču joprojām atteikumi rosināt kasācijas tiesvedību izsauc lietu dalībnieku un pat advokātu neizpratni. Atteikumu ierosināt kasācijas tiesvedību nozīmē, ka pārsūdzētais spriedums ir pareizs un, pat ja kļūda ir bijusi, tai nav nozīmes tiesvedības iznākumam.

Būtisks rādītājs ir ierosināto lietu un atcelto nolēmumu proporcija. Pēdējos gados visos departamentos ir samazinājies spēkā atstāto spriedumu īpatsvars, kas nozīmē, ka tiek rosināts mazāk kasācijas tiesvedību, kur spriedums tiek atstāts spēkā. Taču jāņem vērā, ka līdz minimumam šo rādītāju samazināt nebūs iespējams, jo ir gadījumi, kad lietu ierosināšana var būt nepieciešama judikatūras veidošanai.

JUDIKATŪRAS PIEEJAMĪBA

Prognozējama tiesu prakse paaugstina tiesību sistēmas drošību un uzticēšanos tiesām un valstij kopumā. Jo vairāk un skaidrāk Senāts formulē un dara pieejamu savu judikatūru, jo prognozējamāka veidojas tiesu prakse.

Aizvadītajā gadā Judikatūras nolēmumu arhīvu papildinājuši vairāk nekā 270 Senāta nolēmumi, kas ir 14% no pieņemtajiem. Ar tēzēm jeb judikatūras zīmogu pievienoti 56 Civillietu departamenta, 27 Krimināllietu departamenta, 127 Administratīvo lietu departamenta nolēmumi. Attiecīgi tie ir 6% no Civillietu departamenta nolēmumiem, 5% no Krimināllietu departamenta un 22% no Administratīvo lietu departamenta. Šāda vidējā tendence saglabājas jau kopš 2020. gada.

Pozitīvi, ka iepriekšējā gadā nav notikusi atkāpšanās no agrākās judikatūras, tas paaugstina uzticēšanos stabilai praksei.

Augstākās tiesas tīmekļvietnē ir publicēti 11 tiesu prakses apkopojumi: divi Civillietu departamentam, četri Administratīvo lietu departamentam un pieci Krimināllietu departamentam.

SENĀTA IZSTRĀDĀTĀS VADLĪNIJAS

Lielākā daļa senatoru atzinīgi novērtē, ka ir izstrādātas vadlīnijas Senāta nolēmumu sastādīšanai, tikai 4–7% no senatoriem ir bijuši skeptiski par to noderīgumu

nolēmumu noformēšanā, strukturēšanā, atsauču noformēšanā, argumentācijas veidošanā. Vairākums uzskata, ka šobrīd nav nepieciešams vadlīnijas papildināt vai grozīt. Ir daži ieteikumi, kas pamatā attiecas uz tehniskām detaļām noformēšanā un ka varētu minēt vairāk piemērus.

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa ir sagatavojusi un Tieslietu padome apstiprinājusi arī spriedumu rakstīšanas vadlīnijas rajona un apgabaltiesām visos četros procesu veidos.

Esam izstrādājuši arī kasācijas sūdzību sagatavošanas vadlīnijas lietu dalībniekiem. Tomēr, kā liecina prakse, tās nav uzlabojušas kasācijas sūdzību kvalitāti, tai skaitā zvērinātu advokātu sagatavoto. Diemžēl zvērināta advokāta paraksts uz kasācijas sūdzības nenozīmē kvalitātes zīmi. Iespējams, jāsāk runāt par advokāta procesu tiesvedībās un īpašu kasācijas instances advokāta statusu.

Judikatūras nodaļai ir uzdots šajā gadā padziļināti izpētīt un apkopot visu mūsu izstrādāto vadlīniju izmantošanas praksi.

KRĪZES SITUĀCIJAS

Divas lielākās tiesu sistēmas krīzes aizvadītajā gadā, lai gan tiešā veidā neskāra Senātu, tomēr prasīja aktīvu Augstākās tiesas iesaistīšanos.

Jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību risinājums prasīja meklēt ātru un efektīvu starpinstitucionālo sadarbību un aktīvu komunikāciju. Tieslietu padomē tika izveidota darba grupa, kurā piedalījās arī Senāta pārstāvji. Darba grupa sagatavoja rekomendācijas ne tikai tiesām, bet arī citām valsts institūcijām, notika aktīva komunikācija. Šobrīd jautājums tiek kontrolēts, izstrādātās rekomendācijas noder ikdienas darbā.

Otra bija tā sauktā „bēgošo spiegu” krīze – situācija, kad personas, kuras apsūdzētas noziegumos pret valsti, ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu tika atbrīvotas no apcietinājuma un pēc tam izvairījās no tiesvedības. Kā Tieslietu padomes priekšsēdētājam man nācās situāciju skaidrot gan Nacionālās drošības padomei, gan medijiem, atgādinot, ka tiesa, piemērojot drošības līdzekļus, vērtē cilvēktiesību ierobežojumu pamatotību un starptautiskajos dokumentos noteikto prasību ievērošanu neatkarīgi no pārkāpuma veida un personas, kas to izdarījusi. Lai tuvinātu drošības iestāžu un tiesu izpratni par izmeklēšanas darbību saskaņošanu ar pamattiesībām, tika rīkoti kopīgi darba semināri. Savukārt, iesaistot atbildīgos drošības dienestus, tiesneši tika informēti par drošības riskiem un draudiem šībrīža ģeopolitiskajā situācijā.

Pagājušajā gadā ierosināju vienu disciplinārlietu tiesnesei par vairākkārtīgu lietas izskatīšanas atlikšanu – lieta bija atlikta 20 reizes vairāku gadu

garumā. Otra tiesneša lietu nosūtīju ārpuskārtas kvalifikācijas pārbaudei, jo tiesnesis bija pieļāvis kļūdas pagaidu aizsardzības lēmuma pieņemšanā – visu darījis pretēji Tieslietu padomes darba grupas izstrādātajām vadlīnijām.

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

Aizvadītajā gadā Augstākā tiesa ir turpinājusi dialogu ar Eiropas Savienības Tiesu un Eiropas Cilvēktiesību tiesu, pieredzes apmaiņā senatoriem viesojoties šajās tiesās.

Augstākā tiesa kopš 2020.gada organizējusi piecas konferences, pagājušajā gadā divas, viena no tām – starptautiska. Citu valstu kolēģi augsti novērtē mūsu konferences – gan saturiski, gan organizatoriski.

Turpinās Baltijas valstu augstāko tiesu sadarbība, notiek lokālas konferences. Arī Skandināvijas valstu augstāko tiesu tīkls ir aicinājis iesaistīties daudzpusējā sadarbībā, līdz ar to Baltijas forums paplašinās.

Jau otro gadu kā Tieslietu padomes priekšsēdētājs pārstāvu Latviju Eiropas Tieslietu padomju asociācijas valdē. Tās īpaša uzmanība tiek pievērsta valstīm, kurās pie varas nākuši populistiski režīmi, jo tiek apdraudēta demokrātija un līdz ar to arī tiesu neatkarība. Šī gada jūnijā Rīgā notiks Eiropas Tieslietu padomju asociācijas ģenerālā asambleja. Tajā uzmanība būs pievērsta riskiem, kurus tiesu varai rada populistiska politikas situācija.

ŠĪGADA AKTUALITĀTES

Izvērtējot Augstākās tiesas piecu gadu stratēģiju, neizpildīti paliks divi punkti, kuros strādājot, esam sapratuši, ka šos priekšlikumus šobrīd nav vērts virzīt tālāk.

Viens ir pilotlietas projekts civilprocesā, kas dotu zaļo koridoru lietai, kas vēl nav nonākusi kasācijā, bet kuras risinājums ir aktuāls daudzu lietu izlemšanai zemākas instances tiesā. Tas izrādījās pārāk komplicēti esošā civilprocesa ietvaros, un sapratām, ka to var risināt arī tiesu dialoga ceļā.

Otrs punkts ir lietu priekšapstrāde Senātā pirms rīcības sēdes. Sapratām, ka neesam gatavi tik tālejošām izmaiņām, taču turpināsim procesu ar mākslīgā intelekta palīdzību. Šogad Augstākās tiesas darba prioritāte būs mākslīgā intelekta rīku izmantošanas tiesu darbā robežu un iespēju testēšana, pirmajā posmā pievērsoties iespējai veikt vienveidīgu lietu atlasī.

Turpināsim Augstākās tiesas sagatavoto vadlīniju izmantošanas prakses monitoringu, dialogu ar apelācijas un pirmās instances tiesām, kā arī tiesu kvalitātes un efektivitātes paaugstināšanas iespēju apzināšanu.

Stiprināsim senatoru atbalsta personālu. Zinātniski analītisko padomnieku skaits piecos

gados palielināts no 12 uz 18, šobrīd tas ir optimāls. Pateicoties tam, ka izdevās Augstākās tiesas personāla darba samaksu atsaistīt no vienotā atlīdzības kataloga, senatoru atbalsta personāla darba samaksa ir salīdzinoši konkurētspējīga. Darbinieku mainība piecos gados vidēji bijusi 8%, pagājušajā gadā tikai 5%.

Tāpat turpināsim meklēt iespējas atslogot senatorus no pienākumiem dažādās ārpus tiesas aktivitātēs, jo tiesneša kā konstitucionālās

amatpersonas tiešais pienākums ir tikai tiesas spriešana un dalība pašpārvaldē. Šis priekšlikums nodots detalizētai izvērtēšanai Tieslietu padomē.

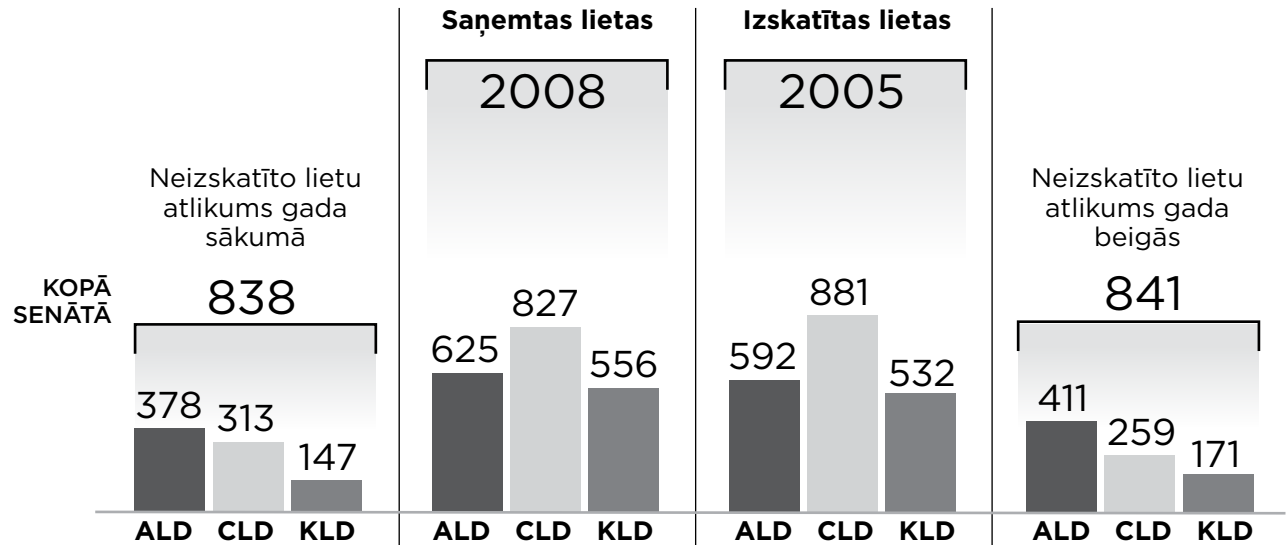
Sabiedrības uzticēšanās tiesām pieaugusi līdz 48%. „Providus” veiktā Augstākās tiesas klientu aptauja uzrādīja, ka Augstākajai tiesai uzticēšanās rādītāji ir vēl augstāki. Tātad esam uz pareizā ceļa. Turpināsim sargāt savu neatkarību, celsim darba kvalitāti un noturēsim efektivitāti!

SENĀTA DARBA STATISTIKA

● Lietu skaita dinamika Senātā 2020.-2024.gadā

	2020	2021	2022	2023	2024
Saņemtas lietas	2639	2460	2101	2040	2008
Izskatītas lietas	2945	2543	2342	2213	2005
Atlikums	1335	1252	1011	838	841

● Lietu skaits Senāta departamentos 2024.gadā

● Lietu izskatīšanas koeficients

(Izskatīto lietu skaits pret saņemto lietu skaitu)

2024

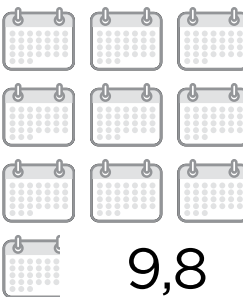
100%

2023

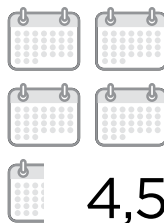
109%

● Lietu izskatīšanas vidējais ilgums (mēnešos)

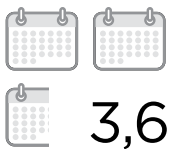
Administratīvo lietu departaments

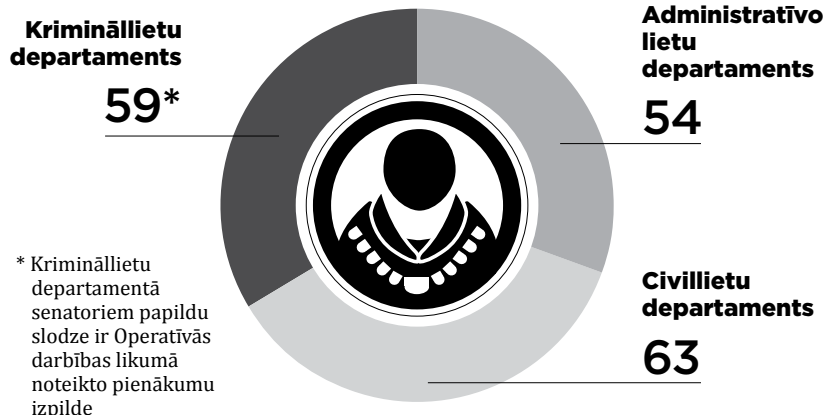
Civillietu departaments

Krimināllietu departaments

● **Senatoru slodze**
(pabeigtas lietas uz vienu senatoru)

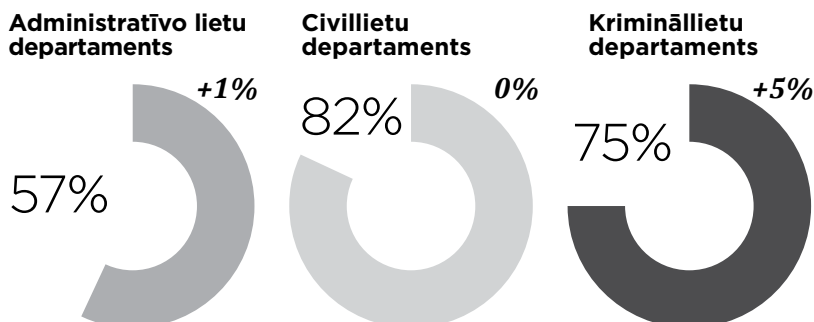

● **Kasācijas kārtībā pabeigto lietu rezultāti**

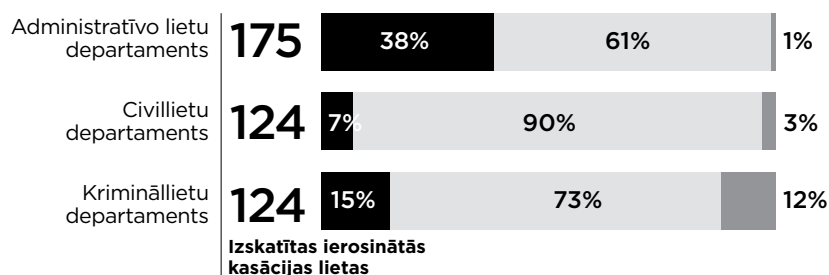
	Kasācijas kārtībā pabeigto lietu skaits	Atteikums ierosināt kasācijas tiesvedību	Nolēmums atstāts negrozīts	Nolēmums atcelts pilnībā/daļā vai grozīts	Cits
Administratīvo lietu departaments	404	229	67	107	1
Civillietu departaments	689	565	9	111	4
Krimināllietu departaments	504	380	18	91	15

● **Atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību**

Salīdzinot ar 2023.g.

● **Kasācijas kārtībā skatīto lietu rezultāti**

■ Spriedums atstāts negrozīts ■ Spriedums atcelts pilnībā/daļā vai grozīts ■ Cits

● **Mutvārdu procesā izskatītas lietas**

Administratīvo lietu departaments

2

Civillietu departaments

0

Krimināllietu departaments

6

Kopā Senātā

8

● **Senāta departamentu priekšsēdētāju sēdēs izņemti jautājumi**

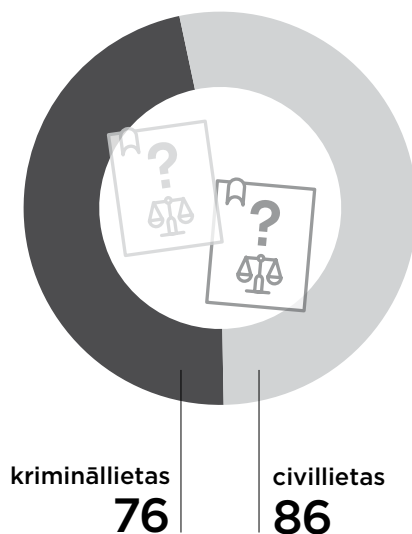

Par lietas pakļautību

3

● **Senātā izņemti jautājumi par piekritības noteikšanu**

162

SENĀTA CIVILLIETU DEPARTAMENTS

Civillietu departamenta priekšsēdētājs Normunds SALENIEKS

Departamenta senatori 2024.gadā: Kaspars BALODIS, Dzintra BALTA, Intars BISTERS, Ināra GARDA, Inese GRAUDA (no 08.05.), Erlens KALNIŅŠ, Ļubova KUŠNIRE, Inta LAUKA (līdz 30.01.), Aldis LAVIŅŠ (no 19.08.), Valerijs MAKSIMOVŠ, Sanita OSIPOVA, Zane PĒTERSONE, Marika SENKĀNE, Kristīne ZĪLE

Civillietu departamenta senatori 2025.gada februārī

1.rindā no kreisās Kaspars Balodis, Inese Grauda, Ināra Garda, Normunds Salenieks, Zane Pētersone, Dzintra Balta;
2.rindā Valerijs Maksimovs, Intars Bisters, Kristīne Zīle, Ļubova Kušnīre, Sanita Osipova, Gvido Ungurs, Aldis Laviņš
(klāt nav Marika Senkāne, Erlens Kalniņš)

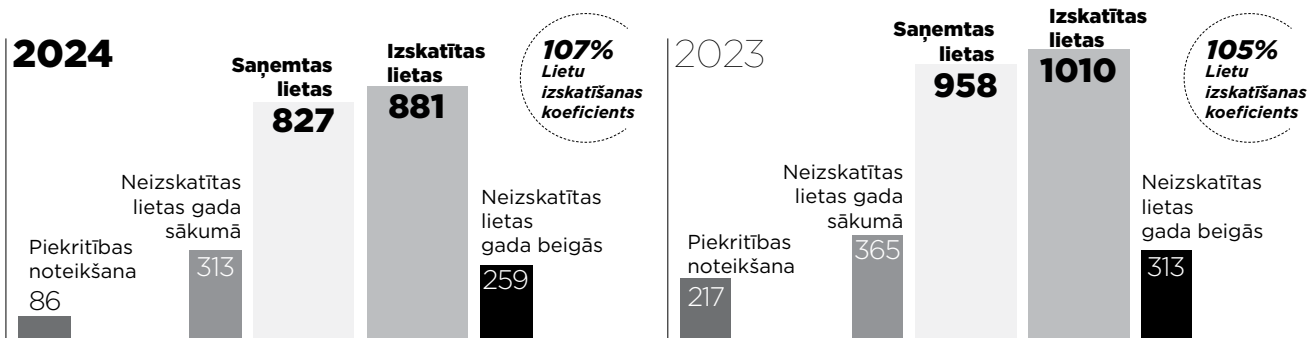
Civillietu departamenta priekšsēdētāja Normunda SALENIEKA ziņojums

1. AKTUALITĀTES DEPARTAMENTA DARBĀ

Neraugoties uz vairākām senatoru sastāva izmaiņām, Civillietu departaments arī iepriekšējā gadā turpināja izskatīt lietas ar atzīstamu efektivitāti, noslēdzot gadu ar lietu izskatīšanas koeficientu 107% un samazinot lietu atlikumu par 54 lietām. Lietas izskatīšanas vidējais termiņš departamentā bija 4,5 mēneši, kas nozīmē, ka lietas tika izskatītas vidēji par 12% ātrāk nekā 2023. gadā. Turpināts likt uzsvāru uz to, lai iespējami ātri tiktu izlemts, vai ir ierosināma kasācijas tiesvedība. Atteikumi ierosināt kasācijas tiesvedību ir sniegti vidēji

3,2 mēnešu laikā, kas nozīmē, ka ar kasācijas sūdzības iesniegšanu nevar ievērojami novilcināt tiesvedību. Nav saskatāmi būtiski procesuāli vai organizatoriski pasākumi, kurus varētu izmantot, lai vēl vairāk saīsinātu šo termiņu, jo, lai pieņemtu lēmumu rīcības sēdē, ir ne vien jāiepazīstas ar lietas materiāliem, bet arī jāveic atbilstošās tiesu prakses izpēte un lietā risināto tiesību jautājumu sākotnēja analīze. Tāpat jāņem vērā, ka pēc kasācijas sūdzības saņemšanas Senātā noteikts laiks vēl pāiet, līdz par to tiek saņemti paskaidrojumi.

Arī blakus sūdzību lietās uzsvārs tiek likts uz

Senators [vidēji] pabeidzis

Lietu izskatīšanas vidējais ilgums

Kasācijas tiesvedībā – 5,4 mēneši

- Izlemts par atteikumu izskatīt – 3,2 mēneši
- Ierosinātā lieta izlemta – 15,4 mēneši

Blakus sūdzības tiesvedībā – 1,7 mēneši

- Izlemts par atteikumu izskatīt – 1,5 mēneši
- Izskatīta blakus sūdzība – 3,3 mēneši

Atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību

1 lieta izskatīta paplašinātā sastāvā

1 senatoru kopsapulces lēmums

4 blakus lēmumi

TIESU DIALOGS

1 vēršanās Eiropas Savienības Tiesā

2024.gadā izskatītas lietas

Kasācijas kārtībā (SKC)	689
Blakus sūdzības (SKC)	183
Pieteikumi sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (SJC)	1
Protesti sakarā ar būtiskiem pārkāpumiem (SPC)	8
Kopā	881
Piekritības noteikšana	86

to, lai ātri izņemtu, vai ierosināma blakus sūdzības tiesvedība. Lēmums atteikt izskatīt blakus sūdzību tika pieņemts vidēji 1,5 mēnešu laikā. Savukārt ierosinātās tiesvedības gadījumā lēmums tika pieņemts vidēji nedaudz ilgāk nekā trīs mēnešu laikā.

Par departamenta darba efektivitāti liecina arī ierosināto kasācijas tiesvedību iznākums, jo pārsūdzētie spriedumi atstāti negrozīti tikai 8% gadījumu, kas ir līdzīgs rādītājs kā 2023.gadā, taču ievērojami labāks nekā 2019.gadā, kad pārsūdzētie spriedumi tika atstāti negrozīti 28% gadījumu. Tas nozīmē, ka liels uzsvars tiek likts uz lietas un tajā risināmo tiesību jautājumu izpēti, pirms senatori izlemj, vai ierosināma kasācijas tiesvedība. Jāņem vērā, ka šis rādītājs nevar būt vēl ievērojami zemāks, jo pastāv gadījumi, kad kasācijas tiesvedība ir ierosināma nevis tādēļ, ka pārsūdzētais spriedums būtu nepareizs, bet gan tādēļ, ka vienotas tiesu prakses nodrošināšanai ir būtiski izspriest lietu ar Senāta spriedumu.

Šādi darba rādītāji nebūtu iespējami bez senatoru un visu departamenta darbinieku kopīgā darba departamenta mērķu sasniegšanā. Kopumā 2024.gadā departamentā izskatīta 881 lieta, katrs senators vidēji izskatīja 63 lietas, ko varētu uzskatīt par optimālu viena tiesneša izskatāmo lietu skaitu kasācijas instancē. Tomēr jāņem vērā izmaiņas senatoru sastāvā un ar to saistīto departamenta darbu nepilnā sastāvā, proti, departaments ilgstoši strādāja bez trīs senatoriem, kas veido vienu piektdaļu no departamenta senatoru sastāva. Tas nelabvēlīgi ietekmēja izskatīto lietu skaitu – salīdzinājumā ar 2023.gadu departamentā izskatīts par 129 lietām mazāk. Taču saņemto lietu skaits, salīdzinot ar 2023.gadu, ir samazinājies par 13,5%, un tas ļauj departamenta resursu vēl vairāk izmantot spriedumu kvalitātes un lietu izskatīšanas termiņu uzlabošanai. Jāņem vērā, ka civillietu sarežģītība, kā to liecina empīriskie novērojumi, kopumā palielinās. Tāpat jāatzīmē, ka arvien papildu slodzi, kas samazina lietu izskatīšanai pieejamo laiku, rada normatīvajos aktos senatoriem paredzētie pienākumi piedalīties dažādu koleģiālu institūciju darbā. Uzskatām, ka tā nav vēlama prakse, it īpaši, ja šādu institūciju pieņemtie lēmumi var tikt pārsūdzēti tiesā.

Šogad plānojam vēl vairāk samazināt neizskatīto lietu atlikumu, prioritāri departamenta resursus novirzot uz lietām, kurām ir salīdzinoši ilgāki izskatīšanas termiņi. Vienlaikus jāatzīmē, ka 85% no atlikumu veidojošajām lietām ir lietas, kas saņemtas iepriekšējā gadā, bet 12% – 2023.gadā. Tikai septiņas

lietas Civillietu departamentā atrodas ilgāk par diviem gadiem. Vairākās no tām ir nozīmēta spriedumu pieejamība jau janvārī. Plānojot lietu izskatīšanas termiņus 2025.gadā, jāņem vērā, ka šobrīd departamentā apturētas divas lietas, kurās Civillietu departaments ar prejudiciālu jautājumu vērsies Eiropas Savienības Tiesā. Viena no tām departamentā tiek skatīta kasācijas kārtībā, bet otra protesta kārtībā. Katrā ziņā 2025.gadā jāturpina tiekties uz īsākiem termiņiem, kuros tiek taisīti spriedumi. 2024.gadā departamenta senatori spriedumus sagatavoja vidēji 15,4 mēnešos, kas izskaidrojams ar to, ka daudzās no šīm tiesvedībām konstatējami īpaši sarežģīti tiesību jautājumi, kuru risinājumiem ir sistēmiska un būtiska nozīme daudzās civillietās.

Departamenta darba rādītāju stabilitāte tiek sasniegta, pateicoties arī iepriekšējos gados ieviestajiem organizatoriskajiem pasākumiem un elektroniskajiem rīkiem, tostarp senatoru un padomnieku slodzes pārraudzības rīkiem, kas atvieglo lietu izskatīšanas termiņu pārvaldību un slodzes izlīdzināšanu. Pagājušajā gadā slodzes pārvaldības rīki tika pilnveidoti atbilstoši praksē konstatētajām vajadzībām.

Tāpat departaments līdzdarbojas Augstākās tiesas priekšsēdētāja ierosinātajā projektā, kurā tiek apzinātas iespējas tiesas darba efektīvizēšanai izmantot mākslīgā intelekta rīkus. Ar cerībām raugāties uz iespējamo rīku, kas varētu palīdzēt vēl precīzāk, tostarp pēc risināmā tiesību jautājuma, noteikt līdzīgās civillietas, kas, nonākot departamentā, ir tikušas sadalītas dažādiem senatoru sastāviem. Tas būtu noderīgs palīgrīks, kas sekmētu vienotas tiesu prakses nodrošināšanu. Šī mērķa sasniegšanai plānotam lielāku nozīmi paredzēt arī departamenta zinātniski analītisko padomnieku specializācijai. Jau šobrīd padomnieku faktiskā specializācija noteiktās lietu kategorijās dod pozitīvu atdevi gan lietu izskatīšanā, gan tiesu dialoga nodrošināšanā un citās jomās. Padomnieku specializācija un vēl intensīvāka senatoru palīgu un padomnieku sadarbība varētu palīdzēt iespējami ātri identificēt līdzīgas lietas, it īpaši, ja nesakrīt lietu dalībnieki un nav citu salīdzinoši vienkārši atpazīstamu līdzības pazīmju.

Ar ievērojamu slodzi, ko veido privātpersonu un valsts iestāžu ārpus civilprocesa iesniegto sūdzību un ziņojumu izskatīšana, kas ir departamenta priekšsēdētāja kompetencē, palīdz tikt galā departamenta konsultante, kura veic saņemto sūdzību pamatotības priekšizpēti. 2024.gadā saņemtas 118 sūdzības, no kurām 23 pārsūtītas pilnībā vai kādā daļā citu tiesu priekšsēdētājiem vai Tiesnešu ētikas komisijai. Atsevišķām sūdzībām vēl turpinās to pamatotības izvērtējums. Pamatojoties uz jau izskatītajām sūdzībām, nav ierosināta neviena disciplinārlieta. Norādāms, ka kopumā saņemtās

sūdzības kļūst arvien sarežģītākas, un attiecīgi to izvērtēšanai nepieciešams vairāk laika.

DEPARTAMENTA SENATORU KOPSAPULCE

2024.gadā tikai vienu reizi Civillietu departamentam bija pamats izmantot likumā „Par tiesu varu” paredzēto departamenta senatoru kopsapulci kā instrumentu vienveidīgas tiesību normu piemērošanas nodrošināšanai.¹ Šajā kopsapulces lēmumā senatori izdarīja atsevišķas sistēmiski nozīmīgas atziņas saistībā ar personu tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Reaģējot uz atšķirīgu tiesu praksi jautājumā par lietas dalībnieku tiesībām iesniegt rakstveida paskaidrojumu par blakus sūdzību, departamenta senatoru kopsapulce secināja, ka vienas puses tiesības dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus par otras puses pieteikumu vai sūdzību ir būtiska sacīkstes un līdztiesības principu izpausme un ka Civilprocesa likums neierobežo lietas dalībnieku tiesības iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumu par blakus sūdzību.

Kontekstā ar personas tiesībām uz taisnīgu tiesu īpaši jāizceļ departamenta senatoru kopsapulces atziņa, ka jautājuma izlemšana rakstveidā pati par sevi nevar kalpot par pamatu tādu lietas dalībnieku procesuālo tiesību īstenošanas ierobežošanai, kuras tām ir tiesības īstenot, izskatot attiecīgo jautājumu mutvārdu procesā. Citiem vārdiem, lietas dalībnieku procesuālo tiesību apjoms nedrīkst būt atkarīgs no procesa formas, proti, no tā, vai process tiek īstenots mutvārdu vai rakstveida formā.

TIESU DIALOGS – AR PIRMĀS UN OTRĀS INSTANCES TIESĀM

Būtiska Civillietu departamenta funkcija ir iedarbīga tiesu dialoga veidošana ar pirmās un otrās instances tiesām, lai šādi nodrošinātu kasācijas instances galveno funkciju – vienotas tiesu prakses nodrošināšanas un tiesību tālākveidošanas – efektīvu īstenošanu.

Viena no tiesu dialoga formām, kuru aktīvi īstenojam arī pagājušajā gadā, ir departamenta priekšsēdētāja tikšanās ar tiesu apgabalu pirmās un otrās instances tiesu tiesnešiem. Iepriekšējā gadā klātienē tikos ar Zemgales, Kurzemes un Latgales apgabaltiesu un rajona (pilsētu) tiesu tiesnešiem. Lai šīs tikšanās būtu lietderīgas abām pusēm, tajās tiek pārrunāta gan departamenta aktuālā judikatūra un jautājumi, kuros departaments vēlas noskaidrot pirmās un otrās instances tiesu tiesnešu viedokļus, gan sniegtas atbildes uz šo tiesnešu iepriekš iesūtītajiem jautājumiem.

¹ Sk. Senāta Civillietu departamenta senatoru kopsapulces 2024.gada 17.aprīļa lēmumu „Rakstveida paskaidrojums par blakus sūdzību”. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/senatoru-kopsapulcu-lemumi/civillietu-departaments>.

Starp tiesu dialogā 2024.gadā aktualizētajiem jautājumiem jāizceļ jautājums par vienotas tiesu prakses nodrošināšanu vienkāršotās procedūras lietās, kurās apgabaltiesu spriedumus nevar pārsūdzēt kasācijas kārtībā. Atšķirīga tiesu prakse šīs kategorijas lietās ir nevēlama parādība, kas var mazināt sabiedrības uzticēšanos tiesu sistēmai. Tādēļ sadarbībā ar pirmās un otrās instances tiesām apspriedām šī jautājuma iespējamus risinājumus. Tāpat ar kolēģiem pārrunājām, kā vēl efektīvāk ierobežot procesuālo tiesību negodprātīgu izmantošanu un kā būtu pilnveidojams civilprocesuālais regulējums, lai nodrošinātu iespēju tiesām pēc savas iniciatīvas saņemt lietpratēju viedokļus par lietu izspriešanai nozīmīgiem jautājumiem, kur nepieciešamas speciālās zināšanas. Esošais tiesu ekspertīzes regulējums Civilprocesa likumā ne vienmēr ir pietiekams, lai tiesneši iegūtu visu nepieciešamo informāciju lietas kvalitatīvai izspriešanai pēc būtības.

Tiekoties ar pirmās un otrās instances tiesu kolēģiem, pārrunājām aktualitātes departamenta judikatūrā, it īpaši attiecībā uz procesuālā regulējuma piemērošanu. Tikšanās un kolēģu uzdotie jautājumi sniedz vērtīgu atgriezenisko saiti departamenta senatoriem. Šis dialogs ir palīdzējis identificēt vairākus tiesību jautājumus, kuri risināmi Senāta judikatūras veidā, kā arī, iespējams, ar departamenta senatoru kopsapulču lēmumiem. Tāpat tas palīdz identificēt nepilnības procesuālajā regulējumā, ko darām zināmu tiesību politikas veidotājiem.

Šogad plānojam turpināt šāda veida tikšanās ar pirmās un otrās instances tiesu tiesnešiem, sevišķi ar tiem, ar kuriem līdz šim vēl neesam šādi tikušies.

Atzinīgi vērtējama tiesnešu stažēšanās programma, kas arī veicina sadarbību starp Senāta Civillietu departamentu un pirmās un otrās instances tiesām. Līdz 2024.gada jūnijam departamentā turpināja stažēšanos Rīgas apgabaltiesas tiesnese Ilze Ramane, bet decembrī stažēties sāka Ekonomisko lietu tiesas tiesnesis Aivars Latkovskis.

Īpaši jāuzsver apjomīgais darbs, ko departamenta senatori un padomnieki iegulda tiesnešiem paredzētu mācību un semināru organizēšanā un vadīšanā.

Iepriekšējā gadā seminārus par kopīpašuma dalīšanu un lietošanas kārtību vadīja senatori Marika Senkāne un Erlens Kalniņš, seminārus par nacionālajiem mantojuma tiesību jautājumiem vadīja senatore Kristīne Zīle, semināru „Procesa vadīšanas praktikums” sadarbībā ar citiem kolēģiem vadīja senatore Dzintra Balta, savukārt senatore Zane Pētersone tiesnešu palīgiem nolasīja divas lekcijas par kvalitatīviem nolēmumiem civillietā. Vairākus seminārus par tēmu „Daudzdzīvokļu dzīvojamo māju pārvaldīšanas tiesiskās attiecības” sadarbībā ar Ekonomikas ministrijas pārstāvi vadīja departamenta

zinātniski analītiskais padomnieks Rihards Gulbis, viņš arī vadīja semināru „Senāta konstatētie trūkumi civilprocesuālo normu piemērošanā tiesās”. Sadarbībā ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju departamenta zinātniski analītiskie padomnieki Rihards Gulbis un Reinis Odiņš turpināja vadīt tiesnešiem un tiesnešu palīgiem civillietu iztiesāšanas metodoloģijas seminārus. Senatore Zane Pētersone novembra beigās organizēja un vadīja starptautisku semināru „Deliktu tiesību aktualitātes: kaitējuma apmēra noteikšana, cēloniskais sakars un citi jautājumi”. Šajā seminārā līdzās vietējiem lektoriem, kuri plaši analizēja arī Senāta judikatūru, ar priekšlasījumiem uzstājās atzīti ārvalstu lektori, kuru atziņas palīdzēs padziļināti izprast virkni nozīmīgu civiltiesību institūtu.

Saistībā ar šīm mācību aktivitātēm vēlos uzsvērt vairākus ieguvumus. Pirmkārt, šādi semināri ir efektīvs veids, kā informēt tiesnešus, kuri izskata lietas pēc būtības, par aktuālo Senāta judikatūru, atklājot, kā tā iekļaujas attiecīgās tiesību nozares vai apakšnozares atziņu sistēmā, un plašāk pārrunājot šo judikatūras atziņu nozīmi. Otrkārt, šādi tiesnešu semināri sniedz departamentam ļoti vērtīgu atgriezenisko saiti – noskaidrojām, par kādām dažādu tiesību jautājumu niansēm vai judikatūras piemērošanas aspektiem ir radušies jautājumi mūsu kolēģiem pirmās un otrās instances tiesās, ko savukārt ņemam vērā turpmākajā judikatūras attīstībā. Treškārt, šādi semināri sekmē labāk pamatotu spriedumu taisīšanu un mazina procesuālo kļūdu daudzumu, kas ir ieguvums ne vien lietu dalībniekiem, bet arī sabiedrībai kopumā.

Arī šogad plānojam lielu uzsvaru likt uz līdzdarbību šādu mācību semināru organizēšanā un to vadīšanā, tostarp jaunajā formātā – Tieslietu akadēmijas ietvaros. Jāatzīmē, ka senatore Zane Pētersone ne vien piedalījās tiesnešu un tiesu darbinieku mācību programmas civiltiesību nozarē izstrādē nākamajiem gadiem, kas tika nodota Tieslietu akadēmijai, bet arī pārstāvē Senātu Tieslietu akadēmijas konsultatīvajā padomē.

TIESU DIALOGS – AR SATVERSMES TIESU

Tiesību sistēmas efektīvā funkcionēšanā liela nozīme ir Senāta un Satversmes tiesas dialogam.

Kā veiksmīgu piemēru var minēt lietu, kuras ietvaros Civillietu departaments 2023.gadā vērsās Satversmes tiesā ar pieteikumu jautājumā par to, kā atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem tiek noteikti daudzdzīvokļu dzīvojamo māju iemītnieku maksājumi par ūdens patēriņu starpību.² Departamenta senatoru kolēģija bija secinājusi, ka attiecīgā Ministru kabineta noteikumu norma nesamērīgi ierobežo dzīvokļa

² Sk. Senāta 2023.gada 23.novembra lēmumu lietā Nr.SK-266/2023.

īpašnieka pamattiesības uz īpašumu un neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam. 2024. gada nogalē šo Senāta secinājumu Satversmes tiesa apstiprināja, apstrīdēto tiesību normu atzīstot par neatbilstošu Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētāju konkrētajā civillietā un citām personām civillietās, kurās tiesvedība vēl nav noslēgusies.³

TIESU DIALOGS – AR EIROPAS SAVIENĪBAS TIESU, EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESU UN ĀRVALSTU TIESĀM

Nozīmīga loma mūsu tiesību sistēmas attīstībai ir Senāta dialogam ar Eiropas Savienības Tiesu. Turklāt šis dialogs ir svarīgs arī kontekstā ar aktuālo ģeopolitisko situāciju un atbilstošajiem sankciju regulējumiem.

2024.gadā Civillietu departamenta senatoru kolēģija ir vērsusies ar lūgumu Eiropas Savienības Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu saistībā ar Padomes 2014.gada 17.marta Regulas (ES) Nr.269/2014 par ierobežojošiem pasākumiem attiecībā uz darbībām, ar ko tiek grauta vai apdraudēta Ukrainas teritoriālā integritāte, suverenitāte un neatkarība, normu iztulkojumu.⁴ Dialogā ar pirmās un otrās instances tiesām esam secinājuši, ka Eiropas Savienības Tiesai uzdotie jautājumi jau šobrīd ir aktuāli ne tikai konkrētajā civillietā, bet arī citās izskatīšanā esošajās civillietās.

Vērtīgas atziņas tika iegūtas, departamenta priekšsēdētājam un senatorei Inesei Graudai novembrī Senāta delegācijas sastāvā tiekoties ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas pārstāvjiem. Cita starpā tika pārrunātas Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas par tiesu nolēmumu motivāciju. Jautājums par to, kā nodrošināt iespējami pilnīgu un precīzu nolēmuma pamatošanu civillietās, saglabā pastāvīgu aktualitāti, un katrā ziņā nav mazāk nozīmīgs par lietu izskatīšanas termiņiem.

Kasācijas instances funkciju efektīvākai īstenošanai noderīgas atziņas tika gūtas arī dialogā ar citu Baltijas valstu augstāko tiesu tiesnešiem, kā arī ar Čehijas Augstākās tiesas tiesnešiem.

Mināma arī departamenta priekšsēdētāja un vairāku departamenta pārstāvju tikšanās ar Polijas Augstākās tiesas tiesnesi Marcinu Krajewski (*Marcin Krajewski*), kurš Eiropas Savienības Augstāko tiesu priekšsēdētāju tīkla tiesnešu apmaiņas programmas ietvaros septembrī pieredzes apmaiņas vizītē bija ieradies Latvijā. Šādas tikšanās ne vien stiprina Senāta un citu valstu augstāko tiesu sadarbību, bet arī ļauj iegūt labāku izpratni par attiecīgo valstu tiesību sistēmu un

aktuālo tiesību jautājumu iespējamiem risinājumiem, tostarp tiesu efektivitātes jomā.

Kā vēl viens veiksmīgas starptautiskās sadarbības piemērs jāmin Eiropas Preču zīmju tiesnešu tīkla ikgadējās sanāksmes rīkošana Latvijā, Augstākajā tiesā. Šo sanāksmi organizēja un ar ziņojumu par Latvijas aktuālāko preču zīmju lietu iepriekšējā gadā uzstājās senatore Zane Pētersone.

SADARBĪBA AR CITIEM DEPARTAMENTIEM UN JUDIKATŪRAS UN ZINĀTNISKI ANALĪTISKO NODAĻU

Departamenta funkciju veiksmīgai īstenošanai nozīmīgs ir ne tikai dialogs ar citām tiesām, bet arī dialogs vai vēl precīzāk – cieša sadarbība – ar citiem Senāta departamentiem, kā arī pārējām Augstākās tiesas struktūrvienībām.

2024.gadā Civillietu departaments veiksmīgi sadarbojās gan ar Administratīvo lietu departamentu, gan Krimināllietu departamentu, kuri atsaucīgi reaģēja uz mūsu lūgumiem sniegt savu viedokli par tiesību jautājumiem, kas ir to kompetencē. Arī savā darbā kolēģu lūgumus sniegt viedokļus par dažādiem tiesību jautājumiem uztveram kā prioritārus. Cieša departamentu sadarbība palīdz nodrošināt tiesību vienotu piemērošanas praksi vienotajā Latvijas tiesību sistēmā.

Produktīva ir sadarbība ar Judikatūras un zinātniski analītisko nodaļu, kura ne tikai pastāvīgi nodrošina departamenta judikatūras kataloga papildināšanu, bet sniedz ievērojamu atbalstu lietu izspriešanā nozīmīgu tiesību jautājumu izpētē, kā arī tiesu prakses apkopošanā.

Judikatūras nolēmumu arhīvam senatori caurlūkojuši Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas piedāvātos 104 pārskata gadā pieņemtos nolēmumus. Piecās lietās publicēt nolēmumus Judikatūras nolēmumu arhīvā ir piedāvājuši paši departamenta senatori. Šobrīd departamenta senatoru sapulcē akceptēti publicēšanai 83 nolēmumi, no tiem 57 ar tēzēm un 26 tikai ar virsrakstiem. Civillietu departaments iknedēļas sapulcē regulāri atvēl laiku Judikatūras nolēmumu arhīvā publicēšanai piedāvāto nolēmumu apspriešanai. 57 Civillietu departamenta nolēmumi ir pievienoti Latvijas tiesību aktu portālā, departamenta atziņas pievienotas 96 likuma normām.

2024.gadā Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa sagatavoja apjomīgu tiesu prakses apkopojumu „Tiesu prakse jautājumā par tiesāšanās izdevumiem”. Tāpat tiesību piemērotājiem noderīgs ir Latvijas Senāta prakses un līdz 1940.gadam publicēto tiesību doktrīnas atziņu apkopojums par tādu darījumu apstrīdēšanu, kas noslēgti kreditoriem par ļaunu jeb t.s. *actio Pauliana*.

Šogad viens no prioritāriem uzdevumiem ir

³ Sk. Satversmes tiesas 2024.gada 12.decembra spriedumu lietā Nr.2023-46-03.

⁴ Sk. Senāta 2024.gada 4.jūlija lēmumu lietā Nr.SPC-1/2024.

sadarbībā ar Judikatūras un zinātniski analītisko nodaļu sagatavot tiesu prakses apkopojumu civillietās, kas izriet no dzīvojamo māju pārvaldīšanas tiesiskajām attiecībām. Iepriekšējais šāds apkopojums ir publicēts 2016.gadā, un kopš tā laika departamenta judikatūra šīs kategorijas lietās ir būtiski attīstījusies.

Tāpat ir uzsākta Senāta atziņu apkopošana lietās par jaunatklātiem apstākļiem.

Vienā jautājumā pēc departamenta senatoru lūguma Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa īstenoja tiesu prakses apkopojumu (par trešās personas regulējumu), atsevišķos jautājumos pētīts regulējums un prakse, tai skaitā Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņas. Kopā šādu jautājumu 2024.gadā bija 27.

LĪDZDARBĪBA LIKUMDOŠANAS PROCESĀ

Ievērojot valsts varas dalīšanas principu, tiesu varai tomēr ir būtiski vērst izpildvaras un likumdevēja uzmanību uz nepilnībām normatīvajā regulējumā, kas atklājas tiesību piemērošanā, ja tas mazina personu likumīgo interešu aizsardzību. Nereti, pamatojoties uz tiesību piemērošanas praksē gūtajām atziņām, tiesu vara jau likumdošanas procesā var norādīt uz plānotā regulējuma acīmredzamiem trūkumiem, it īpaši attiecībā uz iespējamām problēmām tā piemērošanā nākotnē. Piemēram, vairākkārt esam secinājuši, ka, ieviešot jaunu normatīvu regulējumu, nepietiekama uzmanība tiek veltīta tā pārejas noteikumiem, kas vēlāk raisa neskaidrību par attiecīgo normu piemērošanu laikā. Tādēļ jau likumdošanas procesā vēršam uzmanību uz nepieciešamību šādus pārejas noteikumus rūpīgi apsvērt un vajadzības gadījumā izstrādāt.

2024.gadā Civillietu departaments savas kompetences ietvaros ir aktīvi līdzdarbojies vairākās likumdošanas iniciatīvās.

- *Saistību piespiedu izpildīšana brīdinājuma kārtībā* Iepriekšējā atskaites plēnumā norādījām, ka Civilprocesa likumā noteiktais regulējums saistību piespiedu izpildīšanai brīdinājuma kārtībā nav efektīvs un ka plānojam aicināt tiesību politikas veidotājus šo jautājumu normatīvi sakārtot.

Šis jautājums ir nozīmīgs visas tiesu sistēmas efektivitātes nodrošināšanai civillietu izskatīšanā, jo tiesas resursu izmantošana tādu parādu piedziņai, kur pēc būtības nav strīda nedz par lietas izspriešanai nozīmīgiem faktiem, nedz tiesību jautājumiem, ir nelietderīga. Arī ārvalstu prakse liecina, ka šādu parādu piedziņa notiek brīdinājuma kārtībā, motivējot parādniekus atzīt parādus, ja tiem nav objektīvu pamatu iebilst pret to esību, nevis izskatīt šādus strīdus laikā un citu resursu ziņā ietilpīgā prasības tiesvedības kārtībā. Tomēr līdz šim Latvijā parādniekiem praksē nemaz nevajadzēja paust noteiktu attieksmi pret

brīdinājumā norādīto kreditora prasījumu, bet pietika vienkārši izvairīties no brīdinājuma izsniegšanas, lai kreditora pieteikums par brīdinājuma izsniegšanu tiktu atstāts bez izskatīšanas. 2023.gadā šī iemesla dēļ bez izskatīšanas tika atstāti 55 332 pieteikumi,⁵ kas likumsakarīgi nozīmēja, ka savus prasījumus šajos gadījumos kreditori varēja īstenot, tikai ceļot prasību tiesā.

Uz šiem un citiem apsvērumiem norādījām Tieslietu ministrijas pastāvīgajā darba grupā grozījumu izstrādei Civilprocesa likumā. Ministrija, ņemot vērā departamenta apsvērumus un darba grupas atbalstu, izstrādāja atbilstošus grozījumus Civilprocesa likumā, un tie šobrīd jau tiek izskatīti Saeimā pirms likumprojekta otrā lasījuma.⁶

- *Tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanas kārtības pilnveidošana lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām*

Departamenta nolēmumos identificējam normatīvā regulējuma nepilnību jeb robu, kad, izspriežot prasījumus par aizgādību un saskarsmi, būtiski atšķiras tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanas kārtība atkarībā no tā, vai šie prasījumi ir pieteikti reizē ar laulības šķiršanu vai bez laulības šķiršanas prasījuma. Proti, pirmajā gadījumā, kad tiek celta arī prasība par laulības šķiršanu, tiesa tiesāšanās izdevumus spriedumā sadala starp pusēm, ņemot vērā viņu mantisko stāvokli, taisnīguma un samērīguma principu, bet otrajā gadījumā, kad šāda prasība netiek celta, nav paredzēta atkāpe no vispārējā principa, ka tiesāšanās izdevumus pilnībā atlīdzina zaudējusī puse, kas šīs kategorijas lietās ne vienmēr nodrošina tiesāšanās izdevumu jautājuma taisnīgu noregulējumu.

Pamatojoties uz Senāta Civillietu departamenta identificētajiem normatīvā regulējuma trūkumiem un ņemot vērā Tieslietu ministrijas pastāvīgajā darba grupā grozījumu izstrādei Civilprocesa likumā kopumā pausto atbalstu, tieslietu ministre šā gada 6.janvārī ir iesniegusi Saeimā atbilstošus priekšlikumus par grozījumu izdarīšanu Civilprocesa likumā, faktiski aicinot kodificēt Senāta judikatūru Civilprocesa likumā.⁷ Šie priekšlikumi atbalstīti Saeimas Juridiskās komisijas 15.janvāra sēdē.

⁵ 2023.gadā pavisam saņemti 84 252 pieteikumi, no kuriem 55 332 pieteikumi jeb 65,67% tika atstāti bez izskatīšanas, vēl 3,39% gadījumos tiesvedība tika izbeigta.

⁶ Sk. likumprojektu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, reģ. Nr.787/Lp14.

⁷ Sk. Tieslietu ministrijas 2025.gada 6.janvāra vēstuli Nr.1-11/41 „Par priekšlikumiem likumprojektam „Grozījumi Civilprocesa likumā”” (Reģ. Nr.787/Lp14) pirms otrā lasījuma (sk. 5. un 6.priekšlikumu un to pamatojumu). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/C54CE5142B7EC516C2258C0A004E592F?OpenDocument>

- *Pagaidu aizsardzība pret vardarbību*

Arvien augstu aktualitāti saglabā jautājums par pagaidu aizsardzības pret vardarbību regulējuma efektivitātes paaugstināšanu. Arī Civillietu departaments aktīvi iesaistījās plānoto grozījumu apspriešanā.

Lai arī kopumā pozitīvi vērtējami šobrīd Saeimā iesniegtie Tieslietu ministrijas priekšlikumi Civilprocesa likumā grozīt esošo pagaidu aizsardzības pret vardarbību regulējumu, Civillietu departaments vairākkārt ir norādījis, ka ar tiem netiks atrisināta konceptuālā problēma, kad vardarbības draudi saglabājas arī tad, kad starp cietušo un varmāku vairs nepastāv nekādi civiltiesiskie strīdi. Šādos gadījumos civilprocesa mehānismi cietušo aizsardzībai nav piemēroti, un šo mehānismu mākslīga pielāgošana šādām situācijām raisa jaunas attiecīgā regulējuma piemērošanas grūtības un riskus. Plānojam arī turpmāk vērst likumdevēja uzmanību uz nepieciešamību rast pamatotāko, nevis izvēlēties šķietami ērtāko risinājumu.

- *Amicus curiae institūta ietveršana Civilprocesa likumā*

2024.gadā plašāk pētījām nepieciešamību civilprocesā ieviest pieaicinātās personas (*amicus curiae*) institūtu, kā arī padziļināti diskutējām par iespējamajiem šī jautājuma risinājumiem. Žurnālā „Jurista Vārds” tika arī publicēts departamenta padomnieces Viktorijas Soņecas raksts par *amicus curia* institūta nepieciešamību.⁸ Raksta mērķis ir aktualizēt plašāku diskusiju par konkrēto tiesību institūtu un iespējamajiem tā ieviešanas ieguvumiem.

Šogad plānojam pabeigt jautājuma izpēti un vērsties Tieslietu ministrijā ar priekšlikumiem šī tiesību institūta ietveršanai civilprocesa regulējumā.

- *Vienkāršotās procedūras lietu izskatīšanas kārtības pilnveidošana*

Līdzīgi plānojam šogad pabeigt izpēti par iespējām pilnveidot vienkāršotās procedūras lietu izskatīšanas kārtību, lai mazinātu risku, ka šīs kategorijas lietās veidojas atšķirīga tiesu prakse.

Kā jau minēju, šis jautājums ar daļu no pirmās un otrās instances tiesu tiesnešiem tika pārrunāts tiesu dialoga ietvaros. Šogad plānojam diskusijas pabeigt un ar atbilstošiem priekšlikumiem vērsties pie tiesību politikas veidošanai.

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IZGLĪTOŠANA

Departamenta senatori un darbinieki ir aktīvi īstenojuši arī Augstākās tiesas stratēģijā noteikto prioritāti informēt un izglītēt sabiedrību.

Kasācijas instances kompetence skaidrota

⁸ Sk. Soņeca V. *Amicus curiae* institūts – tā pievienotā vērtība un nepieciešamība. *Jurista Vārds*, 10.12.2024., Nr.50 (1368), 24.–29.lpp.

un ieskats Senāta darbā sniegts divos Senāta videomateriālos, kas tika sagatavoti par senatora palīga un zinātniski analītiskā padomnieka amatam. Departamentu šajos projektos pārstāvēja senatora palīdzē Inese Vāverāne un padomnieks Rihards Gulbis. Ar šādiem videomateriāliem sabiedrība tiek ne vien informēta par Senāta darba specifiku, bet arī tiek veicināta jauniešu interese par darbu tiesu sistēmā.

Departamenta zinātniski analītiskā padomniece Viktorija Soņeca 2024.gadā organizēja divus žurnāla „Jurista Vārds” tematiskos numurus, kuri veltīti civiltiesību jautājumiem un kuros publicēti departamenta zinātniski analītiskā padomnieka Konstantīna Vaivoda un senatora palīdzes Zanes Skrastiņas raksti par aktuālo Senāta judikatūru darba lietās. 2024.gadā ar publikācijām par nozīmīgiem tiesību jautājumiem sabiedrību informējuši arī departamenta senatori un zinātniski analītiskais padomnieks Reinis Odiņš.

Ar priekšlasījumiem zinātniskajās konferencēs uzstājās senatori Kaspars Balodis, Erlens Kalniņš, Sanita Osipova, Zane Pētersone un Kristīne Zīle.

Senatore Sanita Osipova papildinājusi Nacionālo enciklopēdiju ar vairākiem šķirkļiem, viņa ir autore kopumā jau 35 šķirkļiem, kas veltīti dažādiem tiesību jautājumiem un jurisprudencē nozīmīgām personām. Savukārt senatore Kristīne Zīle sagatavoja Nacionālās enciklopēdijas šķirkli par mantojuma tiesībām Latvijā.

Arī šogad plānojam aktīvi informēt sabiedrību par Senāta aktuālo judikatūru. Lai arī prioritāte ir tiesnešu semināru vadīšana, iespēju robežās semināru formā informēsim par aktuālo judikatūru arī citas tiesu varai piederīgās personas.

Līdzās informēšanai par Senāta judikatūru ir būtiski turpināt skaidrot sabiedrībai par prasībām, kuras likums nosaka attiecībā uz kasācijas sūdzībām. Arī 2024.gadā saglabājas salīdzinoši augsts to gadījumu īpatsvars, kad kasācijas tiesvedības ierosināšana ir atteikta, proti, tie bija 82%. Tas nozīmē, ka 565 kasācijas sūdzībās senatoru kolēģijas nekonstatēja kasācijas tiesvedības ierosināšanas pamatu. Daļā no šiem gadījumiem atteikuma iemesls ir kasācijas sūdzības iesniedzēja nepietiekama izpratne par kasācijas tiesvedības būtību un kasācijas tiesvedības ierosināšanas priekšnosacījumiem. Tādēļ ir svarīgi turpināt aktīvi informēt par šiem jautājumiem, tostarp vērst sabiedrības uzmanību uz Senāta izstrādātajām vadlīnijām kasācijas sūdzības sagatavošanai.

2. ATSEVIŠĶI NOZĪMĪGI CIVILLIETU DEPARTAMENTA NOLĒMUMI 2024. GADĀ

Turpinājumā izcelšu atsevišķus nolēmumus un tiesību jautājumus, par kuriem Civillietu departaments pārskata gadā ir paudis judikatūras atziņas.

DARBA TIESĪBAS

Pārskata gadā departaments ir taisījis vairākus judikatūras nolēmumus darba tiesību jautājumos. Senātam šajās lietās bija jāatbild uz tādiem tiesību jautājumiem kā, piemēram:

- 1) no kura brīža skaitāms termiņš darba devēja prasības par darba līguma izbeigšanu celšanai, ja arodbiedrība nepiekrīt darba līguma uzteikumam;
- 2) vai Darba likuma 96.panta otrās un turpmāko daļu⁹ noteikumi ir piemērojami tādai vienošanās par apmācību, kurā norādīto profesionālās apmācības pasākumu rezultātā darbinieks apgūst zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas citai profesijai (amatam), nevis darbinieka esošajai profesijai (amatam);
- 3) vai darbiniekam ir tiesības uz atlaišanas pabalstu, ja darba tiesiskās attiecības izbeigtas ar tiesas spriedumu pēc darba devēja iniciatīvas;
- 4) vai darbiniekam ir tiesības prasīt no darba devēja likumiskos nokavējuma procentus.

Ar atbilstošo Senāta Civillietu departamenta nolēmumu pārskatu var iepazīties departamenta zinātniski analītiskā padomnieka Konstantīna Vaivoda un senatora palīdzes Zanes Skrastiņas rakstā „Aktuālie Senāta 2024.gada nolēmumi darba lietās”, kas publicēts žurnāla „Jurista Vārds” 10.decembra numurā.

MAKSĀTNESPĒJAS JAUTĀJUMI

Ar Senāta 2024.gada 13.jūnija lēmumu lietā Nr.SPC-3/2024, kas tika ierosināta, pamatojoties uz ģenerālprokurora protestu, Senāts atzina, ka fiziskās personas maksātnespējas procesā parādniekam kreditoru prasījumu apmierināšanai no personas saņemtās invaliditātes pensijas ir jānovirza viena trešā daļa no starpības starp faktiski saņemto invaliditātes pensiju un invaliditātes pensijas aprēķina bāzi. Rajona tiesas spriedumā tiesa kļūdaini bija atzinusi, ka parādniekam kreditoru prasījumu apmierināšanai jānovirza viena trešā daļa no visas saņemtās invaliditātes pensijas summas, nevis no starpības starp faktiski saņemto invaliditātes pensiju un invaliditātes pensijas aprēķina bāzi.

Senāts norādīja, ka viens no mērķiem invaliditātes pensijas aprēķina bāzes, kas piesaistīta sociālās palīdzības sistēmā ieviestajam minimālo ienākumu

⁹ Darba likuma 96.panta otrā daļa: „(2) Ja profesionālās apmācības vai kvalifikācijas paaugstināšanas pasākumi uzskatāmi par tādiem, kas atbilstoši apstākļiem ir saistīti ar darbinieka veicamo darbu, taču šādi profesionālajai apmācībai vai kvalifikācijas paaugstināšanai (darbinieka konkurētspējas pilnveidošana) nav noteicoša nozīme nolīgta darba izpildei, darba devējs un darbinieks var slēgt atsevišķu vienošanos par darbinieka profesionālo apmācību vai kvalifikācijas paaugstināšanu un ar to saistīto izdevumu atlīdzināšanu (turpmāk – vienošanās par apmācību).”

sliekšņu institūtam, ir garantēt personai, kura veselības stāvokļa dēļ nevar pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū, ienākumu atvietošanu minimālā apmērā.

Nepieciešamība noteikt minimāli garantējamo ienākumu atvietošanu invaliditātes pensijas saņēmējam citstarp ir saistīta ar valsts pienākumu izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas nodrošina cilvēka cieņas aizsardzību, sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību.

Šādos apstākļos kreditoru prasījumu apmierināšanai novirzāmās ienākumu daļas aprēķināšana fiziskās personas maksātnespējas procesā, ietverot minētajā ienākumu daļā arī invaliditātes pensijas aprēķina bāzi, būtu pretrunā minētajiem invaliditātes pensijas aprēķina bāzes un minimālo ienākumu sliekšņu mērķiem.

DATUBĀZES ĪPAŠO (*SUI GENERIS*) TIESĪBU AIZSARDZĪBA

Senāta Civillietu departaments 2024.gada 4.jūnijā kasācijas kārtībā izskatīja lietu, kurā darba sludinājumu portāla www.cv.lv turētāja bija cēlusi prasību pret darba sludinājuma meklēšanas tīmekļvietnes www.kurdarbs.lv turētāju par datubāzes veidotāja tiesību pārkāpumu.

Prasītāja cēla prasību tiesā, jo uzskatīja, ka atbildētāja savā tīmekļvietnē www.kurdarbs.lv neatļauti nodrošina piekļuvi prasītājas darba sludinājumu datubāzei. Meklējot darba sludinājumus atbildētājas tīmekļvietnē, tās lietotājiem tika sniegta noteikta veida informācija par prasītājas tīmekļvietnē publiskotajiem darba sludinājumiem un nodrošināta saite uz attiecīgo sludinājumu prasītājas interneta portālā. Tādējādi darba meklētājiem, kas izmantoja tīmekļvietnē www.kurdarbs.lv pieejamo specializēto meklētāju, nebija jāapmeklē prasītājas tīmekļvietnes sākumlapa un jāizmanto tās meklētājs.

Lai sniegtu atbildes uz šajā lietā risināmiem tiesību jautājumiem, Rīgas apgabaltiesa bija vērsusies ar pieteikumu Eiropas Savienības Tiesā, lūdzot sniegt prejudiciālu nolēmumu par Eiropas Parlamenta un Padomes 1996.gada 11.marta Direktīvas 96/9/EK par datubāzu tiesisko aizsardzību normu iztulkojumu.

Jāuzsver, ka Eiropas Savienības Tiesas taisītais spriedums¹⁰ raisīja lielu interesi intelektuālā īpašuma tiesību speciālistu vidū visā Eiropas Savienībā, kas likumsakarīgi arī radīja interesi par apgabaltiesas un Senāta spriedumu.

Senāts norādīja, ka īpaša veida (*sui generis*) tiesības ir tādas datubāzes veidotājam, kurš

¹⁰ Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2021.gada 3.jūnija spriedumu lietā „CV-Online Latvia”, C 762/19, ECLI:EU:C:2021:434.

datubāzes izveidošanā (satura iegūšanā), pārbaudē vai noformēšanā ir izdarījis būtisku kvalitatīvu vai kvantitatīvu ieguldījumu.

Pirmkārt, Senāts, ņemot vērā arī Eiropas Savienības Tiesas atziņas šajā lietā, izskaidroja, kādi ieguldījumi jāņem vērā, nodibinot, vai datubāze ir aizsargājama. Tāpat Senāts norādīja, ka ieguldījumiem jābūt būtiskiem, bet nepieciešamo ieguldījumu apjomu nevar noteikt pārmērīgi augstu.

Otrkārt, datubāzes veidotājs ir tiesīgs aizliegt datubāzes satura vai būtiskas kvalitatīvi vai kvantitatīvi novērtējamās tā daļas iegūšanu vai atkārtotu izmantošanu tikai tad, ja šo darbību rezultātā datubāzes veidotājam tiek liegti ienākumi, kas tam ļautu atgūt datubāzes izveidē izdarītos ieguldījumus. Ne ikkatra negatīva ietekme, ko specializētās meklētājprogrammas darbība rada attiecībā uz datubāzes veidotāja ienākumiem, ir pamats aizliegt šādas meklētājprogrammas darbību. Tiesai jānovērtē šāda ietekme, ja tāda ir, un tā jāsamēro ar lietotāju un datubāzu veidotāju konkurentu likumīgajām interesēm, ko apgabaltiesa bija izdarījusi.

Lai arī Senāts atzina atsevišķus trūkumus apgabaltiesas spriedumā, tie nebija noveduši pie lietas nepareizas izspriešanas, tāpēc apgabaltiesas spriedums, ar kuru prasība bija noraidīta, tika atstāts negrozīts.

ATBILDĪBA PAR PAAUGSTINĀTAS BĪSTAMĪBAS AVOTA NODARĪTO KAITĒJUMU

Ar Senāta 2024.gada 11.aprīļa spriedumu lietā Nr.SK-13/2024 tika attīstīta judikatūra jautājumā par atbildību par zaudējumiem, kas nodarīti ar būvniecību.

Šajā spriedumā Senāts atzina, ka, ja konkrētā būvniecība ir juridiski kvalificējama kā paaugstinātas bīstamības avots, Civillikuma 2347.panta otrajā daļā paredzētās stingrās atbildības subjekts atkarībā no konkrētā gadījuma apstākļiem var būt būvprojekta izstrādātājs vai būvdarbu veicējs, nevis būvniecības ierosinātājs, ja vien viņš pats vienlaikus nav būvdarbu veicējs (būvētājs) vai būvprojekta izstrādātājs.

Vienlaikus Senāts norādīja, ka atbilstoši Civillikuma 1089.pantam zemes īpašniekam nav tiesības celt uz tās tādas ietaises, no kurām varētu sagrūt kaimiņam piederoša būve vai celties tai kāds cits bojājums. Iztulkojot šo normu, Senāts norādīja, ka zemes īpašnieka prettiesiska rīcība attiecībā uz tajā paredzētā pienākuma izpildi var izpausties ne vien kā normatīvajā aktā paredzētas prasības pārkāpšana, bet arī kā tādas darbības veikšana, kuru krietns un rūpīgs saimnieks neveiktu, vai tādu drošības pasākumu neveikšana, kādus veiktu krietns un rūpīgs saimnieks, lai konkrēto būvdarbu rezultātā nesagrūtu vai kā citādi netiktu bojāta

kaimiņam piederoša būve. Izvērtējot nekustamā īpašuma īpašnieka kā būvniecības ierosinātāja atbildību par viņa izvēlēto uzņēmēju radīto kaitējumu (sk. Civillikuma 1782.pantu), jānoskaidro, vai būvniecības ierosinātājs ir pieļāvis kļūdu šo citu būvniecības procesa dalībnieku izvēlē.

BŪTISKI PROCESUĀLIE JAUTĀJUMI

Pārskata gadā Senāts risināja vairākus būtiskus procesuālos jautājumus. Turpmāk izcelšu tikai dažus no nolēmumiem, kuros šādi jautājumi risināti.

• Prasības pieteikuma iztulkošana

Senāts vairākos spriedumos ir skaidrojis, kā iztulkojams prasības pieteikums, nosakot prasības pamatu un prasības priekšmetu.

2024.gada 11.aprīļa spriedumā lietā Nr.SK-13/2024 Senāts atzina, ka tiesai ir patstāvīgi jākvalificē prasības pamats un jānosaka, kuras tiesību normas piemērojamas strīda izšķiršanai, un šo tiesas pienākumu neietekmē nedz tas, kā prasītājs nosaucis savu prasību, nedz arī tas, uz kādām tiesību normām prasītājs atsaucies. Minētais izriet no principa *jura novit curia*, kuram atbilstoši tiesai pašai jāzina likums neatkarīgi no tā, uz kādu likuma normu ir vai nav norādījušas strīda puses.

Savukārt 2024.gada 8.maija spriedumā lietā Nr.SK-176/2024 Senāts atzina, ka prasības priekšmets nosakāms nevis tikai pēc prasības pieteikuma lūgumu daļā izteiktā prasījuma, bet gan pēc visa prasības pieteikuma satura, novērtējot celtās prasības būtību. Proti, prasītāja izteiktie prasījumi iztulkojami kopsakarā ar prasības pieteikumā norādītajiem apstākļiem, norādēm par aizskartajām tiesībām un vēlamo tiesiskās aizsardzības līdzekli.

• Tiesības par laiku līdz sprieduma izpildei (izsoles noslēguma dienai) saņemt procentus

Civillietu departaments paplašinātā sastāvā 2024. gada 13.jūnijā taisīja spriedumu lietā Nr.SK-53/2024, kurā izvērtēja jautājumu, no kādas summas prasītājam ir tiesības par laiku līdz sprieduma izpildei (izsoles noslēguma dienai) saņemt procentus – no visas piedzītās summas vai no pamatparāda.

Senāts pilnībā uzturēja Civillietu departamenta senatoru 2021.gada 15.decembra kopsapulcē izteiktās atziņas un skaidroja, ka Civilprocesa likuma 195.panta pirmajā daļā paredzētais tiesas pienākums, taisot spriedumu par naudas summas piedziņu, rezolutīvajā daļā noteikt tiesības par laiku līdz sprieduma izpildei (izsoles noslēguma dienai) saņemt procentus kalpo vairākiem mērķiem – pirmkārt, mērķim novērst negatīvās sekas kreditoram, kuram šādā gadījumā būs liegta iespēja piedzīto naudas summu lietot, otrkārt, mērķim motivēt parādnieku labprātīgi un iespējami drīzākā laikā

izpildīt likumīgā spēkā esošu tiesas spriedumu.

Kreditoram ir legītīma interese saņemt atlīdzību ne vien par tāda sava kapitāla lietošanu, kuru veido pamatparāds, bet arī par jebkādu citu finanšu līdzekļu lietošanu, kas kreditoram, pamatojoties uz tiesas konstatētajām saistībām un tiesas noteikto tiesāšanās izdevumu atlīdzinājumu, pienākas no parādnieka. Legītīma ir arī kreditora interese saņemt no parādnieka sprieduma pilnīgu izpildījumu labprātīgi un iespējami ātri. Norādītajā tiesību normā noteikto procentu attiecināšana uz visiem sprieduma rezolutīvajā daļā piespriestajiem maksājumiem vienlaikus kalpo arī publiski tiesiskajam mērķim nodrošināt sprieduma izpildi un atturēt ikvienu sabiedrības locekli no likumīgā spēkā esoša sprieduma nepildīšanas.

Minētie mērķi nav atkarīgi no tiesas noteikto maksājumu tiesiskā pamata, tāpēc pusei, kuras labā tiesa attiecīgo naudas summu piedzinusi, procenti pienākas ne vien par pamatparādu, bet arī par visiem citiem piespriestajiem maksājumiem, kuru samaksa nav veikta sprieduma labprātīgai izpildei noteiktajā termiņā.

• *Pagaidu aizsardzības piemērošanas priekšnoteikumi*

Senāts 2024.gada 9.septembra lēmumā lietā Nr.SKC-660/2024 skaidroja, ka atbilstoši Civilprocesa likuma 137.panta otrajai daļai pagaidu aizsardzību var piemērot mantiska vai nemantiska rakstura prasībās, ja ir pamats uzskatīt, ka prasītāja tiesības tiek aizskartas vai līdz nolēmuma spēkā stāšanās brīdim varētu tikt aizskartas, un ja pagaidu aizsardzības piemērošana nepieciešama iespējama būtiska kaitējuma novēršanai.

Būtiska kaitējuma esība vai tā iestāšanās ticama iespējamība jāpamato un šajā procesa stadijā ar saprātīgi iespējamiem pierādījumiem jāpierāda prasītājam. Prasītāja pienākums pieteikumā norādīt apstākļus, kas apliecina pagaidu aizsardzības piemērošanas nepieciešamību iespējama būtiska kaitējuma novēršanai, ir izpildāms neatkarīgi no tā, vai prasība ir celta par kaitējuma atlīdzināšanu. Citiem vārdiem, pagaidu aizsardzības pieteikumā norādītie apstākļi būtiska kaitējuma pamatošanai var nesakrist ar prasības pamata apstākļiem. Attiecīgi tas, ka prasītājs pieteikumā par pagaidu aizsardzību ir norādījis uz apstākļiem, kas liecina par būtiska kaitējuma nodarīšanu vai tā iestāšanās risku, bet prasību par kaitējuma atlīdzības piedziņu nav cēlis, pats par sevi neļauj izdarīt secinājumu, ka pieteikums par pagaidu aizsardzības piemērošanu pārsniedz prasības priekšmeta robežas un tādēļ būtu noraidāms. Ir jāvērtē, vai prasības procesuālais (tiesiskās aizsardzības) mērķis sakrīt ar pieteikuma par pagaidu aizsardzības piemērošanu mērķi.

• *Pagaidu aizsardzības pret vardarbību piemērošanas pamats un mērķis*

Ar 2024.gada lēmumu lietā Nr.SKC-[F]/2024 Senāts pirmo reizi vērtēja virkni būtisku procesuālo tiesību jautājumu saistībā ar pagaidu aizsardzības pret vardarbību piemērošanu.

Senāts atzina, ka tiesa vai tiesnesis pēc pieteicēja motivēta pieteikuma var piemērot pagaidu aizsardzību pret vardarbību, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka pret personu ir bijusi vērsta vai tiek vērsta vardarbība vai vardarbības draudi un personai tiks nodarīts kaitējums gadījumā, ja pagaidu aizsardzība netiks piemērota. Citiem vārdiem, tiesnesim vai tiesai katras konkrētās lietas apstākļos jānovērtē, cik ticams ir risks, ka persona cieš vai cietīs no vardarbības, kad ir nepieciešama nekavējoša tiesas aizsardzība, tostarp jāvērtē vardarbības veids, konkrētu vardarbības epizožu raksturs un iespējama apdraudējums.

Senāts arī skaidroja, ka pagaidu aizsardzības pret vardarbību mērķis ir nodrošināt efektīvu tiesas aizsardzību situācijā, kad apstākļi prasa steidzamu risinājumu vardarbības apdraudējuma novēršanai.

Senāts atzina, ka tiesnesim vai tiesai, lemjot par pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļiem, piemērojamie līdzekļi jāsamēro ar tiesību aizskārumu vai iespējamo aizskārumu, proti, ar vardarbības apdraudējuma raksturu, tostarp tā veidu un nopietnības pakāpi.

Cietušo aizsardzībai nozīmīga ir Senāta atziņa, ka, izskatot personas, pret kuru piemēroti pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļi, pieteikumu par pagaidu aizsardzības līdzekļu atcelšanu, tiesai jāpārbauda, vai atcelšanas pieteikuma izskatīšanas laikā ir pamats piemēroto pagaidu aizsardzības līdzekļu saglabāšanai, proti, to turpmākai piemērošanai.

Vienlaikus Senāts arī norādīja, ka tas apstāklis, ka lēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību var pamatot ar lietas dalībnieka paskaidrojumu, kura patiesumu šī persona apliecinājusi ar savu parakstu Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, nenozīmē, ka tiesa vai tiesnesis var atteikties vērtēt citus pierādījumus.

NOSLĒGUMS

Noslēgumā vēlos izteikt pateicību visiem departamenta senatoriem, kuru ieguldījums departamenta darbības mērķu sasniegšanā ir izšķirīgs faktors, kas ļāvis sasniegt augstos darba efektivitātes rādītājus. Tāpat vēlos pateikties departamenta darbiniekiem, kuri ik dienu sniedz būtisku atbalstu senatoriem un palīdz nodrošināt mūsu nolēmumu teicamu kvalitāti. Vēlos pateikties arī visiem pārējiem kolēģiem par lielisku sadarbību un komandas darbu.

SENĀTA KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTS

Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja Anita POĻAKOVA

Krimināllietu departamenta senatori 2024.gadā: Ivars BIČKOVIČS, Aija BRANTA, Artūrs FREIBERGS, Irīna JANSONE, Sandra KAIJA, Inguna RADZEVIČA, Aivars UMSKIS, Inese Laura ZEMĪTE

Senāta Krimināllietu departamenta senatori 2024.gadā

Sandra Kaija, Inguna Radzeviča, Artūrs Freibergs, Anita Poļakova, Aivars Uminskis, Aija Branta, Ivars Bičkovičs, Inese Laura Zemīte, Irīna Jansone

Krimināllietu departamenta priekšsēdētājas Anitas POĻAKOVAS ziņojums

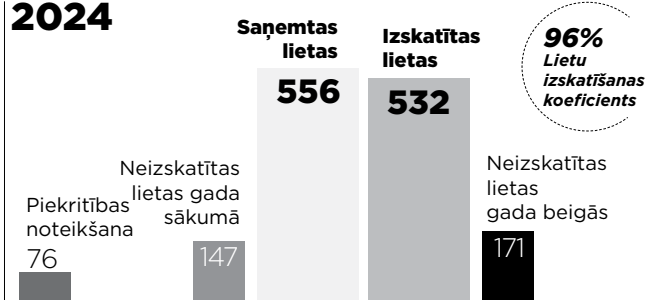
Aizvadītajā gadā, pretēji prognozēm par ienākošo lietu daudzuma samazināšanos, saņemām par 51 lietu vairāk, arī izskatījām vairāk, par 20 dienām īsāks ir bijis lietu izskatīšanas vidējais ilgums, par kasācijas tiesvedības ierosināšanu izlemts vidēji 2,3 mēnešos, bet kasācijas kārtībā lietas izskatītas vidēji 9 mēnešos. Tātad pamatā esam iekļāvušies rekomendētajos lietu izskatīšanas termiņos. Tomēr nevarējām pārspēt lietu ienākšanas tempu, un, kā redzams statistikā, lietu izskatīšanas koeficients ir 96%. Noslēdzot 2024.

gadu, neizskatīto lietu kopumā ir bijusi tikai viena iepriekšējā – 2023.gadā – saņemta lieta, bet uz šodienu arī tā ir izskatīta.

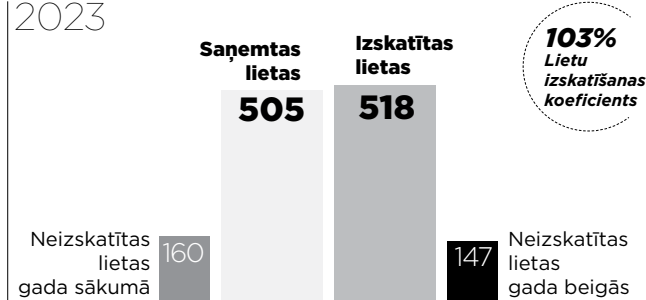
APJOMĪGĀS LIETAS

Saprotams, ka izskatīto lietu daudzums un termiņš nav izsmeļoši noslodzes, darba intensitātes un nepieciešamo resursu kritēriji. Par to vēl os detalizētāk izteikties, gan raksturojot aizvadītajā gadā paveikto, gan iezīmējot šī gada izaicinājumus

2024

2023

Senators [vidēji] pabeidzis

Lietu izskatīšanas vidējais ilgums

Kasācijas tiesvedībā – 3,7 mēneši

- atteikts ierosināt – 2,3 mēneši
- ierosinātā lieta pabeigta – 9 mēneši

Sūdzības / protesti – 1,6 mēneši

Atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību

2 lietas paplašinātā sastāvā

2024.gadā izskatītas lietas

Kasācijas kārtībā (SKK)	504
Sūdzības (SKK)	9
KPL 62.nodaļa - jaunatklāti apstākļi (SKK-J)	0
KPL 63.nodaļa - būtiski pārkāpumi (SKK-J)	13
KPL 66.nodaļa - izdošana (SKS-IP)	4
KPL 25.nodaļa - sūdzības par ģenerālprokurora lēmumiem (SKS)	2
Kopā	532
Piekritības noteikšana	76

un līdzekļus, kā izaicinājumus nepārvērst problēmā.

Citu lietu starpā aizvadītajā gadā ir izskatīta tā dēvētā „Zolitūdes lieta”, kurā bija iesniegts kasācijas protests un 32 kasācijas sūdzības. Raksturojot šīs lietas sarežģītību un izskatīšanai nepieciešamos resursus, jāņem vērā, ka skatāmi bija agrāk judikatūrā neanalizēti tiesību jautājumi. Centrālais jautājums, uz kuru kasācijas instancei bija jāsniedz atbilde: vai glābēju iesaistīšana noziedzīga nodarījuma seku likvidēšanā pārtrauc sākotnējā apdraudējuma tālāko iedarbību un cēlonisko sakarību ar sekām, konkrētajā gadījumā – glābēju nāvi. Senāts sniedza cēloņsakarības jēdziena satura skaidrojumu un formulēja metodi cēloņsakarības esamības pārbaudīšanai. Tādēļ šī lieta ir nozīmīga ar jauniem atzinumiem krimināltiesībās.

Senāts atzina, ka tiesību normas aizsardzības mērķis beidzas tur, kur sākas cietušās personas atbildības joma pašai par sevi. Glābēju iesaistīšanās noziedzīga nodarījuma seku likvidācijā pati par sevi nepārtrauc sākotnējā apdraudējuma tālāko iedarbību. Glābšanas dienestu darbinieki neveic glābšanas pasākumus nolūkā atteikties no dzīvības un neiesaistās glābšanas darbos brīvprātīgi, jo glābšanas pasākumu veikšana izriet no viņu profesionālajiem pienākumiem un var būt saistīta ar atbildīgu risku nolūkā glābt negadījumā iesaistītās personas. Tādējādi nav konstatējama glābēju rīcības brīvprātība, kas pārtrauktu cēloņsakarību starp darbībām un kaitīgajām sekām. Tomēr tiesām jāvērtē, vai glābšanas pasākumi nav bijuši acīmredzami bezjēdzīgi un nesamērīgi tam, kādu risku glābēji uzņēmās, apdraudot savu dzīvību un veselību, un tam,

kādu rezultātu konkrētajos apstākļos varēja sasniegt. Acīmredzami nesaprātīga glābšanas mēģinājuma gadījumā cēloņsakarības saikne tiek pārtraukta. Šādā gadījumā vērtējami nevis atsevišķu glābēju lēmumi, bet gan visu glābšanas operācijā iesaistīto kopējā rīcība.

Atgriežoties pie lietas izskatīšanai nepieciešamā laika un resursiem.

Pārbaudot apelācijas instances tiesas nolēmuma tiesiskumu, bija nepieciešams iepazīties ar ievērojama apjoma specifiskām ziņām par būvniecības procesu, lai atbildētu uz jautājumu, vai apelācijas instances tiesa ir ievērojusi normatīvo regulējumu, izdarot atzinumu par to, kādi nosacījumi ietekmēja ēkas sabrukšanu, un vērtējot pierādījumus, ar kuriem tika pamatota 9 personu apsūdzība un piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošana 4 juridiskajām personām. Apelācijas instances tiesas nolēmums tika atcelts 9 pozīcijās.

Tas ilustrējot, ko dažkārt nozīmē viens kriminālprocess kasācijas instancē. Minētā lieta tika izskatīta līdzās citām vēl 530 lietām. Lai to izdarītu saprātīgā termiņā, nācās variēt senatoru noslodzi ar

ienākošām lietām un zinātniski analītisko padomnieku piesaisti konkrētām lietām. Tā, protams, bija iespēja pilnveidot apjomīgu lietu izskatīšanas metodi un noslodzes sadalīšanu departamentā, vienlaikus tas konkrēti iezīmēja šī – 2025.gada – izaicinājumus. Šobrīd departamentā noslēguma posmā ir viena no tā dēvētajām „digitālās televīzijas” lietām, kurā tiek izskatīti 71 lapas apjoma kasācijas protestā izteiktie argumenti par 9 personu attaisnošanu un procesa izbeigšanu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu 1 juridiskajai personai, kā arī lieta, kurā iesniegts kasācijas protests un 18 kasācijas sūdzības kopumā uz vairāk kā 1000 lapām, vērtēšanai pakļaujams apelācijas instances tiesas nolēmums uz 579 lapām, kopsakarā ar pirmās instances tiesas spriedumu uz gandrīz 2000 lapām. Viens no elementiem laika plānošanai šādu lietu izskatīšanā ir noteikt laiku, kas nepieciešams, lai apgūtu analizējamo pamatmateriālu. Tagad nedaudz matemātikas. Lai izlasītu 3600 lapu materiālu bez analīzes, rēķinot, ka 1 lapas lasīšanai tiek veltītas 5 minūtes, ir jālasa 300 stundas. Ja darba dienā lasa 6 stundas, tad vajag 10 nedēļas, lai tikai izlasītu. Labi, optimizēsim darbu – 2 mēneši. Tas ir bez nepieciešamā papildu darba līdz nonākam pie lēmuma pieņemšanas. Lai arī materiāls ir apgūts un pieņemts izsvērts lēmums ierosināt kasācijas tiesvedību, priekšā apjomīgs izpētes darbs, risinot atbildamos jautājumus. Lēmumu katrā no lietām pieņem 3 senatori. Tas nozīmē, ka būs periodi, kad 6 tiesneši strādās pie tikai 2 lietām.

Šo gadu esam uzsākuši 8 senatoru sastāvā, jo senators Freibergs ir devies pensijā, ir izsludināts konkurss uz senatora amata vakanci. No pieredzes zināms, ka vakances aizpildīšanas process ir vairākus mēnešus ilgs, savukārt jaunajam senatoram vienmēr nepieciešams laiks iekļauties kopīgajā darba ritmā. Ar šī brīža senatoru un atbalsta personāla resursu izskatīt lietas ieteiktajos termiņos nav iespējams, turklāt lietu uzkrājums, kas nenovēršami radīsies, ietekmēs darbu arī nākamgad un aiznākamgad. Ņemot vērā šos apstākļus, lai arī līdz šim departamentam ir gājis pietiekami raiti ar lietu skatīšanu, es lūdzu rast iespēju piešķirt Kriminālietu departamentam desmito senatora vietu vismaz uz vienu gadu, bet, ievērojot, ka prognozējama arī citu apjomīgu, juridiski sarežģītu lietu saņemšana, būtu nepieciešama papildus viena senatora vieta uz nenoteiktu laiku, bet par tās lietderības ilgumu lemt atbilstīgi faktiskajai situācijai.

Tiktāl par skaitļiem un darba apjomu. Tagad vairāk par saturu.

BŪTISKĀKIE DARBA VIRZIENI

Aizvadītajā gadā departamentā ir veikts apjomīgs pēdējo 10 gadu **tiesu prakses apkopojums lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju**. Apkopojums sagatavots nolūkā sniegt pārskatu par Senāta aktuālo un arī vēsturisko

praksi un darīt zināmus atzinumus, kurus uzturam arī šodienas skatījumā un tiesiskajā regulējumā. Apkopojumā uzsvērtas Senāta paustās atziņas par Krimināllikuma 195. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm, uzmanība vērsta uz noziedzīgā nodarījuma priekšmeta raksturojumu, predikatīvā noziedzīgā nodarījuma pabeigtības nozīmi, legalizācijas objektīvajām izpausmēm un sasaisti ar predikatīvo noziedzīgo nodarījumu. Tāpat ietvertas arī atziņas par noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas saistību ar atbilstošu tiesību normu izvēli, ievērojot Krimināllikuma spēku laikā.

Kontekstā ar veikto Senāta prakses apkopojumu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izpausmju izpratne un attiecināmā tiesiskā regulējumu piemērošanas prakse ir apspriesta, tiekoties ar Ģenerālprokuratūras un Eiropas prokuratūras pārstāvjiem, nolūkā apzināt un izprast atšķirības un argumentāciju viedokļos, kas savukārt ļauj noteikt tos tiesību jautājumus, kurus šajā jomā nepieciešams papildus apsvērt, veidojot judikatūru turpmāk.

Nozīmīgs darbības virziens ir bijis saistīts ar **noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret valsts drošību**. Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa ir veikusi apkopojumu par sodu noteikšanas praksi šīs kategorijas lietās. Bez vispārējām, uz jebkuras kategorijas lietām attiecināmām nepilnībām sodu noteikšanā konkrētās kategorijas lietās iezīmējās nepietiekama izpratne par šo noziedzīgo nodarījumu radītā apdraudējuma saturu un tā mainību atbilstoši izmaiņām ģeopolitiskajā situācijā. Lai veicinātu izpratni par attiecīgo noziedzīgo darbību apdraudēto objektu un apdraudējuma sekām šodienas apstākļos, esam apsprieduši šos jautājumus, tiekoties ar apgabaltiesu tiesnešiem, runājuši par to Latvijas Tiesnešu mācību centra rīkotajās mācībās un snieguši priekšlasījumu starptautiskā konferencē „Hibrīdkara instrumenti un ar to saistītie noziegumi”. Ziņa, kuru prezentējām: krimināltiesiskajiem līdzekļiem, ar kuriem valsts vēršas pret valsts iekšējo un ārējo apdraudējumu, jāatbilst konkrētajā laikā un ģeopolitiskajā situācijā pastāvošajam apdraudējumam.

Analizējot minētās kategorijas lietas, iezīmējās noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas problēma, nošķirot Krimināllikuma 285.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – personas nelikumīga pārvietošana pāri valsts robežai – no Krimināllikuma 285.¹ pantā paredzētā – nodrošināšana ar iespēju nelikumīgi uzturēties Latvijas Republikā. Minētā problēmjautājuma risināšana ir uzsākta, un tas ir viens no šī gada darbības virzieniem.

Nākamā tēma, kurai aizvadītajā gadā esam pievērsuši pastiprinātu uzmanību, – **kasācijas instances efektivitāte un attīstības perspektīvas**.

Pagājušā gada atskaites plēnumā tika aktualizēts jautājums – lietu vairākkārtīga atgriešanās Senātā skatīšanai kasācijas

kārtībā, tā cēloņi un instrumenti novēršanai.

Pēc departamenta lūguma Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa jau aprīļa sākumā veica pētījumu par 2023.gadā departamentā izskatītām lietām, kuras Senātā skatītas vismaz 2 reizes, ietverot arī tās, kuras noslēdzās ar atteikumu ierosināt kasācijas tiesvedību. Tādas bija 33 no 665 lietām. Stingrākai analīzei tika pakļautas 17 lietas, kuras Senātā ienāca vismaz trešo reizi. Konstatēts, ka lietu nosūtīšana atkārtotai izskatīšanai apelācijas instancei ir saistīta ar nepieciešamību sniegt pierādījumu vērtējumu, motivēt iepriekš neargumentētus atzinumus par faktu esību vai neesību un citiem iemesliem, kas saistīti ar faktisko apstākļu konstatēšanu. Tikai vienā gadījumā pastāvēja apsvērumi, ka šodienas skatījumā Senāts lietā varēja pieņemt gala nolēmumu, kas bija saistīts ar mantas konfiskācijas regulējumu.

Kriminālprocesa likuma 587.pants noteic, kādus lēmumus var pieņemt kasācijas instances tiesa. Saskaņā ar šī panta pirmās daļas 4.punktu kasācijas instances tiesa var grozīt lēmumu.

Departamentā argumentēti tika apsvērts, kāds ir šīs normas tvērums, cik tālu, pamatojoties uz to, mēs varam grozīt apelācijas instances nolēmumu, aizstājot to ar savu lēmumu. Secinājums – kasācijas instances tiesa var grozīt apelācijas instances nolēmumu kriminālprocesā tiktāl, ciktāl tas nav saistīts ar pierādījumu vērtēšanu un jaunu faktisko apstākļu konstatēšanu un, nepastāvēt kasācijas protestam vai cietušā kasācijas sūdzībai, nepasliktina apsūdzētā stāvokli. Citiem vārdiem sakot, mēs varam izmantot lietā konstatētos faktiskos apstākļus un, ja likumā ir noteikts skaidrs un viennozīmīgs faktiskās situācijas tiesiskais regulējums, proti, jautājumam konkrētajos faktiskajos apstākļos iespējams tikai viens risinājums, varam grozīt spriedumu. Šis formulējums nav galīgs, jo kritēriju sietu veidojam ar konkrētiem mūsu lēmumiem konkrētās lietās.

2024.gada prakse ir sekojoša.

Apelācijas instances tiesas nolēmums grozīts deviņās lietās.

Nolēmums grozīts:

- a) sakarā ar konstatētu pārkāpumu soda noteikšanā – septiņās lietās¹;

- b) daļā par procesuālo izdevumu piedziņu – vienā lietā²;

- c) daļā par lietiskā pierādījuma atzīšanu par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas priekšmetu un konfiscēšanu (nepareiza Krimināllikuma 70.¹² panta piemērošana) – vienā lietā³.

Četrās lietās Senāts atcēla apelācijas instances tiesas nolēmumu pilnībā vai daļā un kriminālprocesu izbeidza.

Nolēmums atcelts daļā, un kriminālprocess šajā daļā izbeigts:

- a) par mantas (finanšu līdzekļu un nekustamā īpašuma) atzīšanu par noziedzīgi iegūtu – divās lietās⁴;
- b) par kaitējuma kompensāciju – vienā lietā⁵.

Vienā lietā atcelts gan pirmās instances tiesas spriedums, gan apelācijas instances tiesas spriedums un kriminālprocess izbeigts noziedzīgā nodarījuma sastāva trūkuma dēļ.⁶

Secinājums – ir paplašinājusies Kriminālprocesa likuma 587.panta pirmās daļas 4.punkta, kas noteic kasācijas instances tiesas iespēju grozīt lēmumu, piemērošana.

Tiek diskutēts par to, vai Senāts kriminālprocesā var atcelt apelācijas instances nolēmumu, atgriežot lietu uz debatēm, bet atstājot negrozītu daļā par konstatētajiem faktiskajiem apstākļiem. Tas būtu viens no šī gada darbības virzieniem.

Apsvērts ir arī jautājums, cik tālu Senāts var paust savu redzējumu lietas risinājumā, ievērojot Kriminālprocesa likuma 589.panta otrajā daļā noteikto – kasācijas instances tiesa nenorāda savā lēmumā, kāds nolēmums jāpieņem, izskatot lietu no jauna. Senāts kriminālprocesā norāda uz konstatētajiem pārkāpumiem, var norādīt kritērijus procesuālo darbību tiesiskai veikšanai, skaidrot, kādas tiesību normas piemērojamas, dot to interpretāciju, bet nevar norādīt, kādu lēmumu tiesai jāpieņem, tādēļ iespēja, ka lietas Senātā var atgriezties vairākkārt, nav izslēdzama.

Cits kasācijas instances efektivitātes pilnveidošanas virziens ir lēmumi par kasācijas tiesvedības ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību.

¹ Senāta 2024.gada 29.februāra lēmums lietā Nr.SKK-94/2024, ECLI:LV:AT:2024:0229.11096273716.9.L, 2024.gada 28.novembra lēmums lietā Nr.SKK-612/2024, ECLI:LV:AT:2024:1128.15220016024.5.L, 2024.gada 6.novembra lēmums lietā Nr.SKK-491/2024, ECLI:LV:AT:2024:1106.15220095123.4.L, 2024.gada 18.septembra lēmums lietā Nr.SKK-150/2024, ECLI:LV:AT:2024:0918.11354016217.14.L, 2024.gada 6.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-53/2024, ECLI:LV:AT:2024:0606.11095036620.14.L, 2024. gada 25. aprīļa lēmuma lietā Nr.SKK-18/2024, ECLI:LV:AT:2024:0425.11300033320.8.L, 2024.gada 16.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-416/2024, ECLI:LV:AT:2024:1016.11816001320.22.L.

² Senāta 2024.gada 4.jūlija lēmums lietā Nr.SKK-232/2024, ECLI:LV:AT:2024:0704.11370030922.7.L.

³ Senāta 2024.gada 22.jūlija lēmums lietā Nr.SKK-49/2024, ECLI:LV:AT:2024:0722.15840099820.3.L.

⁴ Senāta 2024.gada 11.jūlija lēmums lietā Nr.SKK-35/2024, ECLI:LV:AT:2024:0711.11092019720.5.L, 2024. gada 10.decembra lēmums lietā Nr.SKK-373/2024, ECLI:LV:AT:2024:1210.11816007012.9.L.

⁵ Senāta 2024.gada 2.maija lēmums lietā Nr.SKK-142/2024, ECLI:LV:AT:2024:0502.11829004717.4.L.

⁶ Senāta 2024.gada 19.jūlija lēmums lietā Nr.SKK-61/2024, ECLI:LV:AT:2024:0719.12181002015.11.L.

Salīdzinot ar iepriekšējo atskaites periodu, par 5% ir palielinājies to lietu daudzums, kurās atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību. Jau otro gadu pēc kārtas vērojama tendence palielināties atteikumu daudzumam. Tas saistāms galvenokārt ar skrupulozāku skatījumu uz to, vai attiecīgajā lietā ir norādes uz juridiskiem iemesliem nolēmuma izvērtēšanai, un to, vai izskatāmajai lietai ir būtiska nozīme judikatūras veidošanā.

Esam turpinājuši sadarbību ar apgabaltiesām, tiekoties un izrunājot aktuālāko judikatūru, nolēmumu atcelšanas iemeslus un apgabaltiesu tiesnešu izvirzītus aktuālus jautājumus. Aizsākām jaunu sadarbības formu – tikšanos ar apgabaltiesu krimināllietu tiesu kolēģiju priekšsēdētājiem, lai pārrunātu viņu uzdotus jautājumus. Jauninājums ir tajā, ka kolēģiju priekšsēdētāji prezentē sava kolektīva argumentētu viedokli par konkrētiem jautājumiem tikšanās dalībniekiem jau iepriekš, tādēļ tiekoties un diskutējot problēmjautājumi tiek nevis identificēti, bet risināti.

Paldies bijušajai padomniecei, tagad tiesnesei Sindijai Zemītei un padomniecei Aleksandrai Azevai, kuras ar personisku iniciatīvu, papildus tiešajiem amata pienākumiem radīja un pilnveido departamenta tiesu prakses iekšējās sistematizācijas modeli. Ticam, ka šogad būs tehniskas iespējas tā aktivizēšanai, kas ļaus intensificēt risinājumu rašanu un nolēmumu projektu gatavošanu, kā arī stiprinās vienādu praksi tiesību jautājumu izlemšanā.

Turpinājām līdzdarboties studentu prakses procesā Senātā, tiesnešu apmācības procesā Latvijas Tiesnešu mācību centrā, Tiesnešu amata kandidātu atlases komisijā, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā, Tiesnešu disciplinārkolēģijā, Tiesnešu ētikas komisijā, Disciplinārtiesā, Valsts vienotajā jurista eksāmena komisijā, Krimināllikuma un Kriminālprocesa pastāvīgajās darba grupās. Priecājamies par veiksmīgu sadarbību ar tiesnešiem stažieriem, kuri gan mācās, gan palīdz mums darbā, esam bijuši aktīvāki saziņā ar masu saziņas līdzekļiem, sniedzot intervijas par lietu izskatīšanas rezultātiem. Kā īpaši veiksmīgu vēlos atzīmēt senatora Aivara Uminskā skaidrojumu plašsaziņas līdzekļiem par lēmumu tā dēvētajā „Zolitūdes lietā”.

Paldies kolēģiem – senatoriem un darbiniekiem – par darbu ar interesi, pašiniciatīvu un atbildīgumu par departamenta kopīgo uzdevumu izpildi, kā arī Judikatūras un zinātniskai analītiskajai nodaļai par atbalstu risinājumu rašanā.

PIECOS GADOS PAVEIKTAIS

Šogad aprīlī noslēdzas mans piecu gadu termiņš Krimināllietu departamenta priekšsēdētājas amatā. Rezumēšu paveikto īsās tēzēs.

- Izanalizēta un sistematizēta prakse lietās par izvairīšanos no nodokļu nomaksas, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, atziņas prezentētas adresātiem – piemērotājiem, kopumā stabilizējot judikatūru šīs kategorijas lietās.
- Pilnībā atrisinātas problēmas ar kaitējuma kompensāciju noteicošo normatīvu piemērošanu autoavāriju lietās.
- Izvirzīti un Saeimā pieņemti grozījumi Kriminālprocesa likumā, kas vērsti uz slodzes samazināšanu Krimināllietu departamentā (vienošanās procesi, medicīniska rakstura līdzekļu piemērošana), kas pavēra iespēju realizēt citos likuma grozījumos ietvertos mērķus, proti, veikt nākamajā tēzē norādītos darbības virzienus.
- Akceptēti mūsu iesniegtie grozījumi Kriminālprocesa likumā – paplašinātie tiesas sastāvi, tiesneša atsevišķo domu iesniegšanas iespēja, kas sekmē juridiskās domas attīstību un judikatūras stabilitāti.
- Ieviests un sekmīgi piemērots lietu skatīšanas termiņu monitorēšanas mehānisms, slodzes izlīdzināšanas mehānisms, padomnieku sistēmiska iesaiste lietu skatīšanā – jau divus gadus, noslēdzot atskaites periodu, atlikumā nav iepriekšējo gadu lietu. Pat esot lietvedībā apjomīgām lietām, izskatīšanas termiņš ir rekomendēto termiņu robežās.
- Esam kļuvuši ievērojami aktīvāki komunikācijā (tiesneši, prokurori, starptautiskā sadarbība, masu informācijas līdzekļi), izglītošanā.
- Esam atvērtāki izmaiņām (tiesību normu interpretācija, nolēmuma formas maiņa).

Kolektīva vadītājs var plānot, organizēt, kontrolēt, monitorēt un šajā procesā sašķīst atomos, bet pilnībā nerasnēgt izvērztos mērķus, ja mērķi netiek atbalstīti un kolektīvs nav motivēts tos sasniegt. Paldies katram departamentā strādājošajam par konstruktīvu kritiku īstajos brīžos un nepārtrauktu atbalstu gan darbos, gan emocionāli.

SENĀTA ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTS

Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika KRŪMIŅA (līdz 18.08.),
Anita KOVAĻEVSKA (no 09.09.)

Administratīvo lietu departamenta senatori 2024.gadā: Dzintra AMERIKA,
Ermīns DARAPOLŠKIS, Vēsma KAKSTE, Laura KONOŠONOKA (no 11.11.),
Anita KOVAĻEVSKA, Diāna MAKAROVA, Indra MELDERE, Jānis PLEPS, Līvija SLICA,
Ieva VIŠĶERE, Rudīte VĪDUŠA, tiesneša p.i. Ilze FREIMANE (līdz 24.04.)

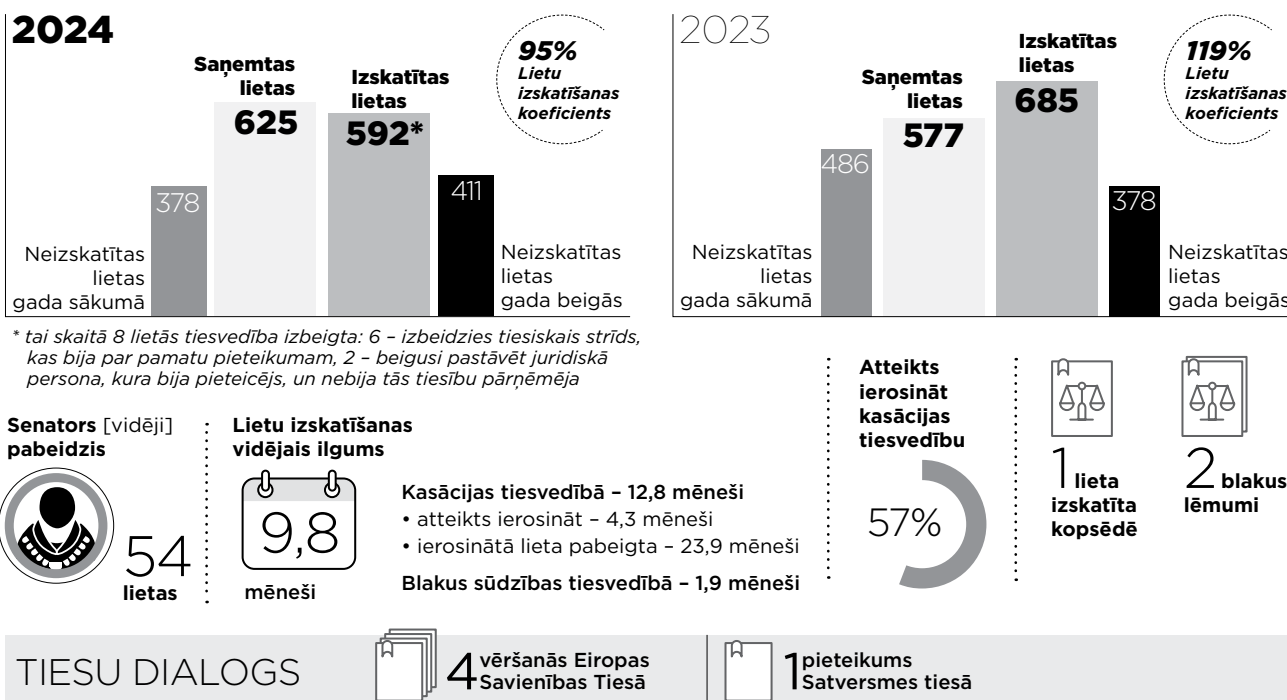
Administratīvo lietu departamenta senatori 2025.gada februārī

1.rindā no kreisās Jānis Pleps, Rudīte Vīduša, Anita Kovaļevska, Vēsma Kakste, Līvija Slica, Laura Konošonoka;
2.rindā Ieva Višķere, Indra Meldere, Dzintra Amerika, Diāna Makarova (*klāt nav Ermīns Darapolškis*)

Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētājas Anitas KOVAĻEVSKAS ziņojums

Šis ir mans pirmais Augstākās tiesas plēnums kā Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētājai. Pārņemot stafeti no ilggadējās departamenta vadītājas Veronikas Krūmiņas, departamenta mērķis ir bijis saglabāt darba kvalitāti un veicināt kvantitāti jeb citiem vārdiem – turpināt meklēt un ieviest risinājumus lietu ātrākai izskatīšanai, īpaši tiesvedībā ilgāk esošo lietu izskatīšanas ātrākai pabeigšanai.

Šo mērķu sasniegšanu ir ietekmējis tas, ka 2024. gads Administratīvo lietu departamentam bija lielu pārmaiņu gads. Ilggadējā departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa kļuva par Satversmes tiesas tiesnesi. Pagāja vairāki mēneši, līdz tika aizpildīta vakantā senatora vieta un novembrī darbu departamentā uzsāka tiesnese Laura Konošonoka. Pārskata periodā darbu departamentā uzsāka arī pieci tiesneša palīgi (viens

no tiem pēc dažiem mēnešiem kļuva par Krimināllietu departamenta zinātniski analītisko padomnieku) un viens konsultants, kā arī viens senatora palīgs kļuva par zinātniski analītisko padomnieku. Minētās pārmaiņas ietekmēja departamenta darbu, jo jaunie kolēģi bija nepieciešams zināms laiks, lai iestrādātos, savukārt pieredzējušie kolēģi daļu sava laika veltīja mentoringa programmas īstenošanai, palīdzot jaunie kolēģiem uzsākt darba pienākumu pildīšanu.

Analizējot departamenta darbu 2024.gadā, savā pārskatā īsumā ieskicēju galvenās statistikas tendences, sadarbību ar Eiropas Savienības Tiesu, Satversmes tiesu un zemāku instanču administratīvajām tiesām, kā arī atzīmēju atsevišķas pagājušajā gadā izskatītas sabiedrībai nozīmīgas lietas. Nobeigumā īsi informēšu par departamenta darba plāniem 2025.gadam.

1. ĪSUMĀ PAR STATISTIKU

Administratīvo lietu departaments jau ilgstoši ir mērķtiecīgi strādājis pie tā, lai samazinātu lietu izskatīšanas termiņus, jo īpaši – ātrāk pabeigtu departamenta tiesvedībā ilgāk esošo lietu izskatīšanu.¹ Pozitīvi, ka arī šajā gadā ir izdevies šim mērķim pietuvoties. Ja 2021.gada 31.decembrī bija 167 lietas, kas departamenta tiesvedībā atradās ilgāk par diviem gadiem, 2022.gada 31.decembrī – 122 šādas lietas, 2023.gada 31.decembrī – 49 šādas lietas, tad 2024.gada 31.decembrī ilgāk par diviem gadiem departamenta tiesvedībā atradās 31 lieta.

¹ Kā jau tas plēnumā norādīts iepriekšējos gados, esošais lietu uzkrājums vēl joprojām ir sekas neproporcionāli lielajam saņemto lietu skaitam attiecībā pret senatoru skaitu 2016.–2018.gadā, kas radās sakarā ar kompetences maiņu.

● 2024.gadā izskatītas lietas

Kasācijas kārtībā (SKA)	404
Blakus sūdzības (SKA)	177
Pieteikumi sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (SJA)	0
Pirmajā instancē (SA)	3
Kopā	584

Tāpat pozitīvi vērtējams, ka 2024.gadā samazinājies vidējais termiņš, kurā lieta kasācijas kārtībā tiek izņemta ar spriedumu. Ja 2023.gadā tas bija 964 dienas jeb 32 mēneši, tad pagājušajā gadā tas bija 716 dienas jeb 23,9 mēneši. Par atteikumu izskatīt lietu kasācijas tiesvedībā vidēji tika izņemts 4,3 mēnešos. Savukārt blakus sūdzības tiesvedībā lietas tika izskatītas vidēji 1,9 mēnešos. Jāpiebilst, ka līdztekus kasācijas sūdzībām un blakus sūdzībām departaments pārskata periodā ir izskatījis arī divus lūgumus par pagaidu noregulējuma piemērošanu.

Prognozējot vidējos lietu izskatīšanas termiņus 2025.gadā, jāsecina, ka tie, iespējams, neuzlabosies vai pat nedaudz pasliktināsies. Minētais saistīts ar to, ka 2025.gadā ir paredzēts izskatīt 25–28 lietas, kurās ir apturēta tiesvedība sakarā ar vēršanos Eiropas Savienības Tiesā un Satversmes tiesā (šobrīd tiesvedība ir apturēta kopumā 30 departamenta izskatīšanā esošās lietās). Taču departaments cerīgi raugās uz to lietu, kuras izskatīšanā atrodas ilgāk par diviem gadiem, pabeigšanu šajā gadā.

Atšķirībā no 2020. līdz 2023.gadam, kuros Administratīvo lietu departamentā saņemto lietu skaits samazinājās, pagājušajā gadā tas par 48 lietām atkal pieauga. Minētā rezultātā arī palielinājās lietu uzkrājums

departamentā (par 33 lietām). Saņemto lietu skaita pieaugums ietekmēja arī lietu izskatīšanas koeficientu, kas pārskata periodā bija 95%. Saņemto lietu skaita pieaugums pagājušajā gadā varētu būt saistīts ar to, ka pieauga apgabaltiesā izskatīto lietu skaits (par 61 lietu). Šobrīd šis nelielais saņemto lietu skaita un lietu uzkrājuma pieaugums un attiecīgi arī lietu izskatīšanas koeficienta samazinājums vēl nerada satraukumu, jo šos rādītājus 2025.gadā varētu būt iespējams uzlabot ar esošajiem departamenta resursiem (nostabilizējoties departamenta personālam, pilnveidojot darbu ar rīcības sēdes lēmumiem par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību u.tml.). Tomēr 2025.gadā būs nepieciešams turpināt uzmanīgi sekot līdzi saņemto lietu skaitam un tendencēm šajā ziņā, lai saprastu, vai ir nepieciešami kādi īpaši risinājumi lietu uzkrājuma pieauguma nepieļaušanai.

2. DIALOGS AR EIROPAS SAVIENĪBAS TIESU

2024.gadā Administratīvo lietu departaments 4 lietās vērsās Eiropas Savienības Tiesā ar prejudiciālajiem jautājumiem. Vienā no šīm lietām, kā arī 3 lietās, kurās departaments ar prejudiciālajiem jautājumiem Eiropas Savienības Tiesā vērsās 2023.gadā, Eiropas Savienības Tiesa pieņēma prejudiciālo nolēmumu.

No šīm lietām kā plašākai sabiedrībai nozīmīgu vēlos izcelt kopsēdes lietu Nr.SKA-10/2024.² Tajā lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu tika iesniegts saistībā ar strīdu ar Valsts ieņēmumu dienestu par naudas sodu, kas uzlikts par valsts tiesību normu pārkāpumiem, kuras attiecas uz nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanu. Eiropas Savienības Tiesa, atbildot uz departamenta jautājumiem, lietā C3/24³ norādīja, ka jēdziens „ārštata grāmatveži” Eiropas Parlamenta un Padomes 2015.gada 20.maija Direktīvas (ES) 2015/849 2.panta 1.punkta 3.apakšpunkta „a” apakšpunkta izpratnē attiecas uz fiziskām vai juridiskām personām, kas, veicot profesionālo darbību, trešajām personām neatkarīgi sniedz tādus grāmatvedības pakalpojumus kā kontu izveidi, kārtošana vai kontrole. Turpretim šajā jēdzienā neietilpst juridiska persona, kas nodrošina ar to saistītu sabiedrību grāmatvedības kārtošana, lai optimizētu resursus. Tādējādi šajā lietā tika precizēts to subjektu loks, kurām ir saistošas attiecīgās prasības.

Arī 2025.gadā turpināsies aktīvs dialogs ar Eiropas Savienības Tiesu. Jau janvārī Administratīvo lietu departaments vienā lietā vērsās Eiropas Savienības Tiesā ar prejudiciālo jautājumu, un šobrīd vēl trīs lietās tiek izvērtēta nepieciešamība vērsties Eiropas Savienības Tiesā.

² Senāta 2024.gada 4.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-10/2024, ECLI:LV:AT:2024:0104.A420256719.11.L.

³ Eiropas Savienības Tiesas 2024.gada 5.decembra spriedums lietā „MISTRAL TRANS” C3/24, ECLI:EU:C:2024:999.

3. DIALOGS AR SATVERSMES TIESU

Pagājušajā gadā Administratīvo lietu departaments Satversmes tiesā vērsās ar vienu pieteikumu. Lieta ir saistīta ar absolūto aizliegumu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā.⁴ Arī divas lietas, kuras Satversmes tiesa pagājušajā gadā izskatīja, pamatojoties uz departamenta 2023.gada pieteikumiem, bija saistītas ar absolūta aizlieguma jautājumu. Diemžēl, neraugoties uz jau esošo Satversmes tiesas judikatūru līdzīgās lietās un jau pagājušajā gada plēnumā vērsto uzmanību uz šo situāciju, likumdevējs šo problēmu nav atrisinājis un tiesām nākas to risināt, katrā konkrētā gadījumā atkal vērsoties Satversmes tiesā ar līdzīgiem pieteikumiem.

2024.gadā Satversmes tiesa, pamatojoties uz departamenta pieteikumu, izskatīja arī lietu par Jūrmalas pilsētas domes saistošajiem noteikumiem par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību.⁵ Šajā departamenta izskatīšanā esošajā lietā personai nebija piemērots nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums, jo šī persona nebija Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomiskās zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsonē vai Latvijas nepilsonē. Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma nav izdota pienācīgā kārtībā (izdota, pārkāpjot likumā „Par nekustamā īpašuma nodokli” ietvertu pilnvarojumu) un neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 91.pantā ietvertajam diskriminācijas aizlieguma principam.

4. SADARBĪBA AR ZEMĀKU INSTANČU TIESĀM

2024.gadā Administratīvo lietu departaments turpināja veiksmīgu sadarbību ar zemākām instancēm, organizējot Administratīvās rajona tiesas un apgabaltiesas tiesnešu palīgu tikšanos ar departamenta zinātniski analītiskajiem padomniekiem, kā arī rajona tiesas un apgabaltiesas tiesnešu tikšanos ar departamenta senatoriem. Tikšanās laikā tika skaidrotas departamenta aktuālās atziņas par administratīvo lietu izskatīšanas procesuālajiem aspektiem pirmās un apelācijas instances tiesā, kā arī sniegtas atbildes uz zemāku instanču tiesu tiesnešu un darbinieku uzdotajiem tiesību jautājumiem.

Regulāri notika arī administratīvo tiesu priekšsēdētāju tikšanās.

Tāpat departaments nodrošināja stažēšanos Administratīvās rajona tiesas tiesnerei Ievai Dambei un tiesnerei Agnesei Karnītei. Departaments augstu vērtē arī Administratīvās apgabaltiesas tiesnerei Ilzes Freimanis ieguldījumu, kura uz laiku pildīja senatora

⁴ Senāta 2024.gada 1.oktobra lēmums lietā Nr.SKA-110/2024, ECLI:LV:AT:2024:1001.A420214721.14.L.

⁵ Satversmes tiesas 2024.gada 11.jūlija spriedums lietā Nr.2023-10-03.

pienākumus (no 2023.gada 2.janvāra līdz 2024.gada 24.aprīlim).

5. JUDIKATŪRAS AKTUALITĀTES

2024.gadā tika saskaņoti četri Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas sagatavotie tiesu prakses apkopojumi⁶. Savukārt Senāta Judikatūras nolēmumu arhīvs ir papildināts ar 132 Administratīvo lietu departamenta 2024.gada nolēmumiem un tajos paustajām tēzēm dažādās lietu kategorijās. Vēl turpinās atsevišķu nolēmumu saskaņošana, bet var prognozēt, ka 2024.gadā kopā Judikatūras nolēmumu arhīvs tiks papildināts ar vairāk nekā 140 nolēmumiem. Pārskatā izcelšu atsevišķas no departamenta 2024.gadā izskatītajām lietām.

Pirmām kārtām jāmin lietas, kas saistītas ar demokrātiskas valsts pamatu un valsts pamatvērtību aizsardzību. Kopumā pagājušajā gadā nav būtiski palielinājies šādu lietu skaits. Taču ir izskatītas vairākas lietas, kas skar dažādas tiesību nozares.

Departaments 2024.gadā izskatīja divas lietas par pulcēšanās brīvības ierobežojumu samērīguma vērtēšanu situācijā, kurā nozīme ir arī ģeopolitiskajam kontekstam. Departaments šajos spriedumos atkārtoti uzsvēra „pašaizsargājošās demokrātijas” koncepciju un to, ka atsaukšanās uz cilvēktiesībām un brīvībām nav pieļaujama, lai iznīcinātu demokrātiju, lai vājinātu un iznīcinātu demokrātiskas sabiedrības ideālus un vērtības. Departaments norādīja, ka apstākļos, kad Krievija realizē agresiju pret citām valstīm, Latvijai savas valsts suverenitātes, teritoriālās integritātes un demokrātiskas iekārtas saglabāšanai ir īpaši rūpīgi jāattiecas pret to, ka varētu tikt radīta augsne agresiju pamatojošiem viedokļiem vai citādi veicināta agresijas atbalstīšana.⁷

Tāpat 2024.gadā līdzīgi kā 2023.gadā departaments kā pirmā un vienīgā tiesu instance izskatīja trīs lietas par iekšlietu ministra lēmumu, ar kuru personai noteikts aizliegums izceļot no Latvijas.⁸

Departaments izskatīja arī lietu, kurā atzina, ka netieši sankcionētas personas iekļaušana sankciju subjektu sarakstā ir atzīstama par Uzņēmumu reģistra faktisko rīcību.⁹

⁶ Apkopojumi bija 1) Lauku atbalsta dienesta lietās, 2) muitas lietās, 3) finanšu tirgus uzraudzības lietās un 4) par Saeimas vēlēšanu norises tiesiskuma pārbaudi.

⁷ Senāta 2024.gada 25.novembra spriedums lietā Nr.SKA-112/2024, ECLI:LV:AT:2024:1125.A420209922.7.S, 2024.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.SKA-135/2024, ECLI:LV:AT:2024:1228.A420247322.7.S.

⁸ Senāta 2024.gada 22.jūlija spriedums lietā Nr.SA-1/2024, ECLI:LV:AT:2024:0722.SA000124.3.S, 2024.gada 28.augusta spriedums lietā Nr.SA-2/2024, ECLI:LV:AT:2024:0828.SA000224.4.S, 2024.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.SA-3/2024, ECLI:LV:AT:2024:1114.SA000324.3.S.

⁹ Senāta 2024.gada 30.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-291/2024, ECLI:LV:AT:2024:0130.SKA029124.5.L.

Konkurences tiesību jomā var pieminēt lietu, kurā pieteicējs tika sodīts par paskaidrojumu nesniegšanu konkurences pārkāpuma lietā.¹⁰ Departamentam šajā lietā bija jānoskaidro, kādi apstākļi ir ņemami vērā, vērtējot naudas soda pamatotību un samērīgumu un nosakot naudas soda apmēru. Savukārt citā lietā aktuāls bija salīdzinoši retāk sastopams konkurences tiesību institūts – aizliegta vertikālā vienošanās.¹¹

Iepirkumu jomā var izcelt spriedumu, kurā departaments norādīja, ka tiesai, ievērojot likumdevēja mērķi mazāk nozīmīgos iepirkumos piemērot vienkāršākas procedūras prasības, būtu jāatturas prasīt tik sarežģītu un detalizētu nolikuma prasību izstrādi, kas padarītu iepirkuma procedūru nesamērīgi apgrūtināšu iepretim iepērkamā pakalpojuma vērtībai.¹²

Nodokļu jomā izceļama lieta, kurā pirmoreiz tika vērtēts, vai ienākumi no videospēļu spēlēšanas tiešraižu veidošanas un straumēšanas ir apliekami ar nodokli. Turklāt departaments norādīja, ka videospēļu spēlēšanas video var tikt atzīts par autortiesību objektu – atvasinātu audiovizuālu darbu, ja to radījusi fiziskā persona un tajā ieguldīta jaunrade.¹³

Vides tiesību jomā var izcelt vairākas lietas, kurās pirmo reizi departamenta praksē aplūkots jautājums par to, kādi apstākļi ir pārbaudāmi, lai vielu (vai priekšmetu) kvalificētu par atkritumiem vai otrreiz izmantojamu materiālu un izvērtētu, vai viela (priekšmets) ir zaudējusi atkritumu statusu.¹⁴

Ārstniecības riska fonda lietās departaments pirmo reizi risināja jautājumu par Pacientu tiesību likumā noteiktā termiņa atlīdzinājuma pieprasīšanai ievērošanu. Departaments atzina, ka, nosakot šā termiņa sākumu, ir jāņem vērā, ka personai jābūt reālai iespējai apzināties gan tai radīto kaitējumu, gan arī šī kaitējuma cēloņsakarību ar iepriekš notikušu ārstniecību, jo šādas ziņas jānorāda iesniegumā par kaitējuma atlīdzināšanu.¹⁵

Savukārt patērētāju tiesību aizsardzības jomā var izcelt lietu, kurā departaments pirmo reizi analizēja

¹⁰ Senāta 2024.gada 28.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-21/2024, ECLI:LV:AT:2024:0628.A43004320.10.S.

¹¹ Senāta 2024.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.SKA-4/2024, ECLI:LV:AT:2024:0125.A43009817.8.S.

¹² Senāta 2024.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.SKA-314/2024, ECLI:LV:AT:2024:1210.A420243122.7.S.

¹³ Senāta 2024.gada 26.jūlija spriedums lietā Nr.SKA-82/2024, ECLI:LV:AT:2024:0726.A420196620.9.S.

¹⁴ Senāta 2024.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-108/2024, ECLI:LV:AT:2024:0607.A420140821.11.S, 2024.gada 14.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-131/2024, ECLI:LV:AT:2024:0614.A420126821.10.S, 2024.gada 10.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-170/2024, ECLI:LV:AT:2024:0610.A420257121.14.S.

¹⁵ Senāta 2024.gada 22.jūlija lēmums lietā Nr.SKA-664/2024, ECLI:LV:AT:2024:0722.A420213823.6.L, 2024. gada 13.decembra lēmums lietā Nr.SKA-867/2024, ECLI:LV:AT:2024:1213.A420302122.9.L.

patērētāju tiesību aizsardzību tūrisma operatora likviditātes problēmu gadījumā: Patērētāju tiesību aizsardzības centra kompetenci šāda rakstura strīdu starp tūrisma operatoriem un patērētājiem izskatīšanā, priekšnoteikumus patērētājam labvēlīga administratīvā akta izdošanai, kā arī iespējamās alternatīvās patērētāja tiesību aizsardzības mehānismus.¹⁶

Tāpat, neraugoties uz to, ka lietā analizētas tiesību normas, kas šobrīd vairs nav spēkā, kā sabiedriski nozīmīgas jāpiemin arī lietas, kurās departaments pirmoreiz vērtēja jautājumu par notāra rūpības pienākumu vekseļa protestēšanas procesā.¹⁷

Visbeidzot no procesuālo tiesību viedokļa pieminēšanas vērts ir lieta, kurā strīds nebija starp valsti un privātpersonu, bet gan starp divām valstīm – Latvijas Republiku, kuras vārdā rīkojas Tieslietu ministrija, un Uzbekistānas Republiku. Strīds bija par mantas konfiskācijas izpildes rezultātā iegūto naudas līdzekļu atdošanu Uzbekistānas Republikai. Departaments atzina, ka šādi starpvalstu strīdi nav izskatāmi administratīvā procesa kārtībā. No administratīvā procesa jēgas un būtības, kā arī Administratīvā procesa likumā noteiktajiem šā likuma mērķiem izriet, ka administratīvo tiesu kontrolei ir pakļauti tieši privātpersonas strīdi ar valsti. Savukārt starpvalstu strīdi par Latvijai saistošu starptautisku līgumu ievērošanu ir risināmi kādā no starptautiskajās tiesībās paredzētajiem veidiem – konsultāciju ceļā, sarunu ceļā, šķīrējtiesā, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskajā tiesā u.c. (sk., Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtus, īpaši to 33.pantu).¹⁸

6. LĪDZDARBĪBA PĀRĒJOS AUGSTĀKĀS TIESAS DARBĪBAS STRATĒGIJAS PRIORITĀRAJOS DARBĪBAS VIRZIENOS

Līdztekus lietu izskatīšanai kā primārajai kasācijas instances funkcijai Administratīvo lietu departaments 2024.gadā aktīvi līdzdarbojās arī pārējos Augstākās tiesas darbības stratēģijas prioritārajos darbības virzienos. Īpaši vēlos izcelt dažus no tiem.

2024.gada 26.aprīlī ar departamenta kolēģu atbalstu noritēja administratīvo tiesu divdesmitgades svinīgais pasākums, kurā tika arī atvērta piemiņas grāmata par senatori Daci Mitu.

Departamenta senatori un darbinieki arī līdzdarbojās vairāku likumprojektu izstrādē: pastāvīgajā Administratīvā procesa likuma darba grupā, kā arī

¹⁶ Senāta 2024.gada 21.maija spriedums lietā Nr.SKA-63/2024, ECLI:LV:AT:2024:0521.A420202220.11.S.

¹⁷ Senāta 2024.gada 28.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-178/2024, ECLI:LV:AT:2024:1028.A420239521.10.S, 2024.gada 12.decembra spriedums lietā Nr.SKA-474/2024, ECLI:LV:AT:2024:1212.A420281822.11.S.

¹⁸ Senāta 2024.gada 22.jūlija lēmums lietā Nr.SKA-311/2024, ECLI:LV:AT:2024:0722.SKA031124.4.L.

likumprojekta „Grozījumi Valsts aizsardzības dienesta likumā” un likumprojekta „Grozījumi Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā” apspriešanā. Tāpat departaments aktīvi sadarbojās ar Tiesu administrāciju un TIS-2 izstrādātājiem.

Departaments arī turpināja dalību Eiropas Savienības Valsts padomju un augstāko administratīvo tiesu asociācijā (*ACA-Europe*). Turklāt *ACA-Europe* tiesnešu pieredzes apmaiņas programmas ietvaros no 2. līdz 5.septembrim Administratīvo lietu departaments pirmo reizi uzņēma viesi – Austrijas Augstākās administratīvās tiesas tiesnesi Georgu Lukaseru (*Georg Lukasser*).

Savukārt senatore Dzintra Amerika piedalījās Dānijas un Latvijas nodokļu administrāciju strīdu izšķiršanas padomdevēju komisijā.

Tāpat departamenta pārstāvji ir aktīvi iesaistījušies tiesnešu izglītošanā, gan vadot mācības, gan līdzdarbojoties administratīvo tiesnešu mācību programmas izstrādē Tieslietu akadēmijai.

Lai veicinātu sabiedrības izglītošanu, gan departamenta senatori, gan darbinieki ir publicējuši virkni publikāciju, piedalījušies ar priekšlasījumiem konferencēs un sarunu festivālā LAMPA. Departamenta pārstāvji Augstākās tiesas Atvērto durvju dienā ir snieguši ieskatu tiesu darbā topošajiem žurnālistiem un komunikācijas speciālistiem, uzņēmuši dažādu augstskolu studentus, kā arī skolēnus Ēnu dienas ietvaros. Senatori ir vadījuši tiesību zinību stundas. Departamenta senatori, palīgi un padomnieki ir piedalījušies Augstākās tiesas videomateriālu izveidē. Visbeidzot gada noslēgumā jau sesto reizi departamenta vadībā iznāca administratīvajām tiesībām veltīts žurnāla „Jurista Vārds” speciālizlaidums. Tas bija veltīts Eiropas vērtībām administratīvajā justīcijā, ņemot vērā to, ka 2024.gadā tika atzīmēti gan 20 gadi kopš Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai, gan administratīvo tiesu divdesmitgade.

7. GALVENIE UZDEVUMI 2025.GADĀ

Kā tas bija redzams no pagājušā gada sākumā domnīcas „Providus” veiktās aptaujas, kurā tika apkopota atgriezeniskā saikne par Augstākās tiesas darbu 2024. gada pirmajos trijos mēnešos, aptaujātie tiesu darba profesionāļi (piemēram, advokāti, iestāžu pārstāvji) uzteica Administratīvo lietu departamentu par spriedumu argumentācijas dziļumu un skaidrojumiem atteikt pieņemt kasācijas sūdzību. 80% aptaujāto tiesu darba profesionāļu bija apmierināti ar departamenta atteikumiem. Vienlaikus departaments tika kritizēts par ilgākiem lietu izskatīšanas termiņiem. Kā jau iepriekš citur esmu norādījusi, šie rādītāji savstarpēji korelē.

Gan 2024.gada statistikas rādītāji, gan šīs aptaujas rezultāti ir pamats noteikt, ka arī 2025.gadā departamenta galvenais uzdevums būs samazināt veco

lietu atlikumu un uzlabot lietu izskatīšanas termiņus. Līdz ar to 2025.gadā visi departamenta resursi maksimāli tiks koncentrēti šā mērķa sasniegšanai.

Mēs arī turpināsim meklēt ceļus, kā uzlabot un efektīvizēt lietu izskatīšanas procesu.

Jau pagājušā gada nogalē departaments organizēja iekšēju diskusiju jeb „prāta vētru” par lēmumiem, ar kuriem tiek atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību. Diskusijā piedalījās visi departamenta senatori un darbinieki. Liela pateicība arī Civillietu departamenta priekšsēdētājam Normundam Saleniekam un senatorei Zanei Pētersonei, kuri dalījās ar savu pieredzi šajā jautājumā.

Diskusijas mērķis bija izvērtēt to, kā tiek rakstīti lēmumi, ar kuriem tiek atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību. To lietu skaits, kurās tiek atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību, ir samērā liels. Pagājušajā gadā tas bija 57% no visām izskatītajām lietām. Tādēļ tas, cik izvērsti šādos gadījumos procesa dalībniekiem tiek pamatots atteikums ierosināt kasācijas tiesvedību, būtiski ietekmē departamenta darba apjomu. Departamenta darbības sākumposmā šie lēmumi bija samērā gari, jo departaments centās atbildēt uz visiem procesa dalībnieku argumentiem. Šādas pieejas mērķis bija nodrošināt to, lai procesa dalībnieki jūtas „sadzirdēti” un pieaugtu sabiedrības uzticēšanās tiesu varai. Tomēr kopumā Latvijas sabiedrībā pieaugusi uzticēšanās tiesu varai,¹⁹ no vienas puses, un ietilgusi problēma ar lietu izskatīšanas termiņiem departamentā, no otras puses, liek pārskatīt šo rīcības sēžu lēmumu apjomu un rakstīšanas stilu. Lai gan pēdējos gados šie lēmumi jau tiek rakstīti ievērojami koncentrētākā veidā, minētajā diskusijā tika apspriests, vai šajā aspektā būtu iespējami vēl kādi uzlabojumi un izmaiņas. Diskusijas rezultātā vienojāmies, ka turpmāk vairāk koncentrēsimies uz to, lai īsi paskaidrotu, kādēļ kasācijas tiesvedība netiek ierosināta, nesniedzot atbildes uz visiem kasācijas sūdzības iebildumiem, kā arī vēl vairāk pedomāsim pie tā, lai lēmuma rakstīšanas stils būtu iespējami lakonisks. Vienlaikus vēlos uzsvērt, ka koncentrētāki tiesas nolēmumi nekādā ziņā neietekmēs to, ka tiesa ar vislielāko rūpību iedziļinās ikvienā lietā.

Meklējot papildu resursus lietu ātrākai izskatīšanai, departaments arī analizēja tās 2023. un 2024.gadā izskatītās lietas, kurās atstāti negrozīti zemākas instances tiesas spriedumi. Izpētes mērķis bija saprast, vai bija iespējams pabeigt šo lietu izskatīšanu ātrāk, proti, ar atteikumu ierosināt kasācijas tiesvedību. Tika secināts, ka vairumā gadījumu lietu ierosināšanai pastāvēja

konkrēts, objektīvi pamatots iemesls, piemēram, risināmā jautājuma nozīme judikatūrai, nepieciešamība uzdot prejudiciālo jautājumu Eiropas Savienības Tiesai, iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā vai sagaidīt Eiropas Savienības Tiesas, Satversmes tiesas vai citu tiesas nolēmumu. Tāpat tika konstatēti vairāki gadījumi, kuros, neskatoties uz būtiskām kļūdām zemākas instances tiesas spriedumos, departaments spēja tās novērst, rezultātā neatceļot pārsūdzēto spriedumu. Skaidri tika identificēti tikai atsevišķi gadījumi, kuros lietu varēja atrisināt jau ar rīcības sēdes lēmumu, atsakot kasācijas tiesvedības ierosināšanu: 2023.gadā tās bija divas lietas no kopumā 112 lietām, 2024.gadā – piecas lietas no kopumā 67 lietām. Līdz ar to netika atklāta vēra ņemama iespēja pabeigt lietu izskatīšanu ātrāk, proti, ar atteikumu ierosināt kasācijas tiesvedību.

Savukārt 2025.gadā ir plānots tuvāk iepazīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Vācijas Federālās Sociālās tiesas pieredzi lietu izskatīšanā un izvērtēt, vai ir kādas darba metodes, ko mēs varētu pārņemt savā darbā. Tāpat departaments centīsies atrast veidus, kā ātrāk identificēt lietas, kurās nepieciešams vērsties ar prejudiciāliem jautājumiem Eiropas Savienības Tiesā vai ar pieteikumu Satversmes tiesā, un kā sekmēt to, lai attiecīgie nolēmumi tiktu sagatavoti pēc iespējas agrākā lietas izskatīšanas stadijā.

Novārtā netiks atstātas arī tādas departamenta tradīcijas kā ikgadējā tikšanās ar zemāku instanču tiesu tiesnešiem un darbiniekiem. Taču, iespējams, uz laiku, kamēr tiks sasniegts departamenta primārais mērķis sakarā ar veco lietu atlikuma samazināšanu un lietu izskatīšanas termiņu uzlabošanu, tiks samazināta līdzdalības intensitāte sabiedrības informēšanas un izglītošanas pasākumos.

NOSLĒGUMĀ

Šajos nedaudz vairāk kā četros mēnešos, kopš esmu Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja, esmu saņēmusi gan sava departamenta kolēģu, gan citu Augstākās tiesas struktūrvienību atbalstu. Tāpēc pateicos ikvienam departamenta kolēģim par līdzšinējo rūpīgo un intensīvo darbu un idejām, kā veicināt lietu ātrāku izskatīšanu. Tāpat pateicos Augstākās tiesas priekšsēdētājam un Administrācijai, Civillietu un Krimināllietu departamenta kolēģiem, Judikatūras un zinātniski analītiskajai nodaļai un Kanceļejai par konstruktīvo un pozitīvo sadarbību. Tiesas darbs ir komandas darbs. Kā ir teicis H.E.Lūkoks (*H.E.Luccock*), neviens nevar nosvilpot simfoniju; lai to nospēlētu, ir nepieciešams vesels orķestris. Līdzīgi ir ar lietu izskatīšanu – būtisks ir ikviena tiesas darbinieka un senatora ieguldījums!

Novēlu mums visiem šogad sasniegt gan profesionālos, gan citus mērķus!

¹⁹ OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Latvia. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/latvia_b5b59158-en.html.

JUDIKATŪRAS UN ZINĀTNISKI ANALĪTISKĀ NODAĻA

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita ZIKMANE

Zinātniski analītiskie padomnieki Elīna GRIGORE-BĀRA, Reinis MARKVARTS,
Kristīne IVULĀNE

Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa 2025.gada februārī

1.rindā no kreisās Zinaida Indrūna, Signe Skutele, Anita Zikmane, Elīna Grigore-Bāra;

2.rindā Reinis Markvarts, Annija Lazdiņa, Kitija Ozoliņa, Liena Henke, Evita Fridentāle, Kristīne Ivulāne

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītājas Anitas ZIKMANES ziņojums

Ziņojums strukturēts atbilstoši Augstākās tiesas stratēģijas 2021.–2025.gadam prioritātēm; tas atspoguļo Augstākās tiesas darba plānā ietvertos uzdevumus un Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas nolikumā uzskaitītās funkcijas.

1. PRIORITĀTE. STABILAS JUDIKATŪRAS VEIDOŠANA

Senāta judikatūras un tiesu prakses pieejamības paplašināšana

Augstākās tiesas tīmekļvietnē publicēti šādi

sadarbībā ar Senāta departamentiem tapuši tiesu prakses apkopojumi:

- Kreditoriem par jaunu noslēgtu darījumu apstrīdēšana (*actio Pauliana*). Latvijas Senāta prakse un tiesību doktrīna līdz 1940.gadam
- Tiesu prakse jautājumā par tiesāšanās izdevumiem: Civilprocesa likuma 4.nodaļas 33.–45.pants (2000.gads–2024.gads)
- Kopsavilkums. Sodū noteikšanas prakse par noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret valsts drošību

- Neizpaužamu ziņu izpaušana, ko izdarījusi valsts amatpersona (Krimināllikuma 329.pants). Tiesu prakses apkopojums 2013.gads–2023.gads
- Tiesu prakses apkopojums Lauku atbalsta dienesta lietās. Senāta judikatūras atziņas 2010. gads–2023.gads
- Muitas lietas un ar muitas lietām saistīti jautājumi. Tiesu prakses apkopojums 2016.gada septembris–2023.gads
- Tiesu prakse finanšu tirgus uzraudzības lietās. Senāta judikatūras atziņas 2019.gads–2023.gads
- Tiesu prakses apkopojums par Saeimas vēlēšanu norises tiesiskuma pārbaudi. Senāta judikatūras atziņas 2006.gads–2022.gads

Iekšējā dialoga stiprināšana Senātā, veicinot vienveidīgu tiesību normu interpretāciju un piemērošanu tiesu praksē

- Sagatavotas 53 atbildes uz senatoru jautājumiem par Eiropas Savienības un starptautiskajām tiesībām, starptautisko tiesu judikatūru vai citu valstu tiesībām un tiesu praksi. Īpaši par Eiropas Savienības tiesību jautājumiem bija 16 no uzdotajiem jautājumiem, par Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru 8 jautājumi. Pārējie aptvēruši vairākus pētāmos virzienus: gan Eiropas tiesu praksi, gan regulējuma analīzi vai salīdzinošo tiesību metožu izmantošanu.
- Četrās lietās atzinumi bija saistīti ar prejudiciālo jautājumu uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai.
- Aktuāli atkalizmantojami tiesību jautājumu pētījumi tiek uzkrāti darbam pieejamā tīkla mapē.

Aktuālu tiesību jautājumu diskusija

- Sagatavota un 27.maijā noorganizēta tikšanās ar Eiropas Savienības Vispārējās tiesas tiesnesi Ingu Reini par sankciju piemērošanas jautājumiem.

Senāta nolēmumu publicēšana

- Senāta departamentu nolēmumi, kuri rada juridisku interesi, atlasīti un sistematizēti Augstākās tiesas tīmekļvietnes sadaļā „Judikatūras nolēmumu arhīvs”, pievienoti tiesību aktu portālā likumi.lv un automatizēti apstrādāti Latvijas tiesu nolēmumu portālam. Departamentu prakse publicējamo nolēmumu saskaņošanā atšķiras un atsevišķu 2024.gadā pieņemto nolēmumu saskaņošana publicēšanai vēl turpinās.
- Papildus Latvijas tiesu nolēmumu portālā tiek pievienoti arī agrākos gados pieņemti nolēmumi, ja tie nepieciešami tiesu prakses apkopojumiem vai saņemti lūgumi tādus izsniegt. Arī Judikatūras nolēmumu arhīvā tiek pievienoti tādi nolēmumi, kas atzīti par nozīmīgiem judikatūras veidošanā.

2. PRIORITĀTE. EFEKTĪVA KASĀCIJAS PROCESA NODROŠINĀŠANA

Tiesas statistikas apkopošana un statistikas pārskatu veidošana

- Papildus publiskajam statistikas materiālam, kas tiek veidots publicēšanai Augstākās tiesas tīmekļvietnē, departamentu priekšsēdētāju darbam apkopot arī atsevišķu gada posmu darba rezultatīvie rādītāji.
- Tieslietu padomes vajadzībām veikta lietu izskatīšanas termiņu analīze un atbilstošu pārskatu sagatavošana.

Tiesvedības procesu Senātā analīze un lietu aprites pilnveidošana

- Sagatavota kasācijas tiesvedības stadiju analīze (procesuālo tiesību salīdzinājums).
- Senatoru konferencei par kasācijas instances attīstības aktuālajiem jautājumiem, kas notika 1.novembrī, sagatavoti nepieciešamie izpētes materiāli, īpaši par atkārtoti Senātā 2024.gada pirmajā pusgadā skatītajām lietām.

Nolēmumu sagatavošanas vadlīniju izstrāde

- Sagatavots atsevišķu Senāta nolēmumu, kas pieņemti laikā no 2024.gada 1.janvāra līdz 29.februārim, aspektu salīdzinājums. Izdarītie secinājumi bija pamats aptaujai par Senāta nolēmumu sagatavošanas vadlīniju izmantošanu un aktualizācijas lietderību.
- Valodas lietošanas ieteikumi papildināti ar šādiem materiāliem (būtiskākie): Diskursa iezīmētāji Senāta nolēmumos, Darbības vārdu izvēle Senāta nolēmumos, Divdabja teiciena veidošana, kura pamatā divdabis ar -ot, -oties.

Senatoru atbalsta dienesta kapacitātes stiprināšana

- Lai dalītos ar nodaļas darbinieku zinātību, rīkoti semināri jaunažiem darbiniekiem par primāri izmantojamo resursu rīkiem.
- Novadītas teorijas un prakses nodarbības jaunažiem senatoru palīgiem par Senāta nolēmumu pamatojuma metodoloģiju.

Senatoru atlases kārtības un prasmju pilnveidošanas programmas īstenošana

- Sniegts nepieciešamais atbalsts senatoru kandidātu atlases uzdevumu sagatavošanai.

3. PRIORITĀTE. RESURSU IZMANTOŠANAS UN IEKŠĒJO PROCESU EFEKTIVIZĒŠANA

Latvijas un ārvalstu juridisko resursu pieejamības nodrošināšana

- Aktualizēts pieejamo darbam noderīgo avotu saraksts.
- Nodrošināta informācija par aktuālo juridisko literatūru.

4. PRIORITĀTE. SADARBĪBA UN DIALOGS

Tieslietu padomes lomas stiprināšana un efektīvas darbības nodrošināšana

- Rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases komisijai sniegts atbalsts, sagatavojot profesionālo zināšanu pārbaudes testa jautājumu projektu un kāzusu projektus.
- Pabeigts darbs pie vadlīnijām tiesas spriedumu rakstīšanai krimināllietās un administratīvā pārkāpuma lietās pirmās un apelācijas instances tiesām. Vadlīnijas apstiprinātas Tieslietu padomē.

Konstitucionālo orgānu dialoga un sadarbības veicināšana tiesiskuma īstenošanā

- Sadarbībā ar Komunikāciju nodaļu Augstākās tiesas tīmekļvietnē pabeigts pārskats par tiesu pieteikumiem Satversme tiesā un par Latvijas tiesu vēršanos Eiropas Savienības Tiesā.

Juridiskās domas un juridiskās kultūras attīstīšana

- Sadarbības līguma ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti ietvarā doktorantūras skolā sagatavots un prezentēts pētījums „Juridiskā siloģisma struktūra”.

5. PRIORITĀTE. SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IZGLĪTOŠANA

Sadarbība ar augstskolu juridiskajām fakultātēm

- Augstskolām piedāvātas tēmas studiju darbiem par aktuāliem jautājumiem.

Latvijas Senāta un atjaunotā Senāta vēstures apkopošana un izmantošanas tiesas darbā

- Viens no sagatavotajiem tiesu prakses apkopojumiem un trīs tiesību jautājumu pētījumi ir par Latvijas Senāta atziņām.

● 2024.gada statistika par publicēto Senāta nolēmumu skaitu dažādās vietnēs*

	Izskatīto lietu skaits	Latvijas tiesu nolēmumu portāls manas.tiesas.lv	Piedāvāts publicēt Judikatūras nolēmumu arhīvā	Judikatūras nolēmumu arhīvs at.gov.lv	Tiesību aktu portāls likumi.lv
Administratīvo lietu departaments	592	586	176	153	145
Civillietu departaments	881	811	106	85	59
Krimināllietu departaments	532	449	73	55	32
Kopā	2005	1846	355	293	236

*Dati uz 11.02.2025, saskaņošanas process turpinās

● Sadalījums pēc publicēšanas veida: ar tēzēm vai tikai ar virsrakstu 2024.gadā

	Kopā publicēti Judikatūras nolēmumu arhīvā	Ar tēzēm	Tikai ar virsrakstu	Procentuāls sadalījums
Administratīvo lietu departaments	153	147	6	96 / 4
Civillietu departaments	85	59	26	69 / 31
Krimināllietu departaments	55	32	23	58 / 42

● Likumi.lv 2024.gadā pievienoti nolēmumi

	Likumi.lv pievienoti	Tiesību aktu panti (normas)
Administratīvo lietu departaments	145	582
Civillietu departaments	59	183
Krimināllietu departaments	32	81

ADMINISTRĀCIJA

Administrācijas vadītāja Sandra LAPIŅA

Administrācijas vadība 2024.gadā:

Finanšu un saimniecības nodaļas vadītājs Uldis ČUMA-ZVIRBULIS,

Personāla nodaļas vadītāja Gunita AUZIŅA,

Komunikācijas nodaļas vadītāja Rasma ZVEJNIECE,

Informācijas tehnoloģiju nodaļas vadītājs Pāvels VEĻECKIS,

Kancelejas vadītāja Elīna MAJORE,

juriskonsulte Ilze LEJA, projektu vadītāja Zane MIČULE

Administrācijas vadītāji

1.rindā no kreisās Rasma Zvejniece, Sandra Lapiņa, Zane Mičule;

2.rindā Pāvels Veļeckis, Elīna Majore, Gunita Auziņa, Ilze Leja, Uldis Čuma-Zvirbulis

Administrācijas vadītājas Sandras LAPIŅAS ziņojums

Administrācija ir Augstākās tiesas struktūrvienība, kuras mērķis ir radīt priekšnoteikumus Augstākās tiesas saskaņotai un optimālai darbībai, lai nodrošinātu likumā noteikto Augstākās tiesas uzdevumu izpildi.

2024.gadā Administrācijā strādāja 21 Administrācijas nodaļu darbinieks un 19 Kancelejas darbinieki.

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 50.¹ pantu Augstākās tiesas Administrācijai ir šādas funkcijas:

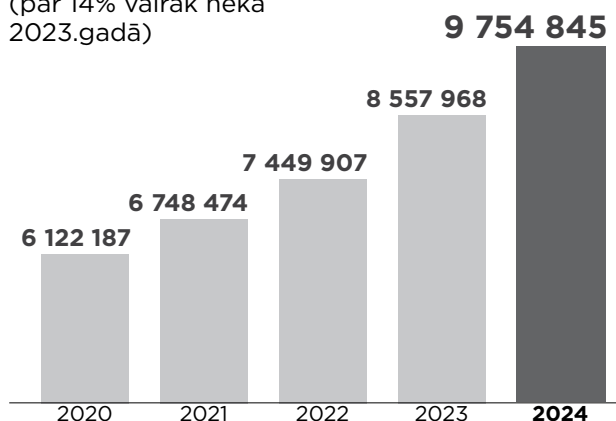
- veikt finanšu vadību;
- gādāt par materiāltehnisko nodrošinājumu;
- kārtot lietvedību;
- organizēt personālvadību un mācības;
- nodrošināt saziņu ar sabiedrību;
- veikt starptautisko sadarbību.

AUGSTĀKĀS TIESAS RESURSI 2024.GADĀ

Budžets: 9 754 845 EUR

(par 14% vairāk nekā

2023.gadā)

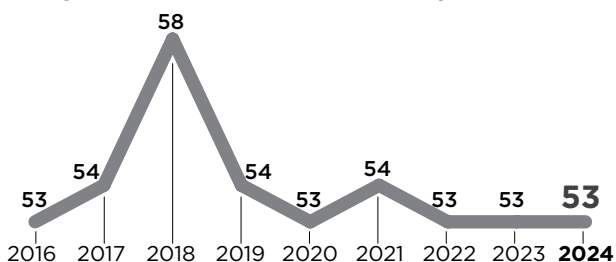

Personāla vidējais skaits 2024.gadā – 35 senatori un 115 darbinieki

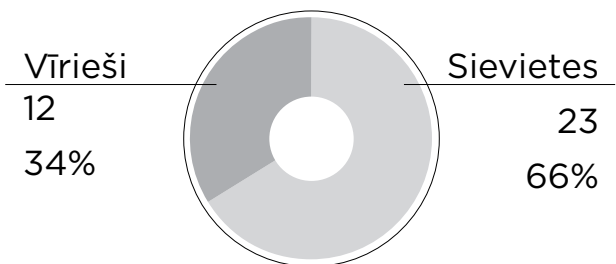
SENATORI

2024.gadā Augstākās tiesas senatora amatā apstiprināti trīs senatori un viens senators atgriezies no Satversmes tiesas, divi senatori beiguši pildīt amata pienākumus, viens senators devās uz Satversmes tiesu.

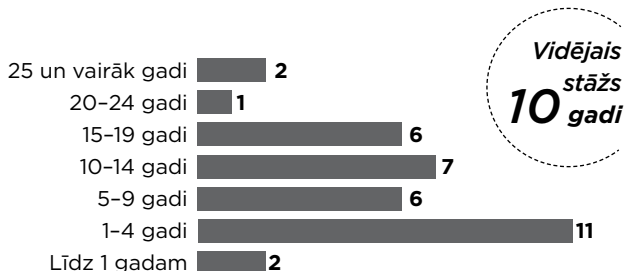
● Augstākās tiesas senatoru vidējais vecums

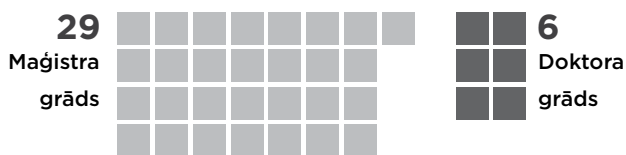
● Senatoru sadalījums pēc dzimuma

● Senatoru darba stāžs Augstākajā tiesā

● Senatoru izglītība

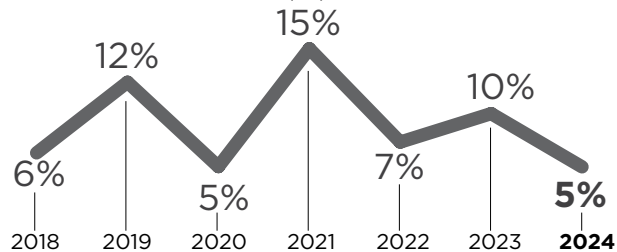

DARBINIEKI

2024.gadā darbā pieņemti 13 darbinieki (2023.g. – 3), darba tiesiskās attiecības izbeigtas ar 6 darbiniekiem (2023.g. – 12). No šiem 6 darbiniekiem 3 darbinieki izbeiguši darba tiesiskās attiecības, jo iecelti par tiesnešiem.

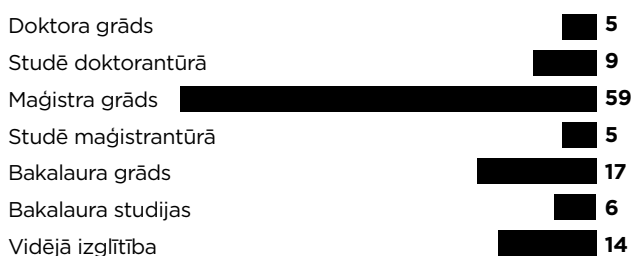
Augstākajā tiesā šobrīd ir stabils, zems personāla mainības koeficients – 5,22 %, kas nozīmē efektīvāku un kvalitatīvāku darba procesu norisi tiesā, kā arī norāda uz darbinieku apmierinātību ar savu darbu un darba apstākļiem.

● Darbinieku mainība (%)

No 37 palīgiem 29 ir maģistra grāds tiesību zinātnē, 2 ir bakalaura grāds, 4 studē maģistrantūrā un 2 studē doktorantūrā.

● Augstākās tiesas darbinieku izglītība

Senatoru juridiskā atbalsta personāls šobrīd ir vairāk nekā puse no visa darbinieku skaita.

● Senatoru atbalsta personāla skaits

STRATĒGISKĀ PLĀNA IZPILDE 2024. GADĀ

1. PRIORITĀTE. STABILAS JUDIKATŪRAS VEIDOŠANA

Sadarbība ar pirmās un otrās instances tiesām

- Augstākajā tiesā 2024. gadā stažējās pieci zemāku instanču tiesneši.
- Jauno tiesnešu diena Augstākajā tiesā – tikšanās ar priekšsēdētāju, Senāta un Latvijas tiesu sistēmas vēstures iepazīšana.

Senāta judikatūras un tiesu prakses pieejamības paplašināšana

- Judikatūras nolēmumu arhīva klasifikatoros pabeigti pievienot 1995.–2004. gada Senāta nolēmumi.
- Mājaslapā izveidotas sadaļas „Dialogs ar Satversmes tiesu” un „Dialogs ar Eiropas Savienības Tiesu”.

2. PRIORITĀTE. EFEKTĪVA KASĀCIJAS PROCESA NODROŠINĀŠANA

Tiesvedības procesu analīze un lietu aprites pilnveidošana

- Izveidoti trīs informatīvi bukleti par kasācijas sūdzības sagatavošanu administratīvajās lietās, civillietās un krimināllietās.
- Sagatavots video par civillietas ceļu Senātā.
- Izstrādāta dokumentu iesniegšanas kārtības informatīvā shēma.
- Sadarbībā ar „Providus” veikta tiesas klientu (advokātu, prokuroru, iestāžu juristu) un mediju aptauja; uzsākta regulāra anketēšana par lietu dalībnieku pieredzi Senātā.
- Uzsākta civillietu dalībnieku informēšana par drošības naudas atmaksas iespējām un kārtību.
- Modernizēta automatizētā lietvedības sistēma (ALS), uzsākta reģistru papildināšana; pāreja uz TIS2 Lietvedības moduli.

Senatoru atlases kārtības un prasmju pilnveidošanas programmas īstenošana

- 2024. gadā izsludināti divi senatoru atlases konkursi.
- Piedāvāti 107 dažādi semināri un lekcijas; angļu valodas mācības divām senatoru grupām.
- Organizēti senatoru pieredzes apmaiņas braucieni. Kopā senatori piedalījušies 39 ārvalstu komandējumos, no tiem četri komandējumi bija uz citu valstu tiesām.

Senatoru atbalsta dienesta kapacitātes stiprināšana

- Konkursa kārtībā darbā pieņemti deviņi senatoru palīgi, viens zinātniski analītiskais padomnieks, divi konsultanti un viens padomnieks komunikācijas jautājumos.

- Senatoru palīgiem un zinātniski analītiskajiem padomniekiem nodrošināts konkurētspējīgs atalgojums.
- Izstrādāta un īstenota deviņu lekciju specializēta mācību programma zinātniski analītiskajiem padomniekiem; organizētas angļu valodas mācības.
- Jaunajiem senatoru palīgiem un padomniekiem pēc vēlēšanās tiek piesaistīts mentors un tiek uzraudzīts tālākais mentoringa process; atjaunots mentoru sastāvs un organizētas mācības.
- Organizēta zinātniski analītisko padomnieku pieredzes apmaiņas vizīte uz Igaunijas Augstāko tiesu, vienam padomniekam uz ASV tiesām.

3. PRIORITĀTE. RESURSU IZMANTOŠANAS UN IEKŠĒJO PROCESU EFEKTIVIZĒŠANA

Pārskatāma un efektīva tiesas iekšējās darbības modeļa attīstīšana

- Pilnveidoti darbinieku amata apraksti.
- Lai uzlabotu darba procesus un nodrošinātu darbiniekiem atbilstošu darba vidi, veikta darbinieku apmierinātības aptauja.
- Intervēti darba attiecības izbeigušie darbinieki, noskaidrojot viņu viedokli par darbu Augstākajā tiesā. Tas palīdz izprast darba attiecību pārtraukšanas iemeslus, noskaidrot, vai sadarbība bijusi veiksmīga.
- Administrācijas nodaļu vadītāju pieredzes apmaiņas vizīte Tiesu administrācijā mākslīgā intelekta izmantošanas jautājumos.
- Augstākās tiesas vadības un Administrācijas darbinieku pieredzes apmaiņas vizīte Čehijas Augstākajā tiesā.

Tehnoloģiju sniegto iespēju stratēģiska apzināšana un efektīva izmantošana tiesas darbā

- Paaugstināta Augstākās tiesas informācijas tehnoloģiju infrastruktūras drošība, aizvietojo datortīkla pretielaušanās sistēmu ar jaunākās paaudzes drošības risinājumu.
- Darba apstākļu uzlabošanai senatori un struktūrvienību vadītāji nodrošināti ar lieliem 34” izliktās formas monitoriem, telefonaparātiem ar plašāku funkcionalitāti, bezvadu tastatūrām un ergonomiskajām pelēm, papildu dokstacijām attālinātajam darbam.
- Pilnībā nomainīts stacionāro datoru parks, iegādāti 33 portatīvie datori tehniski nolietoto nomainīti.
- Struktūrvienības nodrošinātas ar mākslīgā intelekta izmantošanas programmām.
- E-lietas un TIS 2 ieviešana – regulāra dalība Tiesu administrācijas sanāksmēs, intervijās un diskusijās, jaunā lietvedības moduļa testēšana, ieviešana, problēmjautājumu risināšana.

Latvijas un ārvalstu juridisko resursu pieejamības nodrošināšana

- Departamenti nepieciešamo juridisko resursu (datubāzu) abonēšana.

Konkurētspējīga atalgojuma nodrošināšana senatoriem un darbiniekiem

- Augstākās tiesas 2025.gada budžeta prioritāro pasākumu sagatavošana, budžeta izstrāde un aizstāvēšana.

4. PRIORITĀTE. SADARBĪBA UN DIALOGS

Tieslietu padomes lomas stiprināšana

- Koordinēta Rīgā notikušās Eiropas Tieslietu padomju tīkla sanāksmes norise.
- No Augstākās tiesas mājaslapas atdalīta Tieslietu padomes sadaļa, sniegts atbalsts Tieslietu padomes atsevišķas mājaslapas izstrādē.

Konstitucionālo orgānu dialoga un sadarbības veicināšana tiesiskuma īstenošanā

- Koordinēta senatoru un Satversmes tiesas tiesnešu tikšanās.

Juridiskās domas un juridiskās kultūras attīstīšana

- Organizēta starptautiska konference „Eiropas Savienības vērtības – katra nacionālā tiesneša atbildība”.
- Organizēta konference „Kasācijas instances efektivitāte un attīstības perspektīvas”.
- Sagatavoti un izdoti divi „Augstākās Tiesas Biļetena” numuri.

Latvijas pārstāvība starptautiskās tieslietu organizācijās un starptautisko un pārnacionālo tiesu tīklos

- Koordinētas četras ārvalstu viesu vizītes Augstākajā tiesā.
- Sniegts atbalsts Eiropas Preču zīmju tiesnešu tīkla sanāksmes organizēšanā Latvijā, Augstākajā tiesā.

5. PRIORITĀTE. SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IZGLĪTOŠANA

Atvērta un proaktīva Augstākās tiesas komunikācija

- Sagatavotas preses relīzes: par notikumiem Augstākajā tiesā – 137, par tiesu lietām un judikatūru – 154; atbildēts uz 104 mediju jautājumiem; preses konference par Senāta lēmumu Zolitūdes lietā.
- X (Tviterkontā) publicēti 272 tvīti, sekotāju skaits gada laikā palielinājies par 9%, gada beigās 1741 sekotājs.
- Sagatavoti un publicēti video „Lietas ceļš Senātā”, „Amats: senatora palīgs” un „Amats: zinātniski analītiskais padomnieks”.
- Mediju diena par valsts drošības jautājumiem un „Providus” vadīta fokusgrupa mediju aptaujai par sadarbību ar Augstāko tiesu.

- Atvērto durvju dienas žurnālistikas un komunikācijas studentiem, augstskolu Juridiskajām fakultātēm.

Sadarbība ar skolām tiesībzinību stundu saturā veidošanā

- Organizēta 31 tiesību zinību stunda, kurās piedalījušies 913 skolēni.
- Rīkota preses konference izglītības medijiem par Augstākās tiesas sagatavotajiem izglītojošajiem materiāliem skolām.
- Izveidoti trīs skolēniem paredzēti video – „Tiesas loma demokrātiskā tiesiskā valstī”, „Lietu veidi tiesā un tiesu sistēma”; „Tiesnesis – profesija un cilvēks”.
- Ēnu dienā piedalījās 14 skolēni.

Latvijas Senāta un atjaunotā Senāta vēstures apkopošana un izmantošana tiesas darbā

- Sadarbībā ar Administratīvo lietu departamentu izdota grāmata „Senatore Dace Mīta”.
- Izveidota izstāde „Senatoru dāvinājumi muzejam”.
- Apkopoti materiāli par Augstākās tiesas Administrācijas vēsturi.
- Novadītas 75 ekskursijas muzejā un pa Tiesu pili.

ADMINISTRĀCIJAS PRIORITĀTES 2025. GADAM

- Efektīva finanšu vadība un kontrole
- Pilotprojekts mākslīgajā intelektā bāzēta rīka, kas nodrošinās līdzīgu lietu meklēšanu, izstrādei
- Augstākās tiesas lietu virzības procesu aprakstu izstrāde
- Mācību organizēšana, sadarbība ar Tieslietu akadēmiju
- Senatoru, padomnieku, palīgu mācību un pieredzes apmaiņas vizītes Eiropas Savienības Tiesā, Eiropas Cilvēktiesību tiesā un ārvalstu tiesās
- Iekšējās komunikācijas, sadarbības un pieredzes apmaiņas veicināšana starp departamentiem
- Personāla lietu digitalizācija
- Tiesnešu kabinetu mēbeļu pakāpeniska nomaiņa
- Augstākās tiesas klientu (lietu dalībnieku, advokātu, iestāžu juristu) regulāra aptauja un iegūto datu analīze
- Grāmatas par Augstākās tiesas Administrācijas 20 gadu vēsturi izdošana; Augstākās tiesas Plēnuma lēmumu krājuma 1995–2025 izdošana; Disciplinārtiesas lēmumu krājuma 2010–2025 izdošana
- Eiropas Tieslietu padomju Ģenerālās asamblejas sanāksmes organizēšana Rīgā
- Starptautiskas konferences saistībā ar atjaunotā Senāta 30 gadiem un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 75 gadadienu organizēšana

DISCIPLINĀRTIESA

Disciplinārtiesas priekšsēdētāja Normunda SALENIEKA ziņojums

Disciplinārtiesas Senātā tiek sasaukta: 1) pārsūdzēto Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu tiesiskuma izvērtēšanai; 2) pārsūdzēto Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanā sniegto negatīvo atzinumu tiesiskuma pārbaudīšanai; 3) pārsūdzēto Tieslietu padomes lēmumu par tiesisko attiecību nodibināšanu, grozīšanu vai izbeigšanu izskatīšanai; 4) pārsūdzēto ģenerālprokurora lēmumu par disciplinārsodu piemērošanu tiesiskuma izvērtēšanai.

Disciplinārtiesas sastāvā ir seši Senāta senatori – pa diviem no katra departamenta, kurus uz pieciem gadiem ievēlē Augstākās tiesas plēnums. 2024.gadā Disciplinārtiesas sastāvā bija no Civillietu departamenta senatori Normunds Salenieks un Ļubova Kušnīre, no Administratīvo lietu departamenta Vēsma Kakste un Anita Kovaļevska, no Krimināllietu departamenta Anita Poļakova un Inguna Radzeviča.

Aizvadītajā gadā Disciplinārtiesā izskatīta viena lieta, kas bija saņemta 2023.gadā.

Lēmums lietā tika pieņemts pēc rajona tiesas tiesneses sūdzības par Tieslietu padomes lēmumu par rajona tiesas priekšsēdētāja vietnieka iecelšanu. Sūdzības iesniedzēja, kura bija saņēmusi komisijas augstu vērtējumu kā vienīgā amata kandidāte, nesaņēma Tieslietu padomes locekļu balsu vairākumu un netika iecelta par rajona tiesas priekšsēdētāja vietnieci.

Sūdzībā tika norādīts, ka Tieslietu padomes lēmums nesatur pamatojumu, kas ir būtisks procesuāls pārkāpums. Tieslietu padomei ir jārīkojas tā, lai ar tās darbībām un pieņemtajiem lēmumiem netiktu pārkāpti vispārējie tiesību principi, tostarp patvaļas aizlieguma un vienlīdzīgas attieksmes princips, kas vērsti uz tiesiskas un taisnīgas atlases procedūras nodrošināšanu. Līdz ar to, lai varētu pārliecināties par lēmuma atbilstību šīm prasībām, lēmumam ir jābūt motivētam.

Disciplinārtiesā atzina, ka pārsūdzētā lēmuma atcelšanai nav pamata, tiesneses sūdzība ir noraidāma.

No likuma „Par tiesu varu” un Tieslietu padomes apstiprinātās Rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāja, priekšsēdētāja vietnieka un tiesu nama priekšsēdētāja izvirzīšanas un iecelšanas kārtības noteikumiem izriet, ka Tieslietu padomei ir diskrecionārā vara amata kandidātu piemērotības vērtēšanā un lēmuma par tiesneša iecelšanu tiesas priekšsēdētāja vai priekšsēdētāja vietnieka amatā pieņemšanā. Tādējādi

Disciplinārtiesā, izskatot sūdzību par šādu Tieslietu padomes lēmumu, var izvērtēt tā tiesiskumu, proti, to, 1) vai nav pieļauti būtiski procesuāli pārkāpumi un 2) vai nav pieļauta acīmredzama kļūda novērtējumā, tostarp pārkāpts patvaļas aizlieguma vai tiesiskās vienlīdzības princips. Taču nevar tikt pārbaudīts, vai konkrētais lēmums ir vislabākais un visefektīvākais konkrētā situācijā.

Vienlaikus tika atzīts, ka Tieslietu padomei ir pienākums pamatot savu lēmumu par tiesneša neiecelšanu tiesas priekšsēdētāja vai viņa vietnieka amatā un pienākums to darīt zināmu vismaz konkrētajam amata kandidātam, lai viņš varētu sagatavot motivētu sūdzību Disciplinārtiesai un lēmuma pārsūdzēšanas gadījumā arī Disciplinārtiesā varētu izvērtēt pārsūdzētā lēmuma tiesiskumu un sagatavot motivētu lēmumu lietā.

Konkrētajā gadījumā līdz pat sūdzības iesniegšanai tiesnesei rakstveidā nebija darīts zināms pārsūdzētā lēmuma pamatojums. Disciplinārtiesā atzina, lai arī tas ir procesuāls pārkāpums, tomēr tas automātiski nenoved pie pārsūdzētā lēmuma atcelšanas. Ja lēmuma pamatojumu ir iespējams noskaidrot tiesas procesa laikā, tad procesuālās ekonomijas princips prasa, lai tas tiktu darīts. Savukārt, ja lēmuma pamatojums tiesas procesa laikā ir noskaidrots, tad procesuālās ekonomijas principam neatbilstoši būtu pārsūdzēto lēmumu atcelt un nosūtīt materiālus jaunai izskatīšanai Tieslietu padomē, nevērtējot tiesas procesa laikā noskaidroto pamatojumu.

Izskatītajā lietā Tieslietu padome norādīja pārsūdzētā lēmuma pamatojumu paskaidrojumā Disciplinārtiesai, kā arī papildu paskaidrojumus par to sniedza padomes pārstāvis tiesas sēdē.

Disciplinārtiesā atzina, ka Tieslietu padomes norādītais pamatojums, proti, nepieciešamība veicināt pārmaiņas attiecīgās rajona tiesas vadības tradīcijās, stiprinot vadības komandas darbu, un veicināt jaunu pretendentu rotāciju tiesas vadības amatos, ir tiesisks un pats par sevi pietiekams sūdzības iesniedzējai nelabvēlīga lēmuma pieņemšanai.

Disciplinārtiesā 2024.gada 30.oktobrī saņemta viena sūdzība, kas atrodas izskatīšanas procesā.

Runājot par nākotnes perspektīvām, manuprāt, turpināma diskusija, vai saglabāt Disciplinārtiesas procesuālo elastību, vai jāsāk izstrādāt Disciplinārtiesas reglamentu.

Plēnuma viesu uzrunas

MUMS IR LABI VEICIES AR CIENPILNU DIALOGU

Tieslietu ministre Inese LĪBIŅA-EGNERE

Augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāja kungs!
Ļoti cienījamās senatores! Augsti godātie senatori!

Paldies par iespēju arī šeit – plēnuma sēdē – parādīt, ka mūsu savstarpējais dialogs starp Tieslietu ministriju un tiesu iestādēm ir patiešām labs, un šādā atskaitē no vienas un otras puses varam šo dialogu vēl vairāk stiprināt.

Neaizkavēšu Jūs ar garām atskaitēm par Tieslietu ministrijas paveikto, bet sniegšu ieskatu dažās 2025. gada prioritātēs.

Tieslietu ministrijas, tāpat kā visas valdības, prioritāte turpina būt iekšējā un ārējā valsts drošība.

Lūkojoties uz tieslietu jomu, viena no ļoti nozīmīgām prioritātēm ir bērniem draudzīgs tiesiskums. Arī ar Jūsu līdzdarbu, vērtējot gan tiesu praksi, gan citu iestāžu darba praksi, vēlamies pilnveidot mūsu tiesību sistēmu tā, lai patiešām varētu teikt, ka Latvijā bērniem tiesiskums ir draudzīgs.

Runājot par jau paveiktām un parādāmām lietām, vēlos īpaši uzsvērt sodu izpildes jomu. Šogad ekspluatācijā nodosim pirmo un vienīgo pilnībā atbilstošo ieslodzījuma vietu – Liepājas cietumu. Darbi norit sekmīgi, un septembris ir termiņš, kurā sagaidāsim cietuma nodošanu ekspluatācijā. Šobrīd jau domājam par darbiniekiem, par to, kā noritēs pirmie seši mēneši viņu jaunajā darba vietā, apgūstot savus jaunos darba pienākumus. Domājam arī, kā klientus, kā dēvējam ieslodzītos, pārvietot uz jauno cietumu jau 2026.gada 1.ceturksnī.

Domājot par sodu izpildes kvalitātes paaugstināšanu, nākamnedēļ atklāsim Ieslodzījuma vietu pārvaldes jauno mācību centru Olainē. Pateicos tiesu pārstāvjiem par jau iepriekšējo aktīvo sadarbību ar vairākām ļoti nozīmīgām lekcijām ieslodzījuma vietu darbiniekiem. Nu šo darbu varēs turpināt Olainē.

Bet būtiskākais, kas noteikti Jūs visvairāk interesē, – Tieslietu akadēmija. Jāsaka paldies par ļoti veiksmīgu sadarbību, diskusijām, kurās ne vienmēr uzreiz nonācām pie risinājuma, bet ļoti labs kopdarbs ir vainagojies ar to, ka no 1.janvāra ir spēkā likums par Tieslietu akadēmiju un šobrīd jau varam teikt, ka tā *de jure* darbojas! Šobrīd vēl esam vadības atlasses procesā. Tieslietu padomes izveidota komisija vērtē atklātā konkursā pieteikušos kandidātus, lai izvēlētos vislabāko Tiesu akadēmijas vadītāju. Šobrīd akadēmijas vadītāja pienākumus ar manu rīkojumu uzdots pildīt valsts sekretāram.

Tieslietu ministre Inese Lībiņa-Egnere
Augstākās tiesas plēnumā

Kad mazliet iekavējušies remonta darbi noslēgsies un vadītājs būs atlasīts, Tieslietu akadēmija sāks pilnvērtīgu darbu. Mums būs nepieciešams arī Jūsu atbalsts – dzirdēt, ko no šī ļoti nozīmīgā projekta sagaidāt Jūs. Izvērtējot to Tieslietu padomē, es ļoti ceru, veidosies tāda pilnībā jauna pieeja, kā stiprināt tiesu varu ilgtermiņā.

Šodien, uzklusot Jūsu ziņojumus un dzirdot, kā sadarbībā ar tiesnešu pieredzi un tiesu darbā secināto varam pilnveidot gan procesuālo likumu regulējumu, gan materiālās tiesību normas, esmu tiešām ļoti pateicīga Jums. Sprotu, ka šis ir papildu darbs un liela slodze darboties dažādās darba grupās. Bet ticiet, tik labi, kā Jūs redzat trūkumus un to, kā pilnveidot mūsu tiesību sistēmu, nezina neviens. Bez Jums mēs to nevaram izdarīt. Tāpēc, labi saprotot Jūsu aizņemtību, tomēr aicinātu turpināt būt labam sadarbības partnerim šī dialoga ietvaros. Pat ja tas nav darbs pastāvīgajā darba grupā, aicinu nākt ar ierosinājumiem. Vienmēr priecāsimies Jūs uzklusīt, lai mēs likumprojektiem iesniegtu tiešām tādus priekšlikumus, kas ir nobrieduši un kuru nepieciešamība ir tiesu praksē pierādīta.

Es pateicos, ka mums ir ļoti labi veicies ar cienpilnu dialogu, un ar cerībām raugos, ka šajā gadā mēs to nostiprinātu un turpinātu.

Jums šis darba gads, protams, ir īpašs. Tādēļ novēlu izturību, veselību un taisnu stāju par Satversmē nostiprinātajām vērtībām, par mūsu Latvijas aizsardzību. Iekšējā un ārējā drošība ir viens no tiesu varam uzdevumiem, un Jūs to ļoti labi pildāt.

TIESĪBDOMAS: PRIEKŠLASĪJUMI, PUBLIKĀCIJAS

NEJŪTOT UN NEREDZOT TAISNĪGUMU, CILVĒKS NEJŪTAS DROŠS

Uzruna Latvijas tiesnešiem valsts proklamēšanas svētkos 2024.gada 17.novembrī

Aigars STRUPIŠS

Augstākās tiesas priekšsēdētājs

privātpersonām. Tiesnesis soda noziedzniekus. Tiesnesis aizsargā sabiedrību pret valsts patvaļu nepieciešamības gadījumā. **Tiesnesis būtībā nodrošina svarīgāko, ko sabiedrība gaida no valsts, – drošību un TAISNĪGUMU.** Nejūtot un neredzot taisnīgumu, cilvēks nejūtas drošs.

„Taisnība tautu paaugstina” – šos Grāmatu Grāmatā jeb Bībelē rakstītos vārdus kā vadmotīvu Tiesu pils atklāšanā 1938.gadā citēja toreizējais Senāta Apvienotās sapulces

Godājamie kolēģi!

Valsts dibināšanas diena ir kopīgi svētki visiem tās pilsoņiem un visiem tajā dzīvojošiem labas gribas iedzīvotājiem. **Taču tiesnešiem tie zināmā mērā ir arī darba svētki.**

Protams, drošība un valsts labklājība ir atkarīga no ikviena valsts pilsoņa, taču tiesām ir īpaša loma. Tiesas spriešana ir valsts pamatfunkcija, no kuras kvalitatīvas un efektīvas veikšanas vistiešākā veidā atkarīgs, cik stipra un droša ir sabiedrība un valsts.

Tiesnesis izšķir juridiskus strīdus starp

priekšsēdētājs Aleksandrs Gubens.

Viņš poētiski salīdzināja: „Ja tiesības ir ikvienas valstsformālais pamats, tad taisnīgastiesības ir veldze, kas dod šim formālam pamatam dzīvinošu spēku, bet taisnīga tiesa savā darbībā ir kā kristālskaids tekošs ūdens, kas tiek novirzīts tur, kur taisnība ir apdraudēta netaisnprātības kaltējošos vējos.”

Šie gudrības vārdi par taisnīgām tiesībām tika likti Latvijas tiesu sistēmas pamatos pirms 106 gadiem. Varam novērtēt, cik pamatīgi bijuši šie mūsu priekšteču ieliktie pamati, ko nespēja iznīcināt

pat 50 okupācijas gadi. Latvijas valsts tiesiskuma ideja tika uzturēta gan ar desmitiem Sibīrijā nošauto vai bojā gājušo tiesnešu asinīm, gan ar trimdā mūžu nodzīvojošo tiesnešu Latvijas idejas nesavtīgu uzturēšanu.

Kad 1990.gadā Latvijas valsts tika atjaunota, tiesu sistēmu nevajadzēja būvēt no jauna, jo bija pamati, uz kā tai veidoties. Nozīmīga loma bija tā laika tiesnešu atbalstam neatkarīgās Latvijas atdzimšanai.

Process nebija vienkāršs un viegls. Padomju sistēmā skolotajiem juristiem nācās patstāvīgi pilnīgi no jauna apgūt jaunas tiesību jomas – privātās tiesības un publiskās tiesības, arī cilvēktiesības un Eiropas tiesības. Daudzi tā laika tiesneši vairs nav šaisaulē, daudzi beiguši un tieši šobrīd beidz tiesneša amata gaitas. Domāju, viņi var būt gandarīti par savu iespēju būt klāt valstij tik nozīmīgos procesos, un mēs šodien novērtējam viņu nostāju un darbu.

Bet katram sabiedrības dzīves posmam ir savi izaicinājumi un savi uzdevumi. Lai gan tiesneša pamatpienākums – sargāt tiesības un aizstāvēt taisnīgumu – ir tas pats, tiesa šodien ļoti būtiski atšķiras no tiesas 25–35 gadus atpakaļ. Mainījusies izpratne par tiesvedības principiem. Nāk aizvien jaunu kategoriju lietas. Procesa dalībnieki kļūst gudrāki un izmanīgāki. Aizvien lielāku lomu spēlē pārnacionālie un starptautiskie tiesību akti un struktūras. Attīstās tehnoloģijas, par kurām pirms 5–10 gadiem pat iedomāties nevarējām.

Mainās tiesneša darbības mērogs. Šodien Latvijas tiesnesis ir arī Eiropas tiesnesis. Šogad maijā Augstākās tiesas konferencē, kas bija veltīta 20 gadiem, kopš Latvija pievienojusies Eiropas Savienībai, Eiropas Savienības Tiesas prezidents Kūns Lēnartss teica, ka nevis Eiropas Savienības Tiesa, bet nacionālās tiesas ir galvenās Eiropas Savienības tiesību piemērotājas un Eiropas tiesisko vērtību uzturētājas.

Mainās arī sabiedrība, un tiesai jāspēj nodrošināt to, ko no tās gaida – ne tikai taisnīgumu, bet arī efektivitāti, ātrumu, kvalitāti, saprotamību. No tā ir atkarīga sabiedrības uzticēšanās tiesai.

Nav šaubu, ka tiesas spriešanā tiesnesis nedrīkst pakļauties sabiedrības viedoklim. Tiesnesis pakļaujas tikai tiesībām. Vienlaikus tiesnesis nedrīkst

ignorēt sabiedrības leģitīmās gaidas pēc drošības un taisnīguma. Ja cilvēks nejūtas drošs, ja neredz sev apkārt taisnīgumu, ja nesaprot, ko dara tiesa, zūd uzticēšanās tiesai un valstij kopumā. Tas nozīmē, ka valsts nav spējusi veikt savu centrālo funkciju – taisnīguma un drošības nodrošināšanu.

Ar gandarījumu jāatzīst, ka ejam pareizā virzienā. Cilvēku uzticēšanās tiesām aug. Ja pirms 10–20 gadiem tiesām uzticējās 26–38%, pirms diviem gadiem – 45%, tad šogad Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) veiktais pētījums parāda, ka tiesai uzticas jau 48% sabiedrības. Tas ir visu mūsu darba rezultāts. Kolēģi, paldies par to!

Mainās arī pasaule. Nekad vēl mums nav nācies dzīvot tik tuvu reāliem kara draudiem, kā tas ir šodien. Nekad vēl tik ļoti neesam novērtējuši, ko nozīmē dzīvot drošā un tiesiskā valstī. Tādēļ īpaši **uzmundrinājumi mūsu kolēģiem Latgalē**, kas ir vistuvāk robežai ar to pasauli, no kuras nāk šis apdraudējums. Uz viņu darba galdiem arvien intensīvāk gulsť lietas, kas saistītas ar valsts drošību – par robežpārkāpumiem, bēgļu nelegālu pārvietošanu, citām pretvalstiskām darbībām, un viņiem jābūt modriem pirmajiem reaģēt uz vēl nebijušām situācijām.

Tādēļ **noslēguma vēlējums** gan kolēģiem Latgalē, gan Rīgā, Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē lai ir Latvijas Senāta senatora Jāņa Skudres vārdi, ko viņš 1935.gadā teica, aiziedams no Latgales apgabaltiesas priekšsēdētāja amata, kļūstot par senatoru un aizbraucot no Daugavpils:

„Es atrodu, ka visskaistākā ideja ir mana valsts, un no šādas redzes viedokļa es izgāju arī visā savā dzīvē ar visiem darbiniekiem. [...] Lūdzu jūs palikt pie manas atziņas – kalpot valstij.”

Piebildīšu tikai, ka valsts nav tikai institūcijas. Valsts ir arī sabiedrība un ikviens cilvēks.

Kolēģi, sveicu Latvijas Republikas proklamēšanas 106.gadadienā un novēlu turpināt dzīvot savā neatkarīgajā Latvijā, kur cilvēki ir droši un **tic tiesu varai un tiesiskai un taisnīgai valstij!** Diemžēl, tas nav garantēts, tas ir jāuztur ikdienā katram Latvijas iedzīvotājam un mums jo īpaši.

Sveicieni svētkos!

PIEĻAUJAMĀS KRITIKAS ROBEŽAS VALSTS AMATPERSONU DARBAM

*Priekšlasījums Eiropas Padomes un Lietuvas Augstākās tiesas rīkotajā starptautiskajā konferencē
„Vilņas dialogs: Publisko debašu kultūras veicināšana Eiropā” 2024.gada 24.oktobrī*

Dr.iur. Sanita OSIPOVA

Senāta Civillietu departamenta senatore, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore

Mēs dzīvojam trauksmainā laikā. Nu jau gandrīz desmit gadu garumā Eiropu ir piemēklējuši dažādi apdraudējumi un nelaimes, kas līcis arī valstīm no jauna pārskatīt iepriekš pašsaprotamas lietas un pārvērtēt vērtības, par kurām mēs nemainīgi iestājamies. Viena no tādām pamatbrīvībām, kuru robežas šobrīd nākas pārvērtēt, ir vārda brīvība (*freedom of expression*). No vienas puses, tā ir nozīmīga indivīdam, jo ļauj tam izpaust savu personību un iekļauties sabiedrībā. No otras puses, ikvienas personas vārda brīvība ir demokrātijas pastāvēšanas priekšnoteikums, bet tās ierobežojumi ir tiešs apdraudējums pašai demokrātijai.

Demokrātijai atbilstoša komunikācija ir iespējama vienīgi tad, ja ikviena persona bauda vārda brīvību. Ciešā saikne starp vārda brīvību un demokrātiju ir tikusi uzsvērtā virknē spriedumu, kas pieņemti dažādu Eiropas Savienības valstu konstitucionālajās tiesās. Itālijas Konstitucionālā tiesa atkārtoti ir

uzsvērusi, ka demokrātiskas sabiedrības pamatā ir efektīva vārda brīvība. Vācijā federālā konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka vārda brīvība un informācijas brīvība ir neapšaubāma konstitucionāla vērtība, kuras īstenošanai būtu nepieciešama konstitucionāla aizsardzība. Spānijas Konstitucionālais tribunāls ir uzsvēris, ka vārda un informācijas brīvība ir pamats plašsaziņas līdzekļu brīvībai un neatkarībai un kopā ar viedokļu plurālismu ir konstitucionāla vērtība.¹ Latvijas Satversmes tiesa atzina, ka: „uzskatu brīvība un brīvība tos paust bieži tiek uzsvērtā kā Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām kodols un citu paktā nostiprināto tiesību mērķa.

¹ Handbook on Techniques of Judicial Interaction in the Application of the EU Charter Freedom of Expression and Countering Hate Speech in the Framework of the „e-Learning National Active Charter Training (e-NACT)” project. Available: https://cjc.eui.eu/wp-content/uploads/2020/05/eNACT_Handbook_Freedom-of-expression-compresso.pdf [skatīts 10.04.2023]

Šīs brīvības apvieno pilsoniskās un politiskās tiesības harmoniskā veselumā.”²

Tomēr XXI gadsimtā mēs esam sapratuši, ka demokrātija var tikt apdraudēta arī no antidemokrātiskām kustībām pašā nācijā. Tāpēc šobrīd mēs veidojam aizsargāties spējīgas demokrātijas modeli, vienlaikus risinot jautājumu, kā demokrātiskā veidā, nepamatoti neierobežojot personu pamattiesības, aizsargāt kolektīvās vērtības: cilvēka cieņu, demokrātiju, tiesiskumu.

Manuprāt, amatpersonu, tostarp tiesnešu, darba kritika ir vērtējams no diviem aspektiem:

1. Cilvēka tiesības uz vārda brīvību, kas ļauj īstenot arī politisko līdzdalību demokrātijā, tostarp publiski paužot viedokli par valstī pieņemtajiem lēmumiem un to īstenošanu, kas ir cieši saistīts ar amatpersonu darbības vērtēšanu. Šeit īpaša nozīme ir žurnālistu tiesībām iegūt un izplatīt informāciju.
2. Jāvērtē pašu valsts orgānu, t.i., amatpersonu, savstarpējā komunikācija, kas bieži satur pārmetumus un kritiku, tostarp nepamatotu, saistībā ar citu amatpersonu darbību. Īpaši sensitīvs jautājums ir tiesnešu darba nepamatota kritika, kas grauj sabiedrības uzticēšanos ne tikai tiesai, bet tiesiskumam valstī vispār.

Vispirms par cilvēka tiesībām uz vārda brīvību.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa ir atzinusi, ka: „Pamattiesību uz vārda brīvību ierobežojuma mērķis atzīstams par leģitīmu tikai tad, ja tas atbilst ne vien Satversmes 116.pantā, bet arī Konvencijas 10.pantā minētajiem mērķiem, kuru labad var ierobežot vārda brīvību.”³ Argumenti ir izvērsti citā spriedumā 2015. gadā, nosakot, ka „Satversme iespējamus vārda brīvības ierobežojumus noteikusi vispārīgi, savukārt Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija dod konkrētus kritērijus. Konvencijas 10.panta otrajā daļā norādītie leģitīmie mērķi, kuru dēļ vārda brīvība var tikt pakļauta ierobežojumiem, ir šādi: valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses; nekārtību vai noziegumu nepieļaušana; veselības, morāles, citu cilvēku reputācijas vai tiesību aizsardzība; konfidencialas informācijas izpaušanas nepieļaušana; tiesas autoritātes un objektivitātes saglabāšana. Tātad tiesību uz vārda brīvību ierobežojuma mērķis atzīstams par leģitīmu tad, ja tas atbilst Satversmes 116.pantā norādītajiem mērķiem, kas vērtējami kopsakarā ar konvencijas 10.panta otrajā daļā norādītajiem

mērķiem.”⁴ Turklāt, kā 2022.gadā atzinusi Satversmes tiesa, „vārda brīvības ierobežojumus var noteikt tikai gadījumos, kad vārda brīvība rada nepārprotamus un tiešus draudus sabiedrībai.”⁵

Jebkuriem pasākumiem, kas ierobežo vārda brīvību, jābūt izdiskutētiem un izlemtiem parlamentā un skaidri noteiktiem likumā. Tie ir pieļaujami tikai pamatotu iemeslu jeb leģitīma mērķa dēļ, bet galvenais – tiem jābūt izņēmumam, pamatojoties uz individuālo situāciju.

Taču šobrīd dzīvojam dīvainā laikā, kad lēmumi ir jāpieņem ātri, bet tiesiskums prasa lēnu un izsvērtu procesu. Sabiedrība jau vairākus gadus ir nemainīgos stresa apstākļos. Šāds laiks vienmēr sabiedrībai liek ciešāk saslēgt savas rindas, norobežoties no „nepareizā”, izolēt un aizliegt savādāko, jo tas it kā var apdraudēt sabiedrības pastāvēšanu, vienotību, valdošās vērtības.

Tā ir demokrātijas vārgā vieta – kamēr ir miers un labklājība, sabiedrība ir iecietīga pret viedokļu dažādību, bet apdraudējuma apstākļos vairākums apvienojas un pasludina vienīgo patiesību, vienīgās patiesās vērtības un vēršas pret to apstrīdētājiem. Ja amatpersonas, tostarp tiesa, aizstāv liberālās vērtības, ko nosaka pamattiesības, tad kritiku izpelnās arī tas, kas uzstāj uz tiesiskumu. Protams, sabiedrības locekļu izglītība un humānisma tradīcija rietumu kultūrā šo tendenci mīkstina, taču ne izslēdz.

Valsts amatpersonu kritika ir daļa no personas tiesībām uz vārda brīvību. Amatpersonu kritika palīdz valstij pašattīrīties, ja atklājas korupcijas gadījumi vai neprofesionāla rīcība, kuras dēļ valsts ir cietusi zaudējumus. Tātad šāda kritika ir ne tikai pieļaujama, bet pat vēlama. Taču vienlaikus, kritizējot amatpersonas, tiek grauta uzticība valstij, kuru tās pārstāv. Turklāt konkrētā amatpersona, kura tiek pakļauta nepamatotai kritikai, kas bieži robežojas ar vajāšanu, tiek kavēta normāli veikt savus darba pienākumus. Kur lai novelk robežu starp pamatotu, pieļaujamu, vēlamu sabiedrības locekļu kritiku un nepieļaujamu, sodāmu kritiku?

Tas ir liels uzdevums likumdevējam un tiesām. Šos jautājumus palīdz risināt tiesību normas, kuras nosaka, ka personai ir tiesības un pienākums informēt sabiedrību par faktiem par tādu amatpersonas darbību, kas ir amorāla vai prettiesiska. Latvijā, piemēram, pieņemts „Trauksmes celšanas likums”, kurā noteikts, ka „trauksmes cēlētājs – fiziskā persona, kura sniedz informāciju par iespējamu pārkāpumu, kas var kaitēt sabiedrības interesēm, ja persona šo informāciju uzskata par patiesu [..].”

² Satversmes tiesas 2022.gada 27.maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2021-34-01.

³ Satversmes tiesas 2010.gada 22.februāra spriedums lietā Nr.2009-45-01.

⁴ Satversmes tiesas 2015.gada 2.jūlija spriedums lietā Nr.2015-01-01.

⁵ Satversmes tiesas 2022.gada 27.maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2021-34-01.

Savukārt amatpersonu aizskarošas piebildes (lai gan ECT ir atzinusi, ka amatpersonu privātā dzīve arī ir sabiedrības interešu lokā un tās aizsardzība tiek vērtēta pēc citiem standartiem nekā privātpersonu gadījumā), nepatiesas ziņas, amatpersonas personiskās dzīves traucēšana ir nepieļaujama „vārda brīvības” izpratne, proti, tas neiet aizsargātās pamattiesības tvērumā.

Īpaši nozīmīga ir vārda brīvības nodrošināšana žurnālistiem. Piemēram, Latvijas tiesās jau ir vērtēts gadījums, kad tiesnese cēla prasību pret žurnālistu. Senāts saistībā ar prasītājas kasācijas sūdzību norādīja, ka uz atbildētājiem – žurnālisti un preses izdevumu – attiecas plašas vārda brīvības un preses brīvības kā vārda brīvības neatņemamas sastāvdaļas garantijas (SKC-13/2022). Vērtējot vārda brīvības ierobežojuma samērīgumu, ir jāņem vērā arī piemērotās sankcijas raksturs un bardzība. Sankcijas nedrīkstētu būt tādas, kas masu informācijas līdzekļus atturētu no iesaistes sabiedrības debatēs par jautājumiem, kas izraisa pamatotas bažas sabiedrībā.

Liekas, ka visu kritiku amatpersonas, tostarp tiesneši, saņem no privātpersonām, visupirms žurnālistiem. Taču tas īsti neatbilst patiesībai. Katru reizi, kad valstī gadās kāds skaļāks skandāls, kurā kaut vienu lēmumu ir pieņēmusi tiesa, citu valsts konstitucionālo orgānu pārstāvji publiski kritizē ne tikai konkrēto tiesnesi, bet parasti to vispārina uz tiesām vispār. Taču tiesnesis, tiesa sabiedrību uzrunā ar saviem spriedumiem, spriedumu preses relīzēm, kas balstītas sprieduma atziņās. Skaidrojot spriedumu, ir jāņem vērā arī tiesnešu apspriedes istabas noslēpums. Tie ir tikai daži faktori, kas liedz tiesnesim aizstāvēties, publiski atbildēt uz nepamatotiem pārmetumiem.

Manuprāt, Latvijā spilgtākais gadījums, kas sākās ar tiesneša nepārdomātu, kaut juridiski pilnīgi korektu komunikāciju, bija 2015.gadā. Liepājas pilsētas tiesā par netiklām darbībām ar mazgadīgu meiteni tika tiesāti divi pedofili. Viņi atzina savu vainu, tāpēc bija „vienkāršots” kriminālprocess, proti, bez pierādījumu pārbaudes. Tiesnese piesprieda pedofiliem piespiedu darbu un probācijas uzraudzību. Spriedums izraisīja ažiotažu sabiedrībā, jo tika uzskatīts, ka sods ir nesamērīgs nodarījumam. Gadījumu sāka plaši atspoguļot masu mediji, uzsverot, ka tiesnese ir rīkojusies neadekvāti. Pret tiesnesi vērsās ne tikai sabiedriskā doma, bet arī citi valsts orgāni: ministru prezidente un valsts prezidents kopīgā uzrunā publiski nosodīja tiesnesi, Saeimas deputāti rakstīja vēstuli tieslietu ministram, lai viņš atceļ tiesas spriedumu. Ar laiku tika noskaidrots, ka tiesnese rīkojusies tiesiski, proti, piespriedusi sodu, ko nosaka atbilstošā Krimināllikuma norma, turklāt rīkojusies atbilstoši tiesu praksei, proti, ar līdzīgu vāju pierādījumu bāzi arī citas tiesas vienojās ar apsūdzētajiem, kuri atzina savu

vainu un saņēma sodu, ko likumdevējs kā vieglāko sodu ietvēris likumā. Kad izskanēja šie argumenti, proti, ka tiesnese ir rīkojusies atbilstoši likumam un visas tiesas dara tāpat, tātad nesamērīgo sodu ir noteicis pats likumdevējs, parlamenta spikere komentēja, ka visas tiesas nepareizi piemēro šo normu...

Minētā situācija ir spilgta savā netaisnīgumā, kritizējot tiesas darbu gadījumā, kurā tiesa darbojusies tiesiski. Taču diemžēl situācija ir diezgan tipiska. Arī citos gadījumos tiesas tiek vainotas, ja kaut kas pēc sabiedrības ieskata galarezultātā ir netaisnīgi vai aplami. Šādā situācijā ir būtiski, lai kāds uzstātos tiesu varas vārdā, profesionāli un reizē cilvēkiem saprotami skaidrojot situāciju. Šobrīd Latvijā tā ir Tieslietu padome, kas nepamatotas kritikas gadījumā iestājas gan par konkrēto tiesnesi, gan tiesu varu kopumā. Tomēr tas nerisina situāciju. Ļaunums jau ir nodarīts, graužot tiesu varas prestižu, ko dara pati valsts. Politikiem šāda kritika, tostarp nepamatota un klaji aplama, ir cīņa par vēlētāju simpātijām, taču tiesneši un prokurori šādās „spēlītēs” piedalīties nedrīkst. Valstī ir jāveido, jāstiprina izpratne, ka demokrātija pastāv konstitucionālo orgānu, valsts iestāžu un nācijai piederīgo personu cieņpilnā sadarbībā, kopīgās rūpēs un atbildībā par valsti un vienam par otru. Sadarbības pamatā ir cieņpilna komunikācija. Satversmes tiesa savos spriedumos ir minējusi „konstitucionālo orgānu savstarpējās lojalitātes principu” kā pamatu demokrātiskas valsts pastāvēšanai.

Noslēgumā vēlos uzsvērt Satversmes tiesas atziņas:

„Demokrātiskai valstij nevajadzētu baidīties no debatēm pat par visšokējošākajām un antidemokrātiskām idejām. Šādas idejas ir jāatspēko un demokrātisku vērtību pārkums jāpierāda atklātās debatēs. Pārliecināšana atklātu debašu gaitā, nevis aizliegumi un represijas ir visdemokrātiskākais pamatvērtību aizsardzības līdzeklis.”⁶

„Pat nelielu sodu noteikšana vārda brīvības jomā gan uz individu, gan visu sabiedrību atstāj negatīvu ietekmi (*chilling effect*) un tāpēc pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos.”⁷

Esot krīzē, mēs šobrīd ierobežojam daudzas brīvības, tostarp vārda brīvību, lai pasargātu demokrātiju un nācijas suverenitāti. Taču ir jāatceras, ka ar šīm „zālēm”, kuras lietojam, lai pasargātu demokrātiju, mēs ilgtermiņā varam arī to iznīcināt, ja pēc krīzes vārda brīvības ierobežojumu rezultātā mums paliks tikai viens pareizais viedoklis.

⁶ Satversmes tiesas 2022.gada 27.maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2021-34-01.

⁷ Satversmes tiesas 2015.gada 2.jūlija spriedums lietā Nr.2015-01-01.

TIESISKA VALSTS: MODEĻI, KRITĒRIJI UN ĪSTENOŠANA

Profesores Sanitas OSIPOVAS ziņojums Latvijas Zinātņu akadēmijas Senāta sēdē, kandidējot uz LZA īstenā locekļa statusu, 2024.gada 17.septembrī

Man ir liels gods uzrunāt šo ļoti reprezentatīvo auditoriju, un es mēģināšu izdarīt neiespējamo – 20 minūtēs pastāstīt par sevi un saviem būtiskākajiem pētījumiem.

Vairāk nekā 30 gadus es strādāju Latvijas Universitātē un nodarbojos ar zinātnisko pētniecību, no tiem teju 20 gadus esmu profesora amatā. Pa šo laiku ir tapušas 173 publikācijas, no kurām 85 ir zinātniskas, anonīmi recenzētas. Uzskatu, ka zinātniekam ir ne tikai jācīnās un jātiecas pēc indeksiem un datubāzēm, bet, tieši otrādi, ir jāveic tādi pētījumi, kas zinātni tālāk nestu sabiedrībā. Tāpēc, kopš ir izveidota Nacionālā enciklopēdija, katru vasaru es rakstu tai šķirklus. Esmu uzrakstījusi jau 35 šķirklus. Pēdējais bija par tiesisku valsti, ko arī šodien prezentēju. Man ir iznākušas astoņas monogrāfijas. Tās ir rakstītas kā zinātniski pētījumi, bet ar domu, lai varētu tikt izmantotas arī mācību procesā. Pēdējais būtiskākais sasniegums bija 2021.gadā, kad par rakstu krājumu „Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu” saņēmu Arveda Švābes vārdabalvu par pētījumu Latvijas vēsturē. Būtiskākā pēdējā gada publikācija ir grāmata „Publiskās tiesības”, kam zinātniskās redaktore bijām mēs ar profesori Ziemeli – pirmoreiz Latvijas vēsturē vienā biezā grāmatā ir apkopotas visas publisko tiesību nozares un būtiskākie jēdzieni.

Aktīvi darbojos zinātnieku sadarbības organizācijās. Profesora Kārļa Dišlera fondā ir apvienojušies praktiķi un zinātnieki, lai atbalstītu jaunos zinātniekus un dotu stipendijas attīstībai. Kopš 2017.gada darbojos Eiropas salīdzināmās tiesību vēstures biedrībā, un pagājušajā gadā mani uzņēma Starptautiskajā tiesību socioloģijas pētnieku komitejā.

Tiesisko valsti esmu pētījusi no dažādiem aspektiem – no tiesību vēstures, no tiesību socioloģijas, no ētikas, arī no juristu ētikas, kā arī no konstitucionālo tiesību skatupunkta. Tiesiskais valsts jēdziens ir ļoti komplekss – tas ir gan zinātnisks, gan ar praktisku pielietojamību, jo daļa no pētījumiem ir diskutēti Saeimā un ir palīdzējuši reformēt tiesu sistēmu, izveidojot tādu trīspakāpju tiesu sistēmu, kāda tā ir šobrīd. Uz daļu publikāciju atsaucas tiesas – tālād zinātnes atziņas tiek īstenotas arī dzīvē. Proti, jurisprudences kā zinātne ir arī praktiski pielietojama. Tas, ko juristi zinātnieki izstrādā, maina mūsu visu dzīvi, jo tiek iestrādāts likumos un valsts uzbūvē un to ņem vērā tiesību normu piemērotāji. Tālād zinātnieku atziņas var sakārtot dzīvi ikvienam no mums.

Enciklopēdijas šķirkli veidojot, es definēju pavisam īsi un sausi, kas ir tiesiskā valsts. Tā ir valsts, kurā ikviens cilvēks ir pakļauts tiesībām, bet vispirms pati valsts ir saistīta ar tiesību normatīvo spēku un ievēro cilvēka pamattiesības. Ļoti ilgi – līdz pat 19.gadsimtam un 20.gadsimta sākumam – valsts bija ārpus tiesību tvēruma. Tas, kurš bija pie varas, nebija pakļauts tiesībām. Arī tagad tas tā ir nedemokrātiskās valstīs, kas nerespektē „likuma varu” (*Rule of Law*).

Tiesiskās valsts veidošanās process Rietumu kultūrā ir bijis ļoti garš. Eiropā vēsturiski ir izveidojušies trīs dažādi tiesiskās valsts koncepti. Senākais no tiem ir angļu *Rule of Law* jeb tiesiskuma koncepts, kurš sāka veidoties 1215.gadā ar Lielās brīvības hartas pieņemšanu. Kāpēc tas ir nozīmīgs? Pirmo reizi monarhs parakstīja dokumentu, ar kuru viņš apņēmas, ka viņš rīkosies tiesību ietvarā un viņam ir saistošas iedzīvotāju pamattiesības, proti, tiesības tika noliktas virs monarha.

Otrs modelis ir franču *État de droit*, kas sāka veidoties līdz ar Franču revolūciju 1789.gadā, kad tika pieņemta Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija. Ja angļu modelis „tiesiskums pāri monarham” vispirms tika vērst uz personas aizsardzību krimināltiesību jomā, tad franču tiesiskā valsts veidojās no koncepta, ka ikvienam pilsonim ir pamattiesības.

Savukārt trešais modelis, kurš izveidojās tikai 19.gadsimta vidū, ir vācu *Rechtsstaat* modelis, kurš pieprasa rakstītu konstitūciju un neatkarīgu tiesu varu, jo tieši neatkarīga un kompetenta tiesu vara ir tā, kas garantē iedzīvotāju tiesību ievērošanu. Kā papildu garantu pēc tam parādās arī administratīvais process un konstitucionālā tiesa – tiesas, kur iedzīvotāji var tiesāties pret valsti un pieprasīt to, lai valsts ievēro tiesības.

Šie trīs modeļi ir atšķirīgi detaļās. Tai pašā laikā, kopš veidojās Eiropas Savienība un izveidojās Eiropas Savienības Tiesa, visām Eiropas valstīm, kuras pieder Savienībai, tiek izvirzītas vienotas prasības pēc tiesiskuma garantijām, jo viens no mērķiem un viena no vērtībām, kāpēc tika veidota Eiropas Savienība, bija arī iedzīvotāju pamattiesību nodrošināšana, garantējot tiesības uz taisnīgu tiesu, garantējot, ka valsts vara tiek īstenota caurspīdīgi un valstī nav korupcijas. Demokrātija un tiesiskā valsts ir modelis, uz ko tiecas Eiropas Savienība.

Latvija jau kopš dibināšanas tikusi veidota kā tiesiskā valsts. Tūlīt pēc valsts dibināšanas pieņemti

Latvijas Zinātņu akadēmijas pilnsapulcē 21.novembrī Senāta Civillietu departamenta senatore, Latvijas Universitātes profesore, tiesību zinātņu doktore Sanita Osipova ievēlēta par Zinātņu akadēmijas īsteno locekli. Foto: (no kreisās) Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas priekšsēdētājs Guntis Zemītis, Izglītības un zinātnes ministrijas Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamenta direktora vietniece zinātnes jomā Anna Leiškalne, Sanita Osipova, Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents Ivars Kalviņš, Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas padomes locekle Tatjana Koķe

likumi, lai liktu pamatus parlamentārai demokrātijai, sasauktu Satversmes sapulci un izstrādātu konstitūciju. Jau Tautas padomes politiskajā platformā ir iedzīvotāju pamattiesības: vēlēšanu tiesības, mazākumtautību tiesības, dzimumu līdztiesība. Tātad kopš 1918.gada Latvija tika veidota pēc vācu *Rechtsstaat* modeļa ar konstitucionālismu, ar neatkarīgu tiesu, ar iedzīvotāju pamattiesībām. Lai gan 1922.gadā, pieņemot Satversmi, neizdevās tajā iekļaut pamattiesību sadaļu, taču tas nenozīmē, ka iedzīvotāju pamattiesības nebija. Kā jau minēju, dibinot valsti ar Tautas padomes politiskās platformas pieņemšanu un vēlākiem likumiem, šīs pamattiesības tika noteiktas. Turklāt arī Satversmē 1922. gada redakcijā viena būtiska pamattiesība, bez visu pilsoņu politiskajām pamattiesībām vēlēt un tikt ievēlētiem, tomēr bija iekļauta. Tā bija noteikta VI nodaļā „Tiesa” – kā tiesības uz taisnīgu tiesu un visu personu vienlīdzība tiesas priekšā. Tiktāl par vēsturi.

Ja vērtējam to, kā darbojas Latvijas Republika, vai varam teikt, ka atjaunotā Latvijas Republika tajos

vairāk nekā 30 gados, ko jau esam tajā nodzīvojuši, ir tiesiska valsts?

Ļoti daudz tika darīts uz brīdi, kad mēs vēlējāmies iestāties Eiropas Savienībā. No Eiropas Savienības saņēmām dažādas norādes, pie mums brauca mācīt un mēs ieguldījām milzīgu darbu. Izveidojām Satversmes tiesu un Tiesībsarga institūciju. Pieņēmām Administratīvā procesa likumu un izveidojām administratīvās tiesas. Ja skatāmies pēc tiem kritērijiem, kuri tiek izvirzīti tiesiskai valstij, varam teikt, ka mums ir Satversme, tajā ir iekļautas personas pamattiesības un mūsu pamattiesību katalogs atbilst visiem starptautiskajiem standartiem. Satversme garantē varas dalīšanu, kas arī ir viena no prasībām, lai būtu tiesiska valsts. Mūsu valstī vara neatrodas vienas personas vai personu grupas rokās. Valstī pastāv reāla varas dalīšana, ir izveidota neatkarīga tiesu vara, tiesībām ir pakļauti visi, ieskaitot pašu valsti. Droši varam teikt, ka, vērtējot juridisko uzbūvi jeb to, ko tiesiski esam ielikuši valsts uzbūvē, mums ir tiesiska valsts. Bet vai realitātē esam

Tiesiska valsts – valsts, kurā valda tiesību virsvadība / tiesību suverenitāte un visi – gan pati valsts, gan amatpersonas, gan pilsoņi – darbojas tiesību ietvarā, ir pakļauti tiesībām.

- Angļu *Rule of Law* – 1215.gadā ar Lielo brīvības hartu – ikvienam pienākas taisnīga tiesa kriminālprocesā.
- Franču *État de droit* – 1789.gada Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija – ikvienam Francijas pilsonim ir valstij saistošas pamattiesības.
- Vācu *Rechtsstaat* – 19.gs. vidus – balstās konstitūcijā, neatkarīgā un kompetentā tiesā, procedūru ievērošanā likumdevējā.

Latvija kopš 1918.gada veido valsti, kas atbilst *Rechtsstaat* modelim.

sasnieguši tiesisku valsti? Proti, vai ikviens pilsonis apzinās, ka viņš ir pakļauts tiesībām? Vai tie, kas tiek ievēlēti pašvaldībās vai Saeimā, jūtas pietiekami atbildīgi, jo viņi noteiks pārējiem tiesības, vai viņi jūtas, ka arī pašiem, pildot amata pienākumus, ir saistošas tiesības un pienākumi? Vai mēs esam izskauduši korupciju un vai pie mums netiek runāts par valsts nozagšanu, kā tas bija pirms pārdesmit gadiem?

No vienas puses, manos pētījumos ir analīze par valsts normatīvo struktūru, normatīvajiem aktiem un institūcijām, kas valstī ir izveidotas. No šī aspekta mana atbilde ir: jā, mēs esam izveidojuši tiesisku valsti. Vienmēr var uzlabot, vienmēr var papildināt, bet, ja valsts strādātu tā, kā tā ir izveidota, mums būtu tiesiska valsts. Lai saprastu, kā valsts strādā, ir tiesību socioloģijas metodes un ir vēsturiskie pētījumi. Tāpēc šeit nonākam līdz nācijas juridiskajai kultūrai.

Pirms pāris gadiem es rakstīju nodaļu par nācijas juridisko kultūru vairāku sējumu grāmatā „Latvieši un Latvija”, kas bija Zinātņu akadēmijas projekts. Es pētīju dainas un daudzus citus avotus. Pamata jautājums bija – kāds ir taisnīguma tikums mūsu nācijā? Kāda ir mūsu mentalitāte attiecībā uz juridisko kultūru? Kāda ir mūsu tiesiskā apziņa? Tie ir raksturlielumi, ko var atrast gan mūsu kultūras mantojumā, proti, folklorā, gan mūsu literārajos darbos – tas parādās gan Blaumaņa, gan Jaunsudrabiņa darbos, gan daudzos citos. Pamata koncepti, ar kuriem tiek operēts, lai izprastu, vai mums ir tiesiska valsts, ir nācijas kopumā un atsevišķu indivīdu likumpaklausība un tiesiskais nihilisms.

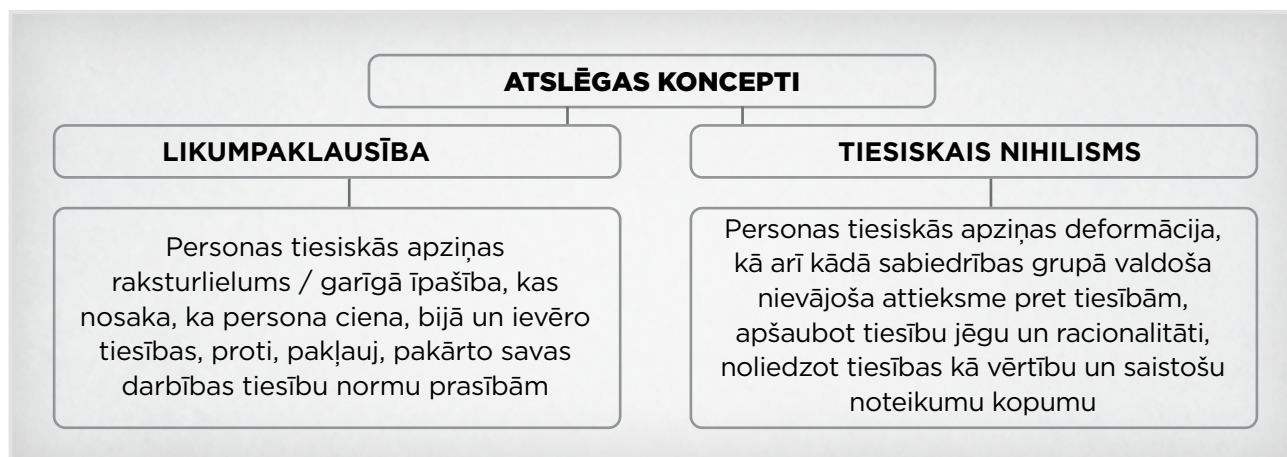
Pagājušajā vasarā Nacionālajai enciklopēdijai uzrakstīju divus šķirklus – viens bija „likumpaklausība”, otrs – „tiesiskais nihilisms”. Nācās secināt, ka nevienā Latvijas juridiskajā vārdnīcā jēdziens „likumpaklausība” līdz šim nav bijis iekļauts. Kaut gan tas ir ļoti būtisks jēdziens, jo normāla sabiedrība un normāla valsts balstās uz tiesiskumu un uz likumpaklausīgiem pilsoņiem. Vienalga, kādā amatā tas cilvēks ir vai nav nevienā amatā, viņam ir jābūt likumpaklausīgam. Ko nozīmē likumpaklausība? Tā ir personas cieņa pret

tiesību prasībām. Cilvēks neliek sevi gudrāku par tiesībām. Cilvēks neliek sevi pārāku par citiem, kuri pakļaujas tiesībām. Cilvēks ievēro tiesības aiz cieņas pret savu valsti un līdzpilsoņiem.

Demokrātiskā valstī cilvēks ievēro tiesības tāpēc, ka tā ir mūsu kopējā griba un viņš ciena līdzpilsoņus. Likumpaklausību, likumpaklausīgu pilsoni sabiedrībā veido, sākot ar bērna audzināšanu ģimenē un turpmāk izglītības procesā. Likumpaklausība būtu jāstimulē arī valstij. Valsts to var darīt ar sabiedrības izglītošanu, var darīt arī ar sodiem, proti, tam, kas tiesības negrib ievērot aiz cieņas pret tiesībām, liek to darīt aiz bailēm no soda vai kauna, ka viņš tiek saukts pie atbildības.

Pēdējos gados redzam tendences, ka ar likumpaklausību ir slikti, un valsts izdomā arvien bargākus sodus un arvien jaunus nodarījumus, par ko sodīt. Kāpēc? Tāpēc, ka mūsu sabiedrība nedzīvo tik harmoniski, kā mēs gribētu, lai mēs dzīvojam. Vecāki ne vienmēr rūpējas par bērniem. Kāds saka naida runu, aizskar citus. Un, protams, lielais sāpīgais jautājums Latvijā ir dzērājšoferi. Sākumā bija kriminālatbildība par atkārtotu braukšanas dzērumā ar lielām promilēm, tad atņēma tiesības un nolika automašīnu maksas stāvvietā, šobrīd jau pie zināmiem nosacījumiem dzērājšoferiem automašīnas tiek konfiscētas un ziedotas Ukrainai. Bet, piedodiet, dzērājšoferi ir joprojām.

Tad kāpēc šī valsts stimulētā likumpaklausība ar sodiem nedarbojas? Te ir darba lauks pētniekiem. Un mēs nonākam pie tā otrā jēdziena – tiesiskais nihilisms, kad persona vai, nedod Dievs, sabiedrības grupa vai liela sabiedrības grupa neciena tiesības, neredz tās kā jēgpilnu sabiedrisko attiecību regulatoru. Tas nozīmē, ka cilvēks vērtē, vai viņš pakļausies vai nepakļausies tiesībām, un mēs nevaram prognozēt, kā mūsu apkārtējie pilsoņi uzvedīsies. Šajā jautājumā ir vēl ļoti daudz ko pētīt. To dara sociologi, bet sociologi parasti konstatē faktu, kur mēs esam. Tālāk jau ir starpdisciplināri pētījumi, kuros iesaistās arī juristi. Arī es iesaistos, meklējot atbildi uz jautājumu, ko darīt, lai Latvija kļūtu par labāku vietu, kur dzīvot?

ATBILDES UZ JAUTĀJUMIEM

Ivars Kalviņš: Paldies, Osipovas kundze, Jūs ļoti kodolīgi un ļoti izsmieļoši pastāstījāt par saviem pētījumiem, zināmā mērā arī raksturojot to situāciju, kādā mēs šobrīd mūsu valstī esam ar tiesību normu īstenošanu un piemērošanu. Paldies!

Andrejs Siliņš: Paldies. Ļoti interesanti un saturīgi! Vai varam teikt, ka Zinātņu akadēmija darbojas atbilstoši tiesiskās valsts principiem?

Sanita Osipova: Manuprāt, Zinātņu akadēmija ir ekselento prātu biedrība, kuru valsts respektē. Būtiski ir tas, kā tiek uzņemti jaunie biedri – ka par to balso vecie biedri. Bet man drīzāk gribas uzsvērt to demokrātiju, kas ir iebūvēta akadēmijas pašā būtībā. Zinātņu akadēmija ir ļoti demokrātiska platforma, kur zinātniekiem satikties un diskutēt. Tas arī sekmē starpdisciplināros pētījumus, jo šobrīd dzīve ir tik sarežģīta un zinātņu nozaru ir tik daudz! Es kādreiz lasīju par zinātniekiem 18.–19.gadsimtā un biju pārsteigta. Viņš bija biologs, viņš bija filozofs, viņš bija matemātiķis, viņš bija mediķis, viņš bija ģeogrāfs. Kā viens cilvēks to visu varēja aptvert?! Pirmkārt, zināšanu apjoms bija mazāks un specializācija nebija tik šaura. Domāju, ka šobrīd neviens no mums savā jomā nevar gūt panākumus, ja nesadarbojamies ar radniecīgajām zinātņu nozarēm, ja nepastāv starpdisciplināra diskusija. Demokrātisku diskusiju tiesiskā rāmī nodrošina Zinātņu akadēmija.

Andris Šternbergs: Vai nav tā, ka tad, kad cilvēki izvirza prasības pret Latvijas valsti un sūdzas Eiropas Cilvēktiesību tiesā, ka pārkāptas viņu tiesības, valsts arī daudzkreiz zaudē? Vai notiek kādi uzlabojumi?

Sanita Osipova: Tas ir tieši tiesiskās apziņas jautājums. Mēs vispār stāstām sliktu par savu valsti. Kaut gan no maniem pētījumiem izriet, ka tik labi, kā mēs dzīvojam šobrīd, mēs neesam dzīvojuši nekad latviešu tautas vēsturē. Es nerunāju tikai par ekonomiku, bet arī par tiesiskumu. Ja runājam par labajiem Ulmaņlaikiem, paskatieties mākslas filmu „Bille” – tur var ļoti labi redzēt, kā dzīvoja cilvēki Rīgas strādnieku rajonos.

Bet šodien mūsu cilvēki, pat daļa no tiem, kas sevi uzskata par trūcīgiem, brauc atpūtā uz ārzemēm. Arī šobrīd ne katrs vācietis no laukiem katru gadu aizbrauc uz ārzemēm slēpot vai atpūsties uz Turcijas kūrortiem.

Savukārt ja par to, kā mēs ejam tiesāties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesu, tad – mūsu statistika nav sliktākā starp citām valstīm. Turklāt te nav runa par to, ka cilvēki noliedz savu valsti, bet par to, ka valsts ne vienmēr pamana, kur ir pārkāpusi kāda cilvēka tiesības. To gan varu pateikt – cik mūsu cietumnieki aiziet uz Eiropu vai uz Satversmes tiesu, tik viņi gandrīz vienmēr vinnē prāvas, jo mums joprojām ir diezgan necilvēcīga cietumu sistēma.

Ir arī cita kategorija cilvēku, kuri dodas gan uz Satversmes tiesu, gan raksta Valsts prezidentam, gan sūdzas Eiropas Cilvēktiesību tiesā, jo grib dabūt to, kas viņiem nepienākas. Tā ir viena no tiesiskās valsts blaknēm. Ikvienai iestādei noteiktā laikā ir jāatbild uz ikvienu iesniegumu. Kaut daļa no iesniegumiem ir bezkaunīgi un atkārtoti, pat maniākāli un vajājoši, ir jāatbild šiem cilvēkiem, jo pēc likuma visi ir vienlīdzīgi. Tātad tiesiskā valsts ir dārga, jo valsts uzņemas funkcijas, kuras tā nevar nepildīt. Bet ja kāds ierēdnis filtrētu – šim atbildu, bet tam neatbildu – tad viņam būtu iedota nesamērīga vara. Tātad tā ir tiesiskās valsts blakne, tostarp, ka tiesas ir pārslogotas, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir pārslogota, un arī Satversmes tiesā nāk ļoti daudz iesniegumu. Dīvainākais pieteikums Satversmes tiesā, ko saņēmu, bija no cilvēka, kurš ir nodibinājis viņaprāt reliģisku organizāciju, kurai pieder viņš un viņa ģimenes locekļi. Viņš lūdza, lai Satversmes tiesa liek Saeimai ar likumu noteikt, lai baušļus visas kristīgās konfesijas tulkotu vienā veidā. Tātad tiesiskā valstī cilvēkam rodas ilūzija, ka viņš no valsts var prasīt jebko, kas viņam ienāk prātā.

Donāts Ertis: Man jautājums saistībā ar mūžīgo diskusiju par Hirša indeksiem, ko teicāt, nevajag ņemt vērā. Protams, Latvijas zinātne Latvijas problēmu

pētīšanā ir laba. Bet lai to izplatītu starptautiski un līdz ar to gūtu plašāku atzinību, vajadzīgs starptautisku ekspertu vērtējums. Kāpēc juristi un visi pārējie neizveido kaut kādu kritēriju sistēmu, kā novērtēt tās publikācijas, kas ir publicētas Latvijā? Lai starptautiskie eksperti var novērtēt publikācijas, kas ir saistītas ar Latvijas tēmu, bet nav publicētas ārzemēs.

Sanita Osipova: Es neesmu pret Hirša indeksiem. Teicu, ka es nestrādāju tikai uz indeksiem, ka man ir ļoti svarīgi publicēt mācību grāmatas, kas Latvijā īsti netiek novērtētas. Man ir ļoti svarīgi, lai savā jomā augsti kvalificēti cilvēki raksta, piemēram, Nacionālajai enciklopēdijai. Es neteicu, ka esmu pret indeksētajām datubāzēm, bet mēs nevaram strādāt tikai šīm datubāzēm, jo vispirms mums ir jāattīsta latviešu valoda visās zinātnes nozarēs. Un mums šī zinātne vienkāršā valodā ir jāpaskaidro tautai, lai celtu tās apziņu un zināšanas, jo ar zinošiem cilvēkiem, kuriem ir kritiskā domāšana, piemēram, pirms vēlēšanām nevarēs manipulēt. Manuprāt, mēs šajā ziņā esam mazliet iebraukuši „auzās”. No vienas puses, ir nepieciešama starptautiskā zinātne, no otras puses, mums ir jābūt arī nacionālajā valodā attīstītai zinātnei. Līdz ar ieguldījumu zinātnē mums ir jānolaižas līdz populārzinātniskām publikācijām, metot to tiltni starp zinātni un sabiedrību, sasniedzot ikvienu ieinteresētu lasītāju.

Vai juristi necinās par to, lai prasības profesūrai un zinātniekiem vispār nebūtu tādas, kādas tās ir – birokrātiskas un akadēmisko brīvību ierobežojošas? Es cīnos sešus gadus, un mana lieta par Latvijas Zinātnes padomes eksperta tiesībām bija iestrēgusi apgabaltiesā četrus gadus bez virzības. Es uztraucos un tā ir mana lielā sāpe, ka, ja vadāties tikai pēc šīm Ministru kabineta noteikumos profesūrai izvirzītajām prasībām, mēs apdraudam valsts valodu – latviešu valodu – zinātnē. Mēs nesamērīgi ierobežojam zinātnieka akadēmiskās izpētes brīvību. Man kā juristam ļoti svarīga ir akadēmiskā brīvība, zinātnieka pētniecības brīvība. Ja vadāties pēc starptautiskiem standartiem, tad zinātniskās pētniecības brīvība nozīmē, ka es publicēju savus pētījumus tādā formā, kā es gribu, un tādā valodā, kā es gribu. Tātad mana izvēle kā zinātniekam ir arī tas, kādā valodā es publicējos. Šobrīd mums to izvēli arvien sašaurina, un man kā latviešu valodas entuziastam tas ļoti sāp.

Donāts Erts: Kāpēc jūs neizmantojiet kaut kādu vērtēšanas sistēmu, atgriezenisko saiti, pēc kā varētu novērtēt publikācijas, kas ir orientētas uz vietējo auditoriju? Ārzemju publikāciju Hirša indeksu skatot, var redzēt – lasa, nelasa. Kā novērtēt to, ko jūs publicējat šeit?

Sanita Osipova: Es kā cilvēks to nevaru izdarīt. Un mēs kā juristi arī to nevaram izdarīt, jo Izglītības

un zinātnes ministrija mūs ne vienmēr uzklausa. Savā laikā, esot Satversmes tiesas priekšsēdētāja, pat aizgāju uz personisku tikšanos ar tā laika izglītības ministri un izvirzīju vairākus problēmjautājumus. Ministri mainās. Risinājumu patiesībā atrod ierēdņi, nevis ministri vai zinātnieki. Diemžēl. Es tiešām šajā jautājumā esmu cīnījies, bet, teikšu atklāti, man sāk nolaisties rokas.

Ivars Kalviņš: Paldies! Es gribēju pievienot arī savu neizpratni par to, kāda patiesībā ir reakcija. Kamēr biju universitātes padomes priekšsēdētājs, es universitātes sapulcēs teicu, ka ir jāpievērš uzmanība, ka mums ir eksaktās zinātnes un zinātnes, kas vērstas uz mūsu nacionālajām vajadzībām, valodu, vēsturi, kultūru, un ka tās nevar vērtēt ar vienu mērauklu. Jo ir šī specifika, kas mums ir vajadzīga, bet ko mēs nevaram nublicēt ārvalstīs tāpēc, ka tur tas nevienam neinteresē. Bet mums tas ir svarīgi. Tas tāpat ir arī ar tiesību sistēmu – jūs nevarat Latvijas tiesības pārcelt kādā citā vidē, citā valstī un tradīcijās. Bet kāda bija reakcija? Tā man vienkārši izraisīja neizpratni. Pret mani uzstājās humanitārais sociālo zinātņu bloks, ka es samazinot viņu pētījumu vērtību. Gluži otrādi – es pasvītēju, ka ir nepieciešamas divas pieejas, jo mums ir vienlīdz svarīgi gan tas, gan tas. Bet iznāca, ka padomes priekšsēdētājs noniecina šo zinātņu nozīmi. Tad pāriet vēlēšanās cīnīties par šo vērtējumu sistēmu pielāgošanu adekvātai novērtēšanai.

Bet Osipovas kundzes ieguldījums ir ļoti augstu vērtējams un viņai ir pilnīga taisnība, ka mēs nedrīkstam šo uzticēt ekspertiem, kam nav saprašanas par to, kas mums ir svarīgi šobrīd nācijas attīstībai.

Guntis Zemītis: Paldies Osipovas kundzei par ziņojumu. Visus šos gadus viņa ir darbojusies ne tikai kā juriste, bet arī kā zinātnes politikas veidotāja. Sanitas Osipovas ievēlēšana par īsteno locekli, domāju, būtu ļoti vērtīgs pienesums akadēmijai, jo viņa būtu cilvēks, kas aizstāv zinātnes, īpaši humanitāro zinātņu, intereses. Relatīvi īsajā laikā, kopš Sanita Osipova ir Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle, viņa tiešām ir sevi apliecinājusi un bijusi ļoti aktīva – gan apmeklējusi sēdes, gan publicējusi rakstus „Zinātņu Akadēmijas Vēstis”. Paraugš tam, kā akadēmijas loceklim būtu jāizturas pret savu akadēmiju. Tāpēc vēlū veiksmi un lūdzu atbalstīt viņu tālāk.

Ivars Kalviņš: Es visnotaļ pievienojos Zemīša kungam un aicinu Senāta locekļus atbalstīt Sanitas Osipovas kandidatūras virzīšanu balsošanai par Zinātņu akadēmijas īsteno locekli.

FRANČA TRASUNA KONSTITUCIONĀLAIS MANTOJUMS: TIESISKĀS IDEJAS LATVIJAS VALSTS PAMATOS

*Tēzes uzrunai Saeimas rīkotajā Franča Trasuna 160 gadu jubilejas pasākumā Saeimas nama pagalmā
(pie Franča Trasuna piemiņas plāksnes) 2024.gada 16.oktobrī*

Dr.iur. Jānis PLEPS

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents, Augstākās tiesas senators

vēsturisko zemju vienotības principu⁴, neapšaubāmi ir viņa pants. Ne velti pirmais Latvijas prezidents Jānis Čakste par Franci Trasunu ir teicis: „Francis Trasuns ielika mūsu Latvijas ģerbonī trešo zvaigzni – Latgali.”⁵ Bez Franča Trasuna Latvijas valsts un tautas vēstures ritējums varēja būt krietni citādāks. Visu latviešu vēsturisko zemju un tautas apvienošanās vienā valstī bija viņa izdomāta un īstenota.

I

Francis Trasuns¹ (1864–1926) ir viens no lielajiem Latvijas valsts pamatu licējiem un Satversmes tēviem. Viņa aicinājums un mūža darbs bija etnogrāfiskās robežās apvienota Latvija.²

Ja katram no Satversmes tēviem vajadzētu atrast kādu Satversmes pantu, kas visciešāk izsaka viņu devumu un lomu Latvijas valsts tapšanā, Francim Trasunam tas būtu Satversmes 3.pants: „Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.”³

Satversmes 3.pants, kas paredz latviešu

Vizuāli spilgti to atspoguļo Franča Trasuna pieminēklis Rēzeknē, pie Jāņa Ivanova mūzikas vidusskolas. Tajā Francis Trasuns atveidots kā ābeļdārza stādītājs, kurš Latgali kā ābelīti nes piestādīt klāt jau iestādītajām Vidzemes un lielās Kurzemes⁶ ābelītēm, lai taptu krāšņs un skaists ābeļdārzs – apvienota Latvija.⁷

II

Līdzīgi kā Jānim Čakstem Francim Trasunam bija parlamentārā darba pieredze pirms Latvijas valsts.

¹ Malahovskis V. Francis Trasuns. <https://enciklopedija.lv/skirklis/95851-Francis-Transuns>

² Latvijas Tautas padome Latvijas Republikas proklamēšanas aktā – 1918.gada 18.novembra uzsaukumā „Latvijas pilsoņiem!” – pasludināja, ka Latvija ir „apvienota etnogrāfiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale)”. Plašāk sk.: Satversmes tiesas 2007.gada 29.novembra sprieduma lietā Nr.2007-10-0102 37.–43.punktu.

³ Satversmes 3.panta komentāru sk.: Danovskis E., Lejnietis M., Ziemele I. Satversmes 3.pants. Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 264.–294.lpp.

⁴ Satversmes tiesa to apzīmējusi kā apvienotās Latvijas jeb visu latviešu apdzīvoto vēsturiski etnogrāfisko apgabalu vienotības principu. Sk.: Satversmes tiesas 2007.gada 29.novembra sprieduma lietā Nr.2007-10-0102 40.1.punkts.

⁵ Zalāne P. Franča Trasuna idejiskā nozīme. Grām.: *Francis Trasuns. Viņa darbīgais mūžs un traģiskais noslēgums*. Rakstu krājums. Sakārtojis Jānis Šķirmants. [B.v.]: Franča Trasuna fonds, 1989, 117.lpp.

⁶ „Lielā Kurzeme” sevī ietver trīs latviešu vēsturiskās zemes – Kurzemi, Zemgali un Sēliju. Sk.: Dimants A. No trim zvaigznēm uz Latvijas zvaigznāju: kultūrvēsturiskās reģionālās identitātes ir mūsu neizmantotais potenciāls. *Domuzīme*, 2020, Nr.2, 62.–64.lpp.

⁷ Rancāne A. Rēzeknē atklāts pieminēklis izcilajam Latgales valstsvīram Francim Trasunam. <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/rezekne-atklats-piemineklis-izcilajam-latgales-valstsviram-francim-trasunam-669991>

Francis Trasuns bija ievēlēts no Vitebskas guberņas Krievijas impērijas I Valsts domē.⁸

Satversmes sapulces un Saeimas darbā Franci Trasunu caur viņa runām, starpsaucieniem un priekšlikumiem mēs varam redzēt kā pašapzinīgu un pieredzējušu parlamentārieti, kurš labi pārzina parlamentārā darba smalkumus. To bieži piemirstam, bet tādā veidā viņš sekmēja parlamentārās tradīcijas veidošanos un nostiprināšanos Latvijā.

Francim Trasunam bija svarīga parlamenta autoritāte un darba prestižs. Viņš asi vērsās pret jebkādiem mēģinājumiem graut parlamenta un reizē arī valsts prestižu⁹, pārdzīvoja par huligāniskiem parlamentāriešu izlēcieniem un daudzkārt bija gana pedagoģisks attiecībā ar jaunākajiem kolēģiem no citiem politiskajiem spēkiem.

III

Lai cik dīvaini nešķistu, Franča Trasuna aizstāvētā Latvijas valsts attīstības vīzija varētu būt pietiekami laikmetīga arī šodienas Latvijai.¹⁰

Viņš iebilda pret pārmērīgu valsts centralizāciju un reģionu vienādošanu. Viņam tuva bija decentralizācijas un subsidiaritātes ideja, jo īpaši attiecībā uz dzimto Latgali.¹¹

Diskutējot par cilvēka tiesībām un pienākumiem, viņš uzsvēra sagatavotās Satversmes II daļas vienpusīgumu, jo tā deklarējot tikai tiesības, bet aizmirstot par pienākumiem, kuri pilsoņiem jāpilda pret valsti.¹²

IV

Francim Trasunam nebija nekādu ilūziju par Kremļa politiku un interesēm attiecībā pret Latvijas valsti un tautu. Viņš bija kritisks kā pret veco Krievijas impērijas politiku, tā arī pret lieliniekiem.

Latgales un visas Latvijas nākotni viņš redzēja ģeopolitiskajā piederībā Eiropai. Latgales latviešu kongresā Rēzeknē Latvijas apvienošanās nepieciešamību viņš spilgti raksturoja ar ģeopolitisku argumentu: „Mani kungi! Mums reiz jāizšķiras: vai iet kopā ar barbariem uz

Austrumiem jeb ar kultūru uz Rietumiem!”¹³

V

Esot apvienotās Latvijas idejas aizstāvim un ideologam, Francim Trasunam vienlīdz nozīmīga un svarīga bija latgaliskās identitātes saglabāšana un atzīšana Latvijā.¹⁴

Leģendas vēstot, ka Latgalē Francis Trasuns mēdzis runāt Baltijas latviešu izloksnē, bet Rīgā un citviet pārējā Latvijā – tikai latgaliski, uzskatot, ka katram latvietim ir brīvi jāzina un jāprot lietot abas latviešu valodas formas.

Viņa balsī latgaliešu valoda tolaik skanēja arī Satversmes sapulces un Saeimas debatēs no parlamenta tribīnes.¹⁵

VI

Kā garīdzniekam un valstsvīram Francim Trasunam mūžs pagāja starp baznīcu un parlamentu. Un tas ir vēl viens Franča Trasuna mūža veikums Latvijai – ticības brīvības un katoļu baznīcas statusa kārtošana jaunajā Latvijas valstī.¹⁶

Tolaik ceļš uz apvienotu Latviju no Rēzeknes uz Rīgu veda caur Romu. Latgaliešiem kā katoļiem bija svarīgi ticības un katoļu baznīcas jautājumi. To sakārtošana bija būtiska valsts un tautas apvienošanas ceļā. Konkordāts, Rīgas bīskapijas atjaunošana un baznīcu piešķiršana katoļiem blakus parlamentam – tas sekmēja Latvijas apvienošanos un kalpoja valsts un tautas vienotībai.¹⁷

VII

Vēstures gaitu bieži vien spēj virzīt arī viens cilvēks ar savu pārliecību un ticību, ar savu darbu un aizrautību. Latvijas valsts mūžā tāds bijis Francis Trasuns, kura 160 gadu jubileju atzīmējam.

Apvienota Latvijas valsts un tauta – kur kopā vienoti esam visi Vidzemē, Latgalē un lielajā Kurzemē – ir Franča Trasuna domas spēks un mūža kalpojums. Godinot Franci Trasunu, mēs apzināties apvienotās Latvijas lielumu un pārlaistīgumu. Gan toreiz, kad Francis Trasuns veda kopā vēsturē sašķeltās tautas daļas, gan šodien un nākotnē.

⁸ Šilde Ā. Pirmie Latgales latviešu parlamentārieši. Francis Trasuns un Eduards Kazričs kā pilsoņu tiesību aizstāvji Krievijas Valsts domē. Grām.: Šilde Ā. *Trimdinieka raksti*. Minstere: Apgāds „Latvija”, 1991, 331.–336.lpp.

⁹ Piemēram: Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 7.sēdes 1921.gada 4.oktobrī stenogramma.

¹⁰ Sk. arī: Bukšs M. Satversmes izstrādāšana un Latgolas pūstovu uzskoti par tū. *Dzeive*, 1953, Nr.13, 25.–28. lpp.; Bukšs M. Satversmes sapulce un Latvijas Satversme (Sakarā ar I tautas vālatō parlamenta 50 godim). *Dzeive*, 1970, Nr.100, 3.–10.lpp.

¹¹ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 8.sēdes 1921.gada 5.oktobrī stenogramma.

¹² Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 1.sēdes 1922.gada 17.janvārī stenogramma.

¹³ Zeile P. Nezināmais Trasuns. „Mani kungi! Mums reiz jāizšķiras!” <https://www.apollo.lv/4731043/nezinamais-trasuns-mani-kungi-mums-reiz-jaizskiras>

¹⁴ Plašāk sk.: Pleps J. Latgaliešu valoda un Satversme. *Jurista Vārds*, 25.10.2011., Nr.43(690), 24.–29.lpp.

¹⁵ Krustāns V. Francis Trasuns – valstsvīrs un garīdznieks. Grām.: *Francis Trasuns. Viņa darbīgais mūžs un traģiskais noslēgums*. Rakstu krājums. Sakārtojis Jānis Šķirmants. [B.v.]: Franča Trasuna fonds, 1989, 156.lpp.

¹⁶ Plašāk sk.: Pleps J. Ticības lietas un Satversme. *Jurista Vārds*, 13.12.2022., Nr.50(1264), 10.–14.lpp.

¹⁷ Plašāk sk.: Runce I. *Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā: 1906–1940*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2013.

PROFESORS KONSTANTĪNS ČAKSTE UN LATVIJAS VALSTS: TIESĪBNIEKA PIENĀKUMI UN ATBILDĪBA PAR DEMOKRĀTISKU TIESISKU VALSTI

Priekšlasījums Latvijas Universitātes valsts svētku pasākumā 2024.gada 15.novembrī

Dr.iur. Jānis PLEPS

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents, Augstākās tiesas senators

I

Vēlos pateikties Latvijas Universitātei un īpaši Latvijas Universitātes muzejam par ieceri šajā gadā, kad svinam Latvijas Universitātes 105.gadadienu, valsts svētku nedēļā izcelt un godināt Latvijas Universitātes civiltiesību profesoru Konstantīnu Čaksti kā mūsu universitātei svarīgu personību.¹

¹ LU muzejs 2024.gada 15.martā rīkoja paneldiskusiju par Latvijas Centrālo padomi, savukārt 2024.gada 15.novembrī atklāja izstādi par Konstantīna Čakstes piemiņas plāksnes atklāšanu Latvijas Universitātes Mazajā aulā. Plašāk sk.: Rubenis R., Neiburgs U. Notikusi paneldiskusija „Latvijas Centrālā padome un tās saikne ar Latvijas Universitāti”. <https://www.lu.lv/muzejs/par-mums/zinas/zina/t/83557/>; Rubenis R. Muzejs aicina atcerēties profesoru Konstantīnu Čaksti. <https://www.lu.lv/muzejs/par-mums/zinas/zina/t/100726/>

Konstantīns Čakste ir ne vien svarīga Latvijas Universitātes personība, bet vienlaikus arī viens no Latvijas Universitātes simboliem, kas personificē mums svarīgās vērtības.

Bet Konstantīns Čakste nepieder Latvijas Universitātei vien. Visai Latvijas valstij Konstantīns Čakste ir svarīga personība un simbols, kas caur laikiem atgādina mūsu valsts pamatos liktās vērtības.²

Esmu pagodināts par aicinājumu šajā svētku reizē dalīties pārdomās par Konstantīnu Čaksti un viņa vēsturisko nozīmi.

² Ērglis Dz. Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājs Konstantīns Čakste. Grām.: Personība un demokrātija. Metodisks līdzeklis Latvijas vēsturē. Rīga: N.I.M.S., 2005, 53.–56.lpp.

KONSTANTĪNS ČAKSTE SABIEDRĪBAS VĒSTURISKAJĀ ATMIŅĀ

II

Par Konstantīnu Čaksti ir grūti runāt.

No vienas puses, viņa kanoniskais fotoattēls jau sen nonācis vēstures un skolu grāmatās. Viņa vārdu visdrīzāk kā maģisku formulu piesauksim, kad uzskaitīsim nācijas varoņus un valstsvīrus.

No otras puses, ja mēģināsim iet dziļāk par vārda piesaukšanu un uzdosim sev jautājumu, kas tad bija Latvijai Konstantīns Čakste, iespējams, mums vajadzēs meklēt šķirkli nacionālajā enciklopēdijā³ vai kādu zinātnisku rakstu.⁴

No vienas puses, simbols un kanoniska vēstures personība. No otras puses, sabiedrības vēsturiskajā atmiņā maz izzināts un izprasts. Varbūt mazliet par akadēmisku un elitāru, varbūt mazliet par daudz noslēpumainu un konspiratīvu.

Tā gadās, kad reāls cilvēks, personība kļūst par visas nācijas simbolu un leģendu. Simboli dzīvo savu mūžu un bieži vien – gana tālu un atrauti no reālās vēsturiskās personības.

III

Savulaik, kad īsi pēc gadsimtu mijas gribēja celt pieminēkli Konstantīnam Čakstem⁵, sabiedrība tam nebija gatava. Bija šaubas, vai izvēlēts pareizais varonis pieminēklim, ne visiem patika idejas virzītāji un pieminēkļa risinājumi, vēl nebija pietiekami plašu zināšanu un izpratnes par Konstantīna Čakstes vēsturisko lomu. Jā, bija arī mazliet citi varoņi un akcenti Latvijas valsts sarežģītajam divdesmitajam gadsimtam.⁶

Pieminēklis toreiz palika neuzcelts.⁷

Vienlaikus sabiedrības vēsturiskā atmiņa par cilvēku, viņa vērtībām, personību un paveikto jau ir sava veida pieminēklis. Un sabiedrības vēsturiskajā atmiņā par spīti visam Konstantīns Čakste jau sen kļuvis par pieminēkli.

Konstantīnam Čakstem ir vairākas piemiņas plāksnes ar viņa dzīvi saistītās vietās.⁸ Viņa darbu un vārdu atceras tiesībnieku saime.⁹ Par viņa piemiņu gādājusi Čakstu dzimta, akadēmiskā vienība „Austrums” un Latvijas Universitāte.¹⁰

Konstantīns Čakste par simbolu jau kļuva drīz pēc tragiskās bojāejas. Trimdas presē un memuāros viņa personību un politisko mantojumu augstu vērtēja kolēģi un cīņu biedri.¹¹ Atmiņas par viņu un Latvijas Centrālo padomi ir saglabātas un labi koptas. Fundamentāla loma atmiņu saglabāšanā bijusi Latvijas Centrālās padomes ārzemju delegācijas sekretāram Leonīdam Siliņam. Par viņa lielo mūža darbu kļuva Latvijas Centrālās padomes vēstures dokumentēšana un popularizēšana.¹² Kā trimdā, tā arī dzimtenē pēc neatkarības atjaunošanas.¹³

⁸ Lerhis A. „Austrums” atjaunotajā valstī (1989–2008). Grām.: Akadēmiskā vienība „Austrums” 125 gados (1883–2008). Rīga: N.I.M.S., 2011, 707.–713.; 783.–784.lpp.

⁹ Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē 2014.gadā viena no auditorijām nosaukta Jāņa un Konstantīna Čakstes vārdā. Sk.: Stira Z. Ievērojamu LU Juridiskās fakultātes docētāju vārdā nosauktās auditorijas. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte. 1919–2014. Fakti un cilvēki, vēstījumi un fotomirkļi. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 100.–101.lpp. Savukārt kopš 2018.gada Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedra pēc tās vadītāja profesora Jāņa Kārklīņa iniciatīvas rīko civiltiesību tiesu procesa izspēli tiesību zinātņu studentiem, kas nosaukta Konstantīna Čakstes vārdā. Sk.: Kārklīš J. Civiltiesisko zinātņu katedra. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte. 1919–2019. Fakti un cilvēki, vēstījumi un fotomirkļi. Atkārtots un papildināts izdevums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 326.–327.lpp.

¹⁰ Kopš 2022.gada Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes studentiem pieejama Konstantīna Čakstes piemiņas stipendija. Sk.: Konstantīna Čakstes piemiņas stipendija. <https://www.fonds.lv/studentiem/1-kursa-studentiem/konstantina-cakstes-pieminas-stipendija/>. Savukārt kopš 2023.gada reizi gadā akadēmiskā vienība „Austrums” organizē profesora Konstantīna Čakstes demokrātijas priekšlasījumu. Pirmos divus priekšlasījumus sniegušas Eiropas Savienības Tiesas tiesnese profesore Ineta Ziemeļe un ārlietu ministre Baiba Braže. Sk.: LU notiks otrais prof. Konstantīna Čakstes demokrātijas priekšlasījums. <https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/83344/>

¹¹ Piemēram: Breikšs J. Profesors Konstantīns Čakste. Upsalas Raksti, 1946, Nr.1/2(6/7), 10.–15.lpp.; Ābers B. Profesora Konstantīna Čakstes piemiņai. Latviešu Juristu Raksti, 1961, Nr.6, 24.–28.lpp.; Rancāns J. Prof. K.Čakstes darbība Latvijas Centrālajā padomē. Grām.: Rancāns J. Rakstu izlase. Toronto: Astras Apgāds, 1977, 117.–118.lpp.; Lorencs K. Kāda cilvēka dzīve. Rīga: Zelta grauds, 2005, 389.–393.lpp.

¹² Piemēram: Andersons E., Siliņš L. u.c. Latvijas Centrālā padome – LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945. Upsala: LCP, 2000; Siliņš L. Nacistiskās Vācijas okupanti: mūsu tautas lielās cerības un rūgtā vilšanās. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 2001; Andersons E., Siliņš L. u.c. Latvija un Rietumi. Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 2003; Siliņš L. Latvieši Štuthofas koncentrācijas nometnē 1942–1945. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 2003.

¹³ Plašāk sk.: Dimants A. Leonīds Siliņš (1916–2005) – viens no mums, pavalstnieks. Laiks, 23.04.2005., Nr.17(5231), 12.lpp.; Stradiņš J. Latvijai un demokrātijai veltīts mūžs. Latvijas Vēstnesis, 05.04.2005., Nr.53(3211), B7.lpp.

³ Neiburgs U. Konstantīns Čakste. <https://enciklopedija.lv/skirklis/171223-Konstant%C4%ABns-%C4%8Cakste>

⁴ Apse D. Profesors Konstantīns Čakste. Ziedojums uz tautas brīvības altāra. Personības, kas savieno laikus. Grām.: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. LU 77.starptautiskās zinātniskās konferences krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 407.–417.lpp.; Apse D. Pamatnormas īstenotāji: Mintauts un Konstantīns Čakstes. Jurista Vārds, 02.07.2024., Nr.27(1345), 22.–37.lpp. Sk. arī: Auziņš A. Konstantīns Čakste. Rīga: Jumava, 2004.

⁵ Par Konstantīnu Čaksti mūsu piemiņā. Latvijas Vēstnesis, 15.10.2002., Nr.148(2723), 6.lpp.; Stranga A. Par varoņiem, ar kuriem lepoties. Latvijas Vēstnesis, 15.10.2002., Nr.148(2723), 6.lpp.

⁶ Plašāk sk.: Lerhis A. „Austrums” atjaunotajā valstī (1989–2008). Grām.: Akadēmiskā vienība „Austrums” 125 gados (1883–2008). Rīga: N.I.M.S., 2011, 785.–787.lpp.

⁷ Plašāk sk.: Sprūde V. Desmit gadus bez Konstantīna Čakstes. Latvijas Avīze, 21.02.2013., <https://www.la.lv/desmit-gadu-bez-konstantina-cakstes%e2%80%a9-2>

IV

Konstantīns Čakste ir viens no mūsu valstiskuma simboliem.

Lielais demokrāts, kurš ticēja Latvijai, Satversmei un demokrātiskai tiesiskai valstij.

Ideālists, kurš riskēja ar dzīvību Latvijas labā un atdeva tai savu dzīvību.¹⁴

Nacionālās pretošanās kustības līderis valstij sarežģītos laikos. Simbols nesalauztajam nācijas brīvības garam un pretestībai totalitārām varām.

Pie katra no šiem uzsvāriem mēs droši vien gribētu iztēloties sirmu un viedu gudro – kā Vecās derības pravieti vai baltu pagāniskās tradīcijas krīvu krīvu, vai vismaz tikpat senu kā mūsu pirmo prezidentu Čakstes tēvu.

Tomēr – par pārsteigumu – Konstantīns Čakste bija jauns, ļoti jauns.¹⁵ Nacionālās pretošanās kustības vadību viņš uzņēmās četrdesmit divu gadu vecumā un gāja bojā, nesasniedzot pat četrdesmit četru gadu robežu. Viss valstsvīra briedums un politiķa mūžs viņam bija vēl priekšā. Tādā ziņā Konstantīns Čakste ir simboliska figūra. Latvijas valsti politiski izdomāja, tiesiski nostiprināja un militāri izcīnīja gados jauni cilvēki. Un pamatā tieši gados jauni cilvēki noturēja Latvijas valsti un iznesa cauri okupācijas gadiem.

Piemīņas plāksne šeit, Latvijas Universitātes Mazajā aulā, Konstantīnam Čakstem ir īsti vietā, jo te jau vēsturiski ir piemīņas plāksne Universitātes studentiem, kas krita par Latviju.¹⁶

Pulcējoties Mazajā aulā svinīgos brīžos, mēs godinām mūsu studentus un profesoru, kuru dzīvību prasīja sarežģītais divdesmitais gadsimts, lai par spīti visam Latvijas valsts taptu un atdzimtu.

Es šodien nevēlos pārstāstīt Konstantīna Čakstes biogrāfiju – viņa laikabiedri un atmiņas kopēji, kā arī vēstures pētnieki ir darījuši savu darbu. Es gribētu drīzāk šodien ielikt dažus uzsvārus un akcentus personības ceļam vēsturē, kas būtiski Latvijas Universitātei un Latvijas valstij.

KONSTANTĪNS ČAKSTE LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ

V

Parasti Konstantīnu Čaksti atceramies kā Latvijas Universitātes profesoru, kurš Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē docēja civiltiesības, tirdzniecības tiesības un arī civilprocesu.

Tomēr svarīgi neaizmirst, ka Konstantīns Čakste ir bijis ne vien mūsu Universitātes ilggadējs mācībspēks,

bet arī Universitātes absolvents. Viens no pirmajiem Latvijas Universitātes absolventiem, kas nogāja pilnu ceļu no pirmkursnieka līdz profesoram.

Tiesību studijas Universitātē viņš uzsāka 1920. gadā, absolvēja 1925.gadā, kā arī tepat 1931.gadā aizstāvēja savu habilitācijas darbu. Te, atstāts pēc studiju pabeigšanas gatavoties zinātniskam darbam un uzsākot mācībspēka darbu 1928.gadā, viņš izauga no jaunākā asistenta līdz profesoram.¹⁷

Līdzās ģimenei un akadēmiskajai vienībai „Austrums” arī Latvijas Universitāte veidoja Konstantīnu Čaksti kā juristu, Latvijas pilsoni un patriotu. Viņa tiesībnieka mūžs bija saistīts tikai un vienīgi ar Latvijas Universitāti.

Daži vārdi par Konstantīna Čakstes zinātnisko darbu.

Viņš bija profesora Vasilija Sinaiska izraudzīts un atbalstīts skolēns, kuru Vasilijš Sinaiskis redzēja kā savu pēcteci.¹⁸

Konstantīns Čakste nerakstīja daudz. Viņam nebija Vasilija Sinaiska ražīgums un grafomāniskā apsēstība. Saglabājušies vien daži raksti un lasīto lekciju konspekti. Tikai šajā gadsimtā šie darbi piedzīvojuši pirmizdevumus atsevišķās grāmatās.¹⁹

Tekstu nav daudz, bet tie ir labi zināmi un praktiski noderīgi. Tos lasa un joprojām izmanto, skaidrojot un mēģinot izprast civiltiesības.

Paraugoties tikai publicētajos tiesu nolēmumos laikā no 2010.gada līdz šodienai, mēs redzam, ka uz Konstantīna Čakstes darbiem Latvijas tiesas ir atsaukušās 190 nolēmumos, no tiem Augstākās tiesas Senāta nolēmumos Konstantīns Čakste ir citēts 21 reizi.²⁰ Savukārt vēl četros spriedumos uz Konstantīna Čakstes darbiem atsaukusies Satversmes tiesa.²¹

Zinātniekam, kura darbi tapuši teju pirms gadsimta, šie cipari ir gana solīdi. tie norāda gan uz domu aktualitāti un pārlaicīgumu, gan arī uz praktisko ietekmi uz šodienas Latvijas tiesisko domu un praksi.

Salīdzinājumam – lai arī Vasilijš Sinaiskis ir sarakstījis nesalīdzināmi vairāk, citēts tiesu nolēmumos viņš ir pat mazliet mazāk.

Tāpat jau gadiem Latvijas labākie topošie

¹⁷ Plašāk sk.: Ābers B. Profesora Konstantīna Čakstes piemiņai. Latviešu Juristu Raksti, 1961, Nr.6, 24.–28.lpp.

¹⁸ Šv. A. Ievērojama jurista piemiņai. Vasilijš Sinaiskis 1876–1949. Latvija, 12.10.1949., Nr.99(323), 6.lpp.

¹⁹ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011; Čakste K. Civilprocess. Rīga: Limited Company, 2016.

²⁰ Dati atbilstoši anonimizēto tiesu nolēmumu datubāzei Latvijas tiesu portālā. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>

²¹ Satversmes tiesas 2007.gada 26.aprīļa sprieduma lietā Nr.2006-38-03 10.punkts, 2009.gada 4.februāra sprieduma lietā Nr.2008-12-01 8.punkts, 2011.gada 25.oktobra sprieduma lietā Nr.2011-01-01 14.punkts un 2014.gada 7.jūlija sprieduma lietā Nr.2013-17-01 26.punkts.

¹⁴ Sroga B. Dievu mežs. Memuāri. Pilns, necenzēts izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2024, 432.–434.lpp.

¹⁵ Plašāk sk.: Čakste Vilsone K. Karš. Mīlestība. Brīvība. Rīga: IHTIS, 2024.

¹⁶ Rubenis R. Mēneša priekšmets. „Par Latviju kritušie studenti” piemīņas plāksne. <https://www.lu.lv/en/muzejs/par-mums/zinas/zina/t/79485/>

civiltiesību profesionāļi kā studenti sacenšas tieši profesora Konstantīna Čakstes tiesas procesa izspēlē.

Šajā zinātniskā mantojuma kopšanā un aktualizēšanā liela loma ir Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes kolēģiem, īpaši profesoriem Jānim Kārklīnam un Kaspāram Balodim un docentam Erlenam Kalniņam.²²

KONSTANTĪNS ČAKSTE – LIELAIS DEMOKRĀTS

VI

Konstantīns Čakste bija politisks vizionārs un Latvijas valstiskuma ideologs. Viņš redzēja skaidri un tālu uz priekšu nākotnē.

Laikabiedri atcerējās Konstantīna Čakstes teikto okupācijas laikā: „Es gan esmu pilnīgi pārliecināts, ka Latvija būs atkal, bet tikai es nezinu, vai mēs to piedzīvosim.”²³ Tāpat par zaudēto neatkarību viņš teicis: „Kā tagad ir, tā nevar palikt un nepaliks. Tikai cīnīties, strādāt un nepagurt.”²⁴

Ticība un sevis veltīšana Latvijas atdzimšanai raksturo Konstantīna Čakstes politisko mantojumu. Pat viņa pēdējie vārdi esot bijuši pamudinājums otram: „Tu esi jaunāks, tev jādzīvo, lai uzceltu jaunu, brīvu un neatkarīgu Latviju.”²⁵

Konstantīna Čakstes valstsvīra mūžu raksturo pārliecība par to, ka uz Otrā pasaules kara drupām izdosies uzcelt jaunu patstāvīgu Latvijas valsti, kurā valdītu tauta demokrātiskā tiesiskā iekārtā, un ka Latvijas neatkarība atgūstama, orientējoties uz rietumu demokrātijām un sadarbojoties ar sabiedrotajiem, nevis Staļina vai Hitlera režīmu.

Tātad – demokrātiska tiesiska valsts uz Satversmes pamata. Neatkarīga valsts, kas orientēta uz sadarbību un integrāciju Rietumu demokrātijās un Ziemeļatlantijas politiskajā kopienā.

Šī Konstantīna Čakstes vīzija piepildījās. Gan ne uzreiz pēc Otrā pasaules kara, bet gan teju pēc pusgadsimta. Bija nepieciešamas ne vien Otrā pasaules kara, bet arī Aukstā kara beigas, lai atdzimtu Latvija. Bet Čakste zināja, ka tas notiks, un veltīja šim mērķim savu darbu un dzīvi.

Konstantīns Čakste nemaz nav varējis citādāk. Piederība Čakstes dzimtai un akadēmiskai vienībai

²² Šajā ziņā nozīmīgs civiltiesību avots allaž bijis Konstantīna Čakstes Latvijas Universitātē nolasīto civiltiesību lekciju pieraksts.

²³ Apse D. Profesors Konstantīns Čakste. Ziedojums uz tautas brīvības altāra. Personības, kas savieno laikus. Grām.: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. LU 77.starptautiskās zinātniskās konferences krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 415.lpp.

²⁴ Breikšs J. Profesors Konstantīns Čakste. Upsalas Raksti, 1946, Nr.1/2(6/7), 11.lpp.

²⁵ Čakste-Vilsone K. Atmiņas par manu tēvu Konstantīnu Čaksti. Laiks, 21.06.2003., Nr.24(5138), 5.lpp.

„Austrums” nemaz neļāva citādi. Neatkarīga Latvija, Satversme un demokrātiska tiesiska valsts viņam bija vissvarīgākās.²⁶

VII

Konstantīna Čakstes paaudzei vajadzēja piedzīvot kompromisu ar sirdsapziņu. 15.maija apvērsums un autoritārais režīms tika akceptēts un pieciests – demokrāti toreiz nespēja aizsargāt demokrātiju un Satversmi.²⁷

Nedrīkstam aizmirst, ka viens kompromiss ved pie nākamā. Starpkaru demokrātu vēsturiskā pieredze par to atgādina. Upurējot Satversmi un demokrātisku tiesisku valsti, nez vai izdosies saglabāt neatkarīgu Latviju.²⁸

Autoritārā valsts un tās politiskā elite izrādījās nespējīga pārvaldīt laikmeta izaicinājumus. Vēl vairāk – izšķirošajos brīžos ar leģendāro „es palikšu savā vietā” aicinājumu vadonis sabruka un kapitulēja. Varas vertikāle, plašsaziņas līdzekļu kontrole, apspiestā pilsoniskā sabiedrība un demokrātiskas diskusiju telpas procesu trūkums darīja savu – autoritārās valsts elite un sabiedrība nespēja līdz galam apjaust un adekvāti reaģēt uz okupāciju.²⁹ 1940.gada vasaras trauma vēl ilgi paliks mūsu vēsturiskajā atmiņā.

Šajā ziņā jānovērtē katru, kurš bez vadoņa pavēles cēlās un rīkojās. Kā Latvijas diplomātisko dienestu, kuri formulēja okupācijas neatzīšanas prasību un paspēja ielikt kāju vēstures durvīs, nepieļaujot Latvijas kā valsts izzušanu, tā arī Masļenku robežsargus, atsevišķus patriotus un arī pirmās organizētās pretestības kustības, kuras mēģināja cīnīties.

Neaizmirsīsim arī demokrātisko politisko eliti, kura mēģināja organizēties un sagādāt alternatīvu sarakstu Kremļa režisētajās Tautas Saeimas vēlēšanās.³⁰ Šobrīd mēs esam daudz zinošāki par Kremļa varas tehniku. Toreiz vēl nebija zināmas visas Staļina tehnoloģijas, bet tāpat bija skaidrs – gatavība būt šajā listē varēja beigties čekas pagrabos un Sibīrijā.

Konstantīns Čakste bija Demokrātisko latviešu blokā – tā saucamajā „zilajā listē”, kuru mēģināja organizēt ar izmisīgu cerību saglabāt brīvo un demokrātisko Latviju, bet kuru Staļina emisāri nepieļāva.

²⁶ Plašāk sk.: Stradiņš J. Personības un strāvotumi Latvijas un Austruma vēsturē. Akadēmiskā Dzīve, 2009, Nr.46, 60.–70.lpp.

²⁷ Plašāk sk.: Apvērsums. 1934.gada 15.maija notikumi avotos un pētījumos. Sastādītāji Valters Ščerbinskis un Ēriks Jēkabsons. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 2012; Hanovs D., Tēraudkalns V. Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā. 1934–1940. Rīga: Zinātne, 2012.

²⁸ Par šo jau Rainis bija pravietisks. Sk.: Rainis J. Atmiņu un piezīmju skabargas. Jaunais Laiks, 1928, Nr.7, 201.lpp.

²⁹ Plašāk sk.: Stranga A. Latvija: neatkarības pēdējais cēliens. 1939. gada 23.augusts – 1940.gada 17.jūnijs. Rīga: Mansards, 2022.

³⁰ Neiburgs U. „Zilā liste” 1940.gada jūlijā. Lauku Avīze, 23.07.2004.

Demokrātisko latviešu bloks deva pirmo pieredzi demokrātiem nacionālās pretošanās kustības darbam. Latvijas Centrālās padomes aizsākums kaut kādā ziņā bija tajā 1940.gada vasarā, mēģinot veidot Demokrātisko latviešu bloku. Vismaz tādēļ, ka tajā vasarā aizsākās Konstantīna Čakstes politiskais ceļš.³¹

Latvijas diplomāti, demokrāti un patrioti gan ārzemēs, gan tepat uz vietas 1940.gada vasarā izdarīja galveno – bija pretošanās okupācijas varai, bija prettiesiskās rīcības neatzišana un tika panākts starptautisks atbalsts tam, ka okupācija nav iznīcinājusi Latvijas valsti. Valsts nepārtrauktības pamats tika ielikts, un to darīja klusie un mazliet piemirstie šīs vasaras varoņi.

KONSTANTĪNS ČAKSTE – LATVIJAS CENTRĀLĀS PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJS VIII

Latvijas Centrālās padomes³² organizēšana un darbība bija Konstantīna Čakstes politiskā darba virsotne.

„Trešā ceļa” konceptuāla formulēšana, atgriešanās pie Satversmes un demokrātiskas tiesiskas valsts, demokrātisko politiku konsolidēšana kopīgam darbam no sociāldemokrātiem līdz zemniekiem un Latgales katoļiem – tajā bija arī liels Konstantīna Čakstes nopelns.³³

Konstantīns Čakste kļuva par Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētāju – pašu galveno nacionālās pretošanās kustības politiskajā centrā.³⁴

Latvijas Centrālo padomi un to veidojošos politikus var kritizēt un viņiem var daudz ko pārmest.³⁵ Bet nedrīkst aizmirst, ka tajos apstākļos, kādos viņi bija, tika izdarītas pareizas stratēģiskās politiskās izvēles un noturēts galvenais – Latvijas valsts nepārtrauktība un neizzušana.³⁶

³¹ Breikšs J. Republikai bojā ejot. Atmiņu epizodes no 1940.gada vasaras. Literatūra un Māksla, 14.07.1990., Nr.26(2376), 12.–13.lpp. Plašāk sk.: Andersons E., Siliņš L. u.c. Latvijas Centrālā padome – LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945. Upsala: LCP, 2000.

³² Plašāk sk.: Neiburgs U. Latvijas Centrālā padome. <https://enciklopedija.lv/skirklis/171407-Latvijas-Centr%C4%81%C4%81-padome>; Neiburgs U. Draudu un cerību lokā: Latvijas pretošanās kustība un Rietumu sabiedrotie (1941–1945). Rīga: Mansards, 2017.

³³ Sk. arī: Pētersone V. Latvijas Centrālā padome – pret svešām varām. Saruna ar akadēmiķi Jāni Stradiņu. Diena, 20.08.1993., Nr.173(680), 3.lpp.

³⁴ Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. III sējums. Latvija Eiropas traģēdijā. Lidingo: Memento, 1964, 251.lpp.

³⁵ Piemēram: Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. III sējums. Latvija Eiropas traģēdijā. Lidingo: Memento, 1964, 255.–256.lpp.

³⁶ Valsts prezidenta Egila Levita runa starptautiskajā konferencē „Nosargāt valsti. Toreiz un tagad: Baltijas valstu nacionālā pretošanās pieredze un Ukraina”. <https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-runu-starptautiskaja-konference-nosargat-valsti-toreiz-un-tagad-baltijas-valstu-nacionala-pretosanas-pieredze-un-ukraina>. Sk. arī: Satversmes tiesas 2007. gada 29.novembra sprieduma lietā Nr.2007-10-0102 33.punkts.

Demokrātiskie politiķi un Latvijas patriotu organizēšanās kopīgam darbam, orientācija uz Rietumu demokrātijām, kontaktu dibināšana, informācijas vākšana un nogāde Rietumos, teju divsimt savākti paraksti par neatkarības atjaunošanas prasību 17.marta memorandā, politiski tiesiskās bāzes izstrāde valsts nepārtrauktībai, kā arī idejas un gatavošanās reālai neatkarības atjaunošanai.³⁷

Viss neizdevās, bet tika paspēts daudz. Nesaudzīgā okupācijas varu – vispirms nacistiskās Vācijas, pēc tam arī Padomju Savienības – vēršanās tieši pret Latvijas Centrālo padomi liecina, ka tā bija viņiem bīstama organizācija. Lai neaizmirstam okupācijas gadu trilleri „Kad lietūs un vēji sitas logā” – vēl divdesmit gadus pēc notikumiem Latvijas Centrālā padome padomju propagandā tika atgādināta kā ietekmīga un vadoša pretošanās organizācija.³⁸

IX

Varētu vaicāt – kas Latvijas Centrālajai padomei piešķīra pilnvaras rīkoties un cik legītīmi viņi bija?

Latvijas Centrālās padomes legimititāte bija pietiekami solīda – tās sastāvā bija pēdējās likumīgi ievēlētās 4.Saeimas politiķi un arī 4.Saeimas priekšsēdētājs un viņa biedri. 4.Saeimas vadībai – Paulam Kalniņam, Kārlim Pauļukam un Jāzepam Rancānam – bija Latvijas tautas dots uzticības mandāts pēdējās 1931.gada Saeimas vēlēšanās un Satversmes pantos uzliktais pienākums pildīt amata pienākumus, līdz sapulcējas 5.Saeima. Ja meklējam tālaika augstākās Latvijas valsts politiskās amatpersonas, tad atbilstoši Satversmei tie bija Pauls Kalniņš, Kārlis Pauļuks un Jāzeps Rancāns. Viņi visi atradās okupētajā Latvijā un iesaistījās Latvijas Centrālās padomes darbā.³⁹

Vienlaikus – kā pats Konstantīns Čakste, tā daudzi citi Latvijas Centrālās padomes atslēgas cilvēki ienāca politikā no malas un darbojās cīņā par Latvijas neatkarības atjaunošanu, nebijuši 4.Saeimas deputāti.

Cik legītīms un satversmīgs bija Konstantīns

³⁷ Ziemele I. Latvijas valsts nepārtrauktība. <https://enciklopedija.lv/skirklis/175558-Latvijas-valsts-nep%C4%81rtraukt%C4%ABba>. Plašāk sk.: Andersons E., Siliņš L. u.c. Latvijas Centrālā padome – LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945. Upsala: LCP, 2000; Neiburgs U. Draudu un cerību lokā: Latvijas pretošanās kustība un Rietumu sabiedrotie (1941–1945). Rīga: Mansards, 2017.

³⁸ Grigulis A. Kad lietūs un vēji sitas logā. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1965. Pēc romāna motīviem 1967.gadā uzņemta Rīgas kinostudijas mākslas filma. Sk.: Pētera Krilova 2014. gada dokumentālā filma „Uz spēles Latvija”.

³⁹ Plašāk sk.: Pleps J. Latvijas Centrālās padomes prakses nozīme Satversmes interpretācijā. Grām.: Ārvalstu investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 45.–53.lpp.; Pleps J. Latvijas Centrālās padomes 8.septembra deklarācijas valststiesiskā nozīme. Jurista Vārds, 04.09.2018., Nr.36(1042), 8.–13.lpp.

Čakste kā nacionālās pretošanās kustības vadītājs?

Džordžo Agambens ir atgādinājis seno romiešu tiesību institūtu *iuris statio, iustitium* – likumu un tiesiskās sistēmas apturēšanu, lai pieļautu jebkādas līdzekļus republikas glābšanai. Tas bija ārkārtējais un galējais valsts aizsardzības līdzeklis apdraudējuma gadījumā. Kad apdraudējuma novēršanai nelīdzēja nekas zināmais un tiesībās paredzētais, Senāts izsludināja *iustitium* – apturēja visu likumu darbību un tas bija aicinājums kā republikas amatpersonām, tā arī katram atbildīgam Romas pilsonim rīkoties atbilstoši situācijai kā konsulam un glābt republiku ar visiem iespējamajiem līdzekļiem. Tie, kuriem sekmējās republikas glābšana, tika atzīti par leģitīmiem un godināti vēsturē, kad apdraudējums tika novērsts un varēja atjaunot romiešu tiesību darbību.⁴⁰

Ar šo romiešu tiesību institūtu var izskaidrot un pamatot nacionālās pretošanās kustības darbību. Neesot valstiski centralizētai valsts apdraudējuma pārvaldībai, katram pilsonim bija jārīkojas kā konsulam un jādara visu iespējamo Latvijas glābšanā. Šajā darbībā ikviens nacionālās pretošanās kustības dalībnieks un formējums, ciktāl tas rīkojās neatkarīgās Latvijas valsts un Satversmes labā, leģitīmi pārstāvēja Latviju.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas uz valsts nepārtrauktības pamata mums ir jāatzīst nacionālā pretošanās kustība un arī Latvijas Centrālā padome un jāatrod tai pienācīga vieta valsts vēsturē.

Latvijas valsts nepārtrauktība prasa ne vien pēc neatkarības atjaunošanas tālākveidot valsti un tiesisko sistēmu atbilstoši valsts nepārtrauktības principa prasībām, bet arī atbilstoši tam redzēt valsts vēsturi okupācijas laikā.⁴¹ Valsts nepārtrauktība nozīmē, ka valsts nepazuda okupācijas laikā. Latvijas valsts bija visu laiku, arī visus okupācijas gadus, un iespēju robežās šī valsts arī darbojās. Nepārtraukta valsts pastāvēšana nav tikai simboliska alegorija vai juridiska fikcija. Latvijas valsts pilnībā netika iznīcināta un tās fragmenti patiešām darbojās.⁴² Te būtu pietiekami pieminēt mūsu diplomātisko

dienestu – tā darbs netika pārtraukts ne vienu brīdi.⁴³

Valsts fragments bija arī 4.Saeimas prezidijs un deputāti, kuri organizēja savu darbību nacionālās pretošanās kustībā kā Latvijas Centrālā padome. Valsts nepārtrauktības princips prasa Latvijas Centrālo padomi ietvert Latvijas valsts nepārtrauktajā vēstures stāstā.

Šobrīd šajā ziņā ir paveikts daudz. Jāzeps Rancāns ir atzīts par Saeimas priekšsēdētāja pienākumu izpildītāju trimdā pēc Paula Kalniņa nāves.⁴⁴ Pauls Kalniņš un Jāzeps Rancāns arvien biežāk un pārliecinošāk izskan kā vēl divi valsts galvas – Valsts prezidenta vietas izpildītāji okupācijas laikā.⁴⁵ Viņu abu portreti Rīgas pils prezidentu galerijā liecina par Latvijas Centrālās padomes nostiprināšanos sabiedrības vēsturiskajā atmiņā.⁴⁶

Mazliet dīvaini, bet šajā Latvijas Centrālās padomes kā Latvijas valsts fragmenta atpazīšanas procesā nekur nav atrodams pats Konstantīns Čakste. Viņš bija Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājs, nacionālās pretošanās kustības vadītājs, bet paliek it kā ārpus valsts vēstures gaitas. Tas nav īsti pareizi. Arī viņam ir jābūt pienācīgai vietai Latvijas valsts un Satversmes vēstures straumējumā.

Kas īsti bija Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājs? Kā pareizi atrast šim postenim tuvāko amatu Satversmes un Latvijas likumu sistēmā?

Latvijas Centrālā padome veidojās uz 4.Saeimas pamata, taču faktiski sevī koncentrēja kā parlamenta, tā arī valdības funkcijas. Latvijas Centrālās padomes mazais prezidijs – priekšsēdētājs, viņa vietnieks un ģenerālsekretārs – faktiski bija sava veida Latvijas Centrālās padomes izpildorgāns. Tā kompetencē bija koordinēt Latvijas Centrālās padomes darbu, izpildīt

⁴⁰ Agamben G. State of Exception. Chicago: University of Chicago Press, 2005. Sk. arī: Lahusen B. De justitio: Giorgio Agamben and the Suspension of Law in the Modern Era. https://www.anci.ch/articles/Ancilla2020_34_Lahusen.pdf; Fusco G.G. Exception, fiction, performativity. Grām.: States of exception. Law, history, theory. Edited by Cosmin Cercel, Gian Giacomo Fusco and Simon Lavis. Abingdon: Routledge, 2021, pp.22–24.

⁴¹ Ziemele I. Demokrātijas spēks. Latvijas tautas nemainīga izvēle. <https://lvportals.lv/viedokli/350087-demokratijas-speks-latvijas-tautas-nemainiga-izvele-2023>

⁴² Plašāk sk.: Lazdiņš J., Lerhis A., Pleps J., Ziemele I. Legal and Historical Elements of Latvia's Restoration of Independence. Baltic Yearbook of International Law, Vol. 19, 2021, pp.27–72; Ziemele I., Lerhis A., Pleps J., Lazdiņš J. Doctrine of State Continuity. Latvia's Experience. Latvijas Universitātes žurnāls „Juridiskā zinātne” / Journal of the University of Latvia „Law”, No.14, 2021, pp.91–110.

⁴³ Lerhis A. Latvijas Republikas ārlietu dienests. 1918–1941. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005. Tāpat valsts politiskais process notika latviešu trimdā. Sk.: Bekere K. Latvijas labā. Politiskā darbība trimdā 20.gadsimta 40.–80. gados. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022. Plašāk sk.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Autoru kolektīvs akadēmiķa Tālava Jundža zinātniskajā redakcijā. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017.

⁴⁴ Murniece: Jāzeps Rancāns jāgodina kā Saeimas priekšsēdētājs trimdā (08.09.2017.). <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/26120-murniece-jazeps-rancans-jagodina-ka-saeimas-priekssedetajs-trimda>. Sk. arī: Laganovskis G. Jāzeps Rancāns. Valdnieks bez valsts. <https://lvportals.lv/norises/298079-jazeps-rancans-valdnieks-bez-valsts-2018>

⁴⁵ Plašāk sk.: Pleps J. Bīskaps Rancāns un Satversme. Valsts prezidenta vietas izpildīšana. Jurista Vārds, 03.03.2009., Nr. 9(552), 18.–29.lpp.; Pleps J. Kuru pēc skaita Valsts prezidentu vēlēsim. Jurista Vārds, 02.06.2015., Nr.22(874), 13.–17.lpp.

⁴⁶ Valsts prezidenta Egila Levita uzruna Valsts prezidenta institūcijas simtgadē, atklājot Valsts prezidenta vietas izpildītāju portretus. <https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-valsts-prezidenta-institucijas-simgade-atklajot-valsts-prezidenta-vietas-izpilditaju-portretus>

pieņemtos lēmumus, kārtot saraksti ar ārzemēm un veikt praktisko nacionālās pretošanās darbu. Visdrīzāk, ja būtu iespēja, pagaidu valdība tiktu organizēta uz šī triumvirāta bāzes, paplašinot mazo prezidiju.

Šādā kontekstā Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājs nebija tik daudz valsts galva vai parlamenta spikers, cik galvenā izpildvaras amatpersona, sava veida izpildvaras šefs, premjers. Ne velti literatūrā pēc tam konsekvēnti iezīmējas, ka izdošanās gadījumā tieši Konstantīnam Čakstem vajadzēja kļūt par pagaidu valdības ministru prezidentu, kurš organizētu valsts neatkarības praktisku atjaunošanu līdz Saeimas vēlēšanām.⁴⁷

Šādi raugoties uz Latvijas Centrālo padomi, mums jāspēj saskatīt, ka Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājs būtu pielīdzināms ministru prezidentam Satversmes sistēmā un valodā – izpildvaras galvai (*chef du pouvoir exécutif, chief executive*) un faktiski ietekmīgākajai valsts amatpersonai parlamentārā sistēmā.

Te būtu vajadzīga vēl detalizēta diskusija, bet ministru prezidentu portretu rindā starp Kārli Ulmani un Ivaru Godmani būtu vieta Konstantīnam Čakstem – kā Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājam un vēl vienam Latvijas valsts nepārtrauktības apliecinājumam.

NOSLĒGUMAM

X

Ikvienam Latvijas pilsonim ir atbildība par Latviju. Bet parasti no tiem, kuriem vairāk dots, tiek vairāk prasīts.

Visos laikos no akadēmiskās saimes, intelektuālas elites, un īpaši tiesībniekiem tiek gaidīts vairāk. Ka viņi teiks savu vārdu izšķirošos brīžos, iedvesmos, būs paraugs un piemērs.⁴⁸

Konstantīns Čakste savu intelektuālo un tiesībnieka uzdevumu izpildīja ar uzviju. Viņš uzņēmās vadīt un organizēt nacionālo pretošanos. Tas bija

sarežģīts un teju bezcerīgs uzdevums, bet Konstantīns Čakste to darīja, jo ticēja, ka Latvija atkal būs.

Latvijas valsts neatkarības atjaunošana uz valsts nepārtrauktības pamata apliecina, ka viņa „trešais” ceļš bija pareizais un tas vienīgais veda pretī mērķim. Tas prasīja daudz, bija sarežģīts un ilgs, bet tas vienīgais ļāva atgūt Latvijas valsti un Satversmi.⁴⁹

Tieši tāpēc mums kā sabiedrībai, tiesībnieku kopai un akadēmiskajai saimei ir svarīgs Konstantīns Čakste.

XI

Atcerēsimies savu atbildību un pienākumu pret Latviju, Satversmi un demokrātisku tiesisku valsti. Latvijas valsts pastāvēšanu var garantēt tikai demokrātija, tiesiskums un integrācija Rietumu demokrātijās.

Neaizmirsīsim, ka kompromisus uz Satversmes un tiesiskuma rēķina neslēdz. Viens kompromiss ar vērtībām ved pie nākamā kompromisa, un tad beigās arī var izrādīties, ka uz spēles bijusi Latvija un tā paspēlēta.

Visbeidzot – kad ir jāiet, svarīgi ir celties un iet par Latviju. Iet pašam un mudināt un aicināt līdzī citus. Tad Latviju arī noturēs.

Un tieši tādēļ mums pieminēklis Konstantīnam Čakstem arī ir jāuzceļ.⁵⁰

⁴⁷ Ābers B. Profesora Konstantīna Čakstes piemiņai. Latviešu Juristu Raksti, 1961, Nr.6, 28.lpp. Sk. arī: Stradiņš J. „Latvijas pamatā liktas demokrātiskas vērtības”. Latvijas Vēstnesis, 03.05.2002., Nr.66(2641), 7.lpp.

⁴⁸ Kā uzsvēris Satversmes tiesas priekšsēdētājs (2007–2014) Gunārs Kūtris: „Juristu zināšanas uzliek tiem īpašu atbildību pret demokrātiju. Juristi ir sabiedrībā pamanāmas personas, un pastāv vispārējs viedoklis, ka viņi pieder sabiedrības inteliģences aprindām. Pat tad, ja juristi ne vienmēr ir labvēlīgi pret demokrātiju, demokrātija vienmēr ir labvēlīga pret tiem, jo viņi nāk no tautas un viņu karjera ir attīstījusies merikotokrātiski (nevis pēc bagātības vai izcelšanās, bet spējam un intelekta) – viņu spēju un talanta dēļ. [...] Sabiedrība [...] paļaujas uz to, ka juristiem būs aktīva loma sociālā taisnīguma veicināšanā un demokrātijas stiprināšanā. Ja juristi nepieņems valstisku satricinājumu laikā tiem radītos izaicinājumus un iespējas, viņi ne tikai zaudēs savu prestižu sabiedrībā, bet arī pakļaus briesmām to pilsoņu dzīves un likteņus, kas uz viņiem paļaujas un cer uz viņu atbalstu grūtos laikos.” Sk. arī: Kūtris G. Jurista īpašais pienākums pret valsti. Jurista ētika un rīcība valstisku satricinājumu laikā. Jurista Vārds, 19.01.2010., Nr.3(598).

⁴⁹ Kā raksta Dr.hist. Uldis Neiburgs: „Otrā pasaules kara laikā, kad vairākums Latvijas sabiedrības bija spiesti izdarīt ļoti ierobežotu izvēli starp lielāko un mazāko ļaunumu, vienīgā valstiski pareizā, bet vienlaikus īpaši neērtā pozīcija bija LCP izvēlētais trešais ceļš jeb konflikts gan ar nacistu, gan komunistu okupācijas varu.” Sk.: Neiburgs U. Latvijas Centrālā padome – naidīga PSRS, neērtā Rietumiem. <https://www.la.lv/latvijas-centrala-padome-naidiga-psrs-neerta-rietumiem-3>. Sk. arī: LCP Memorands – ideālisms vai politiskais briedums. Trešais ceļš starp divām kolaborācijām. <https://www.youtube.com/watch?v=qAdv96xs0t4>

⁵⁰ Pieminēkļa izveide ir viens no Latvijas Centrālās padomes piemiņas fonda izveides mērķiem. Sk.: Atdzimst ideja par pieminēkli nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem un Konstantīnam Čakstem. Delfi, 13.03.2017. <https://www.delfi.lv/193/politics/48617849/atdzimst-ideja-par-pieminekli-nacionalas-pretosanas-kustibas-dalibniekiem-un-konstatinam-cakstem>

NAV CITA CEĻA, KĀ VIEN TAISNĪGI LIKUMI UN PIEPILDĪTS VALSTS BUDŽETS

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatores Rudītes VĪDUŠAS
saruna labdarības maratona „Dod pieci” studijā 2024.gada 18.decembrī

Sabiedrisko mediju labdarības maratons „Dod pieci!” decembrī jau vienpadsmito reizi aicināja cilvēkus atvērt sirdis un palīdzēt līdzcilvēkiem. Šoreiz tas pievērsa uzmanību veselības aprūpes trūkumiem Latvijā, izgaismojot finansiālo bezizeju, ar ko saskaras cilvēki ar kritiskām veselības problēmām, kuriem valsts nesedz ārstēšanās izmaksas. Maratonā tika savākti 1 000 743 eiro.

Visu maratona laiku no 13.līdz 19.decembrim Doma laukumā bija Stikla studija, uz kuru tika aicināti dažādu jomu pārstāvji, lai katrs no sava skatupunkta paraudzītos uz problēmu un tās risinājumiem.

Maratona priekšpēdējā dienā uz studiju bija aicināta arī Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore RUDĪTE VĪDUŠA. Ar viņu sarunājās studijas dīdžeji JĀNIS PĒTERSONS un LINDA SAMSONOVA.

– Lai sniegtu dziļāku ieskatu šajā tēmā no tiesas skatupunkta un meklētu atbildi uz jautājumu, kā valsts varētu efektīvāk nodrošināt savu iedzīvotāju tiesības uz veselības aprūpi, uz sarunu Stikla studijā ieradusies Latvijas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta senatore Rudīte Vīduša, un mūsu pirmais jautājums: kāda ir tiesu loma šajā problēmā, kad cilvēki nonākuši finansiālā bezizejā un nespēj parūpēties par savu veselību?

– Labdien! Ja runājam par tiesām, tad jāsaka, ka mēs varbūt esam tādā visai nepateicīgā situācijā, jo mēs esam tie, kas bezkaislīgi piemēro tos likumus, ko likumdevējs mums ir radījis, un daļa naudiņu, pareizāk gan – strīda

gadījumā pārbauda, vai naudiņa ir sadalīta pēc tiem principiem, kādi ir paredzēti likumā. Administratīvā tiesa skata strīdu starp cilvēku un valsti. Un reizēm rodas strīdi, kuros cilvēki mēģina panākt labvēlīgāku risinājumu, ja ir bijis vai nu viņiem pavisam nelabvēlīgs, vai daļēji nelabvēlīgs lēmums. Viņi nāk uz tiesu, un tad tiesas uzdevums ir noskaidrot, vai šis lēmums ir pareizi pieņemts.

Kā tiesa to redz? Protams, mēs arī esam cilvēki, un tās ir ļoti smagas lietas, vienmēr ļoti smagas lietas. Tāpat kā visi stāsti, kas ir šeit pie jums, visi ir smagi. Mēs varam tikai cerēt, ka būs pēc iespējas vairāk līdzekļu, ko izdosies savākt.

Arī mēs tiesā redzam šo cilvēku, kas ir vienā pusē, un otrā pusē ir visi pārējie, kuri ir samaksājuši nodokļos naudiņu. Un tā ir tik, cik ir. Visi, protams, saprot, ka ir jārēķinās ar to naudiņu, kas ir. Varbūt tie skaitļi jau ir nosaukti, ka ieņēmumi budžetā uz vienu cilvēku ir 8 000 eiro gadā. 8 000 eiro! Un tas ir ne tikai veselības aprūpei. No jauno ārstu asociācijas vadītāja dzirdēju, ka veselības aprūpei ir apmēram 1400 eiro no šiem 8000. Un par pārējo ir jānosedz visas pārējās mūsu vajadzības – ceļi, policija, skolas, sociālā sistēma, pensijas utt. Likumdevēju visas šīs vajadzības saista. Un mēs kā tiesa redzam, ka vienā pusē ir tas cilvēks, kam nauda vajadzīga ārstēšanai, un otrā pusē ir pārējie cilvēki un likumdevēja pieņemtie lēmumi, kā šo naudiņu sadalīt. Jautājumā, kā to sadalīt, tiesa diemžēl ir diezgan nevarīga, jo šis jautājums ir politiska izšķiršanās. Likumdevējs ir izdomājis sistēmu, kā sadalīt to naudu, kas ir budžetā, un varbūt tas, ko parasti cilvēkiem viņu konkrētajā smagajā situācijā ir visgrūtāk pieņemt un kas skan vissmagāk – kāda ir cilvēka dzīvības cena? Kāda ir konkrētā cilvēka dzīves cena un kā to ietekmē likumdevēja pieņemtie lēmumi? Likumdevējs uz to skatās bezkaislīgi kā uz sistēmu, ar kuru pēc iespējas vairāk labumu dotu iespējami vairāk cilvēkiem. Tas, ko tiešām emocionāli ļoti grūti pieņemt katra viena cilvēka ģimenei – ka viņi ir šajā sistēmā un ka diemžēl nav sasnieguši to, ko viņi gribētu. Tāpēc šīs lietas ir grūtas.

Ko tiesa var darīt? Vēl varam mēģināt pārbaudīt, vai šī sistēma nenonāk pretrunā ar Satversmē garantētajām tiesībām uz kaut vai minimālo veselības aprūpi. Administratīvā tiesa to ir darījusi trīs reizes. Mēs esam mēģinājuši iet ar pieteikumu uz Satversmes tiesu, un visas reizes neveiksmīgi. Arī Satversmes tiesai tie noteikti nebija viegli lēmumi, kuros pretī ir cilvēka dzīvība un veselība. Bet visas trīs reizes Satversmes tiesa ir nonākusi pie tā paša secinājuma, ka sistēma, tās idejas, kas tajā ieliktas, kopumā ir saprātīgas un domā par kaut kādu efektivitāti izmaksu samērošanā ar ieguvumu visas sistēmas ietvarā. Tāpēc tiesai, vērtējot sistēmas atbilstību Satversmei, nav īpaši daudz ko darīt.

Bet paturpināšu par citiem momentiem veselības aprūpes sistēmā. Nav tā, ka tiesa nekad neko nevarētu darīt. Manuprāt, ļoti liela vērtība un nozīme ir tieši primārajai veselības aprūpei, ar ko cilvēki saskaras visvairāk. Tur ir ikdienas tikšanās ar ģimenes ārstu, ar speciālistiem, pie kuriem nosūta ģimenes ārsts. Redzam, ka arī tur trūkst naudas, ir rindas, trūkst cilvēku, trūkst dažādu citu resursu. Bet, lūk, šajā līmenī tiesai jau ir vairāk iespēju piekļūt. Vismaz caur prasību, lai ārstniecība būtu pareiza un profesionāla. Mums valstī pastāv Ārstniecības riska fonds, kurā tiek glabāta naudiņa, kuru izmaksā, vienkārši sakot, par ārstniecības kļūdām. Šādas lietas administratīvajā tiesā ienāk arvien vairāk. Cilvēki nebaidās iet uz Veselības inspekciju un prasīt pārbaudīt ārstēšanas apstākļus, vai ārstniecība ir

bijusi pienācīga, tai skaitā arī šodien aktuālā tēma par to, vai laikus ir diagnosticēts vēzis.

Arī šāda veida kļūda var tikt kompensēta. Šādu lietu izskatīšana nav vienkārša, jo ne vienmēr ir vienkārši no medicīniskā viedokļa izmeklēt, kas ko ir ietekmējis un vai pie vainas ir kļūda, vai tomēr slimība pati ir galvenais faktors. Bet šī sistēma darbojas, un arī spriedumi ir par labu cilvēkiem. Arī tad, ja valsts iestāde varbūt nav iedevusi tik daudz, cik liels kaitējums cilvēkam nodarīts.

Mums ir arī citas ar veselības aprūpi saistītas lietas, caur kurām mēs redzam, ka veselības aprūpes sistēmā būtībā deficīts ir daudzos līmeņos. Bet šis laikam ir izteiktākas lietu kategorijas, ar kurām mēs strādājam.

– Papildu jautājums saistīts ar vienu no stāstiem, kuru mēs dzirdējām vakar vai aizvakar. Elīnas gadījums, kur valsts sedz medikamentus 14 000 eiro mēnesī. Bet ir acīmredzami efektīvāki medikamenti, kas pieejami pārējās Baltijas valstīs, kas ir apstiprināti arī Zāļu aģentūrā, bet kurus valsts pagaidām ir nolēmusi neseģt. Ir izveidojusies ačģārņa situācija, kurā šobrīd Elīnai ir jāsavāc 200 000 eiro, lai izietu šo terapijas kursu. Ko darīt šādās situācijās? Kā cīnīties? Elīnas vecāku stāsts ir gana skaudrs, ka teju pusotru gadu šo situāciju nevar atrisināt birokrātijas ceļā.

– Es gribētu pateikt divas lietas. Jā, tas ir jautājums par sistēmas efektivitāti un cik šī naudas sadalīšanas sistēma ir labi izveidota. Vakars noklausījās arī raidījumu „Krustpunktā”, kurā, man liekas, diskusija ļoti labi parādīja, cik daudz vēl ir lietu, par ko domāt. Es nevaru izteikties kā tiesnese, jo, kā teicu, tiesneši strādā ar to sistēmu, kāda ir. Bet no malas skatoties un dzirdot šos dažādos viedokļus, tur vēl ir ko domāt. Man bija prieks dzirdēt, ka Veselības ministrija arī ir apņēmusies jau nākamajā gadā šo sistēmu attīstīt. Kā cilvēks no malas es tieši tāpat varu domāt, kāpēc Lietuvā var būt savādāk nekā mums? Varbūt ir vērts atgriezties pie naudas sadales shēmu lietderības.

Par birokrātiskajām procedūrām. No vienas puses, var saprast, ja naudas ir maz, tad vajag ļoti stingri skatīties, kur tā aiziet, un tāpēc varbūt gribas izveidot tās birokrātiskās procedūras. Bet ļoti ceru, ka ir iespējams izveidot sistēmu un strādāt šajā sistēmā cilvēkiem tā, lai risinājumi būtu pēc iespējas ātrāki.

Un kas vēl ir ļoti svarīgi – lai cilvēkiem būtu informācija. Man liekas, ka ļoti bieži šajās situācijās pietrūkst ātras informācijas un tas cilvēcīgums, kādā to saņem.

– Bet šoreiz tieši par tiesisko jomu. Ir tik daudzi šie stāsti, kuros ir atrasta milzīga summa valsts budžetā, bet ir parādījies jauns, labāks medikaments, kas ir pierādīts, ka strādā labāk. Ko varam darīt šajā situācijā? Konkrēti Elīnas stāsts – 170 000 eiro mums ir, bet mēs tos tērēsim tikai zālēm X, bet nekādā gadījumā jums neļausim šo pašu summu izmantot zālēm Y.

Arī Augstākās tiesas senatori un darbinieki ziedoja labdarības akcijai. Senatore Rudīte Vīduša un Administrācijas vadītāja Sandra Lapiņa uz „Dod pieci” stikla telti Doma laukumā nogādāja saziņotos 1430 eiro.

– Kā jau teicu, ministrija, valsts pārvalde vispār un likumdevējs uz to skatās kā uz sistēmu kopumā. Iekļaujot kompensācijai katras jaunas zāles, viņi domā, cik daudz tas paņems no šīs naudas. Tāpēc es pieņemu, ka tie saraksti gradējas – ir vispārīgā sistēma un individuālā sistēma, ka tur pie tā visa tiek domāts. Bet, kā jau teicu, Satversmes tiesa, skatot un izvērtējot šo kompensēšanas sistēmu, ir pateikusi, ka tajā ir savi saprātīgi apsvērumi, kāpēc tas ir tieši tā. Līdz ar to no juridiskā viedokļa man nav īpaši jums ko pateikt. Es varu tikai cerēt, ka varbūt šie argumenti caur šādiem konkrētiem gadījumiem arī likumdevējam tiks ieraudzīt, ka varbūt kaut kas ir jādara savādāk.

– Šobrīd sanāk tāda dīvaina situācija, ka visa pārējā pasaule ir sapratusi, ka ir jaunas zāles un vajadzētu mainīt uz tām, bet mēs turpinām dot vecas, neefektīvas zāles un tērēt par to 170 tūkstošus, sakot, ka mums nav naudas. Tātad nauda ir, jautājums, kā mēs to tērējam. Ko iesākt, lai mēs nebūtu pēdējie? Varbūt šajos gadījumos tiesa ir ceļš, kādā doties?

– Pēc trim lietām Satversmes tiesā es negribētu dot pārāk lielas cerības, ka caur tiesu mēs varētu mainīt sistēmu. Pārlasot Satversmes tiesas spriedumus, redzams, ka aiz katra šī principa ir kaut kāda ideja. Pieņemsim, ja liek sarakstā lētākās zāles, tad viņi domā, ka tās pietiks vairāk cilvēkiem. Katru medikamentu liekot sarakstā, tiek svērtā efektivitāte pret izmaksām, pret visu cilvēku

skaitu. Bet man nav sīki zināms šis konkrētais gadījums, var jau būt, ka pastāv iespēja, ka kaut kādā gadījumā iznāk uz āru kaut kas tik jocīgs, ka varētu atkal mēģināt testēt šīs normas pret Satversmes 111.pantu, kas garantē tiesības uz veselības minimumu. Tas ir jāskatās konkrētā gadījumā.

– Vai situācija, kad cilvēkiem ir jāizvēlas starp dzīvību un nerasniedzamu naudas summu, ir valsts atbildība?

– Ne pilnībā. Sociālās tiesības vienmēr ir saistītas ar naudu. Un ne Satversme, ne Eiropas cilvēktiesību konvencija, ne ANO pakts par ekonomiskajām un sociālajām tiesībām nevar pagērēt, lai valsts pilnībā šīs situācijas izslēgtu, novērstu un vienmēr visu apmaksātu. Tas ir no juridiskā viedokļa. Arī no faktiskā mēs varam, no vienas puses, priecāties, ka zinātne attīstās un medicīna attīstās, ir izdomāti tik daudzi jauni, brīnišķīgi medikamenti, bet, jo vairāk tas attīstās, jo kopumā šīs iespējas ir plašākas, un tās kopumā ir arī dārgākas. Līdz ar to, no vienas puses, it kā šie modernie līdzekļi dod vairāk iespēju cilvēkam, bet diemžēl visam nepietiek naudas. Piemēram, reto slimību ārstēšana ir liela problēma visā pasaulē, jo šādu slimnieku ir maz, zāles ir tik mazam tirgum, ka tas viss ir ļoti dārgi.

– Kādas izmaiņas būtu nepieciešamas, lai nodrošinātu, ka nevienam cilvēkam nevajadzētu šaubīties par to, ka viņam tiks sniegta palīdzība no valsts?

– Nezinu, vai jums to var apsolīt. Bet es gribētu pateikt vēl vienu vēsti, kas man liekas ļoti svarīga. Papildus tam, ko jūs darāt šodien, vācot ziedojumus, es gribētu pateikt ļoti lielu paldies tiem, kas ar nodokļiem maksā naudiņu, ar ko valsts var rēķināties ikdienā, darbinot šo kompensācijas sistēmu. Paldies visiem uzņēmējiem, viņu darbiniekiem, pašnodarbinātajām personām. Viņiem vispirms ir jāsaka paldies, jo viņi – grib vai negrib – maksā no saviem ienākumiem un dalās ar nopelnīto, lai būtu cilvēkiem naudiņa ārstēšanai.

– Ja tiesiskā ceļā mēs nevaram izmainīt šīs nepilnības, kādas vēl mums ir iespējas kaut ko mainīt? Pie kā mums jāiet? Kurš mums jāsauc uz šejieni? Ar ko mums jāparunā?

– Kā administratīvā tiesnese es to vienmēr redzu lielos vilcienos. Tas, kā mēs visi kopā radām noteikumus, ir atkarīgs no tā, kas ir likumdevējs, kurš veido likumus. Mēs visi klausāmies, ko sola partijas, cik viņas ir uzticamas. Un caur to nāk ietekme uz likumiem. Cita ceļa nav. Un caur to, ka mēs piepildām budžetu.

– Paldies. Pie mums bija Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta senatore Rudīte Vīduša. Daudz ko varēja izprast un saprast, bet daudz kas joprojām liekas neizprotams un nesakārtots. Bet es ceru, ka mēs esam uz pārmaiņu ceļa. Paldies jums!

SENĀTA 2024.GADA PRAKSE PAR ATBILDĪBU PASTIPRINOŠIEM APSTĀKĻIEM (KRIMINĀLLIKUMA 48.PANTS)

Aleksandra AZEVA

Senāta Krimināllietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece

IEVADS

Atbildību pastiprinošie apstākļi krimināllietā ir faktors, kura nozīmi taisnīga soda noteikšanā ir grūti novērtēt par zemu.

Judikatūrā jau ir pausta atziņa, ka tiesai ir pienākums noteikt vainīgajai personai tiesisku, pamatotu un taisnīgu sodu saskaņā ar Krimināllikuma¹ 46.pantā norādītajiem soda noteikšanas vispārīgajiem principiem, ievērojot Krimināllikuma 35.pantā noteikto soda mērķi.²

Krimināllikuma 46.panta trešā daļa paredz, ka, nosakot soda mēru, ņem vērā atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Šobrīd (tas ir, raksta gatavošanas laikā 2025.gada janvārī) likums paredz 18 atbildību pastiprinošus apstākļus, tie ir uzskaitīti Krimināllikuma 48.panta pirmajā daļā. Citus apstākļus, kuri nav norādīti Krimināllikumā, nevar atzīt par atbildību pastiprinošiem.³ Turklāt atbilstoši Krimināllikuma 46.panta 3.¹ daļai atbildību pastiprinoši apstākļi tiek ņemti vērā, nosakot brīvības atņemšanas ilgumu, ja Krimināllikuma sevišķās daļas panta sankcija par izdarīto noziegumu paredz tikai vienu pamatsodu – brīvības atņemšanu.

Šajā rakstā autore sniegs ieskatu statistikas datus un Senāta 2024.gada lēmumos, kuros aktualizēti jautājumi saistībā ar atbildību pastiprinošiem apstākļiem.

ATBILDĪBU PASTIPRINOŠIE APSTĀKĻI, KURI AKTUALIZĒTI KASĀCIJAS SŪDZĪBĀS UN KASĀCIJAS PROTESTOS 2024.GADĀ

2024.gadā kasācijas sūdzībās un kasācijas protestos visbiežāk aktualizēti jautājumi saistībā ar šādiem

atbildību pastiprinošajiem apstākļiem:

1) noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu⁴ (septiņi lēmumi);

2) noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē⁵ (seši lēmumi);

3) noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona sniegusi apzināti nepatiesu liecību⁶ (septiņi lēmumi).

Salīdzinājumā ar noziedzīgu nodarījumu recidīvu, par kuru laka gaitā ir izveidojusies diezgan plaša judikatūra,⁷ tiesu prakse par personas apzināti nepatiesu liecību kā par atbildību pastiprinošu apstākli vēl tikai attīstās, un tas ir izskaidrojams ar objektīviem apstākļiem.

2020.gada 11.jūnija likums „Grozījumi Krimināllikumā”,⁸ ar kuru Krimināllikuma 48.panta pirmā daļa papildināta ar 17.punktu, ir stājies spēkā relatīvi nesen, 2020.gada 6.jūlijā. Tā ir pietiekami jauna likuma norma, turklāt tā netiek piemērota visās krimināllietās. Jāņem vērā arī tas, ka pat gadījumos, kad jautājums par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punkta piemērošanu tiek aktualizēts iesniegtajās kasācijas sūdzībās un kasācijas protestos, pastāv iespēja, ka Senāts nekonstatēs pamatu kasācijas tiesvedības ierosināšanai, un lietā tiks taisīts atteikums.⁹

Uz to, ka šobrīd nav pietiekami plašas tiesu prakses par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas

⁴ Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1.punkts.

⁵ Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 12.punkts.

⁶ Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punkts.

⁷ Sk., piemēram, Senāta 2023.gada 4.aprīļa lēmumu lietā Nr.SKK-94/2023, ECLI:LV:AT:2023:0404.11520029421.4.L, 2022.gada lēmumu lietā Nr.SKK-[A]/2022, 2017.gada 16.novembra lēmumu lietā Nr.SKK-623/2017, ECLI:LV:AT:2017:1116.11331029617.1.L, 2014.gada 10.jūlija lēmumu lietā Nr.SKK-J-579/2014 u.c.

⁸ Likums „Grozījumi Krimināllikumā”. Pieņemts 2020.gada 11.jūnijā, stājās spēkā 2020.gada 6.jūlijā. Latvijas Vēstnesis, 2020, 22.jūnijs, Nr.119C. Oficiālās publikācijas Nr.2020/119C.5.

⁹ 2024.gadā Senāta Krimināllietu departaments no 504 pabeigtajām lietām 380 lietās jeb 75% lietu atteicis ierosināt kasācijas tiesvedību (datu avots – Tiesu informatīvā sistēma).

17.punkta piemērošanu, ir norādījuši arī praktiķi.¹⁰

Vienlaikus jāuzsver, ka 2024.gadā Senāts ir papildinājis judikatūru ar lēmumu, kas attiecas tieši uz Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktu – tas ir 2024.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr.SKK19/2024. Šī lieta izskatīta Senātā sakarā ar prokurores kasācijas protestu, apsūdzētā un viņa aizstāvja kasācijas sūdzībām par apelācijas instances tiesas spriedumu.

Lēmumā Senāts atzinis: lai varētu konstatēt Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktā paredzēto atbildību pastiprinošu apstākli (noziedzīgu nodarījumu izdarījusi persona sniegusi apzināti nepatiesu liecību), tiesai, pirmkārt, jāpārlicinās, vai personai ir izskaidrotas tiesības neliecināt un viņa ir brīdināta, ka viņas liecinātais var tikt izmantots pret viņu, informēta par sekām par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu, otrkārt, jānoskaidro, vai personas sniegtās ziņas ir uzskatāmas par liecību, treškārt, jākonstatē, ka liecība ir nepatiesa, un visbeidzot, vai nepatiesu liecību sniegšana ir bijusi apzināta.¹¹

Retāk kasācijas sūdzību un kasācijas protestu autori izklāstījuši motīvus par šādiem atbildību pastiprinošajiem apstākļiem:

1) noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, kas nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu, vai pret personu, izmantojot tās bezpalīdzības stāvokli vai vecuma nevarību¹² (viens lēmums);

2) noziedzīgais nodarījums izdarīts, lietojot ieročus vai sprāgstošas vielas vai citā vispārbīstamā veidā¹³ (viens lēmums);

3) noziedzīgais nodarījums izdarīts mantkārīgu tieksmju dēļ¹⁴ (viens lēmums);

4) noziedzīgs nodarījums, kassaistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, vai noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība¹⁵ (viens lēmums).

Vēl trīs lietās kasatori aktualizējuši jautājumus, kas saistīti ar vairākiem Krimināllikuma 48.panta piemērošanas aspektiem, proti:

1) par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1.punktu un 48.panta otro daļu (viens lēmums);

2) par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1. un 12.punktu (viens lēmums);

3) par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 12. un 15.punktu (viens lēmums).

SENĀTA 2024.GADA PRAKSES RAKSTUROJUMS

2024.gadā Senāts pieņēma 109 lēmumus kasācijas kārtībā un 380 lēmumus, ar kuriem atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību (turpmāk arī – atteikumi).¹⁶ Jautājums par Krimināllikuma 48.panta piemērošanu tika aktualizēts kopumā 27 Senāta lēmumos, tajā skaitā 18 atteikumos.¹⁷

Vairumā gadījumu jeb 21 lietā motīvi par Krimināllikuma 48.pantu tika norādīti apsūdzētā vai aizstāvja kasācijas sūdzībās, turklāt bieži vien šie motīvi bija saistīti ar to, ka kasatoru ieskatā apelācijas instances tiesa nepareizi konstatēja kādu no Krimināllikuma 48.panta pirmajā daļā uzskaitītajiem atbildību pastiprinošajiem apstākļiem.

Piemēram, lietā Nr.SKK-216/2024 aizstāvis iesniedzis kasācijas sūdzību par apelācijas instances tiesas lēmumu un norādījis, ka apelācijas instances tiesa atstājusi negrozītu pirmās instances tiesas spriedumu, nepareizi piemērojot Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 12.punktu, jo abas zemāko instanču tiesas nepamatoti atzinušas, ka apsūdzētais izdarījis noziedzīgo nodarījumu narkotisko vielu ietekmē.

2024.gada 30.aprīļa atteikumā lietā Nr.SKK-216/2024 Senāts konstatējis, ka aizstāvis kasācijas sūdzībā atkārtojis apelācijas sūdzības argumentus, kurus apelācijas instances tiesa ir izvērtējusi un motivēti noraidījusi. Apelācijas instances tiesa argumentēti atzinusi, ka pirmās instances tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli Krimināllikuma 253.panta otrajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā saskaņā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 12.punktu pamatoti un tiesiski atzinusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanu narkotisko vielu ietekmē. Tiesa apsūdzētā atrašanos narkotisko vielu ietekmē noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā, kas aptver arī narkotisko vielu glabāšanu, pamatojusi ar medicīniskās pārbaudes protokolā narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu ietekmes noteikšanai

¹⁰ Sk. Berezins A. Nepatiesu liecību sniegšana kā kriminālatbildību pastiprinošs apstāklis. Jurista Vārds, 07.01.2025., Nr.1 (1371), 31.–35.lpp.

¹¹ Sk. Senāta 2024.gada 21.jūnija lēmuma lietā Nr.SKK-19/2024, ECLI:LV:AT:2024:0621.11331035621.16.L, 6.4.punktu.

¹² Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 6.punkts.

¹³ Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 10.punkts.

¹⁴ Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 11.punkts.

¹⁵ Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 15.punkts.

¹⁶ Datu avots – Tiesu informatīvā sistēma (TIS).

¹⁷ Judikatūrai pievienoti 5 no šiem 27 lēmumiem, proti, Senāta 2024.gada 31.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-38/2024, ECLI:LV:AT:2024:0131.11088061320.21.L, 2024.gada 15.maija lēmums lietā Nr.SKK-165/2024, ECLI:LV:AT:2024:0515.113000160.22.6.L, 2024.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-19/2024, ECLI:LV:AT:2024:0621.11331035621.16.L, 2024.gada 27.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-225/2024, ECLI:LV:AT:2024:0627.11310045516.13.L, un 2024.gada lēmums lietā Nr.SKK-[B]/2024.

un ķīmiski toksikoloģiskās izmeklēšanas rezultātos ietvertajām ziņām, kā arī ar judikatūras atziņām.¹⁸

2024.gadā jautājumi par Krimināllikuma 48.panta piemērošanu tika aktualizēti četros kasācijas protestos. Viens no šiem kasācijas protestiem iesniegts par apelācijas instances tiesas spriedumu lietā Nr.SKK-[B]/2024.

Pirmās instances tiesā minētā lieta izskatīta saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 499.panta nosacījumiem, neizdarot pierādījumu pārbaudi. Tiesa, nosakot apsūdzētajai [pers. A] sodu, izvērtējusi likumā paredzētos soda veida un mēra kritērijus – noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, konstatējusi viņas atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus. Pirmās instances tiesa par atbildību pastiprinošiem apstākļiem saskaņā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 12. un 15.punktu atzinusi to, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola ietekmē un pret laulāto.

Apelācijas instances tiesa, iztiesājot kriminālietu apelācijas kārtībā sakarā ar aizstāvja apelācijas sūdzību, atcēlusi pirmās instances tiesas notiesājošo spriedumu daļā par sodu un taisījusi šajā daļā jaunu spriedumu. Tiesa secinājusi, ka pirmās instances tiesa, lemjot par apsūdzētajai nosakāmo soda mēru, nepamatoti konstatējusi divus atbildību pastiprinošus apstākļus. Apelācijas instances tiesa atbildību pastiprinošus apstākļus nav konstatējusi.

Prokurors iesniedza kasācijas protestu par apelācijas instances tiesas spriedumu, citu argumentu starpā norādot, ka tiesa nav izvērtējusi Valsts policijas inspektora [pers. C] ziņojumā un [pers. A] personas pārbaudes protokolā fiksētās ziņas par konstatēto alkohola koncentrāciju izelpotajā gaisā un tādējādi nepamatoti nav konstatējusi apsūdzētās atbildību pastiprinošu apstākli, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts alkohola ietekmē. Turklāt tiesa nav konstatējusi arī Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 15.punktā paredzēto atbildību pastiprinošu apstākli, kuru apstiprina [pers. A] liecinātais, ka cietušais [pers. B] bija viņas laulātais. Minētais fakts kriminālprocesa gaitā nav apšaubīts.

Senāts atzina par kļūdainu apelācijas instances tiesas secinājumu, ka Kriminālprocesa likuma 499.panta piemērošanas gadījumā, neveicot pierādījumu pārbaudi daļā par vainīgumu, tiesa nepārbauda arī pierādījumus daļā par sodu ietekmējošiem apstākļiem.

Senāts norādīja, ka tiesai jāņem vērā visi soda noteikšanas vispārīgie principi, tajā skaitā Krimināllikuma 35. un 46.pantā noteiktais, arī gadījumā, ja lieta skatīta, neveicot pierādījumu pārbaudi saskaņā

ar Kriminālprocesa likuma 499.pantu. Turklāt Senāts norādīja, ka tiesai ir jāmotivē, kāpēc tā piemēro konkrēto tiesību normu, konstatējot un atzīstot apsūdzētā atbildību mīkstinošu vai pastiprinošu apstākli lietā.

Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas, Satversmes tiesas un Senāta judikatūru, Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, konstatējot, ka pirmās instances tiesa lietu iztiesājusi bez pierādījumu pārbaudes, nepareizi piemērojusi Kriminālprocesa likuma 499.pantu, norādot, ka pierādījumu pārbaudes neizdarīšana attiecināma arī uz sodu ietekmējošo apstākļu izvērtēšanu. Minētais atzīts par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575.panta trešās daļas izpratnē un par pamatu apelācijas instances tiesas nolēmuma atcelšanai daļā par [pers. A] noteikto sodu.¹⁹

2024.gadā argumenti par Krimināllikuma 48.pantu izklāstīti vienā cietušā kasācijas sūdzībā, savukārt vēl vienā lietā – cietušā pārstāvja kasācijas sūdzībā. Atšķirībā no apsūdzēto un aizstāvju kasācijas sūdzībām cietušais un cietušā pārstāvis savās kasācijas sūdzībās minēja argumentus, kas, viņuprāt, norādīja uz to, ka lietā nepamatoti nav konstatēti atbildību pastiprinošie apstākļi.

Vienā no šīm lietām, Nr.SKK-138/2024, ar pirmās instances tiesas spriedumu apsūdzētais atzīts par vainīgu un sodīts noziedzīgajos nodarījumos, kas paredzēti Krimināllikuma 126.panta otrās daļas 7.punktā un 141.panta 2.¹ daļā. Par pirmās instances tiesas spriedumu apelācijas sūdzību iesniegusi cietusī [pers. A] daļā par kaitējuma kompensācijas nenoteikšanu un daļā par apsūdzētajam [pers. C] noteikto sodu. Cietusī lūdza atzīt, ka apsūdzētais [pers. C] izdarījis Krimināllikuma 126.panta otrās daļas 7.punktā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, izmantojot [pers. B] bezpalīdzības stāvokli, kas saskaņā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 6.punktu ir atzīstams par atbildību pastiprinošu apstākli.

Apelācijas instances tiesa atstājusi negrozītu pirmās instances tiesas spriedumu.

Par apelācijas instances tiesas lēmumu cietusī [pers. A] iesniegusi kasācijas sūdzību, kurā norādīts, ka noziedzīgais nodarījums nav izdarīts atbildību mīkstinošos apstākļos – bojāgājušās [pers. B] amorālās uzvedības ietekmē, jo noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu bezpalīdzības stāvoklī, tas ir, lietā ir konstatējams apsūdzētā atbildību pastiprinošs apstāklis.

2024.gada 29.februārī Senāts atteica ierosināt kasācijas tiesvedību minētajā lietā, norādot, ka kasācijas sūdzības daļā par sodu ietekmējošo apstākļu izvērtēšanu cietusī ir atkārtojusi apelācijas sūdzības argumentus, kurus apelācijas instances tiesa ir izvērtējusi un argumentēti noraidījusi.

¹⁸ Sk. Senāta 2024.gada 30.aprīļa lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību lietā Nr.SKK216/2024, ECLI:LV:AT:2024:0430.11519001922.5.L.

¹⁹ Sk. Senāta 2024.gada lēmumu lietā Nr.SKK-[B]/2024.

Atteikumā norādīts, ka apelācijas instances tiesa nav konstatējusi apstākļus, kas liecinātu, ka Krimināllikuma 126.panta otrās daļas 7.punktā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā bojāgājuši [pers. B] būtu atradusies bezpalīdzības stāvoklī atzinusi, ka lietā nav pamata konstatēt apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli saskaņā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 6.punktu – noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, izmantojot tās bezpalīdzības stāvokli. Senāts atzinis, ka kasācijas sūdzības argumenti šajā daļā faktiski pauž cietušās neapmierinātību ar tiem secinājumiem, kādus izdarījusi apelācijas instances tiesa, izvērtējot sodu ietekmējošos apstākļus, un vērsti uz to, lai panāktu apelācijas instances tiesas nolēmuma atcelšanu nevis juridisku, bet faktisku iemeslu dēļ, kas ir pretrunā ar Kriminālprocesa likuma 569.panta pirmo daļu.

Ievērojot minēto, šajā daļā Senāts konstatējis Kriminālprocesa likuma 573.¹ panta pirmajā daļā paredzēto pamatu atteikumam ierosināt kasācijas tiesvedību.²⁰

Vairumā gadījumu, kad kasācijas sūdzībā vai protestā bija norādīts uz iespējamiem pārkāpumiem saistībā ar atbildību pastiprinošajiem apstākļiem, Senāts nekonstatēja Krimināllikuma 48.panta pārkāpumus.

Tomēr Krimināllikuma pārkāpums tika konstatēts, piemēram, lietā Nr.SKK-225/2024, kura Senātā tika izskatīta sakarā ar apsūdzētā [pers. A] aizstāvja kasācijas sūdzību par apelācijas instances tiesas spriedumu.

Izskatāmajā lietā apelācijas instances tiesa apsūdzēto [pers. A] atzinusi par vainīgu pēc Krimināllikuma 15.panta ceturtās daļas un 118.panta 2.punkta, proti, par to, ka apsūdzētais mēģinājis noslepkavot divas personas – cietušos [pers. B] un [pers. C].

Aizstāvis kasācijas sūdzībā lūdza atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Savu lūgumu aizstāvis pamatojis tajā skaitā ar argumentu, ka apelācijas instances tiesa nepamatoti konstatējusi Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 10.punktā paredzēto atbildību pastiprinošu apstākli – noziedzīgais nodarījums izdarīts vispārbīstamā veidā – un tādējādi pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 574.panta 1.punktā norādīto Krimināllikuma pārkāpumu.

Senāts izskatāmajā lietā ir vērtējis, vai apelācijas instances tiesa, konstatējot apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli, kas noteikts Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 10.punktā, pareizi piemērojusi Krimināllikumu.

Senāts atzinis, ka apelācijas instances tiesa nepareizi piemērojusi minēto Krimināllikuma normu, pieļaujot Kriminālprocesa likuma 574.panta 1.punktā

norādīto Krimināllikuma pārkāpumu. Tiesa nav ņēmusi vērā Krimināllikuma 48.panta ceturtajā daļā noteikto, ka par atbildību pastiprinošu apstākli nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šajā likumā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

Sniedzot pierādītā noziedzīgā nodarījuma aprakstu, tiesa norādījusi, ka apsūdzētais savas darbības vērsis pret diviem cietušajiem. Tiesa nav konstatējusi, ka tiktu apdraudētas vēl citas personas.

Atsaucoties uz tiesību doktrīnas atziņām par vispārbīstamā veida izpratni krimināltiesībās,²¹ Senāts atzinis, ka, ievērojot tiesas konstatētos lietas faktiskos apstākļus, proti, ka nebija apdraudētas citas personas, ka vispārbīstamais veids – dedzināšana – raksturo divu personu slepkavības objektīvo pusi, Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 10.punkts piemērots kļūdaini.

Ievērojot minēto, Senāts atcēla apelācijas instances tiesas spriedumu daļā par [pers. A] noteikto sodu pēc Krimināllikuma 15.panta ceturtās daļas un 118.panta 2.punkta un nosūtīja lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.²²

Daļā lietu, kurās aktualizēts jautājums par Krimināllikuma 48.panta piemērošanu, Senāts nekonstatēja Krimināllikuma pārkāpumus, taču konstatēja Kriminālprocesa likuma būtiskus pārkāpumus.

Piemēram, lieta Nr.SKK-38/2024 Senātā izskatīta sakarā ar apsūdzētā [pers. A] un viņa aizstāvja kasācijas sūdzībām, kurās lūgts atcelt apelācijas instances tiesas lēmumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Senāts 2024.gada 31.janvāra lēmumā pārsniedza kasācijas sūdzībās izteikto prasību apjomu, jo konstatēja tādu Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu, kas nebija norādīts kasācijas sūdzībās.

Minētajā lietā apelācijas instances tiesa konstatējusi, ka pirmās instances tiesa pamatoti saskaņā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1.punktu par apsūdzētā [pers. A] atbildību pastiprinošu apstākli atzinusi to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu, jo tas izdarīts nedzēstas sodāmības laikā.

Senāts konstatēja, ka apelācijas instances tiesas lēmumā un pirmās instances tiesas spriedumā nav izklāstīts pamatojums Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1.punktā norādītā atbildību pastiprinošā apstākļa esībai.

Senāts norādīja, ka apelācijas instances tiesa nav izvērtējusi pirmās instances tiesas secinājumu

²⁰ Sk. Senāta 2024.gada 29.februāra lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību lietā Nr.SKK138/2024, ECLI:LV:AT:2024:0229.12900004223.8.L.

²¹ Sk. Liholaja V. 48.panta komentārs. Grām.: Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U., Liholaja V. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 219.lpp.

²² Sk. Senāta 2024.gada 27.jūnija lēmumu lietā Nr.SKK-225/2024, ECLI:LV:AT:2024:0627.11310045516.13.L.

par atbildību pastiprinoša apstākļa esību un savu atzinumu par to, ka [pers. A] viņam inkriminēto noziedzīgo nodarījumu izdarījis nedzēstas sodāmības laikā, nav pamatojusi ar likumu, pārbaudītiem un novērtētiem pierādījumiem. Senāts konstatēja, ka tādējādi apelācijas instances tiesa, izskatot lietu daļā par [pers. A] noteikto sodu, pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 564.panta ceturtās daļas pārkāpumu, kas atzīts par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575.panta trešās daļas izpratnē, kas noveda pie nelikumīga nolēmuma daļā par apsūdzētajam noteikto sodu.

Ievērojot minēto, Senāts atcēla apelācijas instances tiesas lēmumu daļā ar apsūdzētajam [pers. A] noteikto sodu pēc Krimināllikuma 116.panta un atceltajā daļā nosūtīja jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.²³

Arī citā lietā, kurā aktualizēts jautājums par atbildību pastiprinoša apstākļa esību (Nr.SKK-65/2024), Senāts konstatēja Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575.panta trešās daļas izpratnē.

Šajā lietā ar pirmās instances tiesas spriedumu apsūdzētais [pers. A] atzīts par vainīgu un sodīts pēc Krimināllikuma 262.panta ceturtās daļas un 312.panta otrās daļas.

Apelācijas instances tiesa pirmās instances tiesas spriedumu atstājusi negrozītu.

Lieta Senātā izskatīta sakarā ar prokurora kasācijas protestu par apelācijas instances tiesas lēmumu.

Senāts konstatēja, ka abu zemāko instanču tiesu nolēmumos nav izklāstīts pamatojums un norādīti pierādījumi, kas apstiprinātu Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1.punktā norādītā atbildību pastiprinošā apstākļa – noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu – esību apsūdzībā pēc Krimināllikuma 312.panta otrās daļas. Tiesu nolēmumos ir tikai norādīta sodāmība pēc tāda rajona tiesas sprieduma, ar kuru nevar pamatot Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 1.punktā noteiktā atbildību pastiprinošā apstākļa esību apsūdzībā pēc Krimināllikuma 312.panta otrās daļas, jo ar minēto spriedumu nav konstatēts [pers. A] vainīgums cita tiša noziedzīga nodarījuma, izņemot Krimināllikuma 262.panta pirmajā daļā paredzētā, izdarīšanā.

Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, izskatot lietu daļā par apsūdzētajam [pers. A] noteikto sodu pēc Krimināllikuma 312.panta un, nepamatojot ar likumu, pārbaudītiem un novērtētiem pierādījumiem atbildību pastiprinoša apstākļa – noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu – esību, ir pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 564.panta ceturtās daļas pārkāpumu. Norādītais pārkāpums atzīts par

Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575.panta trešās daļas izpratnē.

Ievērojot minēto, Senāts atcēla apelācijas instances tiesas lēmumu daļā par [pers. A] noteikto sodu pēc Krimināllikuma 312.panta otrās daļas un daļā par noteikto galīgo sodu un atceltajā daļā nosūtīja lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.²⁴

SECINĀJUMI

Rezumējot rakstā aplūkoto statistiku un Senāta 2024. gada praksi par atbildību pastiprinošiem apstākļiem, autore izdara šādus secinājumus un prognozes.

- Ievērojot atbildību pastiprinošu apstākļu nozīmi taisnīga soda noteikšanā un Senāta 2024.gada prakses tendences, ir pamats uzskatīt, ka arī 2025.gadā motīvi par Krimināllikuma 48.panta piemērošanu regulāri parādīsies iesniegtajās kasācijas sūdzībās un protestos.
- Ar lielu varbūtības pakāpi var prognozēt, ka arī tuvākajā nākotnē jautājums par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punkta piemērošanu joprojām būs aktuāls. Turklāt var diezgan droši apgalvot, ka argumenta saistībā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktā paredzētā atbildību pastiprinoša apstākļa konstatēšanu visbiežāk parādīsies tieši apsūdzētā un viņu aizstāvju kasācijas sūdzību motīvos.
- Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 15.punktā paredzētais atbildību pastiprinošais apstāklis 2024.gadā ir aktualizēts tikai divās lietās, turklāt vienā no šīm lietām Senāts taisīja atteikumu, atzīstot, ka nav pamata kasācijas tiesvedības ierosināšanai. Tomēr, ņemot vērā cīņas pret vardarbību ģimenē aktuālo raksturu²⁵ un īpaši ievērojot kriminālsodu reformas mērķus un nulles tolerances pret jebkādam vardarbības izpausmēm politiku,²⁶ ir pamats uzskatīt, ka 2025.gadā iesniegtajās kasācijas sūdzībās vai kasācijas protestos biežāk tiks aktualizēts jautājums par Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 15.punkta piemērošanu.

²³ Sk. Senāta 2024.gada 31.janvāra lēmumu lietā Nr.SKK-38/2024, ECLI:LV:AT:2024:0131.11088061320.21.L.

²⁴ Sk. Senāta 2024.gada 15.maija lēmumu lietā Nr.SKK-165/2024, ECLI:LV:AT:2024:0515.11300016022.6.L.

²⁵ Tieslietu padomes darba grupas ziņojums par tiesu sistēmas darba organizāciju lietās, kas saistītas ar vardarbību ģimenē un draudiem personas dzīvībai un veselībai, 2023.gada 17.novembris.

²⁶ Stājas spēkā izmaiņas Krimināllikumā, kas paredz kriminālatbildību par vardarbību pret tuviniekiem. Tieslietu ministrija, 2024.gada 4.jūlijs.

MĀKSLĪGĀ INTELEKTA AKTS – BŪTISKĀKIE ASPEKTI

LLM Viktorija SOŅECA

Senāta Civillietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece

I. IEVADS

Pagājušajā gadā stājās spēkā Mākslīgā intelekta akts (MI akts).¹ Minētais akts jāpieņem no 2026.gada 2.augusta, tomēr, ievērojot, ka MI aktā noteikti dažādi laika posmi, kad konkrētās šī akta daļas jāsāk piemērot, uzsverams, ka jau no 2025.gada 2.februāra jāpieņem MI akta I nodaļa „Vispārīgi noteikumi” un II nodaļa „Aizliegta MI prakse”. Bet no 2025.gada 2.augusta, izņemot MI akta 101.pantu „Vispārīga lietojuma MI modeļu nodrošinātājiem piemērojami naudas sodi”, jāpieņem MI akta III nodaļas 4.iedaļa „Paziņojošās iestādes un paziņotās struktūras”, V nodaļa „Vispārīga lietojuma MI modeļi”, VII nodaļa „Pārvaldība”, XII nodaļa „Sodi” un 78.pants „Konfidencialitāte”. Savukārt MI akta 6.panta 1.punkts „Noteikumi klasificēšanai par augsta riska MI sistēmām” jāpieņem no 2027.gada 2.augusta. Tāpat norādāms, ka Eiropas Komisija ir publicējusi vadlīnijas saistībā ar aizliegto MI praksi, tādējādi sniedzot detalizētu skaidrojumu saistībā ar diskusiju raisošiem jautājumiem.²

Tomēr, kādēļ ir būtiski zināt par MI aktu? Atbilde ir pavisam vienkārša – jānodrošina MI pratība. Norādītais uzsverts MI akta 4.pantā, t.i., MI sistēmu nodrošinātājiem un uzturētājiem jāveic pasākumi, ar ko cik iespējams labi jānodrošina pietiekamu MI pratības līmeni savam personālam un citām personām, kuras to vārdā iesaistītas MI sistēmu darbībā un izmantošanā, ņemot vērā viņu tehniskās zināšanas, pieredzi, izglītību un apmācību un MI sistēmu izmantošanai paredzēto kontekstu, kā arī ņemot vērā personas vai personu grupas, attiecībā uz ko MI sistēmas paredzēts lietot.

Tāpat MI akts ir regula, kas ir tieši piemērojams Eiropas Savienības tiesību akts, un tas ir saistošs iestādēm, uzņēmumiem, kā arī privātpersonām. Tādēļ, ievērojot, ka MI sistēmas arvien vairāk kļūst par ikvienas personas ikdienu, piemēram, situācijā, kad

darba devējs izvēlas lietot MI sistēmu fizisku personu pieņemšanai darbā, darbinieku atlasei, jo īpaši, lai izvietotu mērķtiecīgus darba sludinājumus, analizētu un atsijātu darba pieteikumus un izvērtētu kandidātus, vai lai pieņemtu lēmumus, kas skar cita starpā darbinieka paaugstināšanu amatā vai arī uzdevumu sadali, pamatojoties uz individuālo uzvedību vai personības iezīmēm vai īpašībām, vai lai pārraudzītu un izvērtētu darba līgumattiecībās esošo personu sniegumu un uzvedību, jāņem vērā, ka darba devējam būs jāievēro prasības, kas saistītas ar augsta riska MI sistēmām (MI akta III.pielikuma 4.punkts).

Turklāt, kas ir ne mazāk svarīgi, šādā situācijā jāapzinās, vai darba devējs ir MI sistēmu uzturētājs vai arī nodrošinātājs, jo tiesību un pienākumu apjoms minētajiem subjektiem MI aktā ir atšķirīgs. Norādītais izpaužas, piemēram, tādējādi, ka augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem jāpievieno lietošanas instrukcija, kurai jābūt saprotamai uzturētājiem (MI akta 13.pants). Tas tā ir, jo augsta riska MI sistēmu uzturētājiem jāveic pienācīgus tehniskos un organizatoriskos pasākumus, lai nodrošinātu, ka viņi MI sistēmas lieto saskaņā ar MI sistēmai pievienoto lietošanas instrukciju (MI akta 26.pants). Tas attiecīgi nozīmē, ka uzturētājiem jālieto MI sistēma atbilstoši instrukcijai, jo pretējā gadījumā, ja iestāsies nelabvēlīgas sekas personai, lietojot MI sistēmu, atbildīgs būs uzturētājs, nevis nodrošinātājs. Vienlaikus paturams prātā, ka uzturētājiem, kas attiecīgi ir darba devēji, pirms augsta riska MI sistēmas lietošanas darbavietā jāinformē darba ņēmēji, ka uz viņiem attieksies augsta riska MI sistēmas lietošana (MI akta 26.panta 7.pants).

Savukārt cits piemērs, kas saistīts ar aizliegto MI praksi, būtu tad, ja darba devējs izvēlētos lietot tādu MI sistēmu, kas izsecinātu darbinieku emocijas darba vietā (MI akta 5.panta 1.punkta f) apakšpunkts). Šāda MI sistēmas izmantošana ir aizliegta, tomēr jāņem vērā, ka MI aktā ietverti arī izņēmumi. Konkrētā piemēra kontekstā norādāms, ka MI akta 5.panta 1.punkta f) apakšpunktā iekļauts izņēmums, t.i., minētajam aizliegumam nebūtu jāattiecas uz MI sistēmām, kas laistas tirgū medicīnisku vai drošības iemeslu dēļ. Tas nozīmē, ka šāds aizliegums neattieksies, piemēram, uz MI sistēmām, kas paredzētas lietošanai terapeitiskos nolūkos (MI akta preambulas 44.apsvērums).

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2024.gada 13.jūnija Regula (ES) 2024/1689, ar ko nosaka saskaņotas normas mākslīgā intelekta jomā un groza Regulas (EK) 300/2008, (ES) 167/2013, (ES) 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 un (ES) 2019/2144 un Direktīvas 2014/90/ES, (ES) 2016/797 un (ES) 2020/1828, PE/24/2024/REV/1, OV L, 2024/1689, 12.7.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>.

² Eiropas Komisijas vadlīnijas pieejamas šeit: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/commission-publishes-guidelines-prohibited-artificial-intelligence-ai-practices-defined-ai-act>.

Tādējādi arī šādā gadījumā jānošķir mērķis konkrētai MI sistēmai, kā arī veids, kādā tā tiek lietota. Līdz ar to šī raksta ietvaros tiks, pirmkārt, skaidrota terminoloģija, otrkārt, tiks aplūkotas MI sistēmu kategorijas, treškārt, prasības un pienākumi, ceturtkārt, nosacījumi saistībā ar pamattiesību aizsardzību.

II. TERMINOLOĢIJA

Iesākumā būtiski pievērst uzmanību MI aktā lietotai terminoloģijai, lai nošķirtu, kurā brīdī subjekts ir, piemēram, uzturētājs jeb subjekts, kas lieto MI sistēmu, vai nodrošinātājs jeb subjekts, kas izstrādā MI sistēmu. Respektīvi, par uzturētāju tiek uzskatīta fiziska vai juridiska persona, publiskā sektora iestāde, aģentūra vai cita struktūra, kura lieto MI sistēmu, kas ir tās pārziņā, izņemot gadījumus, kad MI sistēmu lieto personiskas neprofesionālas darbības veikšanai (MI akta 3.panta 4.punkts). Savukārt par nodrošinātāju tiek uzskatīta fiziska vai juridiska persona, publiska iestāde, aģentūra vai cita struktūra, kura par samaksu vai par brīvu izstrādā MI sistēmu vai vispārīga lietojuma MI modeli vai kura liek izstrādāt MI sistēmu vai vispārīga lietojuma MI modeli un laiž to tirgū vai nodod MI sistēmu ekspluatācijā ar savu nosaukumu/vārdu vai preču zīmi (MI akta 3.panta 3.punkts).

Tāpat jāņem vērā, ka MI aktā netiek lietots jēdziens mākslīgais intelekts, bet gan jēdziens MI sistēma, kas attiecīgi nozīmē, ka, iekams kādu sistēmu nosaukt par MI sistēmu, tai jāatbilst MI aktā sniegtajai MI sistēmas definīcijai. Respektīvi, ar MI sistēmu jāsaprot mašinizēta sistēma, kura projektēta darboties ar dažādiem autonomijas līmeņiem, kura var pēc ieviešanas būt adaptīva un kura eksplīcītiem vai implīcītiem mērķiem secina no informācijas, ko tā saņem, kā ģenerēt iznākumus, piemēram, prognozes, saturu, ieteikumus vai lēmumus, kas var ietekmēt fizisko vai virtuālo vidi (MI akta 3.panta 1.punkts).

Pieminams, ka MI aktā paredzēti arī izņēmumi. Piemēram, kad MI sistēma tiek lietota personiskas neprofesionālas darbības veikšanai, uz subjektu netiks attiecinātas uzturētājam izvirzītās prasības (MI akta 2.panta 10.punkts). Tāpat no MI akta darbības jomas izslēgtas arī MI sistēmas vai MI modeļi,³ tostarp to radītais iznākums, kas konkrēti izstrādāts un nodots ekspluatācijā vienīgi zinātniskās pētniecības un izstrādes nolūkā (MI akta 2.panta 6.punkts). Kā tas

³ MI akta 3.panta 63.punkts „vispārīga lietojuma MI modelis” ir MI modelis – tostarp, ja šāds MI modelis ir apmācīts ar lielu datu apjomu, izmantojot pašuzraudzību plašā mērogā –, kuram piemīt ievērojams vispārīgums un kurš spēj kompetenti veikt plašu atšķirīgu uzdevumu klāstu neatkarīgi no tā, kādā veidā modelis ir laists tirgū, un kuru var integrēt dažādās lejasposma sistēmās vai lietotnēs, izņemot MI modeļus, ko pirms to laišanas tirgū izmanto pētniecības, izstrādes vai prototipu izstrādes darbībām”.

paskaidrots MI akta preambulas 25.apsvērumā, šai regulai jāatbalsta inovācija un jāievēro zinātnes brīvība un tai nav jākavē pētniecības un izstrādes darbība. Tomēr detalizētāk izņēmumi no MI akta piemērošanas jomas aplūkojami šīs regulas 2.pantā.

III. MI SISTĒMU KATEGORIJAS UN VISPĀRĪGA LIETOJUMA MI MODEĻI

MI akts izdala dažādas MI sistēmu kategorijas, kā arī vispārīga lietojuma MI modeļus. Atkarībā no tā, kāda MI sistēmu kategorija tiek izmantota, MI akts attiecīgi nodala arī pienākumus un atbildību nodrošinātājiem un uzturētājiem. Tādēļ turpmāk tiks aplūkots, kas ietilpst aizliegtā MI praksē (MI akta 5.pants), kāda veida MI sistēmas uzskatāmas par augsta riska (MI akta III nodaļa), kā arī ko būtu jāuzskata pa ierobežota riska MI sistēmām. Vienlaikus uzsverams, ka pašā MI aktā nav atsevišķi izdalītas šādas ierobežota riska MI sistēmas, bet gan norādīts uz dažu MI sistēmu nodrošinātāju un uzturētāju pienākumiem attiecībā uz pārredzamības nodrošināšanu (MI akta 50.pants).

3.1. Aizliegtā MI prakse – MI akta II nodaļa, kas piemērojama no 2025.gada 2.februāra

MI aktā norādīts, ka aizliegta tādas MI sistēmas laišana tirgū, nodošana ekspluatācijā vai arī lietošana:

1. kas izmanto cilvēka neapzinātus subliminālus paņēmienus vai tiši manipulatīvus vai maldinošus paņēmienus, kuru mērķis ir būtiski iespaidot personas vai personu grupas uzvedību vai kuriem ir tādas sekas, kas ievērojami pasliktina viņu spēju pieņemt informētu lēmumu, tādējādi liekot tām pieņemt lēmumu, ko tās citādi nebūtu pieņēmušas, tādā veidā, kas šai personai, citai personai vai personu grupai rada vai pamatoti ticami radīs būtisku kaitējumu (MI akta 5.panta 1.punkta a) apakšpunkts);

2. kura izmanto kādu no kādas fiziskas personas vai konkrētas personu grupas neaizsargātības iezīmēm viņu vecuma, invaliditātes vai konkrētas sociālās vai ekonomiskās situācijas dēļ un kuras mērķis vai sekas ir minētās personas vai minētajai grupai piederīgas personas uzvedības būtiska iespaidošana tādā veidā, kas attiecīgajai personai vai citai personai rada vai radīs būtisku kaitējumu (MI akta 5.panta 1.punkta b) apakšpunkts);

3. nolūkā izvērtēt vai klasificēt fiziskas personas vai personu grupas noteiktā laikposmā, pamatojoties uz viņu sociālo uzvedību vai zināmām, izsecinātām vai prognozētām personas vai personības īpašībām, ja šāds sociālais novērtējums ved pie viena vai abiem šādiem iznākumiem (MI akta 5.panta 1.punkta c) apakšpunkts):

- a) kaitējoša vai nelabvēlīga attieksme pret dažām fiziskām personām vai personu grupām sociālos kontekstos, kas nav saistīti ar kontekstiem, kuros

dati tika sākotnēji ģenerēti vai arī savākti;

- b) kaitējoša vai nelabvēlīga attieksme pret dažām fiziskām personām vai personu grupām, kas nav pamatota vai arī nav samērīga ar viņu sociālo uzvedību vai tās smagumu;

4. fizisku personu radītā riska novērtējuma veikšanai, lai tādējādi novērtētu vai prognozētu risku, ka fiziska persona varētu izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kura balstās vienīgi uz fiziskas personas profilēšanu vai uz tās personisko īpašību un rakstura iezīmju novērtēšanu. Tomēr šo aizliegumu nepiemēro MI sistēmām, kuras izmanto, lai atbalstītu cilvēka veiktu novērtējumu par personas iesaistīšanos noziedzīgā darbībā, kurš jau ir balstīts uz objektīviem un pārbaudāmiem faktiem, kas ir tieši saistīti ar noziedzīgu darbību (MI akta 5.panta 1.punkta d) apakšpunkts);

5. kuras izveido vai paplašina sejas atpazīšanas datubāzes, nemērķorientēti rasējot sejas attēlus no interneta vai videonovērošanas sistēmu video (MI akta 5.panta 1.punkta e) apakšpunkts).

Tāpat aizliegtajā MI praksē ietilpst arī:

1. tādu biometriskās kategorizācijas sistēmu laišana tirgū vai nodošana ekspluatācijā, vai lietošana, kuras individuāli kategorizē fiziskas personas, pamatojoties uz viņu biometriskajiem datiem, lai atveidinātu vai izsekninātu viņu rasi, politiskos uzskatus, dalību arodbiedrībās, reliģiskos vai filozofiskos uzskatus, dzimumdzīvi vai seksuālo orientāciju. Uzsverams, ka šis aizliegums neattiecas uz likumīgi iegūtu biometrisko datu kopu, piemēram, attēlu filtrēšanu, pamatojoties uz biometriskajiem datiem, vai biometrisko datu kategorizēšanu tiesībaizsardzības jomā (MI akta 5.panta 1.punkta g) apakšpunkts);

2. reāllaika biometriskās tālidentifikācijas sistēmu izmantošana publiski pieklūstamās vietās tiesībaizsardzības nolūkos, izņemot, ja – un tiklīdz, cik – tāda izmantošana ir absolūti nepieciešama (MI akta 5.panta 1.punkta h) apakšpunkts):

- a. konkrētu nolaupīšanas, cilvēku tirdzniecības vai cilvēku seksuālas izmantošanas upuru mērķtiecīgai meklēšanai, kā arī bezvēsts pazudušu personu meklēšanai;
- b. konkrēta, būtiska un nenovēršama apdraudējuma fizisku personu dzīvībai, drošībai vai reālu un pašreizēju, kā arī paredzamu teroristu uzbrukuma draudu novēršanai;
- c. par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aizdomās turētas personas atrašanās vietas noteikšanu vai personas identificēšanu nolūkā veikt kriminālizmeklēšanu/kriminālvajāšanu/

kriminālsoda izpildi par II pielikumā⁴ minētajiem nodarījumiem, par kuriem attiecīgajā ES dalībvalstī var piemērot brīvības atņemšanas sodu vai ar brīvības atņemšanu saistītu drošības līdzekli, kura maksimālais ilgums ir vismaz četri gadi.

Tajā pašā laikā uzsverams, ka atbilstoši MI akta 5.panta 2.punktam reāllaika biometriskās tālidentifikācijas sistēmu lietošanu publiski pieklūstamās vietās tiesībaizsardzības nolūkos var ieviest, lai apstiprinātu konkrētas personas identitāti, tomēr jāvērtē un jāņem vērā:

- a. tās situācijas raksturs, kuras dēļ var notikt tāda lietošana, jo īpaši tā kaitējuma smagums, iespējamība un apmērs, kas tiktu radīts, ja sistēma netiktu lietota;
- b. sistēmas lietošanas sekas attiecībā uz visu attiecīgo personu tiesībām un brīvībām, jo īpaši minēto seku smagums, iespējamība un apmērs.

Vienlaikus katrai reāllaika biometriskās tālidentifikācijas sistēmas lietošanai tiesībaizsardzības nolūkos publiski pieklūstamās vietās nepieciešama iepriekšēja atļauja, kuru jāizsniedz tiesai vai neatkarīgai administratīvai iestādei, un detalizētāk saistībā ar to, kas jāņem vērā šādas atļaujas sniegšanas gadījumā, norādīts MI akta 5.panta 3.punktā.

3.2. Augsta riska MI sistēmas

MI akta 6.pantā ietverti noteikumi MI sistēmas klasificēšanai par augsta riska MI sistēmu. Respektīvi, MI sistēmu uzskata par augsta riska sistēmu, ja vienlaikus izpildās šādi nosacījumi:

- a. MI sistēmu paredzēts izmantot kā produkta drošības sastāvdaļu vai MI sistēma pati par sevi ir produkts, uz kuru attiecas ES saskaņošanas tiesību akti, kas uzskaitīti MI akta I pielikumā;
- b. produktam, kura drošības sastāvdaļa ir MI sistēma, vai pašai MI sistēmai kā produktam ir vajadzīgs trešās personas veikts atbilstības novērtējums, lai to varētu laist tirgū vai nodot ekspluatācijā saskaņā ar ES saskaņošanas tiesību aktiem, kas uzskaitīti MI akta I pielikumā.

Papildus par augsta riska sistēmām uzskatāmas

4 Terorisms, cilvēku tirdzniecība, bērnu seksuāla izmantošana un bērnu pornogrāfija, narkotisko vielu un psihotropo vielu nelikumīga tirdzniecība, ieroču, munīcijas un sprāgstvielu nelikumīga tirdzniecība, slepkavība, smagi miesas bojājumi, cilvēku orgānu un audu nelikumīga tirdzniecība, kodolmateriālu vai radioaktīvu materiālu nelikumīga tirdzniecība, personu nolaupīšana, nelikumīga brīvības atņemšana vai ķīlnieku sagrābšana, noziegumi, kas ir Starptautiskās Krimināltiesas jurisdikcijā, gaisa kuģu vai kuģu nelikumīga sagrābšana, izvarošana, noziegumi pret vidi, organizēta vai bruņota laupīšana, sabotāža, dalība noziedzīgā organizācijā, kas iesaistīta vienā vai vairākos iepriekš uzskaitītajos nodarījumos.

MI akta III pielikumā norādītās MI sistēmas, kas sadalītas pa attiecīgajām jomām. Respektīvi:

1. Biometrija:

- biometriskās tālidentifikācijas sistēmas; vienlaikus uzsverams, ka norādītais neietver MI sistēmas, ko paredzēts izmantot biometriskai verifikācijai, kuras vienīgais nolūks ir apstiprināt, ka konkrēta fiziska persona ir persona, par kuru tā uzdodas;
- MI sistēmas, ko paredzēts izmantot emociju atpazīšanai.

2. Kritiskā infrastruktūra: MI sistēmas, ko paredzēts izmantot kā drošības sastāvdaļas kritiskās digitālās infrastruktūras pārvaldībā un darbībā, ceļu satiksmē vai ūdens, gāzes vai elektroapgādē vai apkures nodrošināšanā.

3. Nodarbinātība, darba ņēmēju pārvaldība un piekļuve pašnodarbinātībai:

- fizisku personu pieņemšanai darbā vai darbinieku atlasei, jo īpaši lai izvietotu mērķtiecīgus darba sludinājumus, analizētu un atsijātu darba pieteikumus un izvērtētu kandidātus;
- lai pieņemtu lēmumus, kas skar darba attiecību, paaugstināšanas amatā vai darba līgumattiecību izbeigšanas kārtību, sadalītu uzdevumus, pamatojoties uz individuālo uzvedību vai personības iezīmēm vai īpašībām, vai lai pārraudzītu un izvērtētu darba līgumattiecībās esošo personu sniegumu un uzvedību.

4. Piekļuve privātiem pamatpakalpojumiem, sabiedriskajiem pamatpakalpojumiem un pabalstiem, kā arī to izmantošana:

- lai izvērtētu fizisku personu tiesībassapņemtpamata sociālās palīdzības pabalstus un pakalpojumus, tostarp veselības aprūpes pakalpojumus, kā arī lai piešķirtu, samazinātu, atsauktu vai atgūtu šādus pabalstus un pakalpojumus;
- fizisku personu kredītspējas izvērtēšanai vai to kredītnovērtējuma noteikšanai, izņemot tādas MI sistēmas, kuras izmanto krāpšanas atklāšanai finanšu jomā;
- riska novērtēšanai un cenu noteikšanai attiecībā uz fiziskām personām dzīvības un veselības apdrošināšanas gadījumā;
- lai izvērtētu un klasificētu fizisku personu ārkārtas palīdzības izsaukumus vai ārkārtas pirmās reaģēšanas dienestu, tostarp policijas, ugunsdzēsēju un medicīniskās palīdzības sniedzēju, nosūtīšanai vai nosūtīšanas prioritāšu noteikšanai, kā arī neatliekamās medicīniskās aprūpes pacientu triāžas sistēmām.

5. Tiesībaizsardzība:

- lai novērtētu risku, ka fiziska persona varētu kļūt par cietušo personu noziedzīgos nodarījumus;

- melu detektoros un līdzīgos rīkos;
- pierādījumu uzticamības izvērtēšanai noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas vai kriminālvajāšanas gaitā;
- lai novērtētu risku, ka fiziska persona varētu izdarīt vai atkārtoti izdarīt nodarījumu.

6. Tiesvedība un demokrātijas procesi:

- lai palīdzētu tiesu iestādei izpētīt un interpretēt faktus vai tiesību normas un piemērot tiesību normas konkrētam faktu kopumam vai izmantot līdzīgā veidā strīdu alternatīvā izšķiršanā;
- lai ietekmētu vēlēšanu vai referenduma rezultātus vai fizisku personu uzvedību balsošanā, kad tās balso vēlēšanās vai referendumos. Tas neattiecas uz MI sistēmām, kuru rezultātam fiziskas personas nav tieši pakļautas, piemēram, rīkiem, ko izmanto, lai organizētu, optimizētu vai strukturētu politiskas kampaņas no administratīvā vai loģistikas viedokļa.

7. Migrācijas, patvēruma un robežkontroles pārvaldība:

- kā melu detektoros vai līdzīgus rīkus;
- lai novērtētu risku, tostarp drošības risku, neatbilstīgas migrācijas risku vai veselības risku, ko rada fiziska persona, kas vēlas ieceļot vai ir ieceļojusi ES dalībvalsts teritorijā;
- lai palīdzētu kompetentām publiskajām iestādēm izskatīt patvēruma, vīzu vai uzturēšanās atļauju pieteikumus, kā arī saistītās sūdzības, nosakot, vai fiziskās personas atbilst kritērijiem, tostarp veicot saistītu pierādījumu patiesuma novērtēšanu;
- saistībā ar migrācijas, patvēruma vai robežkontroles pārvaldību nolūkā atklāt, atpazīt vai identificēt fiziskas personas, izņemot ceļošanas dokumentu verifikāciju.

Tādējādi, piemēram, ja saistībā ar tiesvedību tiek izmantota MI sistēma, tā būtu jāuzskata par augsta riska sistēmu, ja tā cita starpā palīdz izpētīt un interpretēt faktus vai tiesību normas un piemērot tiesību normas konkrētam faktu kopumam. Tomēr, ja izmantotā MI sistēma neveic uzskaitītās funkcijas, tad tā automātiski nevar tikt pieskaitīta pie šādas augsta riska MI sistēmas, jo jāvērtē, kādā veidā attiecīgā MI sistēma tiek izmantota un kā tā darbojas.

3.3. Vispārīga lietojuma MI modeļi

Vispārīga lietojuma MI modeļi jānošķir no MI sistēmām, lai tādējādi nodrošinātu juridisko noteiktību. Lai gan MI modeļi ir būtiskas MI sistēmu sastāvdaļas, tie paši par sevi nav MI sistēmas. Lai MI modeļi kļūtu par MI sistēmām, tiem jāpievieno vēl citas sastāvdaļas, piemēram, lietotāja saskarne. MI modeļi parasti ir integrēti MI sistēmās un ir to daļa (MI akta preambulas 97.apsvērums).

Vienlaikus, lai arī vispārīga lietojuma modeļi, jo īpaši lieli ģeneratīvi modeļi, kas spēj ģenerēt tekstu, attēlus un citu saturu, sniedz unikālas inovācijas iespējas, tomēr tie arī rada izaicinājumus māksliniekiem, autoriem un citiem satura veidotājiem un tam, kā tiek radīts, izplatīts, lietots un patērēts radošais saturs.

Norādīto MI modeļu izstrādei un apmācībai ir vajadzīga piekļuve liela teksta, attēlu, video un citu datu apjomam. Tekstizraces un datizraces metodes šajā kontekstā var plaši izmantot, lai izgūtu un analizētu saturu, ko var aizsargāt autortiesības un blakustiesības. Jebkādam ar autortiesībām aizsargāta satura izmantošanai ir vajadzīga attiecīgā tiesību subjekta atļauja, ja vien netiek piemēroti attiecīgie autortiesību izņēmumi un ierobežojumi. Tāpat uzsverams, ka ar Direktīvu (ES) 2019/790⁵ ieviesti izņēmumi un ierobežojumi, kas pieļauj – ar konkrētiem nosacījumiem – reproducēšanu un ekstrahēšanu attiecībā uz darbiem vai citiem blakustiesību objektiem tekstizraces un datizraces nolūkā (MI akta preambulas 105.apsvērums).

Tāpat jāņem vērā, ka vispārīga lietojuma MI modelis var būt ar sistēmisku risku (MI akta 51.pants). Vispārīga lietojuma MI modeļi var radīt sistēmiskus riskus, kas cita starpā ietver jebkādu faktisku vai pamatoti paredzamu negatīvu ietekmi saistībā ar kritisko nozaru darbības traucējumiem un nopietnām sekām sabiedrības veselībai un drošībai, jebkādu faktisku vai pamatoti paredzamu negatīvu ietekmi uz demokrātiskajiem procesiem, sabiedrības un ekonomikas drošību, nelikumīgu, nepatiesu vai diskriminējošu satura izplatīšanu. Sistēmiskie riski jāsaprot kā tādi, kas palielinās līdz ar MI modeļa spējam un modeļa tvērumu un var rasties visā modeļa dzīves ciklā, un ko ietekmē ļaunprātīgas izmantošanas apstākļi, modeļa drošība, autonomijas pakāpe, tā piekļuve aizsargmehānismu likvidēšanas potenciāls utt. (MI akta preambulas 110.apsvērums).

Minētais attiecīgi nozīmē, ka, vērtējot MI sistēmu, jāspēj nošķirt, vai tā satur vispārīga lietojuma modeli un vai šādam modelim piemīt sistēmisks risks.

IV. AUGSTA RISKA MI SISTĒMU, KĀ ARĪ VISPĀRĪGA LIETOJUMA MI MODEĻU NODROŠINĀTĀJU PIENĀKUMI

Augsta riska MI sistēmām MI akts izvirza vairākas vispārīgas prasības, kas atrodamas MI akta 9., 10., 11., 12., 13. un 14.pantā. Tomēr papildus tām augsta riska MI sistēmu nodrošinātāju pienākumi izklāstīti arī MI akta 16.pantā un turpmākos MI akta pantos. Tā

saskaņā ar MI akta 17.pantu augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem ir pienākums izveidot kvalitātes vadības sistēmu, t.i., attiecībā uz kvalitātes vadības sistēmu MI akts uzliek pienākumu izveidot sistēmu, kurā notiek sistemātiska un pienācīga dokumentācija rakstisku nostādņu, procedūru un instrukciju veidā. Tomēr šo pienākumu īstenošanai jābūt proporcionālai augsta riska MI sistēmas nodrošinātāja iestādes vai uzņēmuma lielumam.

Tāpat augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem uz laikposmu, kas beidzas 10 gadus pēc augsta riska MI sistēmas laišanas tirgū vai nodošanas ekspluatācijā, jāglabā dokumentāciju (MI akta 18.pants), kas ietver cita starpā tehnisko dokumentāciju (MI akta 11.pants), dokumentāciju par kvalitātes vadības sistēmu (MI akta 17.pants), atbilstības deklarāciju, kas minēta MI akta 47.pantā.

Vienlaikus augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem jānodrošina automātiski ģenerētas žurnāldatnes (MI akta 18.pants), kā arī augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem jānodrošina korektīvās darbības un informēšanas pienākuma izpilde (MI akta 20.pants), kas izpaužas tādējādi, ka augsta riska MI sistēmu nodrošinātāji, kas uzskata vai kam ir iemesls uzskatīt, ka augsta riska MI sistēma, kuru tie laiduši tirgū vai nodevuši ekspluatācijā, neatbilst MI aktam, nekavējoties veic nepieciešamās korektīvās darbības, kas vajadzīgas, lai panāktu sistēmas atbilstību vai to izņemtu, atspējotu vai atsauktu. Par to viņi informē attiecīgās augsta riska MI sistēmas izplatītājus un attiecīgā gadījumā – uzturētājus, pilnvaroto pārstāvi⁶ un importētājus⁷.

Ne mazāk svarīgi, ka augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem jānodrošina arī sadarbība ar kompetentajām iestādēm (MI akta 21.pants). Minētais nozīmē, ka augsta riska MI sistēmu nodrošinātājiem pēc kompetentas iestādes pamatota pieprasījuma jāsniedz minētajai iestādei visa informācija un dokumentācija, kas vajadzīga, lai apliecinātu augsta riska MI sistēmas atbilstību MI akta 2.iedaļā noteiktajām prasībām, noformējot to iestādei viegli saprotami kādā no Eiropas Savienības iestāžu oficiālajām valodām.

Savukārt saistībā ar vispārīga lietojuma MI modeļiem norādāms, ka MI akts izvirza nodrošinātājiem

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes 2019.gada 17.aprīļa Direktīva (ES) 2019/790 par autortiesībām un blakustiesībām digitālajā vienotajā tirgū un ar ko groza Direktīvas 96/9/EK un 2001/29/EK, PE/51/2019/REV/1, OV L 130, 17.5.2019, p. 92–125.

⁶ MI akta 3.panta 5.punktā skaidrots, ka „pilnvarotais pārstāvis” ir jebkura fiziska vai juridiska persona, kas atrodas vai ir iedibināta Savienībā un ir saņēmusi un akceptējusi rakstisku pilnvarojumu no MI sistēmas vai vispārīga lietojuma MI modeļa nodrošinātāja, lai tā vārdā attiecīgi veiktu un pildītu šajā regulā noteiktos pienākumus un procedūras.

⁷ MI akta 3.panta 6.punktā skaidrots, ka „importētājs” ir jebkura fiziska vai juridiska persona, kas atrodas vai ir iedibināta Savienībā un laiž tirgū MI sistēmu ar trešā valstī iedibinātas fiziskas vai juridiskas personas nosaukumu, vārdu vai preču zīmi.

pienākumus gan saistībā ar vispārīga lietojuma MI modeļiem, gan vispārīga lietojuma MI modeļiem ar sistēmisku risku (MI akta 53. un 55.panti). Uzsverams, ka uz abiem veidiem attiecināmas MI akta 53.panta prasības, savukārt uz vispārīga lietojuma MI modeļiem papildus jāattiecinā arī MI akta 55.pantā noteiktais.

V. AUGSTA RISKA MI SISTĒMU UZTURĒTĀJU PIENĀKUMI

Augsta riska MI sistēmu uzturētājiem MI akts izvirza mazāk pienākumu salīdzinājumā ar nodrošinātājiem (MI akta 26.pants). Respektīvi, augsta riska MI sistēmu uzturētājiem:

- jāveic pienācīgi tehniskie un organizatoriskie pasākumi, lai nodrošinātu, ka viņi šādas sistēmas lieto saskaņā ar sistēmām pievienoto lietošanas instrukciju;
- jāuztic cilvēka virsvadība fiziskām personām, kurām piemīt nepieciešamā kompetence, apmācība un pilnvaras;
- ciktāl uzturētājs īsteno kontroli pār ievaddatiem, minētajam uzturētājam jānodrošina, ka ievaddati ir attiecīgi un pietiekami reprezentatīvi, ņemot vērā augsta riska MI sistēmai paredzēto nolūku;
- jāpārtrauga augsta riska MI sistēmas darbība, pamatojoties uz lietošanas instrukciju, un attiecīgā gadījumā jāinformē nodrošinātājus;
- pirms augsta riska MI sistēmas nodošanas ekspluatācijā vai lietošanas darbavietā uzturētājiem, kas ir darba devēji, jāinformē darba ņēmēju pārstāvji un skartie darba ņēmēji par to, ka uz viņiem attieksies augsta riska MI sistēmas lietošana.

Būtiski uzsver, ka augsta riska MI sistēmu uzturētājiem jāveic ietekmes uz pamattiesībām novērtējums, kas nozīmē, ka, iekams augsta riska MI sistēma tiek lietota, uzturētājam jāveic novērtējums par ietekmi uz pamattiesībām, kādu var radīt šādas sistēmas lietošana. Norādītais jo īpaši attiecas uz uzturētājiem, kas ir publisko tiesību subjekti vai privātas vienības, kas sniedz sabiedriskos pakalpojumus (MI akta 27.pants).

VI. PAMATTIESĪBU AIZSARDZĪBA

Papildus saistībā ar pamattiesībām norādāms, ka MI aktā paredzētas tiesības iesniegt sūdzību tirgus uzraudzības iestādē (MI akta 85.pants), t.i., jebkura fiziska vai juridiska persona, kurai ir pamats uzskatīt, ka ir pārkāpti MI akta noteikumi, var iesniegt sūdzības attiecīgajai tirgus uzraudzības iestādei. Tāpat MI aktā nostiprinātas tiesības saņemt skaidrojumu par individuālu lēmumu pieņemšanu (MI akta 86.pants). Respektīvi, jebkurai skartajai personai, uz kuru attiecas lēmums, ko uzturētājs pieņēmis, pamatojoties uz MI akta III pielikumā uzskaitītas augsta riska MI sistēmas

iznākumu, izņemot tā MI akta III pielikuma 2.punktā uzskaitītās sistēmas, un kas rada juridiskas sekas vai līdzīgā veidā būtiski ietekmē minēto personu tādā veidā, ka tā uzskata, ka tas nelabvēlīgi ietekmē tās veselību, drošību vai pamattiesības, ir tiesības saņemt no uzturētāja skaidrus un jēgpilnus paskaidrojumus par MI sistēmas lomu lēmumu pieņemšanas procedūrā un pieņemtā lēmuma galvenajiem elementiem.

VII. MI SISTĒMU NODROŠINĀTĀJU UN UZTURĒTĀJU PIENĀKUMS NODROŠINĀT PĀRREDZAMĪBU

Kā tas izriet no MI akta 50.panta, dažu MI sistēmu nodrošinātājiem un uzturētājiem ir pienākums nodrošināt pārredzamību saistībā ar MI sistēmām. Minētais attiecināms uz MI sistēmām, kas paredzētas tiešai mijiedarbībai ar fiziskām personām, t.i., šādas MI sistēmas jāprojektē un jāizstrādā tā, lai fiziskās personas tiktu informētas par to, ka tās mijiedarbojas ar MI sistēmu, ja vien tas nav pašsaprotams no tādas fiziskas personas viedokļa, kura ir samērā labi informēta, vērīga un apdomīga, ņemot vērā apstākļus un lietošanas kontekstu.

Tāpat būtiski, ka nodrošinātājiem saistībā ar MI sistēmu, kuras ģenerē sintētisku audio, attēla, video vai teksta saturu, jānodrošina, ka MI sistēmas iznākumi ir mašīnlasāmā formātā, kā arī ir iespējams atklāt, ka tie ir mākslīgi ģenerēti vai manipulēti. Tomēr šo pienākumu nepiemēro, ciktāl MI sistēma pilda tikai palīgfunkciju standarta rediģēšanai vai būtiski nemaina uzturētāja sniegtos ievaddatus vai to semantiku.

Savukārt MI sistēmas uzturētājiem, kas ģenerē vai manipulē attēla, audio vai video saturu, kas ir dziļviltojums, jāizpauž, ka saturs ir mākslīgi ģenerēts vai manipulēts. Šo pienākumu nepiemēro, ja lietošana ir likumiski atļauta noziedzīga nodarījuma atklāšanai, novēršanai, izmeklēšanai vai kriminālvajāšanai. Tāpat, ja saturs ir daļa no acīmredzami mākslinieciska, radoša, satīriskā, fikcionāla vai analoga darba vai programmas, paredzētie pārredzamības pienākumi ietver vienīgi šāda ģenerēta vai manipulēta satura esamības izpaušanu piemērotā veidā, kas netraucē izrādīt vai baudīt darbu. Bet tādas MI sistēmas uzturētāji, kura ģenerē vai manipulē tekstu, ko publicē nolūkā informēt sabiedrību par sabiedrības interešu jautājumiem, izpauž, ka teksts ir mākslīgi ģenerēts vai manipulēts.

CIVILPROCESA (NO)LIKUMS 1918–1940

Zinaida INDRŪNA

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas konsultante likumu
piemērošanas jautājumos

Pagājušā gada nogalē žurnālā „Jurista Vārds” kādā rakstā minētais Civilprocesa (no)likums starpkaru Latvijā raisīja spraigu polemiku divu juristu starpā.¹ Kad un kādā sakarībā mainījās šī regulējuma nosaukums?

Ar Latvijas 1918.gada 6.decembra un 1919.gada 5.decembra likumu par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā (Lik. kr. 1919.g. Nr.154)² Tautas padome pārņēma esošo normatīvo regulējumu, cik tālu tas nebija atcelts ar jauniem likumiem un nerunāja pretim Latvijas valsts iekārtai un Tautas Padomes platformai.³

Latvijas Tautas padome jau 1918.gada 6.decembrī pieņemtajā Pagaidu nolikumā par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību noteica tiesvedības kārtību, tostarp arī civilprāvās (Lik. kr. 1918.g. Nr.10) netieši, bet 1919. gada 25.augusta Likuma par nozudušu vai iznīcinātu uz norādītāja izdotu vērtspapīru mortifikāciju 11.pants tieši noteica, ka paredzētā gadījumā piemērojami Civilprocesa likuma attiecīgie panti (Lik. kr. 1919.g. Nr.130). Tātad Tautas Padome izdarīja grozījumus Civilprocesa likumā (nevis nolikumā), tie arī kā pirmie ir norādīti Tieslietu ministrijas Kodifikācijas nodaļas 1923.gadā izdotajos Civilprocesa likumos.⁴

Tieslietu ministrs V.Holcmanis 1923.gada 17.novembra „Valdības Vēstnesī” atzina, ka viens no

ministrijas pamatuzdevumiem ir likumu kārtošana Kodifikācijas nodaļā, kas sāka savu darbību 1920. gada 1.novembrī.⁵ Tās pirmais uzdevums ir kopot un sistematizēt pastāvošos likumus nākošam „Latvijas likumu kopojumam”, saskaņojot agrāk izdoto noteikumu tekstu ar vēlāko likumu saturu un apvienojot atsevišķās grāmatās visus spēkā esošos likumdošanas aktus, kuri attiecas uz vienu vai otru tiesību nozari, t.i., kodifikācija šī vārda īstā tehniskā nozīmē.

Veicot 1.punktā minēto uzdevumu, nodaļai nācās pārvarēt dažas speciālas grūtības, no kurām galvenās ir: 1) latviešu valodā vēl galīgi nenodibinātā juridiskā terminoloģija, 2) attiecīgo likumu trūkums dažādās tiesību nozarēs un ar to sakarā stāvošā nepieciešamība nereti griezties pie likumdevējas varas, ierosinot likumprojektus, lai būtu iespējams kodifikācijas ceļā pieskaņot agrāko krievu likumu tekstu pastāvošiem Latvijas apstākļiem. Sakarā ar to nodaļai arī no savas puses nācās izstrādāt attiecīgus likumu un noteikumu projektus, piemēram, Noteikumus par tiesu iekārtas, civilprocesa un kriminālprocesa likumu dažu pantu grozīšanu (Lik. kr. 1923.g. Nr.97).⁶

Civilprocesa likumu (1923.g. izd.) ievadā izdevēji raksta, ka, ņemot vērā, ka pārstrādāt kodifikācijas ceļā pastāvošos procesa likumus un izdot tos reizē pilnā apmērā to plašā satura un dažu citu tehnisku apstākļu dēļ prasītu ilgu laiku, tādēļ kodifikācijas nodaļa jau šī darba pašā sākumā bija atzinusi par lietderīgu izdot minētos likumus pa atsevišķām daļām, lai tādā kārtā drīzāk apmierinātu spriedošo vajadzību pēc procesa likumiem valsts valodā un visu attiecīgo noteikumu saskaņojumā.

Šis izdevums, kurā ietverti visi attiecīgie līdz 1923.gada 31.oktobrim izsludinātie likumi, atvieto Civilprocesa likumu 1914.gada izdevuma atbilstošo daļu ar visiem vēlākiem pārgrāzījumiem un papildinājumiem. Ērtākas salīdzināšanas nolūkā pie katra panta iekavās norādīts uz atbilstošu pantu Krievijas Civilprocesa likuma 1914.gada izdevumā.⁷

Turpat arī paskaidrots, ka cipari atsaucēs, kuri stāv

¹ Soņeca V. *Amicus curiae* institūts – tā pievienotā vērtība un nepieciešamība. *Jurista Vārds*, 10.12.2024., Nr. 50 (1368), 24.–29.lpp. un tam sekojoši komentāri www.juristavards.lv.

² Izdodot likumkrājumu un uzņemot tajā attiecīgos Valdības Vēstnesī izsludinātos likumus un ministru kabineta noteikumus, nekāda savstarpēja redakcionāla saskaņošana nenotiek un minētos valsts aktus ievieto vienkārši hronoloģiskā kārtībā bez jebkādiem tekstuāliem pārgrāzījumiem. Ar Ministru kabineta 1923.g. 4.janvāra lēmumu „Likumu un valdības rīkojumu krājums” pārdēvēts par „Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumu”, kāds nosaukums pilnīgi noteikti nosaka šī izdevuma saturu. Disterlo B. Paskaidrojumi par Likumkrājuma izdošanu sakarā ar rakstu „Ministru kabineta likumdošana darbībā Latvijas praksē”. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1924./9, 393.–395.lpp.

³ Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā. Visi agrākie Krievijas likumi, kuri pastāvēja Latvijas robežās līdz 24.oktobrim 1917.g., pagaidām uzskatāmi par spēkā esošiem pēc 18.novembra 1918.g., cik tālu tie nav atcelti ar jauniem likumiem un nerunā pretim Latvijas valsts iekārtai un Tautas Padomes platformai. 1919.g. (L. kr.154).

⁴ Civilprocesa likumi: vispārēji noteikumi un I. grāmata (tiesāšanās kārtība miertiesās). Rīga: Tieslietu ministrijas Kodifikācijas nodaļa, 1923, 54.lpp.

⁵ Valdības Vēstnesis, Nr.256 (17.11.1923).

⁶ Turpat.

⁷ Civilprocesa likumi: vispārēji noteikumi un I.grāmata (tiesāšanās kārtība miertiesās). Rīga: Tieslietu ministrijas Kodifikācijas nodaļa, 1923, 3.lpp.

iekavās pie Latvijas valdības laikā izdotiem likumiem, apzīmē „Likumu un ministri kabineta noteikumu krājuma” attiecīgos skaitļus.

Sākotnēji Kodifikācijas nodaļa darbojās saskaņā ar 1920.gada 25.oktobra noteikumiem par kodifikācijas nodaļu (Lik. krāj. 1920.g. Nr.221), līdz tos 1926.gadā nomainīja Likums par kodifikācijas nodaļu (Lik. kr. 1926.g. Nr.30).

Kā viens no nodaļas uzdevumiem šī likuma 1.pantā minēts: kodificēt likumus, t.i., sistematizēt likumdošanas materiālus pēc atsevišķām tiesību nozarēm un sastādīt likumgrāmatu oficiālus izdevumus, kuros agrāk izdoto likumu teksts saskaņots ar vēlāk izsludinātiem likumdošanas aktiem, neaizskarot viņu saturu. Likuma 7.pants noteica, ka, stājoties pie likumgrāmatas sastādīšanas, kodifikācijas nodaļa iesniedz par to motivētu priekšlikumu Saeimas prezidijam izlemšanai, aizrādot, kādu likumdošanas materiālu nodomāts ietilpināt grāmatā. Par kodificētās grāmatas izdošanu Saeimas Prezidijs izsludina vispārīgai zināšanai.

Tā tika regulēta šīs speciālās valsts institūcijas darbība kodifikācijas laukā.

Bet par pirmajiem kodifikatoriem Latvijas vēsturē senators K.Ducmanis min prof. Bungi un Samsonu von Himmelstjerneru. Viņi darīja tiem uzdoto kodifikācijas darbu pēc tām civiltiesībām, kādas toreiz bija spēkā. Un šo zinātnisko civiltiesību kodifikācijas darbu Bunge un biedri izdarīja labi – tik labi, ka Eiropā vienīgi Napoleona civillikumu kodekss toreiz – 1864.gadā – bija pārāks par Baltijas civillikumu kodeksu.⁸

Arī pie neoficiāla civilprocesa regulējuma izdošanas iepriekšējā divdesmitgadē tiesību speciālistiem nācās saskarties ar likumu tekstu saskaņošanas grūtībām. Tā prof. V.Bukovskis sava 1925.gada Civilprocesa izdevuma ievadā rakstīja, ka viņš nevarēja saglabāt iepriekšējā redakcijā daļu no normām, jo daži institūti vairs nepastāvēja, piemēram, Zemstes valdes, vai būtiski bija mainīta institūta funkcija, piemēram, Valsts kasei u.c. Dažās jomās bija paplašināta tiesas kompetence, piemēram, laulāto lietās, sabiedrisko organizāciju un biedrību reģistrācijā, nekustamas mantas novērtēšanā tās piespiedu atsavināšanas gadījumā, vērtspapīru mortifikācijā utt. Tas lika iekļaut regulējumā jaunas normas un izslēgt no tā normas, kuras bija zaudējušas spēku, piemēram, vecticībnieku laulību reģistrāciju u.c., kā arī mainīt normas, piemēram, par iepirkumiem un piegādēm⁹ (jāpiezīmē, ka pārņemtais 1914.gada izdevuma regulējums nebija saskaņots ar administratīvās tiesas

darbību). Viņš pat esot bijis spiests labot 1914.g. izdevuma kodifikācijas nepilnības, piemēram, 725., 729., 733., 734. un citos pantos.

Tās nebūt nebija visas grūtības, ar kurām bija jāsaskaras kodificētājiem.

Saistībā ar civilprocesa Kodifikācijas nodaļas vadītājs H.Ēlerss 1929.gadā rakstīja, ka lai minēto likumu jaunajam izdevumam piešķirtu tāda likumu sakopojuma nozīmi, kurā valsts ievērojami lielākā daļā piemērojamiem noteikumiem būtu ierādīta pienācīga vieta, kodifikatoram katrā ziņā jāapvieno Civilprocesa likumu pirmo četru grāmatu noteikumi ar piektās grāmatas trešās sadaļas attiecīgām speciālām normām, t.i., jāsadala šīs trešās sadaļas atsevišķi panti pēc piederības starp pirmo četru grāmatu attiecīgām nodaļām un nodaļījumiem, tādā kārtā pavisam likvidējot šo sadaļu kā minēto likumu patstāvīgu sastāvdaļu.¹⁰

Arī likumdevējs līdz 1931.gadam veica daudzus grozījumus Civilprocesa likumā, līdz 1931.gada 11.marta IV Saeimas plenārsēdē referents P.Juraševskis paziņoja, ka kodifikācijas nodaļa patlaban vēlas izdot jaunu civilprocesa likumu izdevumu, un te nu atrodas viena otra novecojusi juridiska norma, kas būtu jālabo.¹¹

Pārgrozījumu izskatīšana Civilprocesa likumos turpinājās arī 1931.gada 17.aprīlī, kad referents P.Juraševskis informēja Saeimu, ka vēl jārunā pāris vārdu par šī likuma nosaukumu. Juridiskai komisijai ar kodifikācijas nodaļu bija domstarpības par šī likuma virsrakstu. Kodifikācijas nodaļa gribēja nosaukt to par civilprocesa nolikumu, aizrādot, ka te satek kopā ļoti daudz juridisku institūtu. Tāpēc piemērotāks nosaukums būtu „nolikums”. Juridiskā komisija nevarēja tam piekrist, jo mūsu civilprocesa likums ar likuma un nevis ar nolikuma nosaukumu ir iemiesojies un ļoti pazīstams visiem juristiem. Juridiskā komisija tāpēc paturēja virsrakstu: civilprocesa likumi.¹²

Saeima 1931.gadā pieņēma trīs Pārgrozījumus un papildinājumus Civilprocesa likumā (L. kr. 1931/137, 249. un 250.).

Jāatzīmē, ka tā laika likumdošanas prakse neparedzēja normatīvā regulējumā atsevišķu norādi (atsevišķu balsojumu) par akta nosaukuma maiņu.

Neraugoties uz Juridiskās komisijas iebildumiem, 1932.gada 24.maijā „Valdības Vēstnesī” Nr.113 publicēts Saeimas prezidija paziņojums: „Pamatojoties uz likuma par Kodifikācijas nodaļu (Lik. kr. 1926.g. 30) 7.pantu,

⁸ Ducmanis K. No saskaldītās pagātnes uz vienotu tagadni Latvijas Civillikumos. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938/1, 4.lpp.

⁹ Устав Гражданского судопроизводства с изменениями и дополнениями, последовавшими по 1924 г. Составил В. И. Буковский. Рига, изд. Акц. общ. Валтерс и Рапа, 1925, с. III.

¹⁰ Ēlerss H. Sistēmas un numerācijas grozīšana Kodifikācijas nodaļas izdevumos. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1929/5, 161.–166. lpp.

¹¹ Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. I un ārkārtas sesija. 1931.gads. Latvijas Republikas Saeimas izdevums. 485.lpp.

¹² Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. IX sesija. 1931. gads. Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 899.lpp.

Saeimas prezidijs izsludina vispārējai zināšanai, ka Kodifikācijas nodaļa ir izdevusi jaunkodificētu likumu grāmatu ar nosaukumu: „Civilprocesa nolikums” (1932.g. izd.).

Šajā grāmatā ietverti visi attiecīgie līdz 1932. gada 20.aprīlim izsludinātie likumi un Ministru kabineta noteikumi, un tā atvieto kā Kodifikācijas nodaļas Civilprocesa likumu 1923.gada izdevumu (vispārīgie noteikumi un I grāmata par tiesāšanas kārtību mirtiesās), tā arī 1914.gada izdevumu (II–V) grāmatas ar visiem vēlākiem pārgrozījumiem un papildinājumiem.¹³

Kodifikācijas nodaļas vadītājs H.Ēlerss 1933.g. rakstā „Tieslietu Ministrijas Vēstnesī” atzīmēja, ka Kodifikācijas nodaļas izdotās likumgrāmatas, kā tas tieši noteikts likumā par šo nodaļu, ir oficiāli izdevumi, kuros agrāk izdoto likumu teksts saskaņots ar vēlāk izsludinātiem likumdošanas aktiem, neaizskarot viņu saturu, un kuri atvieto attiecīgos agrākos izdevumus. Kodifikācijas nodaļas izdevumiem likums neparedz apstiprinājumu no likumdošanas iestāžu puses.¹⁴

Tomēr diskusijas par civilprocesa regulējuma nosaukumu maiņu nerimās. Viena no šo domstarpību izpaušmēm atspoguļota „Tieslietu Ministrijas Vēstneša” 1937.gada rakstā „„Likums” vai „nolikums””.¹⁵ To ievada atruna, ka pēdējā laikā sakarā ar likumu kodificēšanas darbu pastiprināšanos un vairāku likumu grāmatu izdošanu pacēlies jautājums, vai šādas likumu grāmatas nosaucamas par „likumu”, „likumiem” vai arī „nolikumu”. Lai šo jautājumu vispusīgi noskaidrotu, Tieslietu ministrija lūgusi vairākus lietpratējus – juristus un valodniekus – par to izteikties. Uz aicinājumu pagaidām atsaukušies Kodifikācijas nodaļas vadītājs H.Ēlerss, prof. A.Švābe un prof. E.Blese.

Kodifikācijas nodaļas vadītājs nosaukuma maiņu pamato ar to, ka vārds „nolikums” kā likumgrāmatu nosaukums ir pareizi atvasināts un vēsturiski pamatots, ka tas mūsu likumdošanā un juridiskā terminoloģijā ir iesakņojies, ka ar vārdu „likums” vai „likumi”, kas apzīmē vienu atsevišķu vai vairākus atsevišķus likumdošanas aktus, nevar nosaukt veselu likumgrāmatu, ko arī atšķir citas Rietumeiropas valstis; nebūtu ceļami iebildumi pret to, ka Kodifikācijas nodaļa arī turpmāk sauktu savus kodificētos izdevumus, kas aptver zināmas tiesiskas nozares, par nolikumiem.¹⁶

Viņam oponentē prof. A.Švābe – mūsu vecākā juridiskā literatūrā vārds „nolikums” gan lietots, bet ļoti dažādās

nozīmēs, kas pierāda, ka šim grāmatu terminam nav nekādas atbalss latviešu tautas valodā un tiesiskā apziņā. Man nav izdevies tautā nekur dzirdēt sakām: tā tas stāv nolikumā, bet vienīgi: likumā, likumos, likumu grāmatā.¹⁷

Viņam piebiedrojās prof. E.Blese – pirmie mūsu juristi XIX. g.s. otrā pusē nolikuma vārdu gan ņēmuši no vāciešiem, galvenā kārtā no A.Bīlenšteina. Pati latviešu tauta jau kopš seniem laikiem runā par Laimas likumu (ko Laima likusi, resp., nolikusi) un Dieva lēmumu (ko Dievs nolēmis) un ne par Laimas nolikumu vai Dieva nolēmumu. Tādēļ jau pēc būtības nosaukums „nolikums” uzskatāms par drusku mākslotu un neparastu vārdu.¹⁸

Apkopojot šos viedokļus, prof. A.Švābe norāda, ka modernā likumdošanā termins „nolikums” nebūtu ieteicams, jo: 1) līdzšinējā Kodifikācijas nodaļas prakse (sk. A.Būmaņa rakstu Nolikums, LXV, 15.sēj., 29183. lp.) rāda, ka starp terminiem „likums” un „nolikums” nav nekādas būtiskas izšķirības; 2) tā kā agri vai vēlū Kodifikācijas nodaļa apvienos un sistematizēs visus likumdošanas materiālus, tad rezultātā visi likumi ar laiku tiks pārdēvēti par nolikumiem.¹⁹

Prof. A.Būmanis Konversācijas vārdnīcā rakstīja: „N o l i k u m s. Ar šo terminu Latvijas Valsts kancelejas (agrāk Saeimas) kodifikācijas nodaļa bija sākusi apzīmēt kodifikācijas likumu grāmatas, pēc kodifikatoru pašu paskaidrojuma, tādus izdevumus, kas aptver nevien dažādus kodifikācijas ceļā apvienotus un sistematizētus likumdošanas materiālus, bet arī aktus, ko izdevis Ministru kabinets nevis likumdošanas ceļā, bet pārvaldes vai instrukcijas kārtībā. Minētā nodaļa tomēr nebija konsekvēnti turējusies pie šī principa, jo par nolikumiem bija nosaukti arī izdevumi, kas ietvēra sevī vienu vienīgu likumdošanas aktu, piem., civilprocesa n., kriminālprocesa n., notariāta n. Tāda kārtā starp terminiem „nolikums” un „likums” vai „likumi” nebija nekādas būtiskas izšķirības. Tagad termins n. atmests un tai vietā lieto „likumi”.²⁰

Šīs diskusijas rezultējās ar Kodifikācijas nodaļas paziņojumu „Valdības Vēstnesī” 1938.gada 11.februārī: „Pamatojoties uz Ministru kabineta iekārtas (Lik. kr. 1925.g. 60. un 1934.g. 141) 52.panta 2.punktu

¹³ Valdības Vēstnesis, Nr.113 (24.05.1932).

¹⁴ Ēlers H. Kodifikācijas iestāžu darbības pārskats sakarā ar Likumu kopojuma izdošanas simts gadu atceri. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1933.g. Nr.4/5, 116.–121.lpp.

¹⁵ „Likums” vai „nolikums”. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1937/4, 1012.–1016.lpp.

¹⁶ Turpat, H.Ēlerss – 1014.lpp.

¹⁷ Turpat, A.Švābe – 1015.lpp.

¹⁸ Turpat, E.Blese – 1016.lpp.

¹⁹ Turpat, A.Švābe – 1015.lpp.

²⁰ Latviešu Konversācijas vārdnīcas 114.burtn. Galvenie redaktori: profesors A.Švābe, profesors A.Būmanis, profesors K.Dišlers. LKV, 15.sēj., [1937], 29183.sleja.

un 59.pantu²¹, Kodifikācijas nodaļa paziņo, ka viņa izdevusi jaunu oficiālu likumgrāmatu ar nosaukumu Civilprocesa likums (1938.g. izd.). Likumgrāmatā uzņemti visi attiecīgie noteikumi, kas izsludināti līdz 1938.g. 31.janvārim, un tā atvieto Civilprocesa nolikuma 1932.g. izdevumu.”

Likumgrāmata nosaukta par „Civilprocesa likumu” saskaņā ar Tieslietu ministrijas vēlēšanos.

Terminoloģijas ziņā ievēroti apzīmējumi, kas pieņemti Civillikumā (1937.g. izd.) un ar to sakarā stāvošos jaunākos likumdošanas aktos. Tas pats sakāms par jaunredīgētā Civilprocesa likuma iedalījumu.

Kaut gan civilprocesā notikušas plašas un svarīgas pārgrozības, lietotāju ērtības labā pantu numerācija nav grozīta, bet, tā kā šī numerācija praksē jau pilnīgi ieviesusies, uz Civilprocesa nolikuma 1914.gada izdevuma pantiem gan vairs nav norādīts. Lai tomēr vajadzības gadījumā būtu vieglāk uzmeklēt 1938.gada izdevumam atbilstošos 1914.gada izdevuma pantus,

²¹ 1934.g. 24.maija Papildinājums Ministru kabineta iekārtas likuma 51. pantā noteica, ka pie Ministru kabineta pastāv Kodifikācijas nodaļa, kuras 52. panta 2. punktā noteikts uzdevums kodificēt likumus, t.i., sistematizēt likumdošanas materiālus pēc atsevišķām tiesību nozarēm un sastādīt likumgrāmatu oficiālus izdevumus, kuros agrāk izdoto likumu teksts saskaņots ar vēlāk izsludinātiem likumdošanas aktiem, neaizskarot to saturu. 59.pants noteica, ka jaunizdotā likumgrāmata atvieto agrākos kodificētos izdevumus. Likumdošanas akta pirmtekstam ir priekšroka pret kodificētā likuma tekstu. Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. 1934/6, 152., 153.lpp.

grāmatā ievietoti nepieciešamie salīdzināmie pantu rādītāji.²²

Otrā iespiedumā, kas iznāca 1939.gadā, iepriekšējais izdevums papildināts, uzņemot tajā 1939. gada 17.maija pārgrozījumus un papildinājumus (Lik. kr.79) un izdarot dažus redakcionālus grozījumus.²³

Tātad civilprocess kā nolikums pastāvēja no 1932. gada maija līdz 1938.gada februārim, t.i., nepilnus sešus gadus.

Tāds īsumā ir ieskats civilprocesuālā regulējuma nosaukuma maiņās starpkaru Latvijā. Iepretim 1864. gada Civillikuma nosaukuma statusa neatbilstībai²⁴ šajā laikā, procesa regulējuma izmaiņām pamatā pēc būtības bija valodniecisks strīds un kodifikatoru vēlme izcelt savu nenoliedzami lielo ieguldījumu šī regulējuma apkopošanā, sistematizācijā un latviskošanā, gan terminoloģijas jomā, gan saskaņojumā ar valsts tiesisko iekārtu.

²² Civilprocesa likums. Kodifikācijas nodaļas 1938.gada izdevums, Rīga, 3.lpp.

²³ Civilprocesa likums. Tieslietu ministrijas Kodifikācijas departamenta 1938.gada izdevums. Otrais iespiedums. Rīga, 1939., 3.lpp.

²⁴ Indrūna Z. 1864.gada Civillikums: vēsturiskie nosaukumi un statuss. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens Nr.29/2024, 80.–82.lpp.

JURIDISKĀ SILOĢISMA STRUKTŪRA

Raksts ir paplašināts kopsavilkums pētījumam Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorantūras skolas ietvaros sadarbībā ar Augstāko tiesu

Mg. iur. Jānis MUSTS

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

IEVADS

Šis raksts ir paplašināts kopsavilkums pētījumam par juridiskā siloģisma struktūru. Tā kā juridisko siloģismu var skatīt kā instrukciju, kas palīdz tiesnešiem un citiem tiesību normu piemērotājiem veidot vismaz daļu no tiesību normu piemērošanas pamatojuma vai arī pārbaudīt šī pamatojuma pareizību, tad ir svarīgi pievērst uzmanību juridiskā siloģisma struktūras elementiem, lai šī instrukcija būtu pareiza, noderīga un pēc iespējas vienkāršāka.

Nemot vērā raksta ierobežoto apjomu, autors pirmajā nodaļā, izlaižot padziļinātu polemiku un pamatojumu, akcentē juridisko siloģismu secinājumu un premisu saturisko daudzējādību un skaidro būtiskus nošķirumus, kuri attiecībā uz juridisko siloģismu tiesību teorijas diskursā nav pietiekami iztirzāti. Pirmās nodaļas saturs var noderēt, ne tikai izvēloties jau radītus juridiskos siloģismus, bet arī lai izveidotu vai pielāgotu juridisko siloģismu konkrētas tiesiskās sistēmas vajadzībām.

Raksta otrā nodaļa satur lakonisku secinājumu pārstāstu par vairākiem jautājumiem, kas saistīti ar juridiskā siloģisma loģisko formu. Raksta trešā nodaļa satur:

1. secinājumus par juridiskā siloģisma izmantošanas shēmas jēdzienu un juridisko siloģismu izvēles kritērijiem;
2. divu juridisko siloģismu, kuri varētu būt piemēroti Latvijas tiesiskajai sistēmai, aprakstu.

1. JURIDISKĀ SILOĢISMA SATURS

Šīs nodaļas pirmajā apakšnodaļā tiks raksturoti dažādie veidi, kā tiesiskās sekas var tikt konkretizētas, un izveidots pārskats par juridiskā siloģisma secinājuma satura variācijām. Otrajā apakšnodaļā līdzās pārskatam par juridiskā siloģisma premisu satura variācijām tiks izveidots nošķīrums starp dažādu kategoriju premisām un padziļināti iztirzātas normatīvās premisas attiecības ar tiesību normu.

1.1. Juridiskā siloģisma secinājuma saturs

Juridiskā siloģisma funkcija ir labs atskaites punkts, kas ļauj vērtēt, vai pārējie juridiskā siloģisma raksturojuma elementi (saturs un forma) ir ar to saskanīgi, jo, atbildot

uz jautājumu „Ko ar juridisko siloģismu iecerēts panākt?”, atliek vien saprast, vai izvēlēta juridiskā siloģisma struktūra ļauj sasniegt iecerēto. Tādēļ pārskatu par juridiskā siloģisma saturu ir vērts sākt ar juridiskā siloģisma secinājumu, jo tam ir tieša saistība ar vienu no juridiskā siloģisma funkcijas kategorijām, respektīvi, ar loģisku nepieciešamību pamatot izteikumu ar noteiktu saturu, kas saistīts ar tiesību normu piemērošanu.¹

Tiesību teorijas diskursā var atrast vairākas norādes par juridisko siloģismu secinājumiem. Lai šos secinājumus varētu pienācīgi raksturot, nepieciešams saprast dažādos veidus, kā tiesiskās sekas var tikt konkretizētas. Autors uzskata, ka jēdziens „koncretizēt” attiecībā uz tiesiskajām sekām tiek izmantots trīs veidos. Pirmkārt, tiesiskās sekas tiek konkretizētas, ja tās no vispārējām kļūst par konkrētām. Turpmāk šis konkretizēšanas paveids tiks apzīmēts ar jēdzienu „individualizēšana”.² Individualizēšanas kontekstā ir svarīgi izšķirt divus apakšgadījumus:

1. tiesiskās sekas jāindividualizē uz vienu elementu;
2. tiesiskās sekas jāindividualizē uz vairākiem elementiem.

Piemēram, ja piemērojamās tiesību normas tiesisko seku struktūra nosaka, ka x ir pienākums samaksāt soda naudu 30 *euro* apmērā, tad šīs tiesiskās sekas jāindividualizē attiecībā uz vienu elementu – A.A. ir pienākums samaksāt soda naudu 30 *euro* apmērā. Savukārt, ja tiesisko seku struktūra nosaka, ka x ir pienākums personai y atlīdzināt zaudējumus z apmērā, tad tiesiskās sekas jāindividualizē attiecībā uz vairākiem elementiem – A.A. ir pienākums B.B. atlīdzināt zaudējumus 50 *euro* apmērā.

¹ Musts J. Juridiskā siloģisma funkcijas koncepts. Grām.: Likumdošana un tās rezultāts Latvijā: pagātnes mācības, mūdienu tendences, problēmas un risinājumi. Latvijas Universitātes 82.starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2024, 198.lpp.

² Vārdu salikumu „tiesisko seku individualizēšana” jānošķir no līdzīga vārdu salikuma, kas sastopams krimināltiesību teorijā, proti, „soda individualizēšana”, jo tā saturs ir plašāks. Lielbriede L. Soda individualizācijas princips vardarbīgu vai pret personu tās dzimuma dēļ vērstu noziegumu gadījumā. Jurista Vārds, 09.04.2024., Nr.15 (1333), 34.–37.lpp.

Otrkārt, tiesiskās sekas tiek konkretizētas, ja sākotnēji tās satur tiesisko seku alternatīvas, bet konkretizācijas rezultātā no šīm alternatīvām atbrīvojas. Šo konkretizēšanas paveidu autors apzīmēs ar jēdzienu „precizēšana”. Šīs alternatīvas var izpausties vairākos veidos:

1. dažādu tiesisko seku katalogs;
2. uzrādītas tiesisko seku robežas, kuras nosaka iespējamo tiesisko seku spektru;
3. tiesiskās sekas satur nenoteiktus tiesību jēdzienus.³

Dažādu tiesisko seku katalogs saskatāms Ceļu satiksmes likuma⁴ 70.panta pirmajā daļā, kurā par pasažieriem noteikto pienākumu pārkāpšanu piemēro brīdinājumu vai naudas sodu triju naudas soda vienību apmērā. Savukārt 71.panta pirmajā daļā uzrādītas tiesisko seku robežas, kuras nosaka iespējamo tiesisko seku spektru, jo tās paredz naudas sodu no vienpadsmit līdz divdesmit četrām naudas soda vienībām. Tiesiskās sekas, kuras satur nenoteiktu tiesību jēdzienu, saskatāmas Pirotehnisko izstrādājumu aprites likuma 22.panta astotajā daļā, kurā noteikts, ka kontrolējošā institūcija noteiktos apstākļos „veic visus nepieciešamos pasākumus, lai attiecīgo pirotehnisko izstrādājumu piedāvāšana tirgū tiktu aizliegta vai ierobežota, lai tie tiktu izņemti no tirgus vai atsaukti vai, ja tas ir nepieciešams, iznīcināti piemērotos apstākļos”.⁵ Protams, tiesiskajās sekās vienlaikus var parādīties šie trīs varianti dažādās kombinācijās.

Treškārt, konkretizēt tiesiskās sekas var arī relatīvi vājā formā, proti, tās tikai piesaistot konkrētai dzīves situācijai. Jānorāda, ka visos gadījumos, kad tiesiskās sekas tiek individualizētas, tās vienlaikus tiek arī piesaistītas konkrētai dzīves situācijai. Konkrētai dzīves situācijai var piesaistīt precizētas vai arī neprecizētas tiesiskās sekas.

Tātad, lai varētu precīzi raksturot dažādās juridiskā siloģisma secinājuma variācijas, jāizdala vairāki veidi, kā tiek domāts par tiesisko seku konkretizēšanu. Autors izdala trīs konkretizācijas paveidus:

- individualizēšana, kurā tiesiskās sekas no vispārējām kļūst par konkrētām, proti, tādām, kuras attiecas uz konkrētiem tiesību subjektiem, naudas summām, lietām u.tml.;
- precizēšana, kas ļauj no tiesiskajām sekām, kuras satur alternatīvas, nonākt līdz tiesiskajām sekām, kuras nesatur alternatīvas;

³ Šīs trīs formas saskatāmas dažādajos veidos, kā izpaužas iestādes rīcības brīvība. Kovaļevska A. Iestādes rīcības brīvība un tās samazināšana līdz nullei. Jurista Vārds, 19.12.2023., Nr.51/52 (1317/1318), 23.–24.lpp.

⁴ Ceļu satiksmes likums: LV likums. Pieņemts: 01.10.1997. [20.03.2024.]

⁵ Pirotehnisko izstrādājumu aprites likums. LV likums. Pieņemts: 23.09.2010. [20.03.2024.]

- piesaistīšana konkrētai dzīves situācijai, piemēram, tiek tikai norādīts, ka konkrētajiem lietās apstākļiem ir saistošas tiesību normā norādītās tiesiskās sekas, bet netiek veikta individualizēšana.⁶

Tiesību teorijas diskursā autors ir atradis vairākas juridisko siloģismu secinājumu variācijas ar turpmāko saturu.

S1 Visi tiesību subjekti, kuri atbilst tiesiskajam sastāvam, ir tiesību subjekti, uz kuriem attiecas tiesiskās sekas.

Piemēram: *visas personas, kuras izdara slepkavību vainu pastiprinošos apstākļos, ir personas, kuras soda ar mūža ieslodzījumu*. S1 ir īpatnējs secinājuma veids, kurā juridiskā siloģisma secinājums ir tiesību norma. Šajā gadījumā tiesisko sastāvu un tiesiskās sekas var individualizēt tikai uz vienu elementu – tiesību subjektu.⁷

S2 Individualizēta tiesiskā sastāva pazīme.

Piemēram: *persona A ir izdarījis laupīšanu*. Šāds secinājums var parādīties individuālsubsumpcijas⁸ vai legāldefinīcijas⁹ piemērošanas kontekstā, piemēram, noziedzīga nodarījuma kvalifikācija.

S3 Konkretizētas tiesiskās sekas.

Piemēram: *A ir pienākums B atlīdzināt zaudējumus 50 euro apmērā*. Konkretizētas tiesiskās sekas ir tādas, kuras vienlaicīgi ir individualizētas uz vienu vai vairākiem elementiem un tās nevajag tālāk precizēt. Šāds secinājums ir juridiskajiem siloģismiem, kuri speciāli veidoti tā, lai tie ļautu atbrīvoties no tiesisko seku alternatīvām, un tie pieļauj iespēju tiesiskās sekas individualizēt uz vairākiem elementiem (tiesību subjektiem, lietām, naudas summām u.tml.).¹⁰

⁶ Papildus jānorāda, ka individualizēti vai piesaistīti konkrētai dzīves situācijai var būt arī citi elementi, kas var parādīties juridiskā siloģisma secinājumā vai premisās, piemēram, tiesiskais sastāvs, atsevišķa tiesiskā sastāva pazīme vai pat visa tiesību norma.

⁷ Alexy R. A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification. Translated by Ruth Adler and Neil MacCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989, p.225.

⁸ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melkšis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 27.–28. lpp.; Nīcgalis A. Prasījumu metode. Metodisks līdzeklis juridisku problēmu risināšanai. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2003, 6.lpp.

⁹ Guiu M. Legal Classification and Judicial Syllogism. Juridical Tribune, Vol 8. No. Special issue, 2018, pp. 143–144.; Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Otrais papildinātais un pārstrādātais izdevums. Rīga: Izglītības soļi, 2013, 255.lpp.; Steiner E. French Law: A Comparative Approach. New York: Oxford University Press, 2010, p.144.

¹⁰ Larenz K., Canaris C.W. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Budapest, Hongkong, London, Mailand, Paris, Tokyo: Springer Verlag, 1995, S.97.

S4 Individualizētas tiesiskās sekas.

Piemēram: *A ir persona, kuru soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību.* Tāpat kā S3, arī S4 tiesiskās sekas tiek individualizētas, bet attiecīgā juridiskā siloģisma premisas negarantē, ka tās vienlaicīgi būs arī precizētas.¹¹ Tas nozīmē, ka var nākties izmantot citu juridisko siloģismu, lai tiesiskās sekas konkretizētu līdz galam.

S5 Vismaz daļēji individualizētas tiesiskās sekas.

Piemēram: *A ir pienākums kompensēt B viņam nodarītos zaudējumus.* Var pamanīt, ka piemērā nav līdz galam individualizēts zaudējumu apmērs.¹² Autors uzskata, ka, izdarot nošķirumu starp individualizēšanu un precizēšanu, svarīgi saprast, ka precizēšana tiek veikta tiesību normu piemērotāja rīcības brīvības ietvarā, bet individualizēšana ir atkarīga no dzīves situācijas faktu noskaidrošanas. Viens šāds fakts ir zaudējumu apmērs. Savukārt, ja tiesa pēc sava ieskata nosaka morālā kaitējuma apmēru, tad tā precizē tiesiskās sekas. Arī S5 gadījumā var nākties izmantot citu juridisko siloģismu, kas tiesiskās sekas konkretizē līdz galam, ja tās satur tiesisko seku alternatīvas.

S6 Uz tiesību subjektu attiecas tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt.

Piemēram: *A ir persona, kuru jāsoda ar brīvības atņemšanu uz trim gadiem.* S6 var uzskatīt par S3 (konkretizētu tiesisko seku) apakšgadījumu, kurā tiek ierobežots to elementu skaits un veids, uz kuru attiecīgās tiesiskās sekas var tikt individualizētas, proti, uz vienu tiesību subjektu.¹³

S7 Uz tiesību subjektu attiecas tiesiskās sekas.

Piemēram: *A ir persona, kuru jāsoda ar brīvības atņemšanu līdz sešiem gadiem.* Ja S6 ir secinājums juridiskajam siloģismam, kura premisas garantē, ka tiesiskās sekas tiks precizētas, tad ar S7 šādu garantiju nav.¹⁴

S8 Uz situāciju, kura atbilst faktiskā sastāva pazīmēm, attiecas tiesiskās sekas.

Piemēram: *situācija, kurā vieglās automašīnas (AA-1111) vadītājs A.B. (personas kods) 2023.gada 1.janvārī 13.00, ātri izbraucot no dzīvojamās mājas (Skolas ielā 1) pagalma un veicot kreiso pagriezienu, nedeva ceļu autobusam (BB-2222), kura vadītājam nācās strauji nobremzēt, lai izvairītos no sadursmes, ir situācija, kurā transportlīdzekļa vadītājam piemēro sodu no trim*

līdz četrpadsmit naudas soda vienībām. Šajā gadījumā tiesiskās sekas nav precizētas un individualizētas, bet gan tikai piesaistītas konkrētai dzīves situācijai, kura tiek identificēta ar faktiskā sastāva pazīmēm.¹⁵

S9 Uz situāciju attiecas tiesiskās sekas.

Piemēram: *lietā izskatītā situācija ir situācija, kurā transportlīdzekļa vadītājam piemēro sodu no trim līdz četrpadsmit naudas soda vienībām.* S9 no S8 atšķiras ar to, ka tā nesatur faktiskā sastāva pazīmes.¹⁶

S10 Konkrētai dzīves situācijai nepiesaistītas tiesiskās sekas.

Piemēram: *personas soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību.* Šāds secinājums satur vispārējas tiesiskās sekas, jo netiek individualizēts vai piesaistīts konkrētai dzīves situācijai.¹⁷ S10 var saturēt arī tiesisko seku alternatīvas.

S11 Situācija ir tiesiskā sastāva gadījums.

Piemēram: *lietā konstatētie apstākļi ir situācija, kura atbilst Civillikuma 2369.panta pirmās daļas priekšnoteikumiem.* K.Larencs un K.V.Kanaris veido juridisko siloģismu, kura secinājumā noteikts, ka konkrētā situācija S ir T gadījums, kur „T” ir tiesību normā paredzētais priekšnosacījums, t.i., tiesiskais sastāvs.¹⁸ Starp S un T veidojas tādas attiecības, kurās tiesiskā sastāva T definējošās pazīmes piemīt arī dzīves situācijai S.¹⁹ Svarīgi pamanīt, ka šīs pazīmes netiek uzrādītas šajā secinājumā. Turklāt attiecīgā situācija netiek raksturota ar faktiskā sastāva pazīmēm.

1.2. Juridiskā siloģisma premisas

Premisas ir izteikumi, ar kuriem pamato citus izteikumus – secinājumus. Juridiskā siloģisma premisas pēc to satura var iedalīt trīs grupās, respektīvi, normatīvās, faktiskās un jauktās premisas.

1.2.1. Normatīvā premisa

1.2.1.1. Normatīvās premisas jēdziens

Līdzās tiesību normai, kura sastāv no tiesiskā sastāva un tiesiskajām sekām, eksistē arī citi izteikumi, kurus var dēvēt par normatīvo premisu. Ar jēdzienu „normatīvā premisa” autors apzīmēs tādu premisu klāstu, kas atbilst diviem nosacījumiem, no kuriem pirmais ir pozitīvs, bet otrais – negatīvs.

¹⁵ Klug U. Juristische Logik. 4.Aufl. Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 1982. S.63.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Neimanis J. Tiesisko seku konkretizēšana, izdodot obligātu administratīvu aktu. Jurista Vārds, 2007, 20.marts, Nr.12(465); Neimanis J. Ievads tiesību teorijā. Rīga: Jāņa Neimaņa izdevums, 2004, 138.lpp.

¹⁸ Larenc K., Canaris C.W. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Budapest, Hongkong, London, Mailand, Paris, Tokyo: Springer Verlag, 1995, S.94.

¹⁹ Ibid.

¹¹ McCormick N. Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning. New York: Oxford University Press, 2005, p.58.

¹² Larenz K., Canaris C.W. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Budapest, Hongkong, London, Mailand, Paris, Tokyo: Springer Verlag, 1995, S.97.

¹³ Wróblewski J. Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision. Rechtstheorie Vol.5, No.1–2, 1974, p.45.

¹⁴ Ibid. p.44.

1. Premisa satur tiesisko sastāvu, kuru veido abstraktas tiesiskās sekas, tiesiskā sastāva pazīmes vai atsaucē uz tiesisko sastāvu.²⁰

2. Premisā uzrādītais izteikums nav individualizēts vai piesaistīts konkrētai dzīves situācijai un nesatur faktisko sastāvu, kuru veido faktiskā sastāva pazīmes, vai atsauci uz faktisko sastāvu.

Piemēram, par normatīvo premisu nevarētu uzskatīt tādu izteikumu, kurā noteikts, ka „ja normas sastāvs N ir īstenojies kādā faktiskajā sastāvā F, tad attiecībā uz F jāiestājas tiesību normā paredzētajām tiesiskajām sekām S”.²¹ Šis izteikums neatbilst otrajam kritērijam, jo tajā tiek pieminēts konkrēts faktiskais sastāvs F.

Pirmajā tuvinājumā apšaubāmi varētu šķist divi nošķīrumi, proti, pirmajā nosacījumā starp tiesisko sastāvu un atsauci uz tiesisko sastāvu, bet otrajā nosacījumā – faktisko sastāvu un atsauci uz faktisko sastāvu. Pirmā nosacījuma sakarā var norādīt, ka eksistē tādi juridiskie siloģismi, kuros šie divi elementi parādās atsevišķi.

Pirmā premisa: N ir raksturots ar pazīmēm N1, N2, N3...

Otrā premisa: F īsteno pazīmes N1, N2, N3...

Secinājums: tātad F ir N gadījums.²²

Šajā piemērā „N” ir atsaucē uz tiesisko sastāvu (normas sastāvs), bet „N1”, „N2” un „N3” – tiesiskā sastāva pazīmes, kuras konstituē tiesisko sastāvu. Lai gan E.Kalniņš ar „N” apzīmē normas sastāvu,²³ autors uzskata, ka formulējums „atsaucē uz tiesisko sastāvu” ir precīzāks turpmāko apsvērumu dēļ. Lai iepriekš uzrādītais juridiskais siloģisms būtu pārliecinošs, pirmās premisas (N ir raksturots ar pazīmēm N1, N2, N3...) gadījumā ar simbolu „N” nevarētu apzīmēt normas sastāvu, jo atbilstoši E.Kalniņa normatīvā sastāva un tiesiskā sastāva pazīmju piemēriem tiesību normu piemērošanas pamatojumā pirmajai premīnai vajadzētu būt ar turpmāko saturu.

Pirmā premisa: kad „kāds bez tiesiska pamata un tikai maldīgi uzskatīdams to par savu pienākumu kaut ko izdara otram par labu (normas sastāvs)”²⁴ ir raksturots ar to, ka „tiesīgā persona izdarīja kaut ko par labu otram”²⁵ un „izpildījumam jābūt dotam bez tiesiska pamata”²⁶, un „tiesīgajai personai jābūt

maldījušamies par pienākumu dot izpildījumu”²⁷.

No šī piemēra redzams, ka abas premisas daļas pēc būtības ir identiskas. Proti, precīzāka tās formālā reprezentācija paredzētu, ka „N” pirmajā premīsas daļā tiktu aizvietots ar otro premīsas daļu („N1, N2, N3...”) vai arī otrā daļā ar „N”. Šāds izteikums par identitāti starp normas sastāvu un tiesiskā sastāva pazīmēm ir problemātisks.

Teorētiski var izveidot tādu siloģismu, kurā visas trīs kategorijas denotē vienu un to pašu lietu. Pati par sevi tā nav problēma.

Pirmā premisa: Rīta zvaigzne (A) ir Venēra (B).

Otrā premisa: Vakara zvaigzne (C) ir Rīta zvaigzne (A).

Secinājums: Vakara zvaigzne (C) ir Venēra (B).

Problēma ir tad, kad pirmās premīsas forma ir „visi A ir A”, jo iecerētais siloģisms satur tikai divas kategorijas, pirmā premisa ir lieka, bet otrā premisa ir identiska ar secinājumu. Lai gan šādiem argumentiem ir pareiza loģiskā forma, tomēr tie nav pārliecinoši.

Pirmā premisa: Rīta zvaigzne (A) ir Rīta zvaigzne (A).

Otrā premisa: Vakara zvaigzne (C) ir Rīta zvaigzne (A).

Secinājums: Vakara zvaigzne (C) ir Rīta zvaigzne (A).

Tātad jēgpilns risinājums nav prezumēt, ka pirmā premisa satur izteikumu, kurā normas sastāvu, kuru izsaka ar tiesiskā sastāva pazīmēm, raksturo ar tām pašām tiesiskā sastāva pazīmēm, jo šādi nākas veidot nepārliecinošu argumentu. Alternatīvi var meklēt citus veidus, kā atsaukties uz tiesību normas tiesisko sastāvu, nenosaucot tiesiskā sastāva pazīmes. Divi varianti saskatāmi turpmākajos izteikumos no tiesu prakses.

- „Līdz ar to lietā konstatētie apstākļi pēc būtības atbilst Civillikuma 1772.panta tiesiskajam sastāvam.”²⁸
- „Arī iestādes pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka nav strīda par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 21.panta priekšnosacījumu iestāšanos.”²⁹

No šiem diviem piemēriem redzams, ka pirmajā premīsā simbols „N” var apzīmēt kategoriju, kuru veido, vispārīgi atsaucoties uz normatīvā tiesību akta panta tiesisko sastāvu vai priekšnosacījumiem. Protams, šis nav izsmelošs uzskaitījums. Lai gan šādā veidā ir iespējams uzturēt nošķīrumu starp tiesisko sastāvu un atsauci uz tiesisko sastāvu, tomēr jārod pamatojums šī nošķīruma praktiskajai vai teorētiskajai lietderībai.

²⁰ Svarīgi pamanīt, ka normatīvā premisa var arī nesaturēt tiesiskās sekas.

²¹ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melkšis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 23.lpp.

²² Turpat. 26.lpp.

²³ Turpat. 23.lpp.

²⁴ Turpat.

²⁵ Turpat. 28.lpp.

²⁶ Turpat.

²⁷ Turpat.

²⁸ Kurzemes rajona tiesas 17.03.2023. spriedums lietā Nr.C-0909-23/3, 7.2.1.punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/503424.pdf> [aplūkots: 13.05.2024.]

²⁹ Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 24.03.2016. spriedums lietā Nr.A420266315, 7.punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/256035.pdf> [aplūkots: 13.05.2024.]

Ja prezumējam, ka apakšnodaļas sākumā uzrādītajā juridiskajā siloģismā ar simbolu „N” tiek domāta atsauce uz tiesisko sastāvu, bet ar simbolu „F” tiek domāta atsauce uz faktisko sastāvu (piemēram, „lietā konstatētie apstākļi”), tad jāsecina, ka E.Kalniņa juridisko siloģismu raksturojumi nav konsekvēnti. Aplūkotā siloģisma secinājumam (faktiskais sastāvs F ir tiesiskā sastāva N gadījums) vajadzētu būt identiskam ar cita juridiskā siloģisma mazo premisu, kuras piemērā noteikts, ka „šajā gadījumā jumīķis J bez tiesiska pamata (respektīvi, neesot *Kalniņa* kunga attiecīgajam pasūtītājam), turklāt maldīdamies par pasūtītāja personu (respektīvi, sajaucot *Kalniņa* kungu ar *Kauliņa* kungu), ir veicis *Kalniņa* kungam piederoša nama jumta remontu Ls 100 vērtībā”.³⁰ Šajā piemērā saskatāmas faktiskā sastāva pazīmes (juridiski nozīmīgie fakti) un tiesiskā sastāva pazīmes, piemēram, tiesiskā pamata trūkums un maldīgs priekšstats par to, ka eksistē pienākums veikt kādas darbības. Abiem šiem elementiem nevajadzētu parādīties otrajā premisā, ja pieņem, ka „F” neizsaka ar faktiskā sastāva pazīmēm un „N” neparedz tiesiskā sastāva pazīmju uzskaitījumu. Ja attiecīgie nošķīrumi tiktu uzturēti un veidots arguments atbilstoši kategoriskā siloģisma kārtulām, tad nāktos veidot turpmāko siloģismu.

Lielā premisa: visas situācijas, kuras atbilst Civillikuma 2369.panta pirmās daļas priekšnoteikumiem, ir situācijas, kurās var prasīt, lai atdod izpildījumu.

Mazā premisa: lietā konstatētie apstākļi ir situācija, kura atbilst Civillikuma 2369.panta pirmās daļas priekšnoteikumiem.

Secinājums: lietā konstatētie apstākļi ir situācija, kurā var prasīt, lai atdod izpildījumu.

Autors uzskata, ka šī nesaskaņa starp piemēra saturu un apgalvojumiem par attiecīgās premisas saturu mazina pārliecību par attiecīgā nošķīruma praktisko lietderību, jo var gadīties, ka secinājums S11 nemaz neiederas plašākā tiesību normu piemērošanas pamatojuma shēmā. Protams, tas nenozīmē, ka šāda veida izteikumiem, kuros tikai atsaucas uz tiesisko sastāvu vai faktisko sastāvu, nevar atrast vietu kādā jaunā, t.i., tiesību teorijas diskursā vēl neapprakstītā, juridiskā siloģismā. No iepriekš uzrādītajiem piemēriem no tiesu prakses var noprast, ka šādas atsauces tiek izmantotas. Tas nozīmē, ka tiem var atrast vietu pamatojuma teorētiskajā aprakstā, ja tiek saskatīta vajadzība pēc šādām atsaucēm.

Tātad nule uzrādītajiem nošķīrumiem jāparādās nosacījumos, kuriem jāizpildās, lai kādu premisu klasificētu kā normatīvo premisu. Proti, normatīvās

premisas ir tās, kuras satur abstraktas tiesiskās sekas, tiesisko sastāvu vai atsauci uz to, bet nav individualizētas, piesaistītas konkrētai dzīves situācijai un nesatur faktisko sastāvu vai atsauci uz to.

1.2.1.2. Tiesību norma un normatīvā premisa

Pirms uzrādīt dažādās tiesību teorijas diskursā atrodamās normatīvās premisas, ir vērts pievērsties attiecībām starp tiesību normu un normatīvo premisu. Juridiskā siloģisma kontekstā ir svarīgi saprast, kādā mērā normatīvās premisas saturs pārklājas ar tiesību normas saturu. Viens no veidiem, kā saprast šīs attiecības, paredz, ka normatīvās premisas struktūra, ciktāl tā saistīta ar tiesiskā sastāva pazīmēm un tiesiskajām sekām, sakrīt ar tiesību normas struktūru. Līdz ar to, ja ar jēdzienu „tiesību norma” *inter alia* saprot normatīvu aktu (tā daļu),³¹ tad vairākas normatīvās premisas pilnībā vai daļēji iemanto visu to struktūras daudzējādību, kas atrodama normatīvajos tiesību aktos. Netiešas norādes par šāda veida uzskatu saskatāmas R.Aleksija pētījumā, no kura izriet, ka ar vienkāršu juridiskā siloģisma struktūru nepietiek, lai tiktu galā ar situācijām, kad:

1. normatīvā tiesību akta pantā atrodamais tiesiskais sastāvs satur alternatīvas;
2. tiesību normas piemērošana saistīta ar tiesību normām, kuras paskaidro, ierobežo vai atsaucas uz citiem normatīvā tiesību akta elementiem;
3. tiesību norma paredz tiesisko seku alternatīvas;
4. tiesību normu var interpretēt vairākos veidos.³²

Par attiecīgo uzskatu liecina pirmie trīs apgalvojumi. Pirmais un trešais apgalvojums vedina uz diviem būtiskiem secinājumiem. Pirmkārt, starp piemērojamās tiesību normas tiesiskā sastāva pazīmēm eksistē dažādas loģiskās attiecības, kuras atbilst normatīvā tiesību akta (tā daļas) loģiskajai formai. Otrkārt, R.Aleksijam ir kazuistiska izpratne par juridiskā siloģisma struktūru, proti, var izdalīt vairākus unikālus juridiskā siloģisma paveidus, kuri atšķiras pēc tiesiskā sastāva vai tiesisko seku loģiskās formas. Ja pieņemam šādu izpratni, tad eksistē, piemēram, juridiskais siloģisms, kas jāizmanto tad, kad piemēro tiesību normas, kuras nesatur alternatīvus priekšnoteikumus. Piemēram, Krimināllikuma 169. pants, kurā norādīts, ka „par adopcijas noslēpuma izpaušanu pret adoptētāja gribu – soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu”. Starp visām

³⁰ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 23.lpp.

³¹ Šāda tiesību normas izpratne atrodama Administratīvā procesa likuma 1.panta ceturtajā daļā. Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts: 25.10.2001. [22.05.2024.]

³² Alexy R. A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification. Translated by Ruth Adler and Neil MacCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989, pp.223–224.

tiesiskā sastāva pazīmēm eksistē „un” loģiskā attiecība. Savukārt tad, kad tiesiskais sastāvs satur alternatīvas, jāizmanto cits juridiskais silogisms, kuram ir atšķirīga normatīvā premisa. Piemēram, Krimināllikuma 175. panta pirmā daļa, kurā norādīts, ka „par svešas kustamas mantas slepenu vai atklātu nolaupīšanu (zādzību) – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu”. Šajā gadījumā „vai” loģiskā attiecība eksistē starp pazīmēm „slepenu” un „atklātu”.

Otrais apgalvojums apstiprina vācu un latviešu tiesību zinātnieku pētījumos atrodamo nošķirumu starp pilnīgām un nepilnīgām tiesību normām,³³ respektīvi, legāldefinīcijām, norādes normām, fikcijām un atspēkojamiem vai neatspēkojamiem pieņēmumiem.³⁴ Tātad juridiskā silogisma struktūrai jāvar integrēt tādas normatīvās premisas, kuras atbilst nepilnīgām tiesību normām. Viens veids, kā nepilnīgas tiesību normas varētu parādīties tiesību normu piemērošanas pamatojumā, ir kā juridiskā silogisma normatīvā premisa. Piemēram, legāldefinīcija var būt normatīvā premisa juridiskajam silogismam, ar kuru iecerēts tvert tiesību normu piemērošanas pamatojuma daļu, kas nav nemainīgs pamatojuma kodols, bet kurā ar loģisku nepieciešamību pamato individualizētu tiesiskā sastāva pazīmi. Protams, ja normatīvajā tiesību aktā legāldefinīcija satur alternatīvus priekšnoteikumus, tad šīs struktūras nianse parādīsies normatīvajā premisā.

Otrā izpratnē paredz, ka tiesību normas un attiecīgo normatīvo premisu struktūra var arī nesakrist. Šāds uzskats galvenokārt saskatāms tēzē, ka var pastāvēt trīs veidu attiecības starp normatīvo tiesību aktu un tiesību normu, proti:

1. normatīvā akta pants tver tikai daļu no piemērojamās tiesību normas;
2. normatīvā akta pantā ir vairākas piemērojamās tiesību normas;
3. normatīvā akta pants tver tikai vienu piemērojamo tiesību normu.³⁵

Šajā gadījumā visas piemērojamās tiesību normas pēc struktūras ir pilnīgas tiesību normas, kuru saturu veido divi elementi – tiesiskais sastāvs un tiesiskās sekas.³⁶ Lai līdz galam saprastu attiecības starp normatīvo aktu

un attiecīgo normatīvās premisas paveidu, var izmantot turpmāko piemēru.

(6¹) Par velorikšas vadīšanu, ja nav velosipēda vai jebkuras kategorijas transportlīdzekļu vadīšanas tiesību, piemēro naudas sodu velorikšas vadītājam piecu naudas soda vienību apmērā.

Ceļu satiksmes likuma 51.panta 6.¹ daļā norādīts: „Par velorikšas vadīšanu, ja nav velosipēda vai jebkuras kategorijas transportlīdzekļu vadīšanas tiesību, piemēro naudas sodu velorikšas vadītājam piecu naudas soda vienību apmērā”. Ja pieņem, ka eventuāli piemērojamā tiesību norma var tikt veidota no vairākām normatīvā tiesību akta daļām, tad principā ir iespējams attiecīgo normatīvā tiesību akta daļu izvērst, izmantojot citas normatīvā tiesību akta daļas, lai iegūtu pilnu tiesību normu. Šāda izvērsana var notikt vairākos veidos. Pirmkārt, attiecīgo tiesību normu varētu izvērst, lai tā nesaturētu tiesiskā sastāva pazīmes, kuras var skaidrot ar citām tiesiskā sastāva pazīmēm, un tiesiskās sekas nesaturētu elementus, kuri ir paskaidroti ar citām normatīvā tiesību akta daļām. Lai pilnībā izvērstu nule uzrādīto tiesību normu, jāņem vērā, ka vairākiem tās elementiem ir legāldefinīcijas, kuras var izvērst ar citām legāldefinīcijām. Tas nozīmē, ka beigu galā jāizmanto legāldefinīcijas pazīmes:

1. velorikša (1.panta 31.¹ daļa);
2. velosipēds (1.panta trīsdesmit otrā daļa);
3. transportlīdzeklis (1.panta divdesmit trešā daļa);
4. pasažieris (1.panta sešpadsmitā daļa);
5. transportlīdzekļa vadītājs (1.panta divdesmit astotā daļa).

Savukārt, lai pienācīgi izvērstu tiesiskās sekas, jāvērsas pie Administratīvās atbildības likuma 16.panta otrās daļas,³⁷ kurā noteikta vienas naudas soda vienības apmērs *euro*.

Lai gan ir iespējams konstruēt pilnībā izvērstas piemērojamās tiesību normas, tomēr jāņem vērā, ka šādos gadījumos, kad tiesiskā sastāva pilns izvērsums apgrūtina pamatojuma uztveri, būtu nepraktiski šādu normu mēģināt ietvert tiesību normu piemērošanas pamatojumā. Vai tas nozīmē, ka jāatsakās no uzskata, ka piemērojamā tiesību norma tiek konstruēta no dažādām normatīvā tiesību akta daļām? Autors uzskata, ka atbilde uz šo jautājumu ir noraidošā, jo šo izpratni var pilnveidot trīs veidos.

1. Ņemt vērā dzīves gadījuma īpatnības, lai veidotu piemērojamo tiesību normu, kuras tiesiskais sastāvs vai tiesiskās sekas nesatur alternatīvas.

2. Ņemt vērā pušu argumentus, lai neizvērstu tādas tiesiskā sastāva pazīmes, par kurām starp pusēm nav strīda.

³³ Larenz K., Canaris C.W. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Budapest, Hongkong, London, Mailand, Paris, Tokyo: Springer Verlag, 1995, S.78.; Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Otrais papildinātais un pārstrādātais izdevums. Rīga: Izglītības sōji, 2013, 144.lpp.

³⁴ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 54.lpp.

³⁵ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2.izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 52.lpp.

³⁶ Turpat.

³⁷ Administratīvās atbildības likums: LV likums. Pieņemts: 01.10.1997. [03.06.2024.]

3. Pieņemt, ka pietiek, ka no tiesību normu piemērošanas pamatojuma varētu rekonstruēt attiecīgo piemērojamo tiesību normu.

Pirmais papildinājums tēzei, ka piemērojamā tiesību norma tiek konstruēta no normatīvā tiesību akta daļām, norāda uz to, ka attiecīgā tēze ļauj ne tikai palielināt tiesiskā sastāva pazīmju apjomu, izvēršot noteiktas tiesiskā sastāva pazīmes, bet arī samazināt tiesiskā sastāva pazīmju skaitu, akcentējot tikai daļu no normatīvā tiesību akta panta, daļas vai punkta elementiem. Piemēram, var ievērojami samazināt piemērojamās tiesību normas apjomu, ja konkrētā lietā konstatēts, ka:

1. velorikša darbināma, minot tikai pedāļus;
2. pārkāpums tika konstatēts tad, kad velorikšas vadītājs pārvadāja kasti;
3. velorikša ir veidota tā, lai ar to varētu pārvadāt kastes.

Modificēta piemērojamā tiesību norma: visas fiziskas personas, kuras bez velosipēda vai jebkuras kategorijas transportlīdzekļu vadīšanas tiesībām vada speciāli kravas pārvadāšanai izgatavoto ierīci, kuras konstrukcijā paredzētais maksimālais ātrums pārsniedz 6 kilometrus stundā un kura pēc savas konstrukcijas paredzēta izmantošanai ceļu satiksmē bez motora, un kura tiek darbināta ar cilvēka muskuļu spēku, izmantojot pedāļus, un kuras platums pārsniedz vienu metru, ir personas, kurām piemēro naudas sodu 25 *euro* apmērā.

Arī tiesu praksē šādā veidā konstruē noziedzīga nodarījuma sastāvus. Piemēram, lietā, kurā konstatēts Krimināllikuma 132.¹ panta pirmajā daļā uzrādītais noziedzīgais nodarījums, t.i., par vairākkārtēju vai ilgstošu citas personas izsekošanu, novērošanu, draudu izteikšanu šai personai vai nevēlamu saziņu ar šo personu, ja tai ir bijis pamats baidīties par savu vai savu tuvinieku drošību, aprakstošajā daļā norādīts, ka „apsūdzētais ilgstoši un vairākkārtēji veica citas personas novērošanu un nevēlamu saziņu ar personu, kurai bija pamats baidīties par savu drošību (vajāšana)”³⁸. Šajā piemērā redzams, ka vairākas objektīvās puses pazīmes (draudu izteikšana, izsekošana) neparādās attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāva aprakstā, turklāt starp visām pārējām pazīmēm tiek veidotas „un” loģiskās attiecības.

Vai piemērojamās tiesību normas apjomu var samazināt, atbrīvojoties no tiesisko seku alternatīvām? Atbilde ir apstiprinoša, piemēram, tad, kad normatīvā tiesību akta panta atšķirīgas tiesiskās sekas tiek paredzētas dažādām tiesību subjektu grupām.

³⁸ Kurzemes rajona tiesas 29.11.2023. spriedums lietā Nr.K69-0558-23/21, 8.punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/520946.pdf> [aplūkots: 04.06.2024.]

Piemēram, Dzīvnieku aizsardzības likuma 54.panta otrajā daļā norādīts, ka par „mājas (istabas) dzīvnieku pārvadāšanas sabiedriskajā transportlīdzeklī prasību pārkāpumiem piemēro naudas sodu fiziskajai personai līdz piecdesmit naudas soda vienībām, bet juridiskajai personai – no divdesmit divām līdz simt naudas soda vienībām.”³⁹ Tas nozīmē, ja konkrētajā lietā pārkāpumu izdarīja fiziska persona, tad, konstruējot piemērojamo tiesību normu, nav jānorāda sods, kas attiecas uz juridiskām personām.

Savukārt, ja piemērojamās tiesību normas tiesiskās sekas ir jāprecizē, attiecīgās tiesību normas tiesisko sastāvu var papildināt ar tādiem priekšnoteikumiem, kas ļauj precizēt tiesiskās sekas. Protams, visdrīzāk, ka šāds risinājums piemērojamās tiesību normas apjomu nesamazinās, jo tiesiskais sastāvs tiek palielināts.

Nākamais veids, kā padarīt piemērojamo tiesību normu lakoniskāku, paredz neizvērst tās pazīmes, par kurām nav strīda. Piemēram, tiesu praksē atrodama lieta, kurā tiesību normu piemērotājs tiesību normu piemērošanas pamatojumā aplūkoja vienīgi pazīmes „velosipēds” legāldefinīciju, bet neuzskatīja par vajadzību tālāk izvērst šajā legāldefinīcijā uzrādīto pazīmi „transportlīdzeklis”.⁴⁰ Autors pieņem, ka šāda izvēle ir pilnībā attaisnojama ar to, ka tiesību normu piemērotājam neradās šaubas par to, ka attiecīgā ierīce ir transportlīdzeklis, turklāt attiecīgā administratīvā pārkāpuma izdarītāji paši apgalvo, ka izmanto velosipēdu.⁴¹

Līdz ar to, ja iepriekšējās situācijas piemērā strīds ir nevis par to, ka persona ir vadījusi velorikšu, bet gan tikai par to, vai kāds konkrēts dokuments apliecina tiesības, kuras subsumējamas pazīmēm „velosipēda vai jebkuras kategorijas transportlīdzekļu vadīšanas tiesības”, tad piemērojamo tiesību normu var konstruēt turpmākajā veidā.

Modificēta piemērojamā tiesību norma: visas fiziskas personas, kuras bez velosipēda vai jebkuras kategorijas transportlīdzekļu vadīšanas tiesībām vada velorikšu, ir personas, kurām piemēro naudas sodu 25 *euro* apmērā.

Trešais paņēmieni ir vērsts nevis uz to, lai samazinātu piemērojamās tiesību normas apjomu, bet gan uzlabotu tiesību normu piemērošanas pamatojuma uztveramību, sadalot piemērojamo tiesību normu mazākos elementos. Pirmajā tuvinājumā šāda pieeja ir ļoti līdzīga tai, kura izriet no tēzes, ka normatīvā tiesību

³⁹ Dzīvnieku aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts: 09.12.1999. [04.06.2024.]

⁴⁰ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 19.02.2014. spriedums lietā Nr.128065613. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/160078.pdf> [aplūkots: 04.06.2024.]

⁴¹ Turpat.

akta daļa satur pilnīgas un nepilnīgas tiesību normas, jo tā ļautu atsevišķi atsaukties uz legāldefinīcijām, nemēģinot tās kombinēt vienā piemērojamā tiesību normā. Protams, tēze, ka pietiek ar to, ka no pamatojuma var rekonstruēt piemērojamo tiesību normu, paver arī plašākas iespējas tiesību normu piemērotājam veidot skaidru pamatojumu.

Piemēram, Krimināllikuma 185.panta pirmajā daļā noteikts, ka par svešas mantas tīšu iznīcināšanu vai bojāšanu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu. Ja balstās uz postulātu, ka normatīvā tiesību akta daļa var saturēt pilnīgas un nepilnīgas tiesību normas, tad vajadzētu secināt, ka šajā Krimināllikuma pantā uzrādīta pilnīga tiesību norma un to var izmantot kā juridiskā siloģisma normatīvo premisu. Savukārt, ja pieņem, ka var būt atšķirība starp normatīvā tiesību akta daļu un piemērojamo tiesību normu un ka ir svarīgi, lai no pamatojuma varētu rekonstruēt piemērojamo tiesību normu, tad tiesību normu piemērošanas pamatojuma sākumā var atsevišķi pamatot, ka ir iestāties 185.pantā raksturotais noziedzīgais nodarījums, bet pēc tam citā nolēmuma daļā precizēt un individualizēt tiesiskās sekas, uzrādot arī citus normatīvos priekšnoteikumus.

No šajā apakšnodaļā rakstītā var secināt, ka tiesību teorijas diskursā var atrast vairākus veidus, kā saprast attiecības starp tiesību normu un normatīvo premisu, proti, noteiktu normatīvo premisu struktūra ir identiska ar tiesību normas (normatīvā tiesību akta daļas) struktūru vai arī nav. Pirmajā gadījumā juridiskā siloģisma normatīvā premisa jāveido tā, lai tā tvertu visus kumulatīvos un alternatīvos priekšnoteikumus, kas veido pilnīgās un nepilnīgās tiesību normas. Savukārt otrajā gadījumā no normatīvā tiesību akta daļām tiek konstruēta viena piemērojamā tiesību norma, kura var arī nesaturēt alternatīvas tiesiskajā sastāvā vai tiesiskajās sekās. Turklāt šīs piemērojamās tiesību normas tiesiskā sastāva pazīmes, kurām ir legāldefinīcijas, var izvērst pēc vajadzības, t.i., atkarībā no tā, vai tiesību normu piemērošanas procesā ir konstatēts strīds par to, vai attiecīgā pazīme ir iestājusies. Pamatojuma uzskatāmību var nodrošināt ar pieņēmumu, ka pietiek, ka no šī pamatojuma attiecīgo piemērojamo tiesību normu var rekonstruēt.

1.2.1.3. Normatīvās premisas variācijas

Ņemot vērā iepriekšējā apakšnodaļā izdarīto nošķirumu, tiesību teorijas diskursā atrodamās normatīvās premisas var iedalīt divās grupās. Pirmajā grupā (B1-3) ir normatīvās premisas, kuru struktūra var atšķirties no tiesību avotā uzrādītās. Otrajā grupā (B4-18) ir normatīvās premisas, kuru struktūrai

obligāti jāsakrīt ar tiesību avotā uzrādīto struktūru.

B1 Neizvērsta, bet konkrētai dzīves situācijai pielāgota piemērojamā tiesību norma, kuras tiesisko sastāvu veido kumulatīvu priekšnoteikumu kopums, ar kuru pietiek, lai iestātos tiesiskās sekas.

Piemēram: „ja kāds bez tiesiska pamata un tikai maldīgi uzskatīdams to par savu pienākumu kaut ko izdara otram par labu (normas sastāvs), tad viņš var prasīt, lai atdod izpildījumu (tiesiskās sekas).”⁴² Saistībā ar B1 jāpaskaidro vairāki elementi. Pirmkārt, ar jēdzienu „neizvērsta piemērojamā tiesību norma” tiek domātas tādas normatīvās premisas, kuras pamatā balstītas, piemēram, tikai uz vienu normatīvā tiesību akta pantu, to nepapildinot ar normatīvajiem priekšnosacījumiem, kas atrodami citos normatīvā tiesību akta elementos (pantos, daļās, punktos) vai citos tiesību avotos. Savukārt izvērstas piemērojamās tiesību normas ir tās, kuras šādus papildinājumus satur. Otrkārt, piemērojamā tiesību norma ir konkrētai dzīves situācijai pielāgota, ja tā nesatur alternatīvus priekšnoteikumus, bet tiesiskās sekas nesatur alternatīvas, ciktāl tas ir atkarīgs vienīgi no konkrētās situācijas īpatnībām, nevis citiem normatīvajiem priekšnoteikumiem, kas palīdz precizēt tiesiskās sekas. Treškārt, kumulatīvu priekšnoteikumu kopums nesatur tādus priekšnoteikumus, kuri ar citiem priekšnoteikumiem veido „vai” loģiskās attiecības.

B2 Izteikums, kurā atsauce uz tiesisko sastāvu raksturota ar konkrētai dzīves situācijai pielāgotu kumulatīvu priekšnoteikumu kopumu.

Piemēram: *visas situācijas, kurās kāds bez tiesiska pamata un tikai maldīgi uzskatīdams to par savu pienākumu kaut ko izdara otram par labu, ir situācijas, kuras atbilst Civillikuma 2369.panta pirmās daļas priekšnoteikumiem.* B2 atbilst iepriekš aplūkotajai premisai „N ir raksturots ar pazīmēm N1, N2, N3...”.

B3 Konkrētai dzīves situācijai pielāgota un atbilstoši strīda būtībai izvērsta piemērojamā tiesību norma, kuru veido kumulatīvu priekšnoteikumu kopums, ar kuru pietiek, lai iestātos tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt.

Ja prezumē lietas apstākļus un strīdus būtību, kura tika raksturota iepriekšējā apakšnodaļā, iztīrājot nošķirumu starp dažāda veida normatīvajām premisām, tad kā piemērs B3 kalpo turpmākā norma. *Visas fiziskas personas, kuras bez velosipēda vai jebkuras kategorijas transportlīdzekļu vadīšanas tiesībām vada velorikšu, ir personas, kurām piemēro naudas sodu 25 euro apmērā.* Lai gan citu autoru darbos B3 nav atrodama, tomēr autors uzskata, ka šādu normatīvo premisu var un ir vērts izveidot, jo tā ļauj izmantot visas iespējas, kuras izriet no tēzes, ka

⁴² Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melņkšis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 23.lpp.

normatīvās premisas struktūrai nav jābūt identiskai ar to struktūru, kas parādās tiesību avotā.

B4 Visi tiesību subjekti, kuri atbilst tiesiskajam sastāvam, ir tiesību subjekti, uz kuriem attiecas tiesiskās sekas.

Normatīvā premisa B4 ir identiska ar iepriekšējā nodaļā aplūkoto secinājumu S1.

B5 Izteikums, kurā noteikts, ka ikviens tiesību subjekts atbilst noteiktam atomāram priekšnoteikumam tikai tad, ja tas atbilst citiem normatīviem priekšnoteikumiem.

Piemēram: *visas personas, kuras slepkavību izdarījušas ar sevišķu cietsirdību vai apzināti noslepkavo personu bezpalīdzības stāvoklī, ir personas, kuras izdarījušas slepkavību pastiprinošos apstākļos.* B5 faktiski iecerēta kā legāldefinīcija, kuru var individualizēt tikai uz vienu tiesību subjektu. Tas nozīmē, ka šī piemēra kontekstā jāpieņem, ka nav citu priekšnoteikumu, kuri definē attiecīgo atomāro priekšnoteikumu (tiesiskā sastāva pazīmi), bet kuriem ir atšķirīgs tvērums.

B6 Izteikums, kurā noteikts, ka ikviens tiesību subjekts atbilst noteiktiem normatīviem priekšnoteikumiem tikai tad, ja attiecīgais tiesību subjekts atbilst citiem normatīviem priekšnoteikumiem.

Piemēram: *visas personas, kuras apzināti noslepkavo personu bezpalīdzības stāvoklī, ir personas, kuras apzināti izmanto cietušā stāvoklī, kurā tas ir neaizsargāts vai arī nenojauš pret viņu vērsto darbību raksturu un nozīmi.* B6 gadījumā vieni priekšnoteikumi tiek izteikti ar citiem priekšnoteikumiem, kuriem ir tāds pats tvērums. Šāda premisa varētu būt noderīga tad, kad šie citi normatīvie priekšnoteikumi palīdz veikt subsumpciju.

B7 Izteikums, kurā noteikts, ka ikviens tiesību subjekts, kas atbilst vispārinātam faktiskajam sastāvam, ir tiesību subjekts, kas atbilst noteiktiem normatīviem priekšnoteikumiem.

Piemēram: *visas personas, kuras ar metāla stieni nosit savu guļošu sievu, ir personas, kuras noslepkavo personu, kura atrodas tādā fiziskā vai psihiskā stāvoklī, kas liedz tai iespēju saprast pret viņu vērsto darbību raksturu un nozīmi vai arī, saprotot to, nespēj sevi aizsargāt.*⁴³ Varētu rasties šaubas, vai gadījumā tas, ka B7 satur vispārinātu faktisko sastāvu, neļauj B7 uzskatīt par normatīvu premisu, jo neizpildās otrais nosacījums – premisā uzrādītais izteikums nav individualizēts un nesatur faktisko sastāvu, kuru veido faktiskā sastāva pazīmes, un atsauci uz faktisko sastāvu. Ja pieņem, ka

faktiskais sastāvs ir tāds, kas tver unikālus faktiskos apstākļus, tad šādām šaubām ir pamats situācijās, kad ar faktiskā sastāva vispārināšanu nepietiek, lai ar vispārināto izteikumu netiktu raksturots unikāls tiesību subjekts. Atšķirību var saskatīt turpmākajos divos faktiskā sastāva formulējumos.

1) A ir persona, kura nogalināja guļošu sievu.

2) A ir persona, kura 2024.gada 1.janvārī pulksten 4.30 ar metāli stieni veica piecus sitienus pa personas B, kura uzbrukuma brīdī gulēja, galvu. Sitienu rezultātā iestājās personas B nāve.

B7 gadījumā iecerēts pirmā tipa faktiskā sastāva raksturojums, jo, to vispārinot, tas vairs netver unikālu tiesību subjektu.

B8 Izteikums, kurā noteikts, ka ikviens tiesību subjekts, kas atbilst normatīvajiem priekšnoteikumiem, ir tiesību subjekts, uz kuru attiecas tiesiskās sekas, kuras vajag tālāk precizēt.

Piemēram: *visas personas, kuras draud izdarīt slepkavību vai nodarīt smagu miesas bojājumu, ja ir bijis pamats baidīties, ka šie draudi var tikt izpildīti, ir personas, kuras soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību.* B8 izceļas ar to, ka tajā speciāli atrunāts, ka tiesību normai tiesiskās sekas obligāti satur alternatīvas.⁴⁴

B9 Ar normatīvajiem priekšnoteikumiem pietiek, lai iestātos tiesiskās sekas, kuras vajag tālāk precizēt.

Piemēram: *ikviens, kurš nolaupa cita īpašumu, jāsoda ar brīvības atņemšanu no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.*⁴⁵ B9 obligāti satur tiesisko seku alternatīvas un pieļauj tādu tiesisko sastāvu un tiesiskās sekas, kuras var individualizēt attiecībā uz vairākiem elementiem.

B10 Ar vispārinātu faktisko sastāvu pietiek, lai iestātos normatīvi priekšnoteikumi.

Piemēram: *ikviens, kurš nozog personas B velosipēdu, nolaupa cita īpašumu.*⁴⁶

B11 Ja iestājas tiesiskās sekas, kuras vajag tālāk precizēt, un normatīvie priekšnoteikumi, kas ļauj taisnīgi noteikt tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt, tad iestājas tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt.

Piemēram: *kad kādu jāsoda ar brīvības atņemšanu no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem un ir apstākļi, kas pamato brīvības atņemšanu uz 2 gadiem, tad jāsoda ar brīvības atņemšanu uz 2 gadiem.*⁴⁷

B12 Ja uz tiesību subjektu var attiecināt tiesiskās sekas, kuras vajag tālāk precizēt, un šis tiesību subjekts

⁴³ Alexy R. A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification. Translated by Ruth Adler and Neil MacCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989, pp.224–226.

⁴⁴ Wróblewski J. Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision. Rechtsstheorie Vol.5, No.1–2, 1974, p.45.

⁴⁵ Stelmach J., Brozek B. Methods of legal reasoning. Dordrecht: Springer, 2006, p.28.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

atbilst normatīviem priekšnoteikumiem, kas ļauj noteikt tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt, tad attiecībā uz šo tiesību subjektu iestājas tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt.

B11 un B12 ir ļoti līdzīgas premisas, kuras galvenokārt atšķiras tikai tajā aspektā, ka B12 var individualizēt tikai uz vienu tiesību subjektu.

B13 Pietiek ar to, ka situācija atbilst noteiktiem normatīviem priekšnoteikumiem, lai attiecībā uz šo situāciju iestātos tiesiskās sekas.

B14 Uz situāciju attiecas tiesiskās sekas tikai tad, ja attiecīgā situācija atbilst noteiktiem normatīviem priekšnoteikumiem.

B13 un B14 ir tiesību normas, kuras izteiktas caur jēdzienu „situācija”. Tās atšķiras ar to, ka B13 normatīvie priekšnoteikumi ir tikai pietiekami, lai iestātos tiesiskās sekas, bet B14 – pietiekami un nepieciešami.⁴⁸

B15 Neindividualizēts un konkrētai dzīves situācijai nepiesaistīts tiesiskais sastāvs.

Piemēram: „personai ir nepamatoti aizskartas tiesības”.⁴⁹ Lai attiecīgais premisas piemērs tiešām tvertu konkrētai dzīves situācijai nepiesaistītu tiesisko sastāvu, vajadzētu precizēt, ka ikvienai personai ir nepamatoti aizskartas tiesības. Autors uzskata, ka juridiskos silogismus, kas satur B15, nevar izmantot tiesību normu piemērošanas pamatojumā.

B16 Uz tiesisko sastāvu attiecas tiesiskās sekas.

Piemēram: „ja personai ir nepamatoti aizskartas tiesības, tad tai ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu”.⁵⁰

B17 Ar normatīviem priekšnoteikumiem pietiek, lai iestātos atomārs priekšnoteikums.

Šādu premisu var iegūt, ja abstrahē B5 tā, lai tā neattiektos vienīgi uz tiesību subjektiem. Papildus var nedaudz modificēt attiecīgās tiesību normas saturu, lai tā tvertu ne tikai lēgādefinīcijas, bet arī jebkura cita veida normatīvo premisu, kura satur normatīvos priekšnoteikumus, ar kuriem pietiek, lai iestātos tiesiskā sastāva pazīme.⁵¹

B18 Ja iestājas vismaz daļēji individualizētas tiesiskās sekas un normatīvie priekšnoteikumi, kas ļauj precizēt tiesiskās sekas, tad iestājas tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt.

B18 ir līdzīga B11 un B12. To jāievieš, lai gadījumos, kad pamatojumā nonāk līdz secinājumam S5, varētu tikt līdz konkretizētām tiesiskajām sekām.

1.2.2. Faktiskā premisa

Autors ar jēdzienu „faktiskā premisa” apzīmēs tādas juridiskā silogisma premisas, kuras satur tikai lietas apstākļu juridiski nozīmīgo faktu aprakstu, kas pēc iespējas nav izteikts abstraktos juridiskos terminos. Ja izmanto Gata Bārdiņa piedāvāto būtisko faktisko apstākļu definīciju, kurā tiek raksturoti kā informācija, kurai var būt nozīme lietas risinājumā, izņemot faktisko apstākļu vērtējumu un tiesību jautājumus, ja tie nav pielīdzināmi faktiskajiem apstākļiem,⁵² tad faktiskās premisas saturu var raksturot, ierobežojot būtisko faktisko apstākļu definīciju. Juridiskā silogisma faktiskajā premisā var iekļaut vienīgi tos būtiskos faktiskos apstākļus, kuriem ir nozīme, lai informētu par to, kā tiesību normu piemērotājs nonāca līdz pamatojuma gala secinājumam.

Lai pienācīgi analizētu tiesību teorijas diskursā atrodamās faktiskās premisas, svarīgi ir divi lietas būtisko faktu paveidi. Pirmkārt, ir tādi fakti, kuri subsumpcijas rezultātā tiek pakārtoti normatīviem priekšnoteikumiem, lai konstatētu, ka attiecīgie priekšnoteikumi ir iestājušies. Otrkārt, ir tādi fakti, kuri atbilst tiesību avotā norādītai kategorijai, bet tie nav vērsti uz to, lai konstatētu kādu priekšnoteikumu iestāšanos. Tātad abos paveidos fakti atbilst noteiktai kategorijai, bet pirmajā gadījumā šī kategorija vienlaikus ir arī priekšnosacījums, kas var izpildīties. Šo atšķirību var ilustrēt ar turpmākajiem piemēriem no tiesu prakses.

Pirmais piemērs. B izdarīja zādzību nelielā apmērā, proti: 2017.gada 9.augustā, precīzi nenoskaidrotā laikā no plkst. 12.00 līdz 16.00, B, būdams alkohola ietekmē, izmantojot apstākli, ka mājas durvis bija atvērtas, brīvi iekļuva mājā un slepeni nolaupīja gaitenī uz galda esošo C piederošo mobilo telefonu Samsung SM G313HN ar SIM karti, 50.00 euro vērtībā, un cigarešu paciņu „Winston”, 3.00 euro vērtībā, par kopējo summu 53.00 euro, pēc kā no notikuma vietas aizgāja.⁵³

Otrais piemērs. Aprakstot Krimināllikuma 46.panta otrajā daļā uzrādītos kritērijus piemērojamā soda veida noteikšanai, tiesa par vainīgā personību *inter alia* norādīja, ka personai „šobrīd ir 38 gadi, no kuriem vairāk nekā 20 gadus ir pavadījis ieslodzījumā”.⁵⁴

Pirmajā piemērā redzams, ka uzrādītie fakti ļauj nonākt līdz secinājumam, ka ir īstenojušies Krimināllikuma 180.pantā uzrādītie normatīvie priekšnoteikumi, proti, veikta zādzība nelielā apmērā. Savukārt otrajā piemērā tiek uzrādīti fakti, kuri atbilst

⁴⁸ Klug U. Juristische Logik. 4.Aufl. Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 1982. S.65.

⁴⁹ Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2016, 123.lpp.

⁵⁰ Turpat.

⁵¹ Šāda veida normatīvās premisas skat., piemēram: McCormick N. Legal Reasoning and Legal Theory. Oxford: Clarendon Press, 1978, p.32.

⁵² Bārdiņš G. Būtisko lietas apstākļu noskaidrošana un vērtēšana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 14.lpp.

⁵³ Rīgas rajona tiesas 15.03.2018. spriedums lietā Nr.K33-0435-18, 1.p. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/372912.pdf> [aplūkots 12.06.2024.]

⁵⁴ Turpat, 14.1.p.

kategorijai „vainīgā personība”, bet nav tā, ka šī faktu kategorija īstenojās tādā pat nozīmē kā pirmajā piemērā. Pēc otrā piemēra satura var spriest, ka šādam būtisko faktu paveidam var būt nozīme tiesisko seku precizēšanā.

No juridiskā siloģisma raksturojumiem, kurus autors līdz šim ir aplūkojis, vienīgi R.Aleksija un J.Stelmaha (*Jerzy Stelmach*) un B.Brozeka (*Bartosz Brozek*) pētījumos parādās faktiskā premisa.

1. A ir persona, kura nogalināja savu guļošo sievu.⁵⁵

2. Jānis ir persona, kura paņēma Ādama velosipēdu.⁵⁶

Šādas premissas satur pirmo lietas būtisko faktu paveidu. J.Strlmaha un B.Brozeka pētījumā papildus saskatāma turpmākā premisa.

3. Jānis ir apstākļos, kas pamato brīvības atņemšanu uz 2 gadiem.⁵⁷

Interesanti, ka premissas (2) un (3) ir iecerētas kā tādas, kuras raksturo noteiktu situāciju (angļu val. *state of affairs*) un kuras ir ar empīrisku raksturu, jo tās tiek pamatotas ar pierādījumiem.⁵⁸ Neskaitot iepriekš minēto kritiku par to, ka attiecīgie apstākļi (3) premisā nav uzrādīti, papildus var norādīt, ka, ja ar šo premisu iecerēts tvert otrā paveida lietas būtiskos faktus, kurus jāņem vērā, precizējot tiesiskās sekas, tad ir situācijas, kad attiecīgais juridiskais siloģisms būs nepilnīgs. Šis nepilnības pamatā ir tas, ka (3) premisā iecerēts tvert tos faktus, kuri nav minēti (2) premisā, jo J.Strlmaha un B.Brozeka pie attiecīgās premissas norāda, ka tā ir tālāks situācijas apraksts. Tas nozīmē, ka situācijās, kad tiesisko seku precizēšana balstīta arī pirmā paveida lietas būtiskajos faktos, attiecīgais juridiskais siloģisms neļauj nonākt līdz tiesiskajām sekām, kuras nevajag tālāk precizēt.

Piemēram, personai tiek inkriminēts Krimināllikuma 222.panta (veterināro noteikumu pārkāpšana) otrajā daļā paredzētais noziedzīgais nodarījums, kurā noteikts, ka par šā panta pirmajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izraisījušas divu vai vairāku cilvēku nāvi, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu. Lai veiktu juridisko kvalifikāciju saskaņā ar attiecīgo noziedzīgo nodarījumu *inter alia* pietiek, ka persona izraisīja divu personu nāvi, bet vienlaicīgi

fakts, ka, piemēram, tika izraisīta desmit cilvēku nāve, varētu ietekmēt piemērojamā soda bardzību, jo Krimināllikuma 46.pantā pie soda veida noteikšanas ņem vērā radīto kaitējumu. Tātad viens fakts atbilst abiem paveidiem.

Problēmas eksistē arī tad, kad tiesisko seku precizēšana saistīta ar atbildību mīkstinošu un atbildību pastiprinošu apstākļu noskaidrošanu. No vienas puses, Krimināllikuma 47.pantā un 48.pantā uzrādītie apstākļi ir normatīvi priekšnoteikumi, kas atbilst būtisko lietas faktu pirmajam paveidam, bet no otras – tie arī tikai jāņem vērā, nosakot soda mēru. Tas nozīmē, ka (3) premisa nevarētu būt vienīgi empīriskā rakstura, jo starp „apstākļiem”, kuri ietekmē piemērojamo sodu, ir arī noteiktu normatīvu priekšnoteikumu iestāšanās.

Protams, tas nenozīmē, ka (3) premisa un B11 nav izmantojamas. Tikai jāņem vērā, ka ar attiecīgo siloģismu, kurā šīs premissas parādās, nevar aptvert noteiktas situācijas. Tā ir problēma tikai tad, ja kāds pretendē uz to, ka attiecīgais siloģisms ir derīgs visās situācijās, kad jāprecizē tiesiskās sekas.

Līdzšinējā faktiskā premisu iztirzājuma rezultātā varētu rasties jautājums par juridiskā siloģisma faktiskās premissas saturu gadījumos, kad eksistē turpmākā situācija.

1. Tiesību norma satur tiesisko seku alternatīvas.

2. Tiesību avotos nav līdzekļu, kas ļauj „mehāniski” līdz galam precizēt tiesiskās sekas, bet ir norādītas faktu kategorijas un normatīvi standarti, kurus jāņem vērā, lai precizētu tiesiskās sekas.

3. Ir tādi fakti, kuriem vienlaikus ir nozīme, lai konstatētu, ka ir iestājušies normatīvi priekšnoteikumi, un šos faktus arī jāņem vērā, lai precizētu tiesiskās sekas.

4. Ir tādi normatīvi priekšnoteikumi, kurus jāņem vērā, precizējot tiesiskās sekas.

Ņemot vērā, ka retajos gadījumos, kad tiesību teorijas diskursā tiek izdarīti mēģinājumi veidot juridisko siloģismu, kas ļautu precizēt tiesiskās sekas, tas tiek veidots ar atsevišķām faktiskajām premisām, kurās nākas šķirot starp dažādu veidu faktiem, tad potenciāls risinājums izriet no adekvātas normatīvās premissas izvēles. Piemēram, ja juridiskā siloģisma normatīvā premisa ir konkrētai dzīves situācijai pielāgota un atbilstoši strīda būtībai izvēsta piemērojamā tiesību norma, kuru veido kumulatīvu priekšnoteikumu kopums, ar kuru pietiek, lai iestātos tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt (B3), tad faktiskā premisa ir faktu, kuriem ir nozīme, lai pamatotu individualizētas tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt, apraksts. Šāds formulējums ir pietiekami abstrakts, lai aptvertu tādus faktus, kurus pakārtot normatīviem priekšnoteikumiem un tādām kategorijām, kuras jāņem vērā, precizējot tiesiskās

⁵⁵ Alexy R. A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification. Translated by Ruth Adler and Neil MacCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989, p.224.; Alexy R. On Balancing and Subsumption. A Structural Comparison. *Ration Juris*, Vol. 16, No. 4, 2003, p.434.

⁵⁶ Stelmach J., Brozek B. *Methods of legal reasoning*. Dordrecht: Springer, 2006, p.27.

⁵⁷ Ibid. p.28.

⁵⁸ Ibid. pp.28–29.

sekas. Svarīgi pamanīt, ka netiek atsevišķi izdalīti dažādu veidu fakti. Tas nozīmē, ka nerodas problēmas ar situācijām, kad vienam faktam ir vairākas funkcijas, piemēram, tad, kad to izmanto, lai noteiktu, ka izdarīts noziedzīgs nodarījums, un lai precizētu sodu. Turklāt attiecīgajā normatīvo priekšnoteikumu kopumā tiek iekļauti arī tie normatīvie priekšnoteikumi, kurus jāņem vērā, precizējot tiesiskās sekas.

Tātad nule uzrādītajām faktiskajām premisām ir turpmākais saturs.

- **F1** Faktu, kuriem ir nozīme, lai pamatotu individualizētas tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt, apraksts.
- **F2** Faktu, kuriem ir nozīme, lai pamatotu tiesiskās sekas, apraksts.
- **F3** Uz tiesību subjektu attiecināts fakts, kuriem ir nozīme, lai pamatotu tiesiskās sekas, apraksts.
- **F4** Faktu, kurus jāņem vērā, lai precizētu taisnīgas tiesiskās sekas, apraksts.

Faktiskā premisa F1 ir piemērota autora ieviestajai normatīvajai premisai B3. Faktiskā premisa F3 tver premissas (1) piemēru un to, ka R.Aleksija juridiskā siloģisma raksturojumā faktiskā premisa pēc būtības ir konkrēta tiesību subjekta raksturojums, kas tver juridiskos faktus, kuri pakārtojami normatīviem priekšnoteikumiem. Tā kā J.Strlmaha un B.Brozeka pētījumā parādās arī tādas tiesību normas, kuras tiek individualizētas uz vairākiem elementiem,⁵⁹ jāsecina, ka premisa (2) nav viena tiesību subjekta raksturojums. Secīgi attiecīgās premisas saturu var izteikt vienkāršotā veidā ar F2. Ar faktisko premisu F4 tver tādus faktus, kas atbilst premisai (3), proti, faktus, kuri ļauj taisnīgi precizēt tiesiskās sekas. F4 sakarā jāpamāna, ka atšķirībā no F1 tajā ir tikai fakti, kuri palīdz precizēt tiesiskās sekas, nevis visi fakti, kuriem ir nozīme, lai pamatotu tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt.

Papildus var ieviest tādu faktisko premisu, kuru var izmanto tad, kad iecerēts no normatīvās premisas, kura tver, piemēram, legāldefinīciju vai vienkārši normatīvos priekšnoteikumus, ar kuriem pietiek, lai iestātos atomārs priekšnoteikums (B17), pamatot individualizētu tiesiskā sastāva pazīmi (S2).

- **F5** Faktu, kuriem ir nozīme, lai pamatotu, ka iestāties atomārs priekšnoteikums, apraksts. Pie S2 var nokļūt arī ar citu juridisko siloģismu, ar kuru atveido individuālsubsumpciju. Šādam argumentam varētu noderēt faktiskā premisa ar turpmāko saturu.
- **F6** Faktiskā sastāva pazīme.

Faktisko premisu klāsts jāpapildina arī ar tādu premisu, kas ļauj tikt galā ar K.Larenca un K.V.Kanarisa

uzrādīto situāciju, kad jāizmanto juridiskais siloģisms, ar kuru vismaz daļēji individualizētas tiesiskās sekas tiek precizētas un līdz galam individualizētas.⁶⁰ Attiecīgi nepieciešams noformulēt faktisko premisu ar turpmāko saturu.

- **F7** Faktu, kurus jāņem vērā, lai līdz galam individualizētu un precizētu tiesiskās sekas, apraksts.

1.2.3. Jauktās premissas

Juridisko siloģismu raksturojumos līdzās normatīvām premisām un faktiskām premisām mēdz parādīties tādi izteikumi, kuros saskatāmi abu šo premisu elementi. Secīgi jauktās premissas ir tās, kuras satur:

1) kādu no normatīvās premisas elementiem: tiesiskā sastāva pazīmes, atsaucē uz tiesisko sastāvu vai tiesiskās sekas;

2) kādu no faktiskās premisas elementiem: piesaisti konkrētai dzīves situācijai, individualizētus elementus (konkrētus tiesību subjektus, naudas summas, priekšmetus u.tml.), satur faktisko sastāvu vai atsauci uz faktisko sastāvu.

Tiesību teorijas diskursā var atrast vairāku veidu jauktās premissas. Pirmais variants ir individualizēts tiesiskais sastāvs⁶¹ un tā paveids – uz tiesību subjektu individualizēts tiesiskais sastāvs. Ja autors juridiskā siloģisma raksturojumā izmanto predikātu loģiku, tad šo premisu ir relatīvi viegli pamanīt. Ja tiesību normā izmanto simbolus „Tx”, lai apzīmētu vispārēju tiesisko sastāvu, tad individualizētā tiesiskā sastāvā tiek izmantots „Ta”, kur „a” nu jau ir, piemēram, konkrēts tiesību subjekts.⁶² Protams, šādas premissas eksistē arī citās loģikās.

Lai gan šādas premissas nesatur faktiskā sastāva pazīmes, kuras tiek subsumētas zem normatīviem priekšnoteikumiem, tomēr nereti tiek apgalvots, ka ar šādām premisām tiek tverts faktiskais dzīves gadījums. Piemēram, tiek apgalvots, ka mazā premisa tver konkrētu dzīves situāciju, bet attiecīgās premisas piemērā norādīts, ka „A ir izdarījis zādzību”.⁶³ Protams, ir arī autori, kuri eksplīcīti apgalvo, ka tie iecerējuši veidot premissas, kurās lietas fakti ir

⁵⁹ Stelmach J., Brozek B. *Methods of legal reasoning*. Dordrecht: Springer, 2006, p.57.

⁶⁰ Larenz K., Canaris C.W. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Budapest, Hongkong, London, Mailand, Paris, Tokyo: Springer Verlag, 1995, S.97.

⁶¹ Skat.: McCormick N. *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. New York: Oxford University Press, 2005, p.58.

⁶² Alexy R. *A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification*. Translated by Ruth Adler and Neil McCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989, p.222.

⁶³ Neimanis J. *Ievads tiesību teorijā*. Rīga: Jāņa Neimaņa izdevums, 2004, 138.lpp.

izteikti tiesību normās atrodamajos terminos.⁶⁴

- **C1** Individualizēts tiesiskais sastāvs.
- **C2** Uz tiesību subjektu individualizēts tiesiskais sastāvs.

Otrais variants ir līdzīgs pirmajam, bet tā vietā, lai tiesiskais sastāvs būtu individualizēts, tas tiek piesaistīts konkrētai dzīves situācijai.⁶⁵ Piemēram, lietā aplūkotā situācija ir tāda, kurā tika izdarīta citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana. Arī šajā gadījumā attiecīgais izteikums nesatur faktiskā sastāva pazīmes, bet tas arī nav individualizēts.

- **C3** Konkrētai dzīves situācijai piesaistīts tiesiskais sastāvs.

Trešais variants ir individualizēta tiesību norma. Šāda premisa saskatāma turpmākajā juridiskā siloģisma loģiskās formas piemērā.

- Pirmā premisa: *visiem x, ja Nx, tad Sx* – (B4).
- Otrā premisa: *ja Na, tad Sa* – uz tiesību subjektu individualizēta tiesību norma.
- Trešā premisa: *Na* – (C1).
- Secinājums: *Sa* – (S7).

R.Aleksijs atpazīst, ka otrā premisa, kura tver uz tiesību subjektu individualizētu tiesību normu, ir attiecīgā juridiskā siloģisma premisa, bet, mēģinot vienkāršot juridisko siloģismu, šo starpsecinājumu neeksplicē juridiskā siloģisma loģiskajā formā.⁶⁶ Arī šīs juridiskā siloģisma premisas gadījumā var atrast abstraktāku⁶⁷ un konkrētāku jauktās premisas variāciju, kas atbilst R.Aleksija juridiskā siloģisma raksturojuma īpatnībām.

- **C4** Individualizēta tiesību norma.
- **C5** Uz tiesību subjektu individualizēta tiesību norma.

Ceturtais variants ir saistīts ar subsumpciju, bet ar to neaprobežojas. Lai gan vairāki autori noteiktus juridiskos siloģismus saista ar subsumpciju,⁶⁸ tomēr šīs attiecības nav vienkāršas vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, ir skaidrs, ka juridiskais siloģisms

ir deduktīvs arguments, bet to mēģina sasaistīt ar subsumpcijas procesu, kurā faktisko sastāvu (šaurāka satura jēdzienu) pakārto tiesiskajam sastāvam (plašāka satura jēdzienam).⁶⁹ Varētu piekrist tam, ka ar noteikta veida juridisko siloģismu var pamatot, kāpēc konkrētajā gadījumā varēja veikt subsumpciju.

- Pirmā premisa: ikviens, kurš nolaupa citas personas īpašumu, ir persona, kura izdarījusi zādzību.
- Otrā premisa: A, kurš 2024.gada 1.martā piesavinājās personas B velosipēdu, ir persona, kura nolaupa citas personas īpašumu.
- Secinājums: A, kurš 2024.gada 1.martā piesavinājās personas B velosipēdu, ir persona, kura izdarījusi zādzību.

Šajā piemērā persona, kura izdarījusi noteiktas darbības, tiek pakārtota to personu jēdzienam, kuras ir izdarījušas zādzību. Papildus var pamanīt, ka piemēra otrā premisa arī ir subsumpcijas procesa rezultāts, kuru varētu pamatot ar citu juridisko siloģismu, kurā papildus tiktu skaidrots, piemēram, „nolaupa” jēdziens. K.Larencs un K.V.Kanaris norāda, ka šāda subsumpcijas pamatošana nevar turpināties mūžīgi, jo vienā brīdī jānonāk pie tādiem vienkāršiem apgalvojumiem, kurus tālāk nepamato, bet gan atzīst par patiesiem, balstoties uz empīrisku vai sociālo pieredzi.⁷⁰ Otrkārt, ja tiesiskais sastāvs satur, piemēram, ģenerālklausulas, tad jāveic vērtējošā pakārtošana.⁷¹ Tas nozīmē, ka ir gadījumi, kad attiecīgās jauktās premisas saturu nevarētu raksturot vienīgi kā subsumpcijas rezultātu.⁷² Šo apsvērumu dēļ autors izvairīsies no jēdziena „subsumpcija”, lai raksturotu turpmāko premisu saturu.

- **C6** Izteikums, kurā noteikts, ka, ja iestājas noteikts faktiskais sastāvs, tad iestājas individualizēts tiesiskais sastāvs.⁷³

C6 nevajag jaukt ar B7, kas tver izteikumu, kurā noteikts, ka ikviens tiesību subjekts, kas atbilst vispārinātam faktiskajam sastāvam, ir tiesību subjekts, kas atbilst noteiktiem normatīviem priekšnoteikumiem. B7 gadījumā svarīgi pamanīt, ka vārds „ikviens” norāda uz to, ka premisā

⁶⁴ Wróblewski J. Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision. *Rechtstheorie* Vol.5, No.1–2, 1974, p.41.

⁶⁵ Klug U. *Juristische Logik*. 4.Aufl. Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 1982, S.62.

⁶⁶ Alexy R. A Theory of Legal Argumentation. The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification. Translated by Ruth Adler and Neil MacCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989, p.68.

⁶⁷ Šāda premisa saskatāma L.D.D'Almeidas pētījumā. D'Almeida L.D. On the Legal Syllogism. In: *Dimensions of Normativity*. D.Plunkett, S.J.Shapiro and K.Toth (eds.). New York: Oxford University Press, 2019, pp.339.; 352.

⁶⁸ Alexy R. On Balancing and Subsumption. *A Structural Comparison*. *Ration Juris*, Vol.16, No.4, 2003, p.433.; Wróblewski J. Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision. *Rechtstheorie* Vol.5, No.1–2, 1974, p.43.; Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā*. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 26.lpp.

⁶⁹ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā*. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 26.–27.lpp.

⁷⁰ Larenz K., Canaris C.W. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. Dritte, neu bearbeitete Auflage. Berlin, Heidelberg, New York, Barcelona, Budapest, Hongkong, London, Mailand, Paris, Tokyo: Springer Verlag, 1995, S.95.

⁷¹ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: *Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā*. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 28.lpp.

⁷² Turpat. 22.lpp.

⁷³ Līdzīga satura premisa saskatāma turpmākajā pētījumā. Marmor A. *The language of law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, pp.83–84.

netiek nosaukts kāds konkrēts tiesību subjekts.

C6 sakarā varētu jautāt, kāpēc jānorāda, ka tiesiskais sastāvs ir individualizēts. Šādas piebildes nepieciešamas gadījumos, kad juridiskais silogisms balstīts predikātu loģikā, jo bez tās tiktu izdarīti absurdi secinājumi.

Pirmais piemērs:

- Pirmā premisa: ja A ir persona, kura 2024.gada 1.martā piesavinājās personas B velosipēdu, tad A ir persona, kura nolaupīja cita īpašumu. (Ja Na, tad Sa)
- Otrā premisa: A ir persona, kura 2024.gada 1.martā piesavinājās personas B velosipēdu. (Na)
- Secinājums: A ir persona, kura nolaupīja cita īpašumu. (Sa)

Otrais piemērs:

- Pirmā premisa: ja A ir persona, kura 2024.gada 1.martā piesavinājās personas B velosipēdu, tad ikviens ir persona, kura nolaupīja cita īpašumu. (Ja Na, tad Sx)
- Otrā premisa: A ir persona, kura 2024.gada 1.martā piesavinājās personas B velosipēdu. (Na)
- Secinājums: ikviens ir persona, kura nolaupīja cita īpašumu. (Sx)

Acīmredzami otrā piemēra secinājums ir nepieņemams, jo šādi tiktu apgalvots, ka ikviena fiziska persona ir izdarījusi darbības, kuras atbilst attiecīgajam noziedzīga nodarījuma sastāvam. Secīgi nevar pieņemt, ka C6 tiesiskais sastāvs nebūtu individualizēts. Šāda problēma nav, ja izmanto kategorisko silogismu, jo tajā pirmo premisu varētu formulēt turpmākajā veidā.

A, t.i., persona, kura 2024.gada 1.martā nozaga personas B velosipēdu (C), ir persona, kura nolaupīja cita īpašumu (D) (Visi C ir D).

Secīgi var arī noformulēt tādu jauktās premisas variantu, kas balstīts silogistikā.

- C7 Tas, kas atbilst faktiskā sastāva pazīmēm, ir tas, kas atbilst tiesiskā sastāva pazīmēm.⁷⁴

C7 saturu autors jau iztīrīja saistībā ar nošķirumiem starp:

- 1) atsauci uz tiesisko sastāvu un tiesisko sastāvu;
- 2) atsauci uz faktiskā sastāvu un faktiskā sastāvu.

Papildus jānorāda, ka C7 atšķiras no S11 (situācija, kura ir tiesiskā sastāva gadījums), jo S11 pēc būtības ir norādīta tikai atsauce uz faktiskā sastāvu (konkrētu situāciju), nevis juridisko faktu (faktiskā sastāva pazīmju) apraksts, kas veido faktiskā sastāvu. S11 nav norādītas arī tiesiskā sastāva pazīmes, jo S11 tver vienīgi atsauci uz tiesisko sastāvu.

A.Nīcgala pētījumā saskatāma tāda jauktās premisas variācija, kurā noteikts, ka faktiskā sastāva

pazīme F1 atbilst tiesiskā sastāva pazīmei N1.⁷⁵ Lai gan A.Nīcgalis vienā premisā ievieto vairākus šādus tiesiskā un faktiskā sastāva pazīmju pārus, tomēr pēc būtības tos var aplūkot atsevišķi.⁷⁶ Šāds izteikums pēc būtības ir C6 apakšgadījums, kas izsaka individuālsubsumpciju. Secīgi var izveidot jaukto premisu ar turpmāko saturu.

- C8 Ar faktiskā sastāva pazīmi pietiek, lai iestātos individualizēta tiesiskā sastāva pazīme.

Ja salīdzina C1 ar C2 un C3, tad var redzēt, ka C2 un C3 ir C1 apakšgadījumi, kuros ņemts vērā tas, ka daži autori sašaurina to, uz ko var attiecināt tiesisko sastāvu. Tā kā starp C4 un C5 ir līdzīgas attiecības, bet līdz šim nav uzrādīts C3 analogs, kurā tiesību norma būtu piesaistīta konkrētai dzīves situācijai, tad šādu analoģu vajadzētu izveidot, jo šāda premisa varētu parādīties kā starpsecinājums juridiskā silogisma loģiskās formas raksturojumā.

- C9 Tiesību norma, kura ir piesaistīta konkrētai dzīves situācijai.

Ņemot vērā, ka normatīvās premisas B11 un B12 ir vērstas uz to, lai precizētu tādas tiesiskās sekas, kuras ir attiecinātas uz tiesību subjektu vai individualizētas, bet attiecīgais secinājums ir starpsecinājums plašākā argumentā, tad ir jāievieš vēl divas jauktās premisas.

- C10 Uz tiesību subjektu individualizētas tiesiskās sekas, kuras vajag tālāk precizēt.
- C11 Individualizētas tiesiskās sekas, kuras vajag tālāk precizēt.

2. JURIDISKĀ SILOĢISMA FORMA

Dažādās loģikas, kuras var izmantot, lai raksturotu juridiskā silogisma loģisko formu (silogistika, izteikumu loģika, predikātu loģika), ir ar atšķirīgu sarežģītības pakāpi un spēju tvert noteiktus juridiskā silogisma struktūras elementus. Izvēle par labu kādai no loģikām ir atkarīga no tā, vai, ņemot vērā noteiktus teorētiskus postulātus un tiesiskās sistēmas īpatnības, attiecīgie loģikas trūkumi nav svarīgi, bet pozitīviem aspektiem ir teorētiska vai praktiska nozīme.

Autors izšķir divus veidus, kādos juridiskā silogisma formas varētu parādīties nolēmuma tekstā. Pirmkārt, pamatojums tiek veidots tā, lai uzskatāmi redzami būtiski juridiskā silogisma loģiskās formas elementi. Otrkārt, pamatojums tiek veidots tā, lai tas būtu pēc iespējas uzskatāmāks un no tā varētu rekonstruēt tiesību teorijā raksturoto juridisko silogismu. Autors atbalsta otro pieeju, jo tad teorētiķiem ir svarīgi pamatot, ka juridiskajam silogismam ir pareiza forma, bet praktiķiem, lai pamatojums saturētu juridisko silogismu ar pareizu loģisko formu.

Ja pamatojums tiek veidots tā, lai uzskatāmi

⁷⁴ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melņkšis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 23.lpp.

⁷⁵ Nīcgalis A. Prasījumu metode. Metodisks līdzeklis juridisku problēmu risināšanai. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2003, 6.lpp.

⁷⁶ Turpat.

redzami būtiski juridiskā siloģisma loģiskās formas elementi, tad būtu svarīgi izvēlēties pēc iespējas vienkāršāku loģiku (piemēram, siloģistiku), ar kuru tvert juridiskā siloģisma loģisko formu. Savukārt, ja pamatojums tiek veidots tā, lai tas būtu pēc iespējas uzskatāmāks un no tā varētu rekonstruēt tiesību teorijā raksturoto juridisko siloģismu, tad nav tik liela nozīme tam, ka izvēlēta loģika ir sarežģīta.

Eksistē relatīvi neliels skaits ar pareizām domāšanas formām, kurām varētu būt nozīme, lai raksturotu juridiskā siloģisma loģisko formu, kas balstīts uz iepriekšējā nodaļā uzrādītajām premisu un secinājumu variācijām.

1. Siloģistikā pietiek ar tām loģiskajām formām, kuras sastāv vienīgi no vispārējiem apgalvojumiem (visi A ir B), proti, pamatā tas ir *modus barbara*, šīs formas saīsinātā versija vai arī polisiloģisms, kas satur vairāk kā trīs vispārējus apgalvojumus.⁷⁷

2. Predikātu loģikā pietiek ar universālo instanciāciju,⁷⁸ *modus ponens*, ekvivalences izvēršanu, hipotētisko siloģismu, konjunkcijas ieviešanu, konjunkcijas vienkāršošanu un disjunkcijas ieviešanu, lai uzrādītu pareizu loģisko struktūru ikvienam juridiskajam siloģismam.⁷⁹

3. Izteikumu loģikā var izmantot visas tās pareizās domāšanas formas, kuras uzskaitītas predikātu loģikā, izņemot universālo instanciāciju.

Zināšanas par juridiskā siloģisma premisu saturu un pareizām domāšanas formām ļauj ikvienam izveidot vai pielāgot esošos juridiskos siloģismus tā, lai attiecīgā juridiskā siloģisma teorētiskajā aprakstā premisu un secinājuma saturs tiktu izteikts pareiza deduktīva argumenta formā.

3. JURIDISKĀ SILOĢISMA IZMANTOŠANAS SHĒMA

Ja pietiek ar to, ka juridisko siloģismu jāvar rekonstruēt no nolēmuma pamatojuma, tad var veidot juridiskā siloģisma izmantošanas shēmas, t.i., instrukcijas, kas vienkāršotā veidā apraksta to, ko jāiekļauj tiesību normu piemērošanas pamatojumā, lai tas saturētu konkrētu juridisko siloģismu. Ar „vienkāršotā veidā” tiek domāts tas, ka šādas juridiskā siloģisma izmantošanas shēmas nesatur loģikas žargonu vai simboliskās loģikas elementus. Šādām izmantošanas shēmām jābūt ar pēc iespējas lakoniskāku satura izklāstu. To var panākt, piemēram, izlaižot starpsecinājumus, raksturojot tikai entimēmu saturu vai izmantojot to, ka pietiek, ka no

pamatojuma var rekonstruēt visu juridisko siloģismu.

Juridiskā siloģisma izmantošanas shēmu izvēlē liela nozīme ir diviem faktoriem, proti, no juridisko siloģismu realizēšanas priekšnosacījumiem un tiesību normu piemērošanas pamatojuma veidošanas standartiem. Pirmā faktora kontekstā svarīga ir saderība ar juridiskās argumentācijas racionalitātes kritērijiem, tiesību sistēmas īpatnībām un citām juridiskajām metodēm. Savukārt otrā faktora kontekstā jāņem vērā vēlamais tiesību normu piemērošanas pamatojuma apjoms un vēlamā struktūras detalizācijas pakāpe.

Latvijas tiesiskajai sistēmai piemērota juridiskā siloģisma izpratne paredz, ka jābūt vienam juridiskajam siloģismam, kas ir:

1. pietiekami abstrakts (ar zemu vai vidēju detalizācijas pakāpi), lai dotu tiesību normu piemērotājam iespēju izveidot lakonisku, bet pilnīgu pamatojumu;

2. ar mazu premisu skaitu, kas aptver tiesību normu, lietas faktus un to juridisko vērtējumu;

3. ar pietiekami plašu tvērumu, lai līdzās citām juridiskajām metodēm tiktu aptverts viss potenciālais pamatojuma tvērums;

4. ar premisām un secinājumu, kuru var individualizēt uz vairākiem elementiem;

5. ar tādu struktūru, kas ļauj nonākt līdz konkretizētām tiesiskajām sekām, ņemot vērā, ka Latvijas tiesību sistēmā ir normatīvie priekšnoteikumi, kurus jāņem vērā tad, kad tiesiskās sekas tiek precizētas.

Pētījumā kopā tika pilnveidota vai izveidota un raksturota struktūra (premisu un secinājumu saturs un loģiskā forma), funkcija un izmantošanas shēma 21 juridiskajam siloģismam. Ierobežotā apjoma dēļ autors raksturo tikai divus juridiskos siloģismus.

Autors uzskata, ka Latvijas tiesiskās sistēmas kontekstā piemērota ir juridiskā siloģisma izmantošanas shēma J.1., kura paredz, ka no ikviena tiesību normu piemērošanas pamatojuma jāvar rekonstruēt:

1. konkrētai dzīves situācijai pielāgotu un atbilstoši strīdus būtībai izvērstu piemērojamo tiesību normu, kuru veido kumulatīvu priekšnoteikumu kopums, ar kuru pietiek, lai iestātos tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt;

2. faktu, kuriem ir nozīme, lai pamatotu tiesiskās sekas, kuras nevajag tālāk precizēt, aprakstu;

3. izteikumu, ka ar attiecīgiem faktiem pietiek, lai iestātos piemērojamajā tiesību normā noteiktie, bet individualizētie kumulatīvie normatīvie priekšnoteikumi;

4. secinājumu par to, ka tiek noteiktas konkretizētas tiesiskās sekas, kuras ir attiecīgā tiesību normu piemērošanas pamatojuma galīgais secinājums.

Juridiskā siloģisma J.1. funkcija: tverot pamatojuma daļu, kas ir nemainīgs tiesību normu

⁷⁷ Vedins I. Loģika. Mācību grāmata augstskolām. Rīga: Avots, 2000, 359.–363.lpp.

⁷⁸ Hausman A., Kahene H., Tidman P. Logic and Philosophy: A Modern Introduction. 13th edition. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2021, pp.186–191.

⁷⁹ Ibid. pp.86–91.

piemērošanas pamatojuma kodols, ar loģisku nepieciešamību pamatot konkretizētas tiesiskās sekas.

1. tabula J.1. loģiskā forma

Pilna forma	Bez starpsecinājumiem
P1.(B3): $\forall x,y^{80}(Nx,y \supset Sx,y)$	P1.(B3): $\forall x,y(Nx,y \supset Sx,y)$
P2.(F1): Fa,b	P2.(F1): Fa,b
P3.(C6): $Fa,b \supset Na,b$	P3.(C6): $Fa,b \supset Na,b$
P4.(C4): $Na,b \supset Sa,b$ – No P1. <i>Universālā instanciācija</i>	S.(S3): Sa,b
P5.(C1): Na,b – No P2. un P3. <i>Modus ponens</i>	
S.(S3): Sa,b – No P4. un P5. <i>Modus ponens</i>	

Administratīvo pārkāpumu lietu un kriminālietu juridiskās argumentācijas teorētiskā pamatojuma aprakstu var papildināt ar juridiskā siloģisma izmantošanas shēmu J.5.1., kura akcentē administratīvā pārkāpuma vai noziedzīga nodarījuma juridisko kvalifikāciju. Šī shēma paredz, ka no pamatojuma var rekonstruēt:

1. izteikumu, kas sastāv no atomāra priekšnoteikuma, kas tiek izteikts ar citiem normatīviem priekšnoteikumiem;⁸¹

2. faktu, kuriem ir nozīme, lai pamatotu, ka iestāties attiecīgais atomārais priekšnoteikums, aprakstu;

3. izteikumu par to, ka ar attiecīgajiem faktiem pietiek, lai iestātos individualizēti normatīvie priekšnoteikumi;

4. secinājumu, kurā noteikts, ka ir iestājusies individualizēta tiesiskā sastāva pazīme.

Juridiskā siloģisma J.5.1. funkcija: tverot pamatojuma daļu, kas nav nemainīgs tiesību normu piemērošanas pamatojuma kodols, ar loģisku nepieciešamību pamatot izteikumu, kas satur individualizētu tiesiskā sastāva pazīmi.

2. tabula J.5.1. loģiskā forma

Pilna forma	Bez starpsecinājumiem
P1.(B17): $\forall x,y(Nx,y \supset Sx,y)$	P1.(B17): $\forall x,y(Nx,y \supset Sx,y)$
P2.(F5): Fa,b	P2.(F5): Fa,b
P3.(C6): $Fa,b \supset Na,b$	P3.(C6): $Fa,b \supset Na,b$
P4.(C4): $Na,b \supset Sa,b$ – No P1. <i>Universālā instanciācija.</i>	S.(S2): Sa,b
P5.(C1): Na,b – No P2. un P3. <i>Modus ponens.</i>	
S.(S2): Sa,b – No P4. un P5. <i>Modus ponens.</i>	

Jānorāda, ka J.1. un J.5.1. ir ar vidēju detalizācijas pakāpi attiecībā pret potenciālo pamatojuma tvērumu. Pie viena un tā paša gala secinājuma var nonākt ar dažādām premisām un starpsecinājumiem. Tas nozīmē, ka attiecīgo argumenta sastāvdaļu izvēle var būt atkarīga no juridiskā siloģisma veidotāja uzskatiem par to, ko jāiekļauj tiesību normu piemērošanas pamatojumā. Juridiskie siloģismi ar augstu detalizācijas pakāpi, t.i., ar ļoti daudz premisām un starpsecinājumiem, kas detalizēti apraksta tiesību normu piemērošanas pamatojuma saturu, varētu panākt vienveidīgu argumentāciju, bet vienlaicīgi tie samazinātu tiesību normu piemērotāja iespējas, pielāgojoties konkrētās lietas īpatnībām, veidot kvalitatīvāku argumentāciju. Piemēram, ja juridisko metožu klāstā iekļauj juridisko siloģismu, kuru jāizmanto katru reizi, kad jāveic individuālsubsumpcija, tad tiesību normu piemērotājs civillietā nevarētu izlaist daļu no pamatojuma, norādot, ka starp pusēm nav strīda par to, ka attiecīgā tiesiskā sastāva pazīme ir realizējusies. Savukārt juridiskie siloģismi ar pārāk zemu detalizācijas pakāpi varētu nebūt pietiekami noderīgi, lai tos iekļautu juridisko metožu klāstā, jo tie var nesaturēt būtiskas norādes par vēlamā pamatojuma saturu.

⁸⁰ Ņemot vērā, ka nav iespējams izveidot universālu juridiskā siloģisma loģiskās formas raksturojumu, kas izteikts vienīgi ar predikātu loģikas sintakses palīdzību, tad formulas ar diviem mainīgajiem reprezentē izteikumus, kurus var individualizēt uz vairākiem elementiem. Ja tiktu rekonstruēts konkrēts juridiskais siloģisms, tad attiecīgo formulu varētu papildināt ar konjunkcijām un disjunkcijām, lai detalizētāk formalizētu attiecīgo izteikumu loģisko formu.

⁸¹ Ja nepieciešams, tad J.5.1. normatīvo premisu var modificēt, lai tās struktūra var atšķirties no tiesību avotā uzrādītās.

Juridiskās literatūras jaunumi

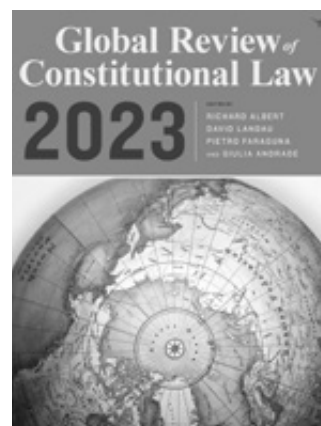
PASAULES KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU PĀRSKATS 2023

Pirmo reizi Latvijas konstitucionālo tiesību prakse iekļauta Pasaules konstitucionālo tiesību pārskatā, ko izdod Teksasas Universitātes Ostinā konstitucionālo tiesību profesori. Ziņojumu par Latviju sagatavojusi pētnieku komanda – Senāta Administratīvo lietu departamenta senators, Latvijas Universitātes docents Jānis Pleps, Civillietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece, Rīgas Juridiskās augstskolas pasniedzēja Viktorija Soņeca un Tieslietu ministres padomnieks, Latvijas Universitātes pasniedzējs Kalvis Engīzers.

Pārskatā kā viens no nozīmīgajiem Latvijas spriedumiem konstitucionālo tiesību jomā izcelts Senāta spriedums SKA-264/2023 par Covid-19 vakcināciju.

Tāpat analizēta Sanitas Osipovas apstiprināšana Augstākās tiesas tiesneša amatā, kā arī administratīvo tiesu prakse konstatēt ģimeņu esību pēc Senāta sprieduma saistībā ar partnerattiecību jautājumiem. Pārskatā analizēti arī Satversmes tiesas nozīmīgākie 2023.gada spriedumi un Saeimas likumdošanas darbs.

Pasaules konstitucionālo tiesību pārskats pastāv kopš 2016.gada, un šis ir jau astotais laidniens. Pārskatā apkopoti ziņojumi par konstitucionālajām norisēm un tiesu lietām aizvadītajā gadā 80 valstīs.

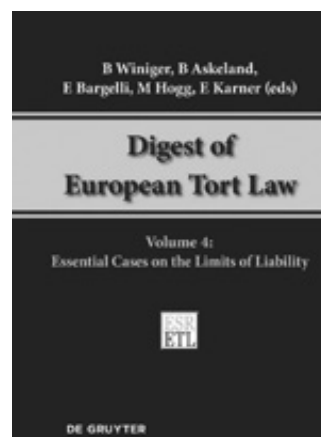
EIROPAS DELIKTU TIESĪBU APKOPOJUMS PAR ATBILDĪBAS IEROBEŽOŠANU

Austrijas Zinātņu akadēmijas un Grācas Universitātes Eiropas deliktu tiesību institūta vadītā pētnieciskā projekta ietvaros publicēts Eiropas deliktu tiesību apkopojuma 4. sējums „Nozīmīgākās lietas par atbildības ierobežošanu”.

Ziņojumu par nozīmīgākajām Latvijas tiesu lietām, kurās risināti civiltiesiskās atbildības ierobežošanas jautājumi deliktu gadījumos, šim Eiropas mēroga pētījumam sagatavoja Senāta Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Rihards Gulbis un Latvijas Universitātes pasniedzējs Jānis Kubilis.

Pētījumā atlasītas un analizētas 27 Eiropas valstu nozīmīgākās tiesu lietas par civiltiesiskās atbildības ierobežošanu ārpuslīgumisko pārkāpumu jeb deliktu gadījumos. Iekļauts arī ziņojums par svarīgākajiem Eiropas Savienības Tiesas spriedumiem, kas skar civiltiesiskās atbildības ierobežošanu.

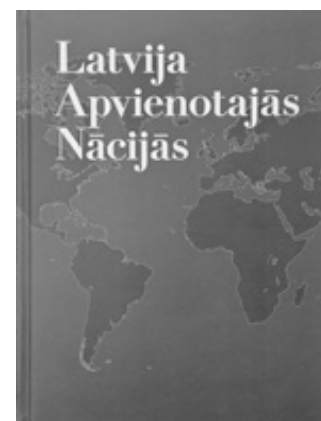
Šis sējums ir turpinājums iepriekšējiem apkopojumiem, kur 1.sējums bija veltīts cēloņsakarības jautājumiem (2007), 2.sējums – kaitējuma veidiem (2011), 3.sējums – neatļautas darbības izpratnei (2018). Iepriekšējos sējumos ziņojumus par Latvijas lietām gatavoja profesors Kalvis Torgāns, kurš par sava darba turpinājumiem šajā projektā izraudzījās Rihardu Gulbi un Jāni Kubili.

LATVIJA APVIENOTAJĀS NĀCIJĀS

Valsts prezidenta kancelejas izdotajā grāmatā caur profesionālu, amatpersonu un ekspertu pieredzes prizmu interviju un eseju formā veidots stāsts par Latvijas ieguldījumu Apvienoto Nāciju organizācijā, kopš neilgi pēc neatkarības atgūšanas 1991.gadā Latvija kļuva par pilntiesīgu ANO locekli. Grāmata tapusi laikā, kad Latvija kandidē ievēlēšanai ANO Drošības padomē termiņā no 2026. līdz 2027.gadam, bet tā parāda, ka Latvijas pieteikums kandidēt uz šo vietu nav mirkļa iegriba, bet gan ilgstošs un izsvērts mūsu diplomātu un ekspertu darbs.

Grāmatas autori ir amatpersonas, kas kopš valsts neatkarības atgūšanas bijušas vai ir cieši saistītas ar Latvijas dalības ANO dažādiem aspektiem. Viena no autorēm ir Senāta Administratīvo lietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece Ilvija Pūce, kura skaidro, ko dara ANO komitejas, kas uzrauga un vērtē, kā valstīm, kuras ratificējušas ANO cilvēktiesību līgumus un deklarācijas, sokas ar attiecīgo tiesību ievērošanu. Viņa četrus gadus bijusi ANO Spīdzināšanas novēršanas komitejas locekle.

PAR JAUNAJIEM ELI MOUNT SCOPUS EIROPAS TIESNEŠU NEATKARĪBAS STANDARTIEM

Eiropas Savienības programmas „Tiesiskums” projekta ietvarā Vīnē bāzētā nevalstiskā organizācija Eiropas Tiesību institūts (ELI) 2024.gada nogalē nāca klajā ar jaunu dokumentu – „ELI Mount Scopus Eiropas tiesnešu neatkarības standarti” (*ELI-Mount Scopus European Standards of Judicial Independence, turpmāk tekstā – Standarti*). Tie ir likumsakarīgs turpinājums Jeruzālemē pieņemtajiem Mount Scopus starptautiskajiem tiesnešu neatkarības standartiem, kas tika apstiprināti Ņūdeli, Indijā, 1982.gadā kā Starptautiskās Advokātu asociācijas Obligātie tiesnešu neatkarības noteikumi (*IBA Minimum Standards of Judicial Independence*).

Laikā no 1982.gada līdz 2008.gadam īpaši izveidota Starptautiskās tiesnešu neatkarības un pasaules miera asociācijas (JIWP) darba grupa strādāja pie pētniecības projektiem, kuru rezultātā tapa 2008.gada Mount Scopus Starptautiskie tiesnešu neatkarības noteikumi, kas grozīti 2015.gadā (*Mount Scopus International Standards of Judicial Independence*). Vienlaikus jāatzīst, ka 1982.gadā tapušais globāla mēroga dokuments savā ziņā ir vairāk orientēts uz „vispārējo tiesību” (*common law*) sistēmām. Lai tiesnešu neatkarības teorētiskajā pamatojumā ietvertu Eiropas dimensiju, pie 2024. gada Standartu izstrādes un formulēšanas vairāku gadu garumā strādāja daudzu Eiropas valstu zinātnieki, kā arī to projekts tika saskaņots ar daudzām tiesu varas institūcijām/asociācijām/ universitātēm (piemēram, no Latvijas dokumenta projekts tika saskaņots ar Latvijas pārstāvjiem ELI, kā arī Satversmes tiesu).

Kā norādīts Standartu ievadā, to pamatā ir juridiskais plurālisms, un to „mērķis ir veicināt ne tikai formālu tiesisko regulējumu tiesu neatkarībai, bet arī spēcīgu politisko un juridisko kultūru, kas atbalsta Eiropas tiesu neatkarību. To mērķis ir atbalstīt Eiropas tiesnešus, kuru darbs aizsargā liberālo demokrātiju un tiesiskumu.” Tādējādi 38 standarti pēc būtības ir adresēti ne tikai tiesu varai, bet vēl būtiskāk – arī valsts politiskajiem varas atzariem, kā arī sabiedrībai, lai stiprinātu un nepieciešamības gadījumā nosargātu demokrātiju (situācijās, kad notiek atkāpšanās no apņemšanām, kas tika sniegtas, pievienojoties ES un/vai Eiropas Padomei). Standarti sniedz norādes attiecībā uz tādiem aktuāliem jautājumiem kā tehnoloģiju izmantošana tiesu lēmumu pieņemšanas atbalstam un pievēršanās „patoloģiskām” situācijām, kurās tiek pārkāptas sarkanās līnijas, lai aizsargātu liberālās demokrātijas vērtības. Kā uzsvērts dokumenta ievadā, Standartus paredzēts piemērot

arī ārpus Eiropas Savienības: tādās valstīs, kas vēl ir ceļā uz demokrātisku briedumu, un valstīs, kurās demokrātija ir mazinājusies. Standartu izstrādē ELI pārskatīja un pielāgoja starptautiskos Mount Scopus standartus mūsdienu Eiropas tiesu iestāžu vajadzībām, kā arī iekļāva tādus aspektus, kas īpaši raksturīgi Eiropā (tiesnešu karjera u.c.). Standartu avotu klāsts ir iespaidīgs, ietverot dažādu politisko organizāciju un institūciju dokumentus un praksi (ANO, ES, GRECO, ENCJ, CCJE, EDSO, FRA u.c.), būtiska novitāte ir atsauces

uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūru, izgaismojot nesenās problemātiskās situācijas Eiropā.

Izstrādātie 38 standarti tiek iedalīti sešās grupās, kas vispusīgi aptver daudzšķautņaino tiesnešu neatkarības jēdzienu mūsdienu demokrātiskās valstīs. Katram standartam ir izstrādāti komentāri, kā arī noslēgumā ir pieejams detalizēts izmantoto un attiecināmo avotu saraksts, arī tiesu prakse par katru no 38 standartiem, līdz ar to kopumā dokuments ir gana apjomīgs (76 lpp). Necitējot visus standartus, šajā apskatā piedāvāts ļoti konspektīvi iezīmēt katras standartu grupas galvenos akcentus un sniegtās atziņas.

1. GRUPA. TIESNEŠU NEATKARĪBAS PAMATI

- standarts: Tiesnešu neatkarība
- standarts: Kolektīvā un individuālā tiesnešu neatkarība
- standarts: Tiesu sistēmas pamatvērtības
- standarts: Varas dalīšana
- standarts: Tiesu varas loma
- standarts: Tiesneša objektivitāte
- standarts: Tiesneša amata garantijas
- standarts: Amatā atrašanās drošība un neatceļamība
- standarts: Atbildības ierobežojumi
- standarts: Atbilstošs un aizsargāts atalgojums
- standarts: Juridiskās profesijas loma tiesu neatkarības aizsardzībā
- standarts: Tiesu neatkarības kultūras veidošana un uzturēšana

Tiesnešu neatkarības pamatus kopumā veido 12 standarti, kas vispusīgi raksturo tiesneša amata fundamentālo nozīmi demokrātiskās valsts funkcionēšanā. Komentāros uzsvērtas, t.sk., šādas atziņas:

- Nekāda tiesu varas hierarhiskā organizācija un pakāpes vai ranga atšķirības nedrīkst traucēt tiesnešu tiesības netraucēti apsūdzēt, brīvi

pasludināt spriedumus vai paust savu viedokli par jautājumiem, kas saistīti ar tiesu darbu un organizāciju. Tiesu procesa un administrācijas efektivitāte ietver rūpīgu pārraudzību, lai uzturētu saprātīgas tiesvedības izmaksas;

- Dažkārt pārmaiņas sabiedrībā rada neatliekamu nepieciešamību pēc jaunas tiesību aktu interpretācijas, judikatūras maiņas. Šādā situācijā juridiskās noteiktības un paredzamības apsvērumi prasa pārlicinošu argumentāciju. Centieni pēc vienveidīgas tiesību interpretācijas un piemērošanas nedrīkstētu novest pie nevajadzīgas neelastības;
- Tiesnešu atalgojumu veido pamatalga un pensija. Tiesneša izdienas pensijai jābūt pēc iespējas tuvākai viņa kā tiesneša pēdējai algai. Valsts finansēta tiesnešu atalgojuma samazinājums var būt pieļaujams, ja tiesneša valstī ir nopietna ekonomiskā krīze;
- Ja vien iespējams, jāizvairās no pārbaudes laika noteikšanas tiesnešiem, jo to var izmantot, lai grautu tiesneša darbu. Ja tiesneša iecelšana amatā tiek veikta uz noteiktu termiņu, kuru var pagarināt, lēmumam par iecelšanas pagarināšanu, apstiprināšanu vai atcelšanu no amata ir jābūt balstītam uz nopelniem un jāievēro taisnīga un likumā noteikta procedūra.

2. GRUPA. TIESU IESTĀŽU PĀRVALDĪBA

- standarts: Tiesu pārvaldības mērķis un darbības joma
- standarts: Tiesu pārvaldības struktūru autonomija un neatkarība
- standarts: Atbildība par tiesu pārvaldību
- standarts: Tiesnešu pašpārvalde
- standarts: Tiesnešu pašpārvaldes institūciju sastāvs un līdzsvars
- standarts: Finanšu autonomija
- standarts: Tiesu administrēšana
- standarts: Lietu sadale
- standarts: Tiesu kvalitāte
- standarts: Tiesu efektivitāte
- standarts: Tehnoloģijas

Otrā standartu grupa (11 standarti) veltīta tiesu iestāžu pārvaldības jautājumiem, vienlaikus ņemot vērā, ka Eiropas valstīs pastāv atšķirīgi modeļi: atbildība par tiesu sistēmas pārvaldību gulstas uz izpildvaru, neatkarīgu tiesu administrācijas iestādi un/vai pašpārvaldes tiesu iestādēm. Šajā aspektā uzsveramas šādas komentāros izceltās atziņas:

- Lai aizsargātu gan tiesu iestāžu, gan tiesu sistēmas neatkarību, ir nepieciešama organizatoriskā autonomija un neatkarība. Izpildvara var veikt dažas konkrētas administratīvās funkcijas, kas

saistītas ar tiesu sistēmas ikdienas darbību, taču ir nepieciešama tiesu iestāžu iesaistīšanās un pārraudzība. Tikai tiesnešu iesaistīšana pašpārvaldes struktūrās rada risku, ka sabiedrībā radīsies priekšstats par paš aizsardzību un tiesnešu monopolu. Nespeciālistu dalība, ko saprot plašākā nozīmē kā tādu personu dalību, kuras nav tiesneši, līdzsvaro šos riskus. Izpildvaras pārstāvju klātbūtne tiesu pašpārvaldes struktūrās nemazina šo struktūru neatkarību. Dažos gadījumos izpildvaras klātbūtne var būt lietderīga;

- Tiesu iestādēm nepieciešami pietiekami finanšu resursi, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem un atbilstību faktiskajām izmaksām (piemēram, tiesnešu un tiesu darbinieku skaitam). Vēlams, lai tiesu iestādēm būtu vadošā loma to finansiālo vajadzību novērtēšanā, budžeta sagatavošanā un oficiālā budžeta priekšlikuma sagatavošanā. Gada finanšu pārskatiem par tiesu darbību jābūt publiski pieejamiem un neatkarīgi revidētiem, kā arī jābūt pieejamiem atbilstošiem juridiskiem mehānismiem, lai novērstu valsts līdzekļu nepareizu pārvaldību. Centrālajai atbildībai par tiesu administrēšanu jābūt kopīgi uzticētai tiesu un izpildvarai vai, vēlams, tikai tiesu varai;
- Tiesu iestāžu veiktās pārraudzības mērķim jāietver kritisks izvērtējums par Mākslīgā intelekta (MI) un tiesas lēmumu pieņemšanas procesa mijiedarbību, lai aizsargātu tiesības uz taisnīgu tiesu un vienlīdzīgu piekļuvi tiesai, kā arī novērstu korupcijas iespējas MI platformās. Tiesu sistēmai ir jāpieņem MI, kas ļauj nepārtraukti atjaunināt un uzraudzīt MI rīkus, ņemot vērā mainīgos juridiskos un ētikas standartus.

3. GRUPA. TIESNEŠU IECELŠANA AMATĀ UN KARJERA

- standarts: Atlases, iecelšanas amatā, profesionālās novērtēšanas un paaugstināšanas amatā pamatfunkcijas
- standarts: Nopelni
- standarts: Taisnīga un caurspīdīga procedūra
- standarts: Novērtēšana un paaugstināšana amatā
- standarts: Iecelšanas un paaugstināšanas amatā atlases institūcijas sastāvs
- standarts: Atbilstošs sabiedrības atspoguļojums

Trešā standartu grupa (5 standarti) attiecas uz tiesnešu atlasi, iecelšanu amatā, profesionālo novērtēšanu un paaugstināšanu amatā. To komentāros izvirzītas vairākas atziņas, kurās atspoguļojas pēdējo gadu satraucošās tendences vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs:

- Šķietamā formālā atbilstība attiecīgajiem atlases un iecelšanas noteikumiem nedrīkst slēpt vai

aizēnot nelikumīgus procesus. Lai tiesu atzītu par likumīgu, ir nepieciešams aizsargāt tiesnešu, tostarp tiesu priekšsēdētāju, atlases un iecelšanas veidu no nelikumīgas ietekmes no izpildvaras, likumdevēja vai pašas tiesu varas puses. Lēmumi par tiesnešu iecelšanu vai paaugstināšanu amatā nedrīkst būt atkarīgi no lojalitātes politikiem vai citiem tiesnešiem;

- Tiek rekomendēta strukturēta rīcības brīvība iecelšanai amatā: ja konstitucionālās vai citas tiesību normas pilnvaro iecelējzinstitūciju izlemt, kurš tiks iecelts amatā vai paaugstināts amatā, atlases institūcijai jāieceļ tikai viens kandidāts. Atlases institūcijas ieteikumi vai izteiktie viedokļi ir jāievēro praksē, un to sastāvā sabiedrības daudzveidības atspoguļošanai var iekļaut pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus;
- Profesionālās novērtēšanas laikā tādi aspekti kā nepietiekama spriedumu argumentācija, daudz lielāks atcelto spriedumu skaits apelācijas instancēs nekā kolēģiem tajā pašā jurisdikcijā var kalpot tikai ar mērķi uzlabot tiesneša prasmes.

4. GRUPA. ĒTIKAS STANDARTI

30. standarts: Ētikas standartu pieņemšana un mērķis

31. standarts: Ētikas pamatstandarti

32. standarts: Tiesnešu vārda brīvība

Ceturtajā standartu grupā (3 standarti) papildus jau vispāratzītiem tiesnešu ētikas jautājumiem tiek izcelta arī tiesu komunikācija, tiesneša loma sabiedrībā, kā arī ārpustiesas darbību mērķi un izpausmju pieļaujamība:

- Ētikasstandartos parasti būtu jārisina arī jautājumi par ierobežojumiem attiecībā uz tiesnešu ārējām darbībām, piemēram, komercdarbību, profesionālo vai politisko darbību, lai pasargātu tiesnešus no objektivitātes apdraudējuma;
- Plurālistiskās liberālās demokrātijas aizsargā brīvību piedalīties debatēs par sabiedrībai svarīgiem jautājumiem, un šī aizsardzība attiecas arī uz tiesnešiem;
- Saziņa ar plašsaziņas līdzekļiem par jautājumiem, kas skar sabiedrības intereses, būtu jāveic tiesu preses pārstāvjiem vai preses un komunikācijas dienestiem, par ko atbild neatkarīga iestāde vai iestādes, kas pilda tiesu pārvaldības pienākumus.

5. GRUPA. TIESNEŠU DISCIPLĪNA

33. standarts: Disciplinārtbildības mērķis

34. standarts: Disciplinārtbildības pamati

35. standarts: Disciplinārsodi

36. standarts: Disciplinārais process

37. standarts: Disciplinārās atbildības institūcija

Piektā standartu grupa (5 standarti) attiecas

uz tiesnešu disciplināro atbildību, izteikti nošķirot šī nepieciešamā institūta adekvātu pielietošanu no tā izmantošanas, kas varētu vājināt tiesu varas kā valsts varas atzara neatkarību:

- Valstī pastāvošajam disciplinārās atbildības mehānismam ir jāaizsargā pret tiesnešu, kuri ir izteikuši šaubas par draudiem tiesiskuma nodrošināšanai, sodīšanu. Pārskatuma konstatēšanas pamatojumam ir jāsniedz tiesnešiem pietiekamas norādes, lai viņi zinātu, kas ir aizliegts;
- Lai saglabātu sabiedrības uzticību disciplinārajai sistēmai, ir vajadzīga zināma pārredzamība. To var panākt ar dažādiem pasākumiem, tostarp ar pieejamām tīmekļa vietnēm ar informāciju par disciplinārlietām, publiskojot tiesas sēdes, publicējot lēmumus un gada pārskatus ar attiecīgiem statistikas datiem;
- Šie standarti neatbalsta anonīmās sūdzības un iesaka paziņojumā tiesnesim norādīt sūdzības iesniedzēja identitāti. Valsts vispārējā juridiskā nostāja attiecībā uz anonīmām sūdzībām un sūdzības iesniedzēja identitātes norādīšanu būtu jāapsver, ņemot vērā faktorus, tostarp vispārējo tiesu sistēmas stāvokli, kā arī valsts vēsturi un pašreizējo politisko situāciju.

6. ATBILSTĪBAS ELI MOUNT SCOPUS STANDARTIEM NOVĒRTĒŠANA

38. standarts: Atbilstības ELI Mount Scopus standartiem novērtēšana

Noslēguma standarts ietver vairākus atgādinājumus Eiropas valstīm:

- Lai tiesu neatkarība tiktu konstatēta faktiski, nepietiek ar konstitucionālajām vai likumdošanas garantijām, kas nosaka tiesu varas neatkarību un objektivitāti. Tās ir efektīvi jāiekļauj ikdienas administratīvajā attieksmē un praksē;
- Nepamatots spiediens uz tiesnešiem, tiem pildot savas funkcijas, var rasties gan no tiesu sistēmas iekšienes, gan ārpus tās;
- Eiropas valstis ir apņēmušās, pievienojoties Eiropas Padomei un/vai ES, aizsargāt un veicināt tiesu neatkarību. Tas nepieļauj valsts regulējumu, kas vājina vai mazina tiesu neatkarības garantijas, kuras pastāvēja brīdī, kad dalībvalsts pievienojās ES. Regresiju var konstatēt, salīdzinot principus, kas tika pieņemti pievienošanās brīdī, ar esošajiem principiem.

ELI Mount Scopus Eiropas tiesnešu neatkarības standarti ir pieejami latviešu valodā (mašintulkotums) Tieslietu padomes mājaslapā sadaļā „Pētījumi un prezentācijas”.

*Sagatavoja Dace ŠULMANE,
Tieslietu padomes sekretariāta padomniece*

IV

KOMANDĒJUMU PIEREDZE

Pieredzes vizītes

SENATORU VIZĪTE EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESĀ

Senāta delegācija ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi Artūru Kuču un viceprezidenti Ivanu Jelič

Senāta departamentu priekšsēdētāji Anita Kovaļevska, Normunds Salenieks, Anita Poļakova un senatori Līvija Slica, Inese Grauda un Irīna Jansone pieredzes apmaiņas vizītē Eiropas Cilvēktiesību tiesā novembrī guvuši vērtīgu ieskatu tiesas darbā, iepazīnušies ar aktuālo tiesas praksi iesniegumu pieņemamības izvērtēšanā, lietu izskatīšanā un nolēmumu sagatavošanā.

Senāta delegācija tikās ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesi no Latvijas Artūru Kuču, tiesas viceprezidenti *Ivanu Jelič*, tiesnesi no Igaunijas *Peeter Roosma*.

Tiekoties ar Artūru Kuču, gūts ieskatš tiesneša darba aspektos Eiropas Cilvēktiesību tiesā, pārrunāta lietu virzības un izskatīšanas procesuālā problemātika. Tiesnesis *Peeter Roosma* iepazīstināja ar Eiropas

Cilvēktiesību tiesas lietu statistiku attiecībā uz Igauniju, kā arī būtiskākajām atziņām izskatītajās lietās.

Tiesas sekretariāta juristi sniedza ieskatu par lietu sadalījumu atbilstoši prioritāšu politikai un lietu atzīšanu par nozīmīgajām lietām. Uzmanība vērsta uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņām par tiesu nolēmumu motivāciju, proti, tiesai ir jāsniedz konkrētas un tiešas atbildes uz pušu argumentiem, kuriem ir izšķiroša ietekme uz procesa iznākumu.

Augstākās tiesas senatoru un darbinieku pieredzes vizītes Eiropas Cilvēktiesību tiesā notiek katru gadu. Tā ir iespēja tiešam tiesu dialogam, kas veicina sadarbību, vienotu izpratni cilvēktiesību jautājumos un arī lietu aprites procesa efektīvā organizēšanā.

Komandējumu atziņas

CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBA MĀKSLĪGĀ INTELEKTA, ALGORITMU UN LIELO DATU PASAULĒ

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Dzintra AMERIKA pārstāvēja Augstāko tiesu tradicionālajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas gada atklāšanas svinīgajā ceremonijā un piedalījās seminārā „Cilvēktiesību aizsardzība mākslīgā intelekta, algoritmu un lielo datu pasaulē”.

Strasbūra, 2025.gada 31.janvāris

Svinīgajā ceremonijā, atzīmējot 2025. tieslietu gada oficiālo atklāšanu Eiropas Cilvēktiesību tiesā, uzrunas sniedza Eiropas Cilvēktiesību tiesas prezidents *Marko Bošnjak* un Francijas kasācijas tiesas pirmais prezidents *Christophe Soulard*.

Savukārt seminārā ar saviem priekšlasījumiem uzstājās Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese *Saadet Yüksel* (Turcija), Eiropas Padomes Drošības, integritātes un tiesiskuma direktore *Hanne Juncher*, Parīzes

Nanterres universitātes Publisko tiesību profesore *Lucie Cluzel-Métayer*, Lietuvas Konstitucionālās tiesas tiesnesis, profesors *Vytautas Mizaras* un Oksfordas universitātes Oksfordas Interneta institūta Tehnoloģiju un regulējuma profesore *Sandra Wachter*.

Visi runātāji uzsvēra mākslīgā intelekta/algorithmisko sistēmu priekšrocības, vienlaikus norādot arī uz riskiem, tostarp cilvēktiesību apdraudējumu. *Hanne Juncher* norādīja uz tādām problēmām kā aizspriedumainība, dezinformācija, sistēmu izstrāde, neņemot vērā specifiskus riskus bērnu tiesību aizsardzības kontekstā, mākslīgā intelekta ļaunprātīga izmantošana vēlēšanu procesos.

Semināra dalībnieki tika informēti par Eiropas Padomes izstrādātajiem tiesību aktiem un citiem juridiskiem instrumentiem (metodoloģiju, kā novērtēt un vadīt riskus (HUDERIA metodoloģija), vadlīnijām, ziņojumiem u.c.), kas sekmē cilvēktiesību aizsardzību kontekstā ar mākslīgā intelekta radītajiem izaicinājumiem. Tāpat tika norādīts uz nākotnē plānotajiem darbiem juridisko instrumentu

Senatore Dzintra Amerika un Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis no Latvijas Artūrs Kučs

izstrādē, kas regulētu mākslīgā intelekta izmantošanu policijas, administrācijas, tieslietu, robežu un migrācijas pārvaldības jomā, kā arī kas attiektos uz kriminālbildību saistībā ar mākslīgā intelekta izmantošanu. Kibernetizācijas jautājumos tiek gatavots pētījums par konkrētām saiknēm starp kibernetizāciju, elektroniskajiem pierādījumiem un mākslīgo intelektu. Tāpat tiek strādāts pie ieteikumiem par līdztiesību mākslīgā intelekta kontekstā. Profesore *Lucie Cluzel-Métayer* savukārt iezīmēja mākslīgā intelekta radītos riskus saistībā ar izteiksmes brīvību (piemēram, viltus informācija un dziļviltījumi, informācijas burbuļi, no kuriem tiek iegūta atlasāmā informācija, kļūdas un halucinācijas, fakts, ka sistēmas veidotas uz ASV datubāzu pamata, kas līdzī nes attiecīgo kultūrlāni).

Vytautas Mizaras referēja par tiesībām uz taisnīgu tiesu kontekstā ar mākslīgo intelektu. Viņš mākslīgā intelekta sistēmas tiesas spriešanas ietvaros definējis kā „ar mākslīgo intelektu darbināmus tiesnešus” (*AI powered judges*) jeb e-tiesnesi, uzdodot divus būtiskus jautājumus: vai e-tiesnesis ir saderīgs ar tiesību sistēmas vērtībām un vai pilnībā autonomas e-tiesnesis spēj analizēt prasījumus un pierādījumus, pieņemt lēmumus un rezultātā aizvietot tiesnešus. *Vytautas Mizaras* izdalīja trīs iespējamās mākslīgā intelekta izmantošanas veidus: kad mākslīgais intelekts pilda tehnisku funkciju – analizē liela apjoma informāciju, tiesu praksi, lai pamatotu tiesas argumentus; tiesneša uzraudzīts e-tiesnesis, kas pilda daudz aktīvāku lomu tiesas procesā, palīdzot sagatavot tiesas nolēmumus, kur tiesneša loma ir uzraudzīt, uzlabot un pabeigt e-tiesneša darbu; pilnībā autonomas e-tiesnesis, kas ir spējīgs sagatavot patstāvīgus nolēmumus noteiktu kategoriju lietās. Pēdējais būtu piemērots mazās un vienkāršās lietās. Referents analizēja katra no šo „tiesnešu” veidiem ieguvumus un mīnus, atzīstot gan, ka „īstais” tiesnesis nav aizstājams. Profesors kontekstā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu un mākslīgo intelektu aplūkoja arī jautājumus par sacīkstes principu, procesuālā taisnīguma principu, nolēmuma pamatojumu, atklātu tiesas procesu, tiesneša neatkarību un objektivitāti, procesa ilgumu un tiesisko noteiktību.

Savukārt *Sandra Wachter* vispirms iezīmēja pamatprincipu (vienkāršotā veidā), kā mākslīgais intelekts darbojas, proti, tas lūkojas pagātnē, cenšoties paredzēt nākotni, kas realitātē rada problēmas. Referente iezīmēja virkni interesantu piemēru, kā, balstoties uz pagātnes datiem, kā arī uz

aizspriedumiem un diskriminējošiem datiem balstītos algoritmos, tiek pārkāpti cilvēktiesību standarti. *Sandra Wachter* atsaucās arī uz juridiskoliteratūru, kur ir pētīti jautājumi par mākslīgā intelekta mijiedarbību ar cilvēktiesībām. Profesore vērsa uzmanību uz tiešo diskrimināciju, kura ir acīmredzama, kā arī uz netiešo diskrimināciju, kas pirmšķietami nenorāda uz diskrimināciju. Tāpat profesore iezīmēja grūtības, kas rodas, pierādot netiešās diskriminācijas (t.s. automatizētā diskriminācija) esību, vispirms jau norādot, ka automatizētā diskriminācija ir abstrakta, smalka, netaustāma, tā nevar tikt noteikta intuitīvi. Tādēļ cietusi persona var arī nesaprast, ka tā ir cietusi, kas ir problēma sistēmā, kur prasība ir jāceļ pašam prasītājam. Tāpat ir grūtības ar pierādījumu iegūšanu. Salīdzinājumā ar cilvēku algoritmi secinājumu izdarīšanai izmanto tādus datus, kādus cilvēki neizmanto (piemēram, ēšanas paradumi, mūzikas izvēle, meklējumi internetā, krāsu izvēle un tā korelācija, piemēram, ar piederību kādai konkrētai reliģijai, vecumu vai dzimumu). Profesore arī iezīmēja, ka līdz ar automatizēto diskrimināciju papildus jau tiesību normās noteiktajām (dzimums, rase, ādas krāsa utt.) var veidoties jaunas cilvēku grupas, kas var tikt diskriminētas pēc noteiktām pazīmēm (piemēram, suņu īpašnieki, videospēļu spēlētāji). Profesore sniedza vairākus reālus piemērus šādai iespējai, piemēram, Nīderlandē augstāks nekustamā īpašuma nodoklis bija jāmaksā tādiem īpašniekiem, kuru adrese ietvēra ciparus un burtus, savukārt tiem, kuru adrese neietvēra burtus, bija mazāks nodoklis. Tāpat personas tikušas diskriminētas situācijā, kad darba pieteikumu nosūtījušas, izmantojot konkrētu interneta platformu u.c. Referente norādīja uz risinājumu šiem izaicinājumiem: neobjektivitātes/aizspriedumu testu (*bias test*), kam gan arī ir jāaskāns ar cilvēktiesību standartiem. Pēc pārbaudes atklājās, ka no 20 izstrādātajiem testiem 13 neatbilda likumam. Šobrīd viens no galvenajiem pasaulē izmantotajiem testiem neatbilst standartiem, iemels – tests izstrādāts ASV, kur ir fundamentāli cita tiesību sistēma.

Gan semināra ieraksts, gan svinīgās uzrunas pieejamas Eiropas Cilvēktiesību tiesas mājaslapā: <https://www.echr.coe.int/w/opening-of-the-judicial-year-2025-1>. Arī tiesību aktu (arī tādu, kas nav juridiski saistoši) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses mākslīgā intelekta kontekstā apkopojums ir pieejams tiesas mājaslapā: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/seminar-background-paper-2025-eng>.

AUGSTĀKO ADMINISTRATĪVO TIESU UN VALSTS PADOMJU LOCEKĻU ATLASE UN ĒTIKA

Senāta Administratīvo lietu departamenta senators Jānis PLEPS piedalījās Francijas Valsts padomes kopā ar Eiropas Savienības valstu Valsts padomju un Augstāko administratīvo tiesu asociāciju (ACA-Europe) organizētajā seminārā „Augstāko administratīvo tiesu un Valsts padomju locekļu atlase un ētika”.

Versaļa, 2024.gada 29.novembris

Semināra nolūkiem katrai ACA-Europe dalībniecei vajadzēja aizpildīt organizatoru sagatavotu jautājumu anketu.¹ Sniegtā informācija tika apkopota semināra vispārējā ziņojumā, kas tika prezentēts seminārā.²

Semināra mērķis bija apspriest tiesnešu un tiesu darbinieku profesionālās ētikas regulējumu un piemērošanu, kā arī izaicinājumus, kas saistīti ar jaunu Valsts padomes locekļu vai Augstākās Administratīvās tiesas tiesnešu piesaisti.

Semināru atklāja Francijas Valsts padomes viceprezidents un Versaļas Administratīvās apelācijas tiesas priekšsēdētāja. Tālāk diskusijas notika trīs sesijās, kurās detalizēti tika analizēti kā galvenie vispārējā ziņojuma secinājumi un kopējās tendences, tā arī atsevišķu valstu prakses piemēri, kas skāra (1) profesionālās ētikas normatīvo un institucionālo ietvaru; (2) profesionālās ētikas normu piemērošanas gadījumu analīzi; un (3) jaunu Valsts padomes locekļu vai Augstākās Administratīvās tiesas tiesnešu piesaisti.

Semināra pirmajā sesijā uzmanība tika veltīta profesionālās ētikas regulējumam un par tā piemērošanu un ievērošanu atbildīgajām institūcijām. Vispārējais ziņojums un diskusijas iezīmēja, ka profesionālās ētikas regulējums pamatā attīstījies katras Eiropas Savienības dalībvalsts nacionālajā tiesiskajā sistēmā un tradīcijās. Šajā ziņā tika izcelta arī Eiropas Padomes un tās ietvaros izveidoto

institūciju ietekme uz valstīm, rekomendējot tām pieņemt profesionālās ētikas kodeksus un izveidot ētikas komisijas, kā arī vispārinot labās prakses standartus. Līdzās rakstītajām profesionālās ētikas normām tika uzsvērti arī lielā tradīciju un paražu nozīme šajā jomā. Tas, ka kādai valstij nav tiesnešu ētikas kodeksa, nenozīmē profesionālās ētikas neesību. Tiesneša darba standarts sevī ietver arī profesionālās ētikas ievērošanu. Tika izcelta valsts padomnieka un tiesneša zvēresta nozīme – tajā jau esot iekodētas galvenās vērtības, un profesionālās ētikas kodekss tikai detalizējot zvērestā solīto. Attiecībā uz profesionālās ētikas saistību ar disciplinārbildību diskusijās iezīmējās uzsvars, ka profesionālās ētikas uzdevums ir sekmēt pareizu tiesnešu rīcību un tai ir preventīva nozīme, savukārt disciplinārbildība nodrošina, ka nepareizās lietas vairs netiks darītas, un tā ir reakcija uz izdarītu pārkāpumu. Disciplinārbildība bieži ir sekas kļūdām, kas pieļautas profesionālās ētikas normu piemērošanā.

Otrajā sesijā uzmanība tika pievērsta interesantu profesionālās ētikas gadījumu analīzei, kurus dalībvalstis bija minējušas savos ziņojumos. Latvijas Tiesnešu ētikas komisijas prakse bija izpelnījusies semināra organizatoru interesi saistībā ar tiesnešu aktivitātēm sociālajos tīklos.³ Lielākas diskusijas raisīja jautājumi par to, vai tiesneša objektivitāti ietekmē viņa reliģiskā piederība, vai tiesnesim var būt redzami tetovējumi, kā arī interešu sadursmes, ja tiesnesis vienlaikus ir arī universitātes mācītājs. Tāpat diskutēti gadījumi, kad tiesnesis gūst lielus ienākumus ar komercdarbību vai saņēmis ievērojumu mantojumu. Tika uzsvērts, ka administratīvās tiesas vērtē un uzrauga sabiedrība, kas pamana un pauž savu attieksmi arī pret profesionālās ētikas ievērošanu.

Trešajā sesijā tika skartas problēmas ar jaunu Valsts padomes locekļu un Augstāko Administratīvo tiesu tiesnešu atlasīti. Diskusijās tika uzsvērti nepieciešamība nodrošināt ne vien dzimuma, bet arī cita veida dažādību (piemēram, dažādu paaudžu, atšķirīgas profesionālās pieredzes, reģionu, sociālo grupu pārstāvība tiesās). Vairākās valstīs, ieviešot atklātus konkursus uz tiesnešu amatam, samazinājies spēcīgu kandidātu pieteikumu skaits. Publicitāte attur profesionāļus no pieteikšanās un dalības konkursā. Tāpēc tika uzsvērti arī iespējamo labāko kandidātu

¹ ACA-Europe dalībnieču sniegtās atbildes uz anketas jautājumiem pieejamas: <https://www.aca-europe.eu/index.php/en/seminars/1119-seminar-in-paris-on-29-november-2024>

² Vispārējais ziņojums pieejams: https://www.aca-europe.eu/seminars/2024_Paris/2024_Versailles_General_Report_en.pdf

³ Appendix: Case Studies. https://www.aca-europe.eu/images/media_kit/seminars/2024_Paris/2024_VERSAILLES_ANNEX_CASE_STUDIES_EN.pdf

apzināšanas un neformālas uzrunāšanas nozīme. Tiesnešu atlases komisijām un tiesu priekšsēdētājiem šajā ziņā esot jābūt proaktīviem.

Seminārā tika akcentēta Valsts padomes locekļu un Augstākās Administratīvās tiesas tiesnešu atlases

un profesionālās ētikas nozīme valsts nākotnei un tiesiskuma nodrošināšanā. Valsts padomju un Augstāko Administratīvo tiesu autonomija un pašorganizēšanās stiprina tiesu spēju aizsargāt tiesiskas valsts principus sarežģītos laikos.

INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESNEŠU FORUMS

Senāta Civillietu departamenta senatore Zane PĒTERSONE piedalījās Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) forumā intelektuālā īpašuma tiesnešiem.

Ženēva, 2024.gada 8.–12.oktobris

Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācija (WIPO) rīko Intelektuālā īpašuma tiesnešu forumu kopš 2018. gada, un tas ir kļuvis par ikgadēju konferenci, kas pulcē tiesnešus no visas pasaules. Forumā notika zināšanu un prakses apmaiņa un diskusijas starp dažādu pasaules valstu pieredzējušiem intelektuālā īpašuma tiesību lietu tiesnešiem. Darbs forumā bija sadalīts astoņās sesijās, katras sesijas ietvaros diskusiju vadot moderatoram ar vairākiem runātājiem. Senatore piedalījās ar priekšlasījumu „Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi komercnoslēpuma pārkāpumu lietās: Eiropas Savienības un Latvijas perspektīva” sesijā par komercnoslēpumu un konfidencialas informācijas aizsardzību.

Sesiju tēmas un tajās apspriestie galvenie jautājumi bija šādi.

Jaunās tehnoloģijas un intelektuālā īpašuma lietu iztiesāšana. Ātri attīstošās jaunās tehnoloģijas, tādas kā mākslīgais intelekts, skar visas intelektuālā īpašuma tiesību nozares. Sesijā fokuss bija uz izgudrojumu, kuru radīšanā palīdzējis mākslīgais intelekts, patentspēju; ģeneratīvajām mākslīgā intelekta sistēmām un to trenēšanai izmantotajiem ar autortiesībām aizsargātajiem darbiem; intelektuālā īpašuma tiesību licencēšanu nepārtraukti mainīgajā tehnoloģiskajā vidē.

Visinteresentākā bija Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja (EUIPO) Piektās Apelācijas padomes priekšsēdētājas Virdžīnijas Melgaras (*Virginia Melgar*) prezentācija par EUIPO Apelācijas padomju praksi lietās, kurās pieteicēji mēģina reģistrēt cilvēku sejas kā preču zīmes. EUIPO reģistratori mēdza atteikt šādu zīmju reģistrāciju, Apelācijas padomes pieļāva

(piemēram, lieta „WEERGAVE VAN HET GEZICHT VAN EEN PERSOON”, No. R2173/2023-4), bet tuvākajā nākotnē šis jautājums par seju reģistrācijas pieļaujamību tiks izskatīts EUIPO Lielajā Apelāciju padomē.

Standartam būtiski patenti (*standard essential patents – SEPs*). Sesijā tika diskutēts par standartam būtiskiem patentiem, proti, par patentu, uz kuru licenci tā īpašnieks standartizācijas organizācijā ir apņēmis piešķirt trešajām personām ar taisnīgiem, saprātīgiem un nediskriminējošiem jeb t.s. FRAND („*fair, reasonable and non-discriminatory*”) noteikumiem. Tika pārrunāta tiesas loma šādu strīdu izskatīšanā; tas, vai FRAND ir līgumtiesību vai konkurences tiesību jautājums; kā noteikt FRAND atlīdzību un kādi tiesiskās aizsardzības līdzekļi ir piemērojami.

Konfidenciala informācija un komercnoslēpumi. Šajā sesijā savā priekšlasījumā „Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi komercnoslēpuma pārkāpumu lietās: Eiropas Savienības un Latvijas perspektīva” senatore iepazīstināja foruma dalībniekus ar tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kādus Eiropas Savienībā paredz Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 8.jūnija direktīva 2016/943 par zinātnības un darījumdarbības neizpaužamas informācijas (komercnoslēpumu) aizsardzību pret nelikumīgu iegūšanu, izmantošanu un izpaušanu, kā arī Latvijas tiesību normām šīs direktīvas transponēšanai – Komercnoslēpuma aizsardzības likumu, Civilprocesa likuma 30.⁸ nodaļu „Lietas par komercnoslēpuma aizsardzību pret nelikumīgu iegūšanu, izmantošanu un izpaušanu” un Civilprocesa likuma pantiem komercnoslēpuma aizsardzībai visu kategoriju civillietās.

Sesijā vēl piedalījās tiesneši no Īrijas, Singapūras, Dienvidāfrikas un Ķīnas, kuri pastāstīja par komercnoslēpuma aizsardzības normatīvo regulējumu un interesantām lietām savās valstīs.

Preču zīmju spēks: preču zīmes ar vājiem elementiem un to aizsardzība. Sesijā tika diskutēts par preču zīmēm ar vāju atšķirtspēju vai ar elementiem, kas nevar piešķirt atšķirtspēju – problēmām, kas rodas ar šādu preču zīmju saglabāšanu spēkā un aizsardzību pret sajaukšanas iespēju. Dalībnieki arī apsprieda negodīgas konkurences iespējamību un pierādīšanas izaicinājumus šādās lietās.

Apskatot Eiropas tiesu prakses piemērus, tika

runāts par Eiropas Savienības Vispārējās tiesas spriedumu lietā „Google LLC v EUIPO and EPay AD”, No T-78/23, un EUIPO Apelācijas padomju lēmumiem lietās „aqualy/AQUAGY”, No R 1668/2023-4, un „iFoodDS/efood”, No R 778/2023-2.

Autortiesību izņēmumi un ierobežojumi.

Sesijā tika runāts par gadījumiem, kad autora darbu var izmantot bez autora piekrišanas un bez atlīdzības, un šīs situācijas dažādās jurisdikcijās atšķiras. Visinteresantākais bija Francijas tiesneša stāstījums par lietām „Société du Figaro v Société Twitter France and Société Twitter International Unlimited Company”, No RG 23/55581, un „L'Agence France-Presse v S.A.S Twitter France and Société Twitter International Unlimited Company”, No RG 23/56102. Polijas tiesnese pastāstīja par Varšavas Apelācijas tiesas lietu No VII AGa 776/23.

Jaunākā pieeja galīgajiem pienākumrikojumiem. Sesijā tika apspriestas jaunākās tendences galīgo pienākumrikojumu (*final injunctions*) piemērošanā: pienākumrikojumu priekšmets, pamats un saturs; atbildētāju aizsardzības iespējas pret pienākumrikojuma piemērošanu; proporcionalitāte un tiesnešu diskrecionārā vara pienākumrikojumu piemērošanā, u.c.

Noteikumi par pierādījumiem intelektuālā īpašuma lietu iztiesāšanā. Šajā sesijā tika runāts par pierādījumu izmantošanas iespējām dažādās jurisdikcijās, tostarp ekspertu pieaicināšanu, elektroniskajiem pierādījumiem, pārkāpuma preču kontrolpirkumiem, aptauju izmantošanu preču zīmju lietās, pierādījumu nodrošināšanu un pierādījumu iegūšanu ārvalstīs.

Tiesu reforma: specializētas tiesas. Sesijā tika diskutēts par dažādām sistēmām dažādās pasaules valstīs, kā tiek nodrošināta augošā nepieciešamība pēc tiesām vai tiesnešiem, kas ir specializējušies tieši intelektuālā īpašuma tiesību lietu izskatīšanā.

Pārrobežu intelektuālā īpašuma lietu izskatīšana. Sesijā dalībnieki runāja par to, ka pieaugošās globalizācijas laikmetā intelektuālā īpašuma lietu izskatīšana nacionālā līmenī var „pārkāpt” valsts robežas un atstāt ietekmi uz situāciju citā valstī. Tāpat tika diskutēts

par tādiem pārrobežu lietu iztiesāšanas izaicinājumiem kā pierādījumu iegūšana un nolēmumu izpilde.

Forumā uzstājās arī īpašā viesrunātāja – Eiropas Vienotās Patentu tiesas priekšsēdētāja vietniece, Otrā Apelācijas paneļa priekšsēdētāja Riana Kaldena (*Rian Kalden*), kura pastāstīja par Vienoto Patentu tiesu un šīs tiesas pirmo darbības gadu.

WIPO Tiesnešu institūta direktore Un-Džo Mina (*Eun-Joo Min*) pastāstīja par jaunumiem WIPO darbā ar tiesnešiem un viņu kapacitātes celšanā. Viņa mudināja valstis aktīvāk piedalīties WIPO izveidotās WIPO Lex datubāzes papildināšanā, kas piedāvā brīvu pieeju informācijai par intelektuālā īpašuma tiesībām dažādu valstu jurisdikcijās, tostarp normatīvajiem aktiem un atlasītai judikatūrai. WIPO Lex datubāze atrodama: <https://www.wipo.int/wipolex/en/index.html>, un tajā kopš pagājušā gada svarīgākos nolēmumus intelektuālā īpašuma tiesību jomā publisko arī Latvijā.

Plašāka informācija par forumu un tā sesijām, tostarp tēmām, runātājiem un saitēm uz sesijās aplūkotajiem nolēmumiem, pieejams: https://www.wipo.int/meetings/en/2024/judgesforum2024.html?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIqrSMx8GaiQM-VwAuiAx3Q7xaFEAAYASAAEgK6_vD_BwE.

Tiesnešu konsultatīvās padomes sēde

Pasaules intelektuālā īpašuma organizācija ir iecēlusi senatori Zani Pētersoni par Tiesnešu konsultatīvās padomes (*WIPO Advisory Board of Judges*) locekli 2023.–2024.gadam, kas, ņemot vērā nelielo tiesnešu skaitu šajā padomē, ir ievērojams panākums Latvijai. 11.oktobrī padomes sēdē apspriesta WIPO Tiesnešu institūta darbības stratēģija, tiesnešu foruma attīstība un iespējamie uzlabojumi, kā arī tēmas 2024. gada forumam.

Dalība WIPO Tiesnešu konsultatīvās padomes darbā ir ne tikai liels pagodinājums Latvijai, bet arī iespēja uzzināt jaunāko informāciju par WIPO darbu tiesnešu izglītošanas un kapacitātes celšanas jomā, atbalstīt Latvijas tiesnešiem noderīgu tālākizglītības koncepciju un veidot ikgadējā pasaules tiesnešu foruma programmu nākamajiem gadiem.

INTELEKTUĀLAIS ĪPAŠUMS UN DATU EKONOMIJAS NĀKOTNE

Senāta Civillietu departamenta senatore Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas Intelektuālā īpašuma politikas asociācijas (EPIP) XIX ikgadējā konferencē.

Piza, 2024.gada 10.–14.septembris

Konferenci „Intelektuālais īpašums un datu ekonomijas nākotne” rīkoja Eiropas Intelektuālā īpašuma politikas asociācija sadarbībā ar Pizas Universitāti un Svētās Annas Pizas Universitātes skolu.

Eiropas Intelektuālā īpašuma politikas asociācijas konference notiek reizi gadā un pulcē intelektuālā īpašuma tiesību un ekonomikas akadēmiķus, politikas veidotājus un profesionāļus. Konferenci atbalsta

Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācija (WIPO), Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma birojs (EUIPO) un Eiropas Patentu Iestāde (EPO), un konferences runātāju starpā bija arī pārstāvji no šīm organizācijām.

Konferences pamatprogramma norisinājās trīs dienu garumā, paralēli notiekot vairākām sesijām, kurās tika gan prezentētas lekcijas, gan apspriesti dažādi aktuāli intelektuālā īpašuma tiesību jautājumi diskusiju paneļu veidā.

Viena no interesantākajām sesijām bija „Radošā atkalizmantošana un intelektuālā īpašuma tiesības – radošās atkalizmantošanas teorija”. Tajā tika runāts par *upcycling* jeb radošo atkalizmantošanu, kas nozīmē procesu, kurā ražošanas blakusprodukti, atkritumu materiāli, nevajadzīgi vai negribēti produkti tiek transformēti jaunos materiālos vai produktos, kuri patērētāju uztverē ir ar augstāku kvalitāti, piemēram, māksliniecisko vai vides aizsardzības vērtību. Līdz šim sesija par šiem jautājumiem citās konferencēs vai semināros nebija dzirdēta, tādēļ tā bija īpaši interesanta un noderīga. Sesijas ietvaros septiņi runātāji uzstājās ar referātiem par šādām apakštēmām: „Radošās atkalizmantošanas pamati”, „Radošā atkalizmantošana kā pamattiesība”, „Radošā atkalizmantošana un autortiesību pārkāpumi – ceļā uz jaunu ēru ilgtspējīgā izmantošanā”, „Atkalizmantošana kā dizaina stratēģija Eiropas dizainparaugu aizsardzības gaismā”, „Preču zīmju tiesības un radošā atkalizmantošana: veco principu pielāgošana”.

Senatore bija saņēmusi personīgu uzaicinājumu piedalīties šajā konferencē un runāt tiesnešu diskusiju panelī par tiesu lomu intelektuālā īpašuma tiesību un datu tiesību nākotnes attīstībā, kad tiesneši saskaras ar jaunajām tehnoloģijām. Šo diskusiju paneli vadīja EUIPO Piektais Apelācijas padomes priekšsēdētāja Virdžīnija Melgara (*Virginia Melgar*), un tajā piedalījās arī lords tiesnesis Ričards Arnolds (*Richard Arnold*) no Anglijas un Velsas Apelācijas tiesas, Eiropas Savienības Vispārējās tiesas VI sekcijas prezidente tiesnese Marija Žozē Kosteira (*Maria José Costeira*) un Vienotās Patentu tiesas Apelācijas tiesas tiesnese Ingeborga Simonssone (*Ingeborg Simonsson*). Senatore Zane Pētersone iepazīstināja klausītājus ar „CV-Online” lietu par datubāzes veidotāja tiesību aizsardzību, kurā Rīgas apgabaltiesa bija uzdevusi prejudiciālos jautājumus Eiropas Savienības Tiesai (EST 2021.gada 3.jūnija spriedums lietā Nr. C-762/2019 *CV-Online Latvia*) un kura pēc tam tika izskatīta Senātā (Senāta 2024.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-23/2024, ECLI:LV:AT:2024:0604.C30638718.13.S).

Dalība konferencē kopumā deva iespēju padziļināt izpratni par intelektuālā īpašuma tiesībām un ar tām saistītajiem aktuālajiem problēmjautājumiem, akadēmisko pētījumu un tiesu prakses attīstības tendencēm un nākotnes izaicinājumiem. Konference bija interesanta un atšķirīga no citiem, tieši tiesnešiem paredzētajiem, pasākumiem ar to, ka papildus piedāvāja akademiķu perspektīvu un arī ekonomisko dimensiju.

ABSOLŪTIE UN RELATĪVIE PREČU ZĪMJU NEREĢISTRĒŠANAS UN REĢISTRĀCIJAS ATZĪŠANAS PAR SPĒKĀ NEESOŠU PAMATI

Senāta Civillietu departamenta senatore Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja Apelācijas padomju (EUIPO Boards of Appeal) Intelektuālā īpašuma tiesnešu tīkla pasākumos – divās sanāksmēs un seminārā.

Alikante, 2024.gada 21.–24.oktobris

Kā Latvijas pārstāve Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja Apelācijas padomju Kvalitātes nodrošināšanas un tiesību prakses tiesnešu tīklā–darba grupā (*The Judges Quality Assurance and Legal Practice Panel (J-QALPP)*) un Mediācijas un intelektuālā īpašuma

tiesnešu tīklā (*The Network of IP Judges on Mediation*) senatore piedalījās šo darba grupu sanāksmēs un tiesu prakses seminārā.

Mediācijas un intelektuālā īpašuma tiesnešu tīkla sanāksmē dalībnieki tika iepazīstināti ar EUIPO Mediācijas centra jauno direktori Karīnu Kūlu (*Karin Kuhl*), kura pastāstīja par centra aktualitātēm.

2024.gada rezultāti pārsniedza plānotos, jo jau līdz oktobrim klienti bija akceptējuši 267 alternatīvās strīda risināšanas priekšlikumus, lai gan tika cerēts uz 60 akceptiem. Tika sniegts pārskats par tīkla 2024.–2025.gada darba plāna aktualitātēm, kā arī prezentēts ziņojums par mediācijā noslēgto vienošanos izpildāmību. Sanāksmē tika runāts par dalībvalstu intelektuālā īpašuma lietu tiesu un EUIPO Mediācijas centra sadarbību un mediācijas veicināšanu tiesās.

Kad tika diskutēts par šķēršļiem mediācijas izmantošanai, senatore Pētersone pastāstīja par to, ka ir apzinājuši vairākus iemeslus, kas ir pamatā pušu advokātu un citu pilnvaroto pārstāvju pretestībai pret mediāciju, un to, kā Latvijas tiesnešiem semināros tiek mācīts ar šiem pretestības iemesliem strādāt. Šie rezultāti *EUIPO* vadību un dalībniekus no citām valstīm ieinteresēja, un, iespējams, ka nākamajā sanāksmē varēs dalīties plašāk ar šo pozitīvo Latvijas pieredzi.

Tiesu prakses seminārā tika aplūkota *EUIPO* Apelācijas padomju un nacionālo valstu (šoreiz Spānijas) jaunākā tiesu prakse par absolūtajiem un relatīvajiem preču zīmju neregistrēšanas un reģistrācijas atzīšanas par spēkā neesošu pamatiem.

Attiecībā uz absolūtajiem pamatiem citstarp tika runāts par tādām *EUIPO* Apelācijas padomju lietām kā R 2582/2023-2 (figurālā zīme *Device of a curved arch including a white arch inside resembling the shape of a boomerang*), R 1291/2023-2 (pozīcijas zīme uz kurpes), R 1349/2022-5 (figurāla zīme), R 594/2023-2 (figurāla zīme) un Eiropas Savienības Vispārējās tiesas lietām T-117/21, T-745/22, T-591/22 un T-304/23.

Nozīmīgas diskusijas raisījās par to, vai ir pieļaujams kā preču zīmes reģistrēt cilvēku sejas. Šāda prakse vairākās *EUIPO* Apelācijas padomju lietās ir tikusi atļauta (piemēram, lietās R 2063/2016-4, R 468/2021-4 (figurālas zīmes ar sievietes sejas attēlu) un R 2574/2018-1 (figurāla zīme ar vīrieša sejas attēlu)), bet šobrīd šis jautājums ir *EUIPO* Lielās Apelācijas padomes tiesvedībā – lietā R 0050/2024 (figurāla zīme ar vīrieša sejas attēlu).

Lielākā daļa semināra bija veltīta diskusijām grupās par grāmatu, žurnālu, filmu nosaukumiem un mākslas darbiem – vai un kādos gadījumos tos varētu reģistrēt kā preču zīmes un kādi būtu pareizākie reģistrācijas atteikuma (līdzīgi reģistrētajām zīmēm –

reģistrācijas atzīšanas par spēkā neesošu) pamati. Domu un ideju apmaiņa bija interesanta un vērtīga, tomēr gala secinājumus vēl izdarīt ir pārāgi, jo *EUIPO* Lielās Apelācijas padomes tiesvedībā ir vairākas aktuālas lietas, kurām šajā jomā būs ļoti liela nozīme un kuru rezultātus gaida visi intelektuālā īpašuma profesionāļi: R 1719/2019 (*Animal Farm*), R 1922/2019 (1984) un R 2248/2019 (*George Orwell*).

Apelācijas padomju Kvalitātes nodrošināšanas un tiesību prakses tiesnešu tīkla darba grupas (J-QALPP) sanāksmē tika informēts par Apelācijas padomju aktualitātēm.

Pēc tam darbs norisinājās divos paneļos, kuros dalībnieki apsprieda tiesu prakses problēmas un formulēja secinājumus (rekomendācijas) par trīs tematiem, kas dienas beigās tika prezentēti kopējai auditorijai:

1. Dizainparauga individuālā rakstura novērtēšana (Padomes 2001.gada 12.decembra Regulas (EK) Nr.6/2002 par Kopienas dizainparaugiem 6.pants);
2. Preču un pakalpojumu apakškategoriju definēšana preču zīmes daļējas lietošanas gadījumā;
3. Saikne starp preču zīmēm (Eiropas Parlamenta un Padomes 2017.gada 14.jūnija Regulas (ES) Nr.2017/1001 par Eiropas Savienības preču zīmi 8.panta 5.punkts).

Dalība sanāksmēs un seminārā deva iespēju padziļināt izpratni par intelektuālā īpašuma tiesībām un ar tām saistītajiem aktuālajiem problēmjautājumiem, *EUIPO* Apelācijas padomju prakses un nacionālo valstu tiesu prakses attīstības tendencēm, mediācijas ieteikšanu intelektuālā īpašuma tiesību lietās. Tāpat par vērtīgu atzīstama neformālā viedokļu un pieredzes apmaiņa.

VALSTS ATBALSTS – MĒRĶI, KRITĒRIJI, PAZIŅOŠANA, ATGŪŠANA

Senāta Administratīvo lietu departamenta senators Ermīns DARAPOLSKIS piedalījās Briseles Vrijes Universitātes projekta „SUNAJUST” (*Supporting National Judges on State Aid*) ietvaros organizētajā darba seminārā par valsts atbalsta tiesībām.

Luksemburga, 2024.gada 2.–5.oktobris

Eiropas Komisijas atbalstītā projekta atklāšanas konference notika pagājušā gada februārī Briselē. Šajā seminārā, kas bija praktisks turpinājums konferencei, piedalījās pārstāvji no Spānijas, Rumānijas un Latvijas.

Semināra lektori bija Vrijes Universitātes mācībspēki *Wout De Cock*, *Seppie Maes* un *Caroline Buts*.

Semināra sākumdaļā lektori pievērsa uzmanību jēdzienam „valsts atbalsts” (*state aid*) Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 107.panta 1.punkta izpratnē. Vispirms tika runāts par valsts atbalsta mērķiem, kas var būt definēti gan plaši (piemēram, Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai), gan arī ļoti specifiski mērķēti (piemēram, saistībā ar ogļu raktuvju slēgšanu Polijā). Valsts atbalsta pamatā var

būt gan efektivitātes apsvērumi ekonomisko mērķu sasniegšanai, piemēram, pētniecībā, inovācijā vai attīstībā (*making the cake bigger*), gan arī taisnīguma apsvērumi sociālās kohēzijas nodrošināšanai (*dividing the cake better*). Tika runāts par valsts atbalsta kontroles mērķiem nodrošināt taisnīgus „spēles” noteikumus iekšējā tirgū. Aplūkots arī koncepts, ka vispārīgi valsts atbalsts ir aizliegts, un tikai izņēmuma gadījumos tas ir pieļaujams. Līdz pagājušā gadsimta 50.–60. gadiem bija aizliegts jebkāds valsts atbalsts, un tikai vēlāk tika atzītas izņēmuma tiesības no šī koncepta.

Tika aplūkoti un sīkāk analizēti četri valsts atbalstu veidojošie kritēriji atbilstoši LESD 107.panta 1.punktam, īpašu uzmanību pievēršot kritērijam, kas saistīts ar selektīvas finansiālās priekšrocības radīšanu. Analizēti gadījumi, lai nošķirtu, kad priekšrocības veido valsts atbalstu un kad ne.

Pievēršoties kritērijam „ietekmē tirdzniecību starp dalībvalstīm”, tika norādīts, ka pat gadījumā, ja atbalsta saņēmējs darbojas vienā valstī, nav garantijas, ka nākotnē tas neiesaistīsies starptautiskajā tirgū, tādējādi ietekmējot arī tirdzniecību starp dalībvalstīm. Tika minēti piemēri, lai nošķirtu gadījumus, kad ietekme uz tirgu tiek radīta (piemēram, ikgadējas subsīdijas liela atrakciju parka uzturēšanai) un kad ne (subsīdijas maza peldbaseina uzturēšanai kādā pašvaldībā).

Turpinājumā lektori pievērsa uzmanību jēdziena „uzņēmums” (*undertaking*) analīzei LESD 107.panta 1.punkta izpratnē. Tika uzsvērts, ka nav būtiska labuma saņēmēja juridiskā forma, kā arī tas, vai labuma saņēmējam ir vai nav peļņas gūšanas raksturs, bet gan individuāli jāizvērtē katra gadījuma būtība, proti, vai attiecīgais subjekts veic ekonomisko aktivitāti, piedāvājot preces vai pakalpojumus tirgū (piemēram, arī sabiedriskā organizācija var būt „undertaking” LESD 107.panta 1.punkta izpratnē). Analizēti arī gadījumi, kad viens un tas pats uzņēmums veic gan publiskas funkcijas (piemēram, sniedz tradicionālos pasta pakalpojumus), gan veic ekonomiskas aktivitātes (piemēram, sniedz kurjerpasta sūtījumu pakalpojumus). Pēc līdzīga principa var arī darboties, piemēram, universitātes.

Tālāk semināra gaitā tika aplūkoti jautājumi, kas attiecas uz valsts atbalsta paziņošanas procedūru un nogaidīšanas pienākumu (*notification and stand-still obligation*). Norādīts, ka paziņošanas pienākums ir valstij, nevis labuma saņēmējam. Attiecīgi, ja saņēmējam rodas šaubas par to, ka valsts nav izpildījusi paziņošanas pienākumu, tas nevar pats vērsties Eiropas Komisijā, bet gan to jāprasa izdarīt valstij.

Tika arī runāts, kas ir „jauns” valsts atbalsts Padomes regulas 2015/1589 izpratnē, vienlaikus uzverot gadījumus, kad izmaiņas saskaņotā valsts atbalsta shēmā neveido „jaunu” valsts atbalstu (piemēram, tikai formāla vai administratīva rakstura

izmaiņas, vai tādas izmaiņas sākotnējā budžetā, kas nepārsniedz 20%, neveido „jaunu” valsts atbalstu minētās regulas izpratnē).

Lektori arī skaidroja par nacionālo tiesu kompetenci konstatēt nelikumīgu valsts atbalstu (*unlawful aid*), vienlaikus akcentējot, ka tiesas kompetencē nav konstatēt, ka valsts atbalsts ir nesaderīgs ar iekšējo tirgu (*incompatible aid*). Tas, vai valsts atbalsts ir saderīgs ar iekšējo tirgu, ir Eiropas Komisijas ekskluzīvā kompetencē ietilpstošs jautājums. Tika vēlreiz atgādināts par tiesas sadarbības iespējām ar Eiropas Komisiju, lūdzot tai sniegt informāciju vai viedokli, pamatojoties uz Padomes regulas 2015/1589 29.pantu. Šādiem lūgumiem nav noteiktas formas, un tie var tikt izteikti katras dalībvalsts nacionālajā valodā, izmantojot e-pastu: comp-amicus-state-aid@ec.europa.eu.

Saistībā ar paziņošanas pienākumu tika aplūkotas arī atkāpes no tā. Proti, norādīts gan uz *de minimis* regulējumu, gan uz vispārējo grupu atbrīvojuma regulējumu (*General Block Exemption Regulation – GBER*). Diskusijas raisīja jautājums, kāpēc *de minimis* līmenis (300 000 *euro*) visās valstīs ir vienāds, ja reiz katrā dalībvalstī ir atšķirīgs pirkspējas līmenis. Tika atzīmēts, ka praksē ap 95% gadījumu valsts atbalsts tiek piešķirts GBER ietvaros, un tieši šīs kārtības ietvaros valstis visbiežāk kļūdās, tāpēc nacionālajai tiesai var nākties pārbaudīt, vai izpildās GBER kritēriji valsts atbalsta piešķiršanai.

Lektori pieskārās jautājumam par sabiedriskajiem pakalpojumiem (uzņēmumi, kuriem uzticēti sabiedriski pakalpojumi) LESD 106.panta 2.punkta izpratnē, piemēram, sabiedriskā transporta pakalpojumi vai pasta pakalpojumi. Šādos gadījumos, ja kompensācija par sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu atbilst Altmark kritērijiem, tas neveido valsts atbalstu. Attiecīgi nacionālajai tiesai var nākties pārbaudīt, vai konkrētajā gadījumā izpildās Altmark kritēriji (sk. papildus Eiropas Savienības Tiesas spriedumus lietās C-349/17, C-654/17P, C-102/21 un C-103/21).

Liela daļa semināra laika tika veltīta tēmai par nelikumīga valsts atbalsta atgūšanu, kura juridiskais pamats ir LESD 108.pants un Padomes regula 2015/1589. Tika norādīts uz valsts pienākumu nekavējoties un efektīvi atgūt nelikumīgu valsts atbalstu, ko veido valsts atbalsta nominālā summa plus procenti. Nelikumīga valsts atbalsta atgūšanas pamatā ir Eiropas Komisijas lēmuma izpilde saskaņā ar katras valsts nacionālo tiesisko regulējumu. Nelikumīga valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet gan tāda stāvokļa atjaunošana tirgū, kādam bija jābūt pirms atbalsta izmaksas (sk. par to vairāk Eiropas Savienības Tiesas spriedumos lietās C-142/87 66.p.; C-75/97 64.–66.p.; C-277/00 74.p.; C-454/09 30., 35.

un 37.p.; arī T-415/05, T-416/05 un T-423/05 415. un 416.p.; T-303/10 203.p.). Tika uzsvērts, ka *res judicata* nevar būt arguments, lai efektīvi nepiemērotu Eiropas Savienības tiesības nelikumīga valsts atbalsta atgūšanai (sk. C-119/05 61.–63.p.; C-507/08 59.–65.p.; C-505/14 45.p.; C-586/15 94.p.). Arī labuma saņēmēja maksātnespējas procesa uzsākšana nevar būt arguments, lai neatgūtu, cik iespējams, nelikumīgu valsts atbalstu. Norādīta vēl cita nozīmīga Eiropas Savienības Tiesas judikatūra saistībā ar nelikumīga valsts atbalsta atgūšanu: C-507/08; C-301/87 19., 20.p.; C-415/03 42.–44.p.; C-232/05 49.–52.p.; C-69/13 21.p.; C-223/85 14.–17.p.; C-75/97 88.p.; C-662/16; C-355/95 P; T-115/09 70., 71.p.; T-219/13 84.–86.p.

Tika arī minēts, ka, valstij atgūstot nelikumīgu valsts atbalstu, vispārīgi labuma saņēmējs nav tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzinājumu, jo tam principā ir jārēķinās, ka valsts atbalsts var būt nelikumīgs un ka nelikumīgs valsts atbalsts ir atgūstams.

Seminārā diskusijas raisīja arī jautājums, vai saskaņā ar Orhūsas konvenciju jebkura persona vides interešu aizsardzības nolūkā (ne tikai konkurenti paši par sevi) varētu vērsties tiesā un prasīt nelikumīga valsts atbalsta atgūšanu, piemēram, ja šāds atbalsts būtu piešķirts kādas lidostas attīstībai.

Semināra noslēgumā tika aplūkoti un analizēti arī atsevišķi gadījumi (*casestudy*), tādējādi nostiprinot seminārā laikā iegūtās zināšanas.

VALSTS ATBALSTA TIESĪBAS: SADARBĪBAS RĪKI AR EIROPAS KOMISIJU

Senāta Administratīvo lietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Jānis GEKS piedalījās Briseles Vrijes Universitātes projekta „SUNAJUST” (*Supporting National Judges on State Aid*) ietvaros organizētajā konferencē par valsts atbalsta tiesībām.

Luksemburga, 2025.gada 29.–31.janvāris

Konference, kas bija paredzēta tiesnešiem, prokuroriem un tiesu darbiniekiem, bija Briseles Vrijes Universitātes projekta „SUNAJUST” noslēdzošais pasākums. Projekts īstenots sadarbībā ar Eiropas Komisiju.

Konference programma bija veidota no divām daļām.

Pirmā konferences daļa norisinājās Eiropas Savienības Tiesā (EST), kur bija iespēja apmeklēt tiesas sēdi lietā C-678/23 (*Spitalul Clinic*). Šajā lietā risināmais tiesību jautājums bija sociālo tiesību jomā, proti, darba vietas atzīšana par tādu, kurā darbs ir saistīts ar īpašu risku, un tādējādi darba devēja pienākumu samaksāt sociālās apdrošināšanas iemaksu starpību. Lai arī šī lieta nebija saistīta ar valsts atbalsta jautājumiem, organizatoru mērķis bija konferences dalībniekiem dot iespēju gūt priekšstatu, kā EST praktiski notiek prejudiciālo jautājumu izskatīšana tiesas sēdē, jo jāņem vērā, ka valsts atbalsta tiesības primāri izriet no

LESD 107.–108.panta. Pirms tiesas sēdes ievadvārdus teica EST ģenerālvokāts, Londonas King's koledžas profesors *Andrea Biondi*, kura specializācijas joma ir valsts atbalsta tiesības. Savā uzrunā viņš uzsvēra prejudiciālo jautājumu lielo nozīmi valsts atbalsta tiesību attīstībā.

Konferences otrajā daļā, kas norisinājās ārpus EST telpām, notika divas paneldiskusijas. Pirmajā paneldiskusijā ar priekšlasījumiem uzstājās *Hellenic State Aid Institute* priekšsēdētājs un Atēnas Universitātes profesors *Antonis Metaxas*, Māstrihtas Universitātes profesors *Phedon Nicolaides*, finanšu konsultāciju uzņēmuma *Oxera Consulting* (Brisele) partnere *Nicole Robins* un juridisko konsultāciju uzņēmuma *Houthoff* (Nīderlande) advokāte *Greetje van Heezik*. Runātāji galvenokārt akcentēja nacionālo tiesnešu lomu, piemērojot ES tiesības valsts atbalsta jomā, kā arī par tiesiskajiem aizsardzības līdzekļiem zaudējumu atlīdzināšanas lietās.

Profesors *Antonis Metaxas* savā priekšlasījumā vairāk pieskārs jautājumam par nelikumīga valsts atbalsta atgūšanu. Viņš atsaucās uz vairākiem EST spriedumiem, piemēram, C-6/90 un C-9/90, C-46/93 un C-48/93, C-586/18, C-199/06, C-576/18, C-363/16, C-405/16P, C-284/12, C-119/05.

Savukārt profesors *Phedon Nicolaides* savā priekšlasījumā pieskārs šādiem četriem tematiem: (a) zaudējumu atlīdzinājums, kas nav valsts atbalsts (C-106/87, C-164/15P, C-238/20); (b) atlīdzinājums par zaudējumiem, ko cietuši nelikumīga vai nesaderīga valsts atbalsta saņēmēju konkurenti (C-385/18, C-387/17, C-284/12, C-387/17, C-700/22); (c) atlīdzinājums par zaudējumiem, kas radušies nelikumīga vai nesaderīga valsts atbalsta atmaksas rezultātā (C-148/04, C-672/13, C-349/17, C-630/11P, C-702/20);

un (d) atlīdzinājums, ko piešķirušas šķīrējtiesas investoriem, pamatojoties uz divpusējiem ieguldījumu līgumiem (C-284/16, C-638/19P, C-516/22), kas pēc būtības ir nepaziņots (nelikumīgs) valsts atbalsts.

Turpinājumā *Nicole Robins* pieskārās tieši jautājumam par nelikumīgu valsts atbalstu un zaudējumu atlīdzības prasībām no ekonomikas perspektīvas. Vispirms viņa ieskicēja metodoloģiju nelikumīga valsts atbalsta radīto zaudējumu noteikšanai, pēc tam pievērsās arī konkrētam prakses piemēram (*Corsica Ferries*). Viņa norādīja, ka, lai gan dalībnieki, kurus skārusi nelikumīga un nesaderīga valsts atbalsta piešķiršana, var prasīt zaudējumu atlīdzību, tomēr viņas praksē ir bijušas tikai nedaudzas šādas veiksmīgas lietas.

Greetje van Heezik dalījās pieredzē par zaudējumu atlīdzības lietām Nīderlandē.

Konferences otrajā paneldiskusijā ar priekšlasījumiem uzstājās Eiropas Komisijas (EK) Konkurences ģenerāldirektorāta (*DG Competition*) pārstāvji *Diana Calciu*, *Borja Alcaraz Riano* un *Leonardo Armati*, kā arī EFTA tiesas pārstāvis *Olafur Einarsson*.

Šīs paneldiskusijas fokusā bija jautājums par sadarbības rīkiem ar EK, kas pieejami nacionālajām tiesām. Tāpat tika aplūkoti atsevišķi prakses piemēri, kā arī sniegts ieskats EFTA tiesas pieredzē.

Vispirms EK Konkurences ģenerāldirektorāta

pārstāvji atgādināja par trim sadarbības rīkiem, kas noteikti Padomes Regulas 2015/1589 29.pantā un pieejami dalībvalstu tiesām: (1) lūgumu EK sniegt informāciju, (2) lūgumu EK sniegt atzinumu, (3) EK iesaistīšanu lietā kā *amicus curiae*. Tika izskaidrots katra šī sadarbības rīka mērķis, process un izmantošana. Vienlaikus tika atgādināts, ka lūgumu EK var izteikt dalībvalstu nacionālajā valodā vienkāršas vēstules formā, nosūtot to uz e-pasta adresi *comp-amicus-state-aid@ec.europa.eu*. Kā pozitīvs tika minēts Latvijas piemērs – Administratīvās apgabaltiesas 2018.gada lūgums EK sniegt atzinumu lietā par tarifu kompensācijas izmaiņām, kas attiecas uz hidroelektroenerģijas ražotājiem jeb t.s. „mazajiem HES” (EST lieta C-702/20). Interesanti, ka saskaņā ar statistiku 67% gadījumu EK kā *amicus curiae* ir iesaistīta civillietās, bet pārējos 33% – administratīvajās lietās.

Paneldiskusijas turpinājumā EFTA tiesas pārstāvis *Olafur Einarsson* savā prezentācijā pieskārās Eiropas Ekonomiskās zonas (EEZ) līgumam, no kura izriet paralēlais valsts atbalsta režīms (EEZ līguma 61.pants atbilst LESD 107.pantam). Viņš uzsvēra, ka EEZ līguma ietvaros Norvēģija ir lielākais atbalsta piešķirējs, kuras atbalsts 2022.gadā veidoja 6,9 miljonus *euro*. Prezentācijā viņš ieskicēja arī šīs tiesas judikatūru.

EIROPAS SAVIENĪBAS TIESU TĪKLA DALĪBNIKU SANĀKSME

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita ZIKMANE piedalījās Eiropas Savienības tiesu tīkla dalībnieku un novērotāju, kā arī aicināto iespējamo sadarbības partneru ikgadējā sanāksmē.

Brisele, 2024.gada 21.–22. novembris

Eiropas Savienības Tiesas veidotā tiesu tīkla dalībnieku tīkla tikšanās notika Briselē, jo šoreiz to organizēja Beļģijas Valsts padome, saturiski pasākumu nodrošināja Eiropas Savienības Tiesa.

PAR JAUNO KĀRTĪBU PREJUDICIĀLO LŪGUMU IZSKATĪŠANAI

Eiropas Savienības Tiesas (Tiesa) prezidents *Koen*

Lenaerts konspektīvi iepazīstināja ar prejudiciālo jautājumu nolēmumu funkcionālo apstrādi. Nacionālajām tiesām nekas nemainās, prejudiciālie lūgumi tiek sūtīti kā līdz šim. Lēmumu šķīrošana notiek tiesā. Vispārējai tiesai tiek nodoti tikai absolūti tīrie prejudiciālo nolēmumu lūgumu jautājumi par 6 jomām (avio pasažieru tiesību aizsardzība, kopējā PVN sistēma, akcīzes nodokļi, Muitas kodekss, preču tarifa klasifikācija kombinētajā nomenklatūrā un siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēma)⁴. Līdzko uzdotie jautājumi ir saistīti ar citu jomu, tad automātiski šāda lieta paliek Eiropas Savienības Tiesā. Arī šajās 6 jomās, ja jautājumi ir horizontāli svarīgi (attiecas uz vispārīgiem principiem, Pamattiesību hartu, Līgumiem), šiem jautājumiem jāpaliek Tiesā.

Lai neveidotu dubultu numerāciju, numuru lietai piešķir tikai vienu – attiecīgi „C”, ja lieta paliek Tiesā, vai „T”, ja lietu izskatīs Vispārējā tiesa.

⁴ <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2024-10/cp240154lv.pdf>

Ja lietu izlēmusi Vispārējā tiesa, tiesa, kas uzdevusi prejudiciālos jautājumus, spriedumu kā galīgu saņem tikai tad, ja mēneša laikā pirmais ģenerāladvokāts nelūdz lietas pārskatīšanu Tiesā. Ja šāds lūgums izteikts, tad mēneša laikā speciāli nozīmētā tiesnešu palāta Tiesā izlemj, vai pieņemt lietu pārskatīšanai. Ņemot vērā prejudiciālo lūgumu skaitu un Vispārējā tiesā saņemto lietu skaitu, šāds pārdalījums ir arī slodzes izlīdzinājums.

TIESAS SĒŽU VIDEOIERAKSTU PIEEJAMĪBA

Tiesas prezidents informēja, ka tiesas sēžu videoieraksti lietās, kurās tie taisīti (bijusi tiesas sēde), tagad ir pieejami mēnesi pēc tiesas sēdes. Valodu režīms pieejams atbilstoši tiesas sēdē izmantotajām valodām.

PAR ATBILSTĪGU INTERPRETĀCIJU

Kā pasākuma saturiskā tēma bija izvēlēts jautājums par atbilstīgu interpretāciju.

Koen Lenaerts atgādināja jau klasisko atbildības sadalījumu: interpretācija ir EST ziņā un tagad arī to veic visas nacionālās tiesas, bet nacionālās tiesas ir vienīgās, kas nodarbojas ar piemērošanu (*application & enforcement*). Īpaši tika izcelts spriedumā lietā *Popławski II* (C-573/17, 50.punkts un turpmākie) ietvertās vadlīnijas atbilstīgas interpretācijas nodrošināšanai. Nacionālo tiesu rokās ir arī iespēja novērst valsts atbildību par nepareizu direktīvu ieviešanu vai piemērošanu. Prezidents uzsvēra arī EST spriedumu lietā *Thelen Technopark Berlin* (C-261/20), kurā analizēta situācija, kad EST jau ir atzinusi, ka dalībvalsts tiesību norma neatbilst ES direktīvas normai. Tomēr konkrētā ES direktīvas norma pati par sevi nerada indivīdam pienākumus. Tādējādi tiek nošķirti dalībvalstu pienākumi un tām adresētie norādījumi, no indivīdu pienākumu [un tiesību] apjoma.

Beļģijas Valsts padomes pārstāvis *Frédérique Gosselin* vērta uzmanību, kā EST no norādes, ka atbilstīga interpretācija būtu pienākums, pārveidojusi to par principu, tādējādi ievietojot tiesību avotu hierarhijā. Atbilstoša interpretācija ir sākotnējs instruments, kas ļauj maksimāli izvairīties no nacionālo normu nepiemērošanas. Analizējot Beļģijas konstitucionālās tiesas nolēmumu formulējumus (piemēram, lietā 2/07/2024 N.260368) un salīdzinot tos ar EST nolēmumu formulējumiem, referents nonāca pie apstiprinājuma tam, ka ES tiesību sistēma ir salīdzināma ar nacionālo konstitucionālo tiesību sistēmu.

Itālijas Augstākās tiesas tiesnese *Valeria Piccone* aplūkoja prejudiciālā nolēmuma procedūru kā salikto tiesas spriešanas fenomenu, proti, ka pie tiesas spriešanas līdzdarbojas vairāku tiesu tiesneši.

Atgādinot par *Robert Lecourt* definēto „magisko trijstūri”, proti, tiešo iedarbību, pārākuma principu un prejudiciālā nolēmuma procesu, kas faktiski veido ES konstitucionālo kodolu, kā arī atsaucoties uz *Marleasing* spriedumā izveidoto metodi (C-106/89), ka nacionālās tiesību normas interpretējamās saskaņā ar ES tiesību normām, kuras tiek ieviestas, kā būtiska šķautne norādāma tieši nacionālā tiesa.

Nīderlandes Valsts padomes (*Raad van state*), kas darbojas gan kā padomdevējs likumdevējam, gan kā augstākā administratīvā tiesa) padomniece (tiesnese) *Corinna Wissels* analizēja trīs Nīderlandes Valsts padomes spriedumus, lai tādējādi ilustrētu tiesas iesaistīšanās iespējas un robežas atbilstošas interpretācijas nodrošināšanā. Viņa uzsvēra, ka nepiemērošana, bet nevis atcelšana ir tikai individuālā gadījuma risinājums. *Raad van state* izdod arī īpašus likumdevējam adresētus ziņojumus (*guidelines to the legislator*), ka norma neatbilst ES tiesībām, pēc iespējas iekļaujot arī norādes, kas būtu vai kas nebūtu jālabo.

PAR EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS TĪKLA AKTUALITĀTĒM UN TURPMĀKO ATTĪSTĪBU

Austrijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs *Georg Kodek* aicināja EST sadarbības tīklā domāt par vieglāku informācijas pieejamību un pārskatāmību, proti, visam, kas nav konfidenciāls, būtu jāļauj piekļuve visiem.

Prezidents *Koen Lenaerts* norādīja, ka EST vispār un arī sadarbības tīklā piemēro „stikla mājas” principu: visam maksimāli jābūt pieejamam.

Tiesas Pētniecības un dokumentācijas direktorāta vadītāja *Celestina Iannone* atzīmēja, ka EST tīkla būtība ir ģeogrāfiskā attāluma pārvarēšana. Vērta uzmanību uz dažādajiem informācijas nesējiem, kas šobrīd tiek nodrošināti EST tīmekļvietnes ES tiesu tīkla sadaļā.

Tiesas sekretārs *Alfredo Calot Escobar* aicināja dalīties ar informāciju par EST sadarbības tīklu, par tajā pieejamo informāciju, būt aktīviem dalībniekiem. Informēja par EST uzsākto divpusējo sadarbību ar Eiropas Juridiskās tālākizglītības centru (EJTN), lai sadarbības apmācību organizēšanā un prakses iespēju nodrošināšanā.

CITI INTERESANTI JAUTĀJUMI

Austrijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs *Georg Kodek* norādīja, ka izveidoti pārāk daudz sadarbības tīkli (EST sadarbības tīkls, ECT sadarbības tīkls, Augstāko tiesu prezidentu tīkls, nacionālo kontaktpunktu tīkls krimināllietās, nacionālo kontaktpunktu tīkls civilīetās un komercīetās, nacionālo kontaktpunktu tīkls preču zīmēs un dizainparaugos), to jomas pārklājas, tas nereti rada arī pārpratumus. Ievērojot, ka pārklāšanos pilnīgi novērst nevar, viņa aicinājums būtu vismaz padarīt redzamu specializāciju.

Eiropas Juridiskās tālākizglītības centra (EJTN) pārstāve *Ingrid Derveaux* informēja, ka ir izveidotas arī tiesu vadības un Augstāko tiesu tiesnešu apmācības programmas. Uzsākta programma tiesnešu stažēšanās EST nodrošināšanā 6–12 mēnešu prakses programmās. Lai šādu iespēju īstenotu, nepieciešams, lai dalībvalstu tiesas atļautu un atbalstītu tiesnešu došanos stažēties.

EJTN pārstāve norādīja, ka dalība kopīgās mācībās (semināros) dažādu dalībvalstu pārstāvjiem ļauj labāk izprast ES tiesību piemērošanu problemātiku, vienlaikus arī labāk izprast nacionālo regulējumu īpatnības, kas izvēlēti ES tiesību piemērošanai, tai skaitā dažādos nacionālos standartus. Tāpat tiek strādāts ar informācijas

apzināšanu par tiesu digitālo transformāciju.

EST prezidents un sekretārs pievērsās tehnoloģiju jautājumam Tiesā. EST ir speciāli izveidota struktūrvienība – jauno tehnoloģiju departaments, kā arī darbojas Mākslīgā intelekta uzraudzības padome. Tomēr ar jaunajām tehnoloģijām tiek saistīts arī augsts risks. Vairākkārt tika uzsvērtas tiesu neatkarības saglabāšana un drošības aspekti, strādājot un izmantojot mākslīgā intelekta rīkus. Tā kā šo rīku izmantošanas kontrole ir ierobežota, nepieciešamas stingras kopējas vadlīnijas un rīcības norādījumi. Kā norādīja Itālijas tiesas pārstāvis, mākslīgā intelekta rīki nedrīkst tikt izmantoti spriedumu rakstīšanai, tikai atsauču (avotu) meklēšanai.

DIREKTĪVA 2004/48/EK PAR INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESĪBU PIEMĒROŠANU UN DIGITĀLAIS PAKALPOJUMU AKTS

Senāta Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Rihards GULBIS piedalījās Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu novērošanas centra (Observatorija) Tiesību ekspertu grupas sanāksmē.

Alikante, 2024. gada 16.–18.oktobris

Tiesību ekspertu grupas sanāksme bija organizēta diskusijas formā par Observatorijas iepriekš noteiktiem jautājumiem.

PIENĀKUMRĪKOJUMI

Diskusijas ievadā Eiropas Komisijas (EK) pārstāve Klaudija Martinesa Feliksa (*Claudia Martinez Felix*) iepazīstina ar Direktīvas 2004/48/EK par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu (turpmāk – Piemērošanas direktīva) jaunākā pētījuma galveno fokusu un tematiem turpmākajām diskusijām. Viņa norādīja, ka Piemērošanas direktīva ir būtisks horizontāls normatīvais regulējums intelektuālā īpašuma pārkāpumu apkarošanai, tomēr pastāv daudz jautājumu par to, vai ir nepieciešama tā reforma. Tiesību ekspertu grupas sanāksme ir iespēja saņemt atsauksmes un pieredzi par to, kuri Piemērošanas

direktīvas elementi būtu jāpilnveido. Dažas problēmas jau ir identificētas un tiek risinātas. Pirmajā sākotnējā novērtējumā 2024.gada martā jau notika diskusija par pasākumiem, lai uzlabotu cīņu pret viltojumiem un uzlabotu intelektuālā īpašuma tiesību īstenošanu.

Ir daudz pētījumu par dinamiskajiem bloķēšanas pienākumrīkojumiem (*dynamic blocking injunctions*) un autortiesībām, taču maz ir izdarīts attiecībā uz to piemērošanu citiem intelektuālā īpašuma tiesību veidiem. 2017.gada vadlīnijās daži no šiem jautājumiem jau tika aplūkoti, taču parādās jauni izaicinājumi, īpaši jauno tehnoloģiju kontekstā. Nodrošināt vienotu pieeju dalībvalstu tiesās būtu prioritāte pat minimālas harmonizācijas Direktīvas gadījumā.

Tāpat ir būtiski, lai samērīguma princips būtu skaidri nostiprināts un tiesās piemērots saskaņotā veidā, ne tikai attiecībā uz patentiem. Ir jānosaka, kur vajadzīga papildu vadlīniju vai pētījumu izstrāde, lai nodrošinātu samērīguma principa pareizu piemērošanu.

EK pārstāve Mette Viufa Korholma (*Mette Wiuff Korsholm*) sniedza īsu pārskatu par trim tēmām no iepriekšminētā pētījuma, kas tika veikts, balstoties uz judikatūru, ekspertu paneļiem un diskusijām. Secinājumi ir provizoriski.

Balstoties uz provizoriskajiem secinājumiem, dalībvalstu tiesas samērīguma principu piemēro neviendabīgi. Dažas tiesas to piemēro, attīstot tā izpratni īpaši intelektuālā īpašuma tiesību jomā, savukārt citas paļaujas uz vispārējo izpratni, kā rezultātā rodas atšķirīga tiesu prakse. Tiesas parasti samēro pārkāpuma smagumu un kaitējumu, ko cietis tiesību īpašnieks, ar ietekmi uz atbildētājiem un

alternatīvu pasākumu pieejamību. Citus apsvērumus, piemēram, sabiedrības intereses, prasītāja statusu un ietekmi uz inovācijām, tiesas ņem vērā retāk. Dalībvalstis ir izteikušas bažas par pienākumrīkojumu piemērošanu patentu lietās, kurās tiesas pat neapsver samērīgumu.

Pamatojoties uz judikatūras pārskatu, samērīguma principa piemērošanu var uzlabot, veicot šādus pasākumus:

- izstrādāt skaidras metodes un vadlīnijas, tādējādi harmonizējot tiesu novērtējumus (līdzīgi praksei komercnoslēpumu aizsardzības jomā);
- ieviest gadījumu individuālu novērtēšanu (priekšlikums no dalībvalstīm, kas atbalsta elastīgu pieeju);
- organizēt apmācības un zināšanu apmaiņas sesijas tiesnešiem;
- izmantot Vienoto patentu tiesu, kas varētu izveidot harmonizētu pieeju samērīguma principa piemērošanai.

Dalībvalstīs pastāv būtiskas atšķirības dinamisko bloķēšanas pienākumrīkojumu piemērošanā. Lielākā daļa paļaujas uz vispārējiem intelektuālā īpašuma tiesību noteikumiem, un tikai dažās ir īpašs tiesiskais regulējums. Lielākā daļa dalībvalstu dinamiskā bloķēšanas pienākumrīkojuma piemērošanai izvirza priekšnosacījumu, ka jābūt lēmumam pēc būtības.

Lai gan attiecībā uz dinamisko bloķēšanas pienākumrīkojumu piemērošanu dalībvalstīs ir vērojama sadrumstalotība, kas ietekmē tiesību efektīvu aizsardzību, lielākā daļa ieinteresēto pušu neuzskata, ka būtu jāpārskata esošais regulējums, jo tas ir pietiekams pienākumrīkojumu piemērošanai. Tā vietā EK būtu jāskaidro esošie noteikumi un jānodrošina to konsekventa piemērošana.

Ieinteresētās puses iesaka izmantot administratīvo iestāžu izdotus pienākumrīkojumus tiesvedības vietā.

EK pārstāve norādīja, ka nav vienotas prakses attiecībā uz informācijas apmaiņu un datu aizsardzību, jo nav konkrētu vadlīniju, kā piemērot šīs tiesības. Citas problēmas ietver zemas kvalitātes datus, informācijas trūkumu par pārkāpumu apmēru un nekonsekventu līdzsvara novērtējumu starp tiesībām uz informāciju un citām pamattiesībām. Pēdējais jautājums bieži tiek vērtēts individuāli katrā gadījumā, un nav vienota standarta attiecībā uz koplietotās informācijas veidu un apjomu. Ieinteresētās puses iesaka lielāku koordināciju un standartu izveidi, lai nodrošinātu informācijas apmaiņu par pārkāpumiem. Turklāt ierosināts paplašināt Piemērošanas direktīvas 8.pantu, iekļaujot plašāku definīciju par to, kāda veida informāciju var pieprasīt. Citas ieteiktās darbības ietver vadlīniju izstrādi tiesām un ārpustiesas informācijas apmaiņas procesu piemērošanu,

lai veicinātu efektīvāku informācijas apmaiņu.

Tiesību eksperti diskutēja par to, vai Piemērošanas direktīva ir pietiekami elastīga un ir piemērota arī tādiem intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem, kas nav acīmredzami prettiesiski (it īpaši tādiem, kur nav runa par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu).

Attiecībā uz samērīguma principa vienotu piemērošanu tiesu praksē viens no Tiesību ekspertu grupas dalībniekiem norādīja, ka nebūtu atbalstāma tiesnešiem paredzētu vadlīniju izstrāde, jo tā varētu nonākt pretrunā ar tiesnešu neatkarības principu. Savukārt dāņu eksperts norādīja, ka šobrīd Dānijā krimināllietās veidojas tiesu prakse, kur tiesas nosaka pārmērīgi zemas sodus par intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumiem, jo neizprot ar šiem nodarījumiem radītā kaitējuma smagumu. Vairāki eksperti norādīja uz dažādām pieejām dalībvalstīs attiecībā uz informācijas ieguvī par pārkāpumu un tās ņemšanu vērā samērīguma principa piemērošanā. Sanāksmes vadītājs Plamens Ivanovs (*Plamen Ivanov*) rezumēja, ka lielākoties tiek atbalstīta lielāka harmonizācija.

Apspriežot, kādi tiesiski vai tehniski šķēršļi kavē dinamisko pienākumrīkojumu piemērošanu ES dalībvalstīs, vairāki eksperti norādīja, ka to piemērošanu apgrūtina tiesnešu nepietiekamās tehniskās zināšanas, kas nepieciešamas šo līdzekļu pareizai piemērošanai. Viens no ekspertiem norādīja, ka jautājums nav par tiesnešu izglītošanu tehniskajos jautājumos, bet gan par tiesnešu un tehnisko ekspertu sadarbību. Šīs diskusijas ietvaros Rihards Gulbis informēja, ka Latvijā apsver izdarīt grozījumus Civilprocesa likumā, lai tiesneši varētu noskaidrot nepieciešamos tehniskos jautājumus, pēc savas iniciatīvas pieaicinot lietā attiecīgu lietpratēju un uzdodot tam lietas izspriešanai nozīmīgos tehniskos jautājumus. Šāda mehānisma nepieciešamība pastāv ne vien intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu gadījumos, bet arī citās civilīetās. Tāpat sniegta informācija par plānotajiem grozījumiem Autortiesību likumā, ar kuriem paredzēts noteikt, ka pienākumrīkojumu tīmekļvietnes bloķēšanai saistībā ar tajā veiktajiem autortiesību pārkāpumiem varēs izdot Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (NEPLP), proti, administratīvā procesa ietvaros (PIEZĪME: šobrīd attiecīgi grozījumi jau ir pieņemti un 11. janvārī stājās spēkā).

DIGITĀLO PAKALPOJUMU AKTS

Sanāksmes turpinājumā EK pārstāve Irene Roša Laguna (*Irene Roche Laguna*) sniedza prezentāciju par Digitālo pakalpojumu aktu (DSA).

EK saskaņā ar DSA ir piešķirtas tiešas izpildes pilnvaras attiecībā uz ļoti lielām tiešsaistes platformām.

Tas neattiecas tikai uz intelektuālo īpašumu, bet arī uz visu nelikumīgo saturu, ko mitina vai pārraida tiešsaistes starpniekpakalpojumu sniedzēji.

Pašlaik ir 25 ļoti lielas tiešsaistes platformas (VLOPS) un ļoti lielas tiešsaistes meklētājprogrammas (VLOSEs). Ir uzsāktas astoņas izmeklēšanas. X platformas izmeklēšana ir pārgājusi uz provizorisko secinājumu posmu (tiesības tikt uzklausītam vēstulē saskaņā ar konkurences tiesībām). Ja X atbilde nebūs apmierinoša, EK varēs pāriet pie lēmuma par neatbilstību.

Attiecībā uz *TikTok Lite*, kas tika palaista Spānijā un Francijā, lieta tagad ir slēgta. Tā bija saistīta ar atkarību veicinošiem modeļiem, kas balstīti uz atlīdzību, piemēram, *Amazon* dāvanu kartēm – jo vairāk satura tika patērēts un ar to mijiedarbots, jo vairāk atlīdzību tika iegūts. *TikTok* noņēma lietotni un neplāno to atkārtoti palaist.

EK ir nosūtījusi daudzus informācijas pieprasījumus saistībā ar vēlēšanām. Ļoti lielajām tiešsaistes platformām (VLOPs) nav pienākuma atbildēt, taču jebkurai atbildei ir jābūt precīzai, pretējā gadījumā tās var tikt sodītas ar naudassodiem. EK ir tikusi iesūdzēta tiesā par pagaidu pasākumiem, taču visās lietās par pagaidu pasākumiem ir uzvarējusi.

Norādītās vienības (*designated entities*) ietver *Google Maps*, *Instagram (IG)*, *Amazon*, *Shein* un *Temu*.

DSA ir devis pozitīvus rezultātus attiecībā uz lietotājiem. Šie rezultāti ietver uzlabotus noteikumus un nosacījumus, ziņošanas mehānismus, lietotājdraudzīgumu un radījuši stimulus tiesas rīkojumu izpildei. Attiecībā uz pēdējo dažas tiesas izmanto DSA kā pamatojumu, lai pieprasītu tiešsaistes platformām sniegt atbildes un uzrādīt darbības, kas veiktas tiesas rīkojumu izpildei, draudot ar naudassodiem saskaņā ar DSA.

Interesantākā lieta ir pret *AliExpress* – tā saistīta ar slēptām saitēm, kas ved uz viltotiem produktiem vai viltotām zālēm. Ir arī citas lietas.

Attiecībā uz riska pārvaldības gada ciklu – uzņēmumi ir pabeiguši pirmo auditu, un tiem jāpublicē ziņojumi līdz 2024. gada beigām. Šiem ziņojumiem jāatbilst riskiem, ar kuriem saskaras tiesību īpašnieki, tiem jābūt precīziem.

EK ir vairāki rīki:

- publiski pieejamas datubāzes, lai veicinātu pārskatāmību;
- trauksmes cēlēju rīks – ļauj iesniegt anonīmus paziņojumus tiešsaistē;
- tiek izmantota lēmumu automatizācija paziņojumu un satura noņemšanas gadījumos.

Galvenais saturs, uz kuru attiecas intelektuālā īpašuma pārvaldības lēmumi, ir produkti. Lietotņu veikali tiek uzskatīti par tirdzniecības vietām. DSA aptver ekonomiskos darījumus.

Pēc sūdzības saņemšanas EK nosūtīja informācijas pieprasījumu *Temu* platformai.

DSA neregulē pienākumrīkojumus un nepiešķir pilnvaras izdot pienākumrīkojumus par satura noņemšanu vai informācijas sniegšanu (skat. preambulas 31.apsvērums). Tas veicina minimālo harmonizācijas līmeni.

Pienākumrīkojumi parasti netiek izpildīti, ja pakalpojumu sniedzējs atrodas citā dalībvalstī, jo tiesa var nezināt, vai tai ir jurisdikcija izdot pārrobežu pienākumrīkojumus. DSA darbojas kā papildinājums – gadījumos, kad tiek nosūtīts pienākumrīkojums, ļoti lielām tiešsaistes platformām (VLOPs) ir pienākums atbildēt, jo to paredz DSA.

Tas sniedz pārliecību tiesām izdot pārrobežu pienākumrīkojumus. Tādējādi DSA kalpo kā instruments, kas atvieglo pārrobežu izpildi visizplatītākajiem pienākumrīkojumu veidiem.

Pienākumrīkojumiem jāietver minimālais saturs, tostarp:

- rīkojuma juridiskais pamats,
- teritoriālais tvērums,
- rīkojuma izdevējstāde,
- satura (produkta) vienība, uz kuru rīkojums attiecas,
- pienākumrīkojuma pārsūdzības iespējas.

Ja tiesa nosūta pienākumrīkojumu un saņem atbildi, tai ir jāsaņem ar attiecīgās valsts digitālo pakalpojumu aģentūru. Tiek uzraudzīts rīkojumu skaits katrā dalībvalstī.

Ja DSA darbojas kā paredzēts, mēs zināsim, cik rīkojumu konkrēti uzņēmumi ir saņēmuši Eiropas Savienībā.

Tiesību ekspertu grupas dalībnieki apsprieda DSA piemērošanu, atzīstot, ka arvien šis regulējums tiek salīdzinoši maz izmantots. Pastāv arī atsevišķas neskaidrības, piemēram, vai DSA attiecas uz tādiem komunikācijas pakalpojumiem kā *WhatsApp* un *Telegram*. EK pārstāve norādīja, ka attiecas tik tālu, ciktāl attiecīgais pakalpojums atbilst digitālā pakalpojuma jēdzienam DSA izpratnē.

Diskusijas turpinājumā eksperti apsprieda arī jautājumus par autortiesību infrastruktūru ES un par Mākslīgā intelekta aktu un intelektuālo īpašumu, kā arī par EUIPO viltus rēķinu piesūtīšanu.

Sanāksmē gūtas noderīgas zināšanas par intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības aktualitātēm ES, kā arī par esošā normatīvā regulējuma piemērošanas izaicinājumiem. Iegūtās zināšanas ir noderīgas izmantošanai gan lietu izskatīšanā, gan likumdošanas darba grupās, gan arī īstenojot pirmās un otrās instances tiesu tiesnešu apmācību.

V TIESĪBU PRAKSE

Tiesu prakses apkopojumi

TIESU PRAKSE LIETĀS PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĒŠANU

Apkopojumā sistematizētas būtiskākās Senāta Krimināllietu departamenta atziņas jautājumos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu nolēmumos, kas pieņemti laikā no 2013.gada līdz 2024.gada oktobrim.

Senāta atziņas sistematizētas atbilstoši Krimināllikuma 195.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm. Atsevišķi izdalītas objektīvās un subjektīvās pazīmes, uzmanība vērsta arī uz aplūkojamā noziedzīgā nodarījuma priekšmeta, predikatīvā noziedzīgā nodarījuma pabeigtības nozīmi,

šī noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses izpausmēm, tā saisti ar predikatīvo noziedzīgo nodarījumu.

Ievērojot tiesību jautājuma nozīmi, atsevišķā nodaļā aplūkoti arī citi ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas kvalifikāciju saistīti jautājumi par noziedzīgumam un sodāmībai atbilstošo tiesību normu izvēli, ievērojot Krimināllikuma spēku laikā un to piemērošanu.

Apkopojumu sagatavoja Krimināllietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Oskars Kulmanis.

ECT JUDIKATŪRAS ATZIŅAS PAR EIROPAS CILVĒKA TIESĪBU UN PAMATBRĪVĪBU AIZSARDZĪBAS KONVENCIJAS 5.PANTU ATTIECĪBĀ UZ DROŠĪBAS LĪDZEKĻA - APCIETINĀJUMS - PIEMĒROŠANU

Augstākā tiesa apkopojusi Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas par Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pantu attiecībā uz drošības līdzekļa - apcietinājums - piemērošanu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra atklāj Konvencijas 5.panta saturu un piemērošanas metodoloģiju, kas savukārt palīdz identificēt situācijas, kurās apcietinājuma kā drošības līdzekļa piemērošana ir attaisnojama.

Personas tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību ir vienas no cilvēka pamattiesībām, kuras aizsargā gan Latvijas Republikas Satversme, gan Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Apcietinājums kā bargākais drošības līdzeklis būtiski ierobežo personas pamattiesības, tādēļ tā piemērošanai paredzēti pastiprināti izvērtēšanas noteikumi, kas vērsti uz balansa atrašanu starp

kriminālprocesa interesēm un personas pamattiesībām.

ECT judikatūras atziņas un piemēri ir sistematizēti atbilstoši iespējamiem Kriminālprocesa likuma pantiem, kas paredz gan Kriminālprocesa likumā paredzētos pamatus apcietinājuma piemērošanai, gan vērtējamus apstākļus atsevišķos procesuālos aspektos. Apkopojumā nav norādes uz Latvijas tiesu prakses piemēriem.

Apkopojumā izmantoto nolēmumu teksti ir pieejami Eiropas Cilvēktiesību tiesas e-resursos. Nolēmumu lietās pret Latviju tulkojumi latviešu valodā pieejami arī Augstākās tiesas tīmekļvietnē sadaļā Tiesu prakse/ ECT nolēmumu arhīvs.

Apkopojumu sagatavoja Augstākās tiesas priekšsēdētāja padomniece juridiskajos jautājumos Dārta Eglīte sadarbībā ar Judikatūras un zinātniski analītisko nodaļu.

TIESĀŠANĀS IZDEVUMI. CIVILPROCESA LIKUMA

4.NODAĻAS 33.–34.PANTS

Augstākā tiesa iepriekšējo reizi tiesu praksi jautājumos par tiesāšanās izdevumiem apkopojā 2003.gadā. Tagad sagatavotais apkopojums aptver tiesu prakses atziņas no 101 nolēmuma, kas pieņemti pēc 2000.gada.

Nemot vērā, ka Civilprocesa likuma 4.nodaļā „Tiesāšanās izdevumi” likumdevējs no 2000.gada līdz 2024.gada otrajam pusgamam veicis 47 grozījumus, apkopojumā pamatā ietvertas atziņas, kas nav zaudējušas savu nozīmi pēc izmaiņām regulējumā un dažkārt bijušas vienīgās attiecīgā juridiskā jautājuma risinājumā. Tomēr saglabāti arī „vēsturiski” nolēmumi pirms normas redakcijas grozījuma, kuru atziņas veicināja šīs izmaiņas.

Apkopojums veidots Civilprocesa likuma attiecīgās nodaļas normu secībā. Senāta atziņas pie

normas izkārtotas hronoloģiskā secībā, sākot no jaunākās līdz vecākajai, un tās ir papildinātas arī ar citu tiesu atziņām. Ja atziņā dotas norādes par vairāku normu mijiedarbību, tās atrodamas pie šīm normām, t. i., atziņa var atkārtoties apkopojumā vairākas reizes.

Saistībā ar šo Civilprocesa likuma nodaļu tapuši pieci Satversmes tiesas nolēmumi, norādes uz tiem ievietotas pie attiecīgās normas tās hronoloģiskajā atziņu virknē. Līdzīgi vispārējā hronoloģijā iekļauti arī izvērtējumi no sešiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas un četriem Eiropas Savienības Tiesas nolēmumiem, kas apskata tiesu izdevumu jautājumus.

Apkopojumu sagatavoja Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa sadarbībā ar Senāta Civillietu departamentu.

SENĀTA JUDIKATŪRAS ATZIŅAS

PAR SAEIMAS VĒLĒŠANU TIESISKUMA PĀRBAUDI

Apkopojumā apkopotas un strukturētas Senāta Administratīvo lietu departamenta atziņas lietās, kurās tas kā pirmās instances tiesa izskatījis pieteikumus, ar kuriem pārsūdzēti Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumi.

Apkopojums strukturēts atbilstoši Saeimas vēlēšanu likumā noteiktajiem trim Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu pārsūdzēšanas gadījumiem: 1) apstrīdēto iecirkņa komisijas balsu skaitīšanas protokolu pārsūdzēšana, 2) lēmuma par vēlēšanu rezultātu apstiprināšanu pārsūdzēšana, 3) lēmuma par mandātu pārdalīšanu vai nepārdalīšanu pārsūdzēšana.

Apkopojumā izmantoti Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmumi, kas pieņemti laikā no 2006.gada līdz 2022.gadam. Šāds nolēmumu atlases kritērijs izriet no Saeimas vēlēšanu norises tiesiskuma pārbaudes regulējuma attīstības gaitas. Proti, Saeimas vēlēšanu likums sākotnējā redakcijā (1995.gada 25.maija red.) noteica, ka vēlēšanu komisijas lēmumu var pārsūdzēt tiesā pēc vēlēšanu komisijas atrašanās vietas

un tiesas nolēmumi ir pārsūdzami. Tomēr neviena lieta, kurā Senāts kasācijas kārtībā būtu vērtējis jautājumus, kas saistīti ar Saeimas vēlēšanu norises tiesiskumu, nav identificēta. Savukārt 5.Saeimas vēlēšanām tika piemērots 1922.gada 9.jūnija Likums par Saeimas vēlēšanām, kas vēlēšanu norises tiesiskuma pārbaudi tiesā neparedzēja. 2006.gadā Saeimas vēlēšanu likums tika grozīts, vēlēšanu rezultātu tiesiskuma pārbaudi nododot Senāta Administratīvo lietu departamenta kompetencē. Likums noteica, ka Senāts šīs lietas izskata kā pirmās instances tiesa, noteica salīdzinoši īsus lietu izskatīšanas un nolēmuma pieņemšanas termiņus, kā arī pierādīšanas pienākumu uzlika administratīvā procesa dalībniekiem.

Apkopojumu sagatavoja Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa, saskaņojot ar Senāta Administratīvo lietu departamentu.

Apkopojumi pieejami Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā Tiesu prakse/ Tiesu prakses apkopojumi

Tiesu dialogs

SENĀTA DIALOGS AR EIROPAS SAVIENĪBAS TIESU 2024.GADĀ

2024.gadā Senāts uzdevis prejudiciālus jautājumus Eiropas Savienības Tiesai piecās lietās un Eiropas Savienības Tiesa sniegusi atbildes četrās lietās, kurās Senāts jautājumus bija uzdevis šajā gadā vai iepriekš.

PREJUDICIĀLIE JAUTĀJUMI EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAI

1. Senāta 04.01.2024. lēmums lietā Nr.SKA-10/2024

EST lieta C3/24 „MISTRAL TRANS”

Senāts izskatīja administratīvo lietu par tāda Valsts ieņēmumu dienesta lēmuma atcelšanu, ar kuru pieteicējai (SIA „MISTRAL TRANS”) piemērota soda nauda par Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma (Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums) pārkāpumiem grāmatvedības ārpakalpojumu sniegšanā.

Pieteicēja grāmatvedības pakalpojumus bija sniegusi tikai savām saistītajām personām, skaidrojot, ka tās pamatdarbības veids nekad nav bijis saistīts ar grāmatvedības pakalpojumu sniegšanu un konkrētais grāmatvedības kārtības modelis starp saistītajām personām bija izveidots resursu taupīšanas nolūkā. Gan pieteicēja, gan sabiedrības, kurām tā sniedz grāmatvedības pakalpojumus, visas atradās vienu un to pašu personu (vienlaikus arī to patieso labuma guvēju) kontrolē.

Senāts šaubījās, vai šādos apstākļos vispār pastāv iespēja, ka grāmatvedības pakalpojumu sniedzējs neatkarīgi un pilnā apjomā pildītu tos pienākumus, ko tam uzliek Latvijas likums atbilstoši direktīvai, un attiecīgi vai maz ir iespējams sasniegt direktīvas mērķus – noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu. Senātam arī radās šaubas, vai visu direktīvā un likumā piemēroto pienākumu izpildes pieprasīšana no sabiedrības šādā situācijā ir samērīga, ja iegūtais rezultāts varētu izrādīties drīzāk formāla prasību pildīšana.

Senāts lūdza Eiropas Savienības Tiesai atbildēt, vai Eiropas Parlamenta un Padomes 2015.gada 20.maija Direktīvā (ES) 2015/849 ietvertais jēdziens „ārštata grāmatvedis” ir attiecināms arī uz tādiem gadījumiem, kad grāmatvedības pakalpojumi tiek sniegti tikai ar ārštata grāmatvedi saistītajām personām.

Ja atbilde uz iepriekš uzdoto jautājumu ir apstiprinoša, tālāk būtu noskaidrojams, vai apstākļi, ka grāmatvedības pakalpojums tiek sniegts tikai savām saistītajām personām, ir ņemams vērā, nosakot sodu par pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā.

2. Senāta 04.07.2024. lēmums lietā Nr.SPC-1/2024 *EST lieta C-480/24 „Čiekuri-Shishki”*

Senāta izskatīšanā bija civillieta prasībā par parāda un aizdevuma lietošanas procentu piedziņu. Lietā bija stājies spēkā pirmās instances tiesas spriedums, par kuru Latvijas Republikas ģenerālprokurora p. i. iesniedza kasācijas protestu, jo tiesa, izskatot lietu, nebija vērtējusi Eiropas Savienības regulējuma par ierobežojošiem pasākumiem attiecībā uz darbībām, ar ko tiek grauta vai apdraudēta Ukrainas teritoriālā integritāte, suverenitāte un neatkarība, attiecināmību uz konkrētās lietas apstākļiem.

Pamatlietā atbildētāja ir Latvijā reģistrēta juridiskā persona, kuras kapitāldaļas 50% apmērā pieder Kiprā reģistrētai juridiskajai personai, kuras patiesais labuma guvējs ir Eiropas Savienības sankcijām pakļauto fizisko personu sarakstā. Ir pamats uzskatīt, ka atbildētāja ir šīs fiziskās personas īpašumā vai arī, iespējams, atrodas šīs fiziskās personas kontrolē. Šādā situācijā, iespējams, atbildētāja varētu būt uzskatāma par saistītu juridisko personu.

Savukārt prasītāja (SIA „Čiekuri-Shishki”) pamatlietā ir juridiskā persona, kuras kapitāldaļas 50% apmērā pieder atbildētājai. Lai nodrošinātu Eiropas Savienības tiesību aktos uzskaitīto fizisko personu līdzekļu un saimniecisko resursu iesaldēšanu situācijā, kad prasītājas un atbildētājas īpašnieku struktūra ir saistīta, arī prasītāja varētu būt uzskatāma par saistītu juridisko personu.

Senāts uzskata, ka Padomes 2014.gada 17.marta Regula (ES) Nr.269/2014 nesniedz skaidru atbildi, vai tad, ja fiziskā vai juridiskā persona, vienība vai struktūra tiktu atzīta par „saistītu”, tā būtu jāuzskata arī par tādu, kas darbojas „ar starpniecību vai vārdā”, kas būtu pamats šīs personas „prasību neapmierināt”. Senāta ieskatā, ir lietderīgi norobežot strīda par tiesībām izšķiršanu no iespējas spriedumu faktiski izpildīt. Tā kā sankcijām ir pagaidu raksturs, nebūtu pamatoti liegt iespēju izskatīt strīdu vai atlikt tā izskatīšanu tikai tādēļ, ka prasītājs ir iekļauts attiecīgā sankciju sarakstā.

Senāts arī lūdza skaidrot, kurš regulējums – sankciju vai datu aizsardzības – prevalē un vai tādējādi tiesas nolēmuma pamatojumā būtu nepieciešams atklāt sankcijām pakļautās fiziskās personas datus, un vai šie personas dati būtu pseidonimizējami (anonimizējami), publicējot tiesas nolēmumu.

3. Senāta 23.10.2024. lēmums lietā Nr.SKA-126/2024

EST lieta C-722/24 „Elektro bizness”

Senāta izskatīšanā bija strīds starp pieteicēju SIA „Elektro bizness” un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisiju par pieteicējas tiesībām izbūvēt tiešo elektrolīniju, savienojot pieteicējai piederošu apakšzemes kabellīniju ar lietotāja – Ogres novada Pašvaldības aģentūras „Ogres komunikācijas” – objektu.

Senātam bija izšķirams, vai pieteicējas iecerētā elektrolīnija, ievērojot, ka to plānots izbūvēt, savienojot lietotāju ar strīdus kabellīniju, nevis tieši ar pieteicējas koģenerācijas stacijas atrašanās vietu, būtu uzskatāma par tiešo līniju Elektroenerģijas tirgus regulējuma izpratnē.

Elektroenerģijas tirgus likumā ir transponēts direktīvas Eiropas Parlamenta un Padomes 2019.gada 5.jūnija Direktīvas (ES) 2019/944 regulējums par tiešajām līnijām. Direktīvā lietotais jēdziens „tiešā līnija” ir autonomas Eiropas Savienības tiesību jēdziens, bet tā definīcija nav acīmredzami skaidra. Senāts norādīja, ka direktīvas tekstā nav atklāts, kāda veida sasaiste starp lietotāju un ražošanas objektu tiek prasīta (vai tiešo līniju var veidot tikai viena elektrolīnija, kas ved no lietotāja līdz pat enerģijas ražošanas vietai, vai arī sasaiste starp enerģijas ražošanas vietu un lietotāju varētu tikt veidota ar vairāku savstarpēji savienotu elektrolīniju palīdzību, ciktāl elektroenerģijas piegāde pa tām notiktu bez sadales sistēmas operatora tīklu starpniecības). Tāpat direktīvā nav atklāts, kas saprotams ar savrupu ražošanas objektu – vai šis jēdziens aptver ne tikai vienā adresē esošu elektroenerģijas ražošanai paredzēto iekārtu kopumu, bet arī tam piesaistīto saražotās enerģijas transportēšanai paredzēto ražotājam piederošo infrastruktūru (elektrolīnijas), pat ja attiecīgā infrastruktūra atrodas ārpus elektroenerģijas ražošanas stacijas atrašanās vietas (adreses).

Līdz ar to Senāts lūdza interpretēt minētajā direktīvā lietoto jēdzienu „izolēts ražošanas objekts” un „tiešā līnija” tvērumu.

4. Senāta 31.10.2024. rīcības sēdes lēmums lietā Nr.SKA-124/2024

EST lieta C-756/24 „Jelgavas autobusu parks”

Senāta izskatīšanā bija administratīvā lieta par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru SIA „Jelgavas autobusu parks” tiktu izdota atļauja elektroenerģijas tiešās līnijas pieslēguma ierīkošanai. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija bija atteikusi pieteicējai izsniegt atļauju izbūvēt elektroenerģijas tiešo līniju, savienojot pieteicējas ūdeņraža ražošanas staciju ar ražotāja objektu – SIA „Gren Latvija” biomasas koģenerācijas staciju. Iestāde uzskatīja, ka lietotāju nevar uzskatīt par izolētu

lietotāju, jo tam jau ir ierīkots pieslēgums sadales tīklu sistēmai, kas nodrošina to ar elektroenerģiju nepieciešamajā apmērā un kvalitātē, līdz ar to konkrētajā gadījumā tiešās līnijas ierīkošanai nav tehniska un ekonomiska attaisnojuma.

Senātam bija izšķirams, vai pieteicējas iecerētā elektrolīnija atzīstama par tiešo līniju elektroenerģijas tirgus regulējuma izpratnē un vai tiešās līnijas ierīkošana izskatāmajā gadījumā ir pieļaujama.

Elektroenerģijas tirgus likumā ir transponēts direktīvas Eiropas Parlamenta un Padomes 2019.gada 5.jūnija Direktīvas (ES) 2019/944 regulējums par tiešajām līnijām. Senāts norāda, ka, no vienas puses, no minētās direktīvas būtu jāsecina, ka dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt, ka ikviens lietotājs var brīvi izvēlēties elektroenerģijas piegādes uzņēmumu un ikviens ražotājs un elektroenerģijas piegādes uzņēmums ikvienam lietotājam elektroenerģiju var piegādāt, arī izmantojot tiešo līniju. Tiešās līnijas būtība varētu būt nodrošināt iespēju ražotājam piegādāt elektroenerģiju lietotājam tieši, ar to saprotot – bez sadales sistēmas operatora tīklu starpniecības. Taču, no otras puses, no direktīvas var secināt, ka dalībvalstis var atteikties tiešās līnijas ierīkošanu, ja tā traucē sabiedrisko pakalpojumu sniedzēja saistību izpildi, tādā veidā ietekmējot visu lietotāju intereses un vajadzības netraucēti, droši un regulāri saņemt elektroenerģijas pakalpojumus neatkarīgi no atrašanās vietas. Tomēr direktīvā ir paredzētas dalībvalstu tiesības, nevis pienākums atteikties tiešās līnijas ierīkošanu šādā gadījumā.

Līdz ar to Senāts lūdza skaidrot, vai elektroenerģijas piegāde, izmantojot tiešo līniju, ir uzskatāma par alternatīvu elektroenerģijas piegādes veidu, vai tomēr tiešā līnija ir pieļaujama vien izņēmuma gadījumos. Tālāk būtu noskaidrojams minētajā direktīvā lietoto jēdzienu „tiešā līnija” un „izolēts lietotājs” tvērumus.

5. Senāta 12.12.2024. rīcības sēdes lēmums lietā Nr.SKA-28/2024

EST lieta C-862/24 „Satiksmes ministrija”

Senāta izskatīšanā bija administratīvā lieta par tāda Satiksmes ministrijas lēmuma atzīšanu par prettiesisku, ar kuru pieteicējam tika anulēti viņa kārtotās prasmju pārbaudes privātpilota apliecības saņemšanai rezultāti un uz gadu noteikts aizliegums atkārtoti kārtot prasmju pārbaudi privātpilota apliecības saņemšanai un saņemt privātpilota apliecību, jo tika konstatēts, ka persona ir sniegusi nepatiesu informāciju un viltojusi dokumentu.

Privātpilota apliecības saņemšana, ko regulē Eiropas Komisijas 2011.gada 3.novembra Regulas Nr.1178/2011 normas, notiek divos posmos: teorētisko zināšanu pārbaude un prasmju pārbaude. Taču lietā piemērojamo regulu normas attiecībā uz prasmju pārbaudi atšķirībā no teorētisko zināšanu pārbaudes

procedūras tiešā tekstā neparedz kompetentās iestādes tiesības neļaut kārtot eksāmenu vismaz gadu, ja eksāmena laikā iegūti pretendenta negodīgas rīcības pierādījumi.

Senāts secināja, ka lietā piemērojamo regulu mērķis ir vienots – augsts drošības līmenis civilajā aviācijā un uz to ir arī vērsta pilota prasmju pārbaude. Tā kā tieši praktiskās iemaņas ir tās, kas parāda pilota reālo prasmju līmeni lidojumu laikā, tad uz šo pārbaudi un sekām nebūtu pamats attiekties mazāk stingri kā uz teorijas pārbaudi, kuras laikā pārbauda tikai teorētiskās zināšanas aviācijas jomā. Tādējādi būtu pamats secinājumam, ka nacionālajai kompetentajai aviācijas iestādei, piemērojot regulu Nr.1178/2011, būtu pamats piemērot jebkādos atbilstošus izpildes nodrošināšanas pasākumus atbilstoši samērīguma (proporcionalitātes) principam. Tajā pašā laikā Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 52.panta 1.punkts noteic, ka

tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem jābūt noteiktiem tiesību aktos. Izskatāmajā gadījumā tas nozīmē, ka pieteicējam noteiktajam aizliegumam noteiktu laiku (termiņu) atkārtoti kārtot prasmju pārbaudi būtu tieši jāizriet no regulu konkrētām normām. Tāpēc Senāts saskata problēmu ar pieteicēja tiesību un brīvību ierobežošanu, piemērojot analogiju.

Līdz ar to Senāts lūdz skaidrot, vai Regulas Nr.1178/2011 normu izpratnē nacionālajai kompetentajai aviācijas iestādei ir tiesības noteikt terminētu aizliegumu atkārtoti kārtot prasmju pārbaudi privātpilota apliecības saņemšanai un saņemt privātpilota apliecību. Senāts arī jautā, vai tāda regulas normu interpretācija, ar kuru terminēto aizliegumu kārtot teorētisko zināšanu pārbaudi var attiecināt arī uz atkārtotu prasmju pārbaudi, ir saderīga ar tiesiskās drošības principu un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 52.panta 1.punktu.

EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS ATBILDES UZ SENĀTA PREJUDICIĀLAJEM JAUTĀJUMIEM

1. Eiropas Savienības Tiesas 05.12.2024. spriedums lietā „MISTRAL TRANS”, C3/24, ECLI:EU:C:2024:999

Atbilde uz Senāta 04.01.2024. lēmumu lietā Nr.SKA-10/2024

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu tika iesniegts saistībā ar strīdu starp SIA „MISTRAL TRANS” un Valsts ieņēmumu dienestu par naudas sodu, kas uzlikts par valsts tiesību normu pārkāpumiem, kuras attiecas uz nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un teroristu finansēšanas novēršanu.

EST norādīja, ka jēdziens „ārštata grāmatveži” Eiropas Parlamenta un Padomes 2015.gada 20.maija Direktīvas (ES) 2015/849 2.panta 1.punkta 3.apakšpunkta „a” apakšpunkta izpratnē attiecas uz fiziskām vai juridiskām personām, kas, veicot profesionālo darbību, trešajām personām neatkarīgi sniedz tādas grāmatvedības pakalpojumus kā kontu izveide, kārtošana vai kontrole. Turpretim šajā jēdzienā neietilpst juridiska persona, kas nodrošina ar to saistītu sabiedrību grāmatvedības kārtošana, lai optimizētu resursus. Līdz ar to tiesa uzskatīja, ka konkrētajā lietā iesaistītais uzņēmums šķietami nebūtu kvalificējams kā „ārštata grāmatvedis” minētās direktīvas izpratnē.

2. Eiropas Savienības Tiesas 05.07.2024. rīkojums lietā „EUROCASH1”, C-788/23, ECLI:EU:C:2024:589

Atbilde uz Senāta 19.12.2023. rīcības sēdes lēmumu lietā Nr.SKA-222/2023

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu tika iesniegts saistībā ar tiesvedību starp SIA „EUROCASH1” no vienas puses un Iepirkumu uzraudzības biroju un VSIA „Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca” no otras

puses par tāda Iepirkumu uzraudzības biroja lēmuma tiesiskumu, ar kuru apstiprināts slimnīcas kā pasūtītājas lēmums piešķirt līguma slēgšanas tiesības par fiziskās un tehniskās apsardzes pakalpojumiem AS „G4S Latvia” (neatzīstot iepirkuma uzvarētājas piedāvājumu par nepamatoti lētu).

Strīds pamatlietā skāra jautājumu par pasūtītājas pienākumiem, vērtējot, vai piedāvājums nav uzskatāms par nepamatoti lētu, kā arī bija saistīts ar tiesas kontroles apjoma noteikšanu.

EST atzina, ka lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir acīmredzami nepieņemams, jo Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 26.februāra Direktīva 2014/24/ES nav piemērojama konkrētajam iepirkumam pamatlietā (tā vērtība ir zemāka par minētajā direktīvā noteikto robežvērtību, kā arī konkrētajam iepirkumam nav noteikta pārrobežu interese).

3. Eiropas Savienības Tiesas 04.10.2024.

spriedums lietā „Patērētāju tiesību aizsardzības centrs”, C-507/23, ECLI:EU:C:2024:854

Atbilde uz Senāta 07.08.2023. rīcības sēdes lēmumu lietā Nr.SKA-817/2023

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu tika iesniegts saistībā ar tiesvedību starp pieteicēju un Patērētāju tiesību aizsardzības centru par nemateriālā kaitējuma atlīdzinājumu. Kaitējums pieteicējam nodarīts, bez viņa atļaujas apstrādājot viņa personas datus – izplatot videosižetu, kurā pieteicējs atdarināts.

EST bija jāatbild uz jautājumiem par Eiropas Parlamenta un Padomes 2016.gada 27.aprīļa Regulas (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar

ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (turpmāk – Vispārīgā datu aizsardzības regula) 82.panta 1.punkta interpretāciju, proti, par tiesībām uz kompensāciju.

EST atzina, ka ar Vispārīgās datu aizsardzības regulas pārkāpumu pašu par sevi vien pietiek, lai uz tā pamata rastos tiesības uz kompensāciju, jo nodarīta materiāla vai nemateriāla kaitējuma esamība – tāpat kā minētās regulas normu pārkāpuma esamība un cēloņsakarība starp šo kaitējumu un šo pārkāpumu – ir viens no tiesību uz kompensāciju nosacījumiem un šie trīs nosacījumi ir kumulatīvi. Tādējādi personai, kas lūdz nemateriālā kaitējuma atlīdzinājumu, jāpierāda ne tikai šīs regulas normu pārkāpums, bet arī tas, ka šā pārkāpuma dēļ tai patiešām ir nodarīts šāds kaitējums.

Atbildot uz jautājumu par atbilstošu atlīdzinājumu, EST norādīja, ka Vispārīgajā datu aizsardzības regulā nav tiesību normas, kuras mērķis būtu paredzēt noteikumus par to, kā aprēķināms zaudējumu atlīdzības apmērs. Tāpēc dalībvalstu tiesām jāpiemēro savas valsts iekšējie noteikumi par finansiālā atlīdzinājuma apmēru, ja vien tiek ievēroti Eiropas Savienības tiesību līdzvērtības un efektivitātes principi. Tāpat arī atvairināšanās var būt atbilstošs atlīdzinājums par nemateriālo kaitējumu, tostarp tad, ja nav iespējams atjaunot stāvokli, kāds pastāvēja pirms šā kaitējuma nodarīšanas, ja vien ar šo atlīdzinājuma veidu var pilnībā kompensēt datu subjektam nodarīto kaitējumu.

Visbeidzot EST skaidroja, ka minētās regulas 82.panta 1.punktā paredzētajām tiesībām uz kompensāciju piemīt tikai un vienīgi kompensējoša, nevis sodoša funkcija. Tāpēc, nosakot finansiālā atlīdzinājuma apmēru, ir jāņem vērā tikai datu subjektam faktiski nodarītais kaitējums. Pārkāpuma smagums vai pārziņa attieksme nevar ietekmēt piešķiramās zaudējumu atlīdzības summu. Atlīdzība nevar tikt noteikta apmērā, kas pārsniegtu pilnu kaitējuma atlīdzinājumu. Gluži tāpat kompensējoša funkcija netiktu ievērota, ja pārziņa attieksme un motivācija tiktu ņemtas vērā, lai noteiktu piešķiramā atlīdzinājuma veidu vai lai piešķirtu atlīdzinājumu, kas ir „mazāks” nekā pilnīgs atlīdzinājums par datu subjektam nodarīto kaitējumu.

4. Eiropas Savienības Tiesas 05.09.2024.

spriedums lietā „BIOR”, C-344/23,

ECLI:EU:C:2024:696

Atbilde uz Senāta 30.05.2023. lēmumu lietā

Nr.SKA-109/2023

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu tika iesniegts saistībā ar tiesvedību starp Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātnisko institūtu „BIOR” un Valsts ieņēmumu dienestu par tarifu klasifikāciju un tādējādi par ievedumtas nodokļiem, kas BIOR jāmaksā par zīmītēm, kuras paredzētas zivju iezīmēšanai.

BIOR muitas procedūrā pieteica preces – plastmasas zivju zīmītes. Precēm tika piemērota ievadumtas nodokļa pamatlīdzība 0%, proti, tika piemērots ievadumtas nodokļa atbrīvojums. Pieteicējs apgalvoja, ka ievestā prece ir zinātniski instrumenti vai aparāti, ko pieteicējs ievad vienīgi nekomerciāliem mērķiem. Valsts ieņēmumu dienests nepiekrīta un pieteicēja ievestajām precēm piemēroja ievadumtas nodokļa likmi 6,5% apmērā. Tāpat lietā ir strīds, vai pieteicēja ievestā prece atbilst Padomes 2009.gada 16.novembra Regulas (EK) Nr.1186/2009, 46.panta „a” apakšpunktā noteiktajam kritērijam „zinātnisks instruments vai aparāts”.

EST norādīja: lai šīs zīmītes varētu kvalificēt par „zinātniskiem instrumentiem” Regulas Nr.1186/2009 izpratnē, tām, ņemot vērā to objektīvās tehniskās īpašības un rezultātus, ko tās ļauj iegūt, ir jābūt vienīgi vai galvenokārt piemērotām zinātniskam darbam. Šajā gadījumā runa ir par zīmītēm, kas pārklātas ar plastmasu vai izgatavotas no polietilēna stieņa un piestiprinātas pie zivīm, lai zinātniskos pētījumos novērotu to migrāciju un augšanu. Lai gan ir taisnība, ka šādas zīmītes var izmantot zinātniskiem mērķiem, tomēr tās, šķiet, var arī rast piemērotu izmantojamību akvakultūrā vai sporta zvejā – rūpnieciskiem vai komerciāliem mērķiem. Līdz ar to tiesa atzina, ka šīs zīmītes neietilpst jēdzienā „zinātniskie instrumenti” regulas izpratnē. Tā vietā tiesa secināja, ka zīmītes ietilpst kombinētās nomenklatūras apakšpozīcijā 3926 90 97, par kurām ir paredzēta muitas nodokļa likme 6,5%.

SENĀTA DIALOGS AR SATVERSMES TIESU 2024.GADĀ

Satversmes tiesai 2024.gadā bijis viens pieteikums no Senāta. Savukārt Satversmes tiesa pieņēmusi lēmumu četrās lietās, kas bija rosinātas pēc Senāta pieteikuma.

SENĀTA PIETEIKUMS SATVERSMES TIESAI

1. Senāta 01.10.2024. lēmums lietā

Nr.SKA-110/2024

Satversmes tiesas 2024.gada 30.oktobra lēmums par lietas ierosināšanu (Nr.2024-28-01)

Senāta izskatīšanā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc personas pieteikuma par administratīvā akta

atcelšanu, ar kuru tā atvaļināta no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta, jo ir sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Senāts secināja, ka iestādes piemērotā tiesību norma nesamērīgi ierobežo pieteicēja tiesības pildīt valsts dienestu (Satversmes 101.panta pirmā daļa) un

tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu (Satversmes 106.panta pirmais teikums). Tāpēc Senāts, tāpat kā citos līdzīgos gadījumos, saskaroties ar absolūtiem aizliegumiem notiesātām personām pildīt kādu dienestu vai īstenot kādas tiesības, nolēma vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā.

Senāts konstatēja, ka Satversmes tiesa 2021.gada 11.jūnija spriedumā lietā Nr.2020-50-01 ir pārbaudījusi konkrētās tiesību normas atbilstību Satversmei un atzinusi, ka tā, ciktāl tā liedz personai atrasties dienestā Valsts policijā, atbilst Satversmei. Taču šajā lietā strīds nav par personu, kas ir dienestā Valsts policijā, bet gan dienestā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā. Senāts saskatīja atšķirības starp abiem dienestiem, kas varētu ietekmēt secinājumu par absolūta aizlieguma

atbilstību Satversmei. Tāpat arī Satversmes tiesa nav izspriedusi jautājumu par šā aizlieguma atbilstību Satversmei attiecībā uz personām, kas ir Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā.

Satversmes tiesa nolēma ierosināt lietu „Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4.panta 4.punkta, ciktāl tas liedz atrasties dienestā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.panta pirmajai daļai un 106.panta pirmajam teikumam”.

ATBILDES NO SATVERSMES TIESAS

1. Satversmes tiesas 2024.gada 11.jūlija spriedums lietā Nr.2023-10-03

Atbilde uz Senāta 16.03.2023. lēmumu lietā Nr.SKA-11/2023

Senāta izskatīšanā bija lieta par administratīvā akta atcelšanu, ar kuru personai aprēķināts nekustamā īpašuma nodoklis, nepiemērojot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu, jo šī persona nav Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomiskās zonas valstu, Šveices Konfederācijas pilsonē vai Latvijas nepilsonē. Senāts uzskatīja, ka lietā piemērojamā tiesību norma – Jūrmalas pilsētas domes 2012.gada 11.oktobra saistošo noteikumu Nr.37 „Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību” 3.punkts – diskriminē pieteicēju uz pilsonības pamata un tādējādi neatbilst Satversmes 91.pantam.

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma nav izdota pienācīgā kārtībā (izdota, pārkāpjot likumā „Par nekustamā īpašuma nodokli” ietvertu pilnvarojumu) un neatbilst Satversmes 91.pantā ietvertajam diskriminācijas aizlieguma principam.

2. Satversmes tiesas 2024.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.2023-44-01

Atbilde uz Senāta 22.11.2023. lēmumu lietā Nr.SKA-157/2023

Senāta izskatīšanā bija lieta par Maksātnespējas kontroles dienesta lēmuma atcelšanu, ar kuru persona atcelta no maksātnespējas administratora amata, jo konstatēts, ka šī persona 16 gadu vecumā tikusi saukta pie kriminālatbildības un pret viņu kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ticis izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata. Senāts uzskatīja, ka lietā piemērojamā tiesību norma – Maksātnespējas likuma 13.panta otrās daļas 3.punkts – neatbilst Satversmes 101. un 106.pantam.

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka aizliegumu personai, attiecībā uz kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz personu nereabilitējoša pamata, ieņemt maksātnespējas administratora amatu, par neatbilstošu Satversmes 106.panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2025.gada 1.jūnija.

Savukārt tiesvedību lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101.panta pirmajai daļai Satversmes tiesa nolēma izbeigt, jo secināja, ka administratora darbība nav saistīta ar valsts varas īstenošanu un administrators nav piederīgs valsts dienestam Satversmes 101.panta pirmās daļas izpratnē.

3. Satversmes tiesas 2024.gada 12.decembra spriedums lietā Nr.2023-46-03

Atbilde uz Senāta 23.11.2023. lēmumu lietā Nr.SKC-266/2023

Senāta tiesvedībā bija civillieta, kurā celta prasība par daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas pārvaldīšanas un saņemto pakalpojumu parāda piedziņu. Parāda summā bija iekļauti maksājumi par ūdens patēriņa starpību, kas aprēķināti, pamatojoties uz Ministru kabineta 2008.gada 9.decembra noteikumu Nr.1013 „Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu” 19.¹ punkta 1.apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā laikā no 2013.gada 1.oktobra līdz 2019.gada 21.novembrim), jo atbildētājs nebija laikus nodevis ūdens patēriņa skaitītāja rādījumus.

Minētajos noteikumos paredzētajā ūdens patēriņa starpības sadales kārtībā netika ņemti vērā papildu apstākļi, kas varēja izraisīt ūdens patēriņa starpību – tostarp avārijas vai remontdarbi. Tāpēc Senāts uzskatīja, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo

atbildētāja pamattiesības uz īpašumu un neatbilst Satversmes 105.pantam.

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētā norma ir atkāpusies no civiltiesību principiem par kopīpašnieku savstarpējām attiecībām un visu ūdens patēriņa starpības segšanas nastu uzlikusi personai, kas nav iesniegusi informāciju par rādījumiem vismaz trīs mēnešus pēc kārtas. Ja pienākums segt visu ūdens patēriņa starpību tiek uzlikts tikai šai personai, neatkarīgi no tā, kāpēc starpība radusies, nevar tikt sasniegts samērīguma un taisnīguma principi atbilstošs rezultāts. Līdz ar to Satversmes tiesa apstrīdēto tiesību normu atzina par neatbilstošu Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētāju konkrētajā civillietā un citām personām civillietās, kurās tiesvedība vēl nav noslēgusies.

4. Satversmes tiesas 2024.gada 17.decembra spriedums lietā Nr.2023-47-01

Atbilde uz Senāta 12.12.2023. lēmumu lietā Nr.SKA-357/2023

Senāta izskatīšanā bija administratīvā lieta par labvēlīga administratīvā akta izdošanu. Tiesu ekspertu padome bija atteikusi resertificēt tiesu ekspertu un izbeigusi tiesu eksperta sertifikāta darbību, pamatojoties uz Tiesu ekspertu likuma 6.panta trešās daļas 5.punktu, jo pieteicēja pirms vairāk nekā desmit gadiem bija saukta pie kriminālatbildības par tišu noziedzīgu nodarījumu, bet vēlāk pieņemts lēmums par krimināllietas izbeigšanu, nosacīti atbrīvojot pieteicēju no kriminālatbildības, nosakot pieteicējai pārbaudes laiku uz sešiem mēnešiem.

Senāts secināja, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir uzskatāms par absolūtu aizliegumu jeb aizliegumu uz mūžu, kas liedz individuāli izvērtēt katru gadījumu atsevišķi. Šāds regulējums visos gadījumos

liedz būt par tiesu ekspertu ikvienai personai, pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējoša pamata, neņemot vērā ne nereabilitējošo apstākļu dažādību, ne citus apsvērumus, piemēram, noziedzīga nodarījuma rezultātā radušos personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturu un kaitīguma pakāpi, kā arī laiku, kas pagājis pēc nodarījuma. Minētais nozīmē to, ka no tiesu ekspertu loka varētu tikt izslēgtas arī tādas personas, kuras neapdraudētu sabiedrības uzticēšanos tiesu ekspertu institūtam un demokrātisko valsts iekārtu. Senāts uzskatīja, ka līdz ar to apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pieteicējas Satversmes 101.panta pirmajā daļā un 106.panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un atrasties valsts dienestā.

Satversmes tiesa apstrīdēto normu, ciktāl tā paredzēja ierobežojumu, kas liedza būt par tiesu ekspertu personai, kura saukta pie kriminālatbildības, bet pret kuru kriminālprocess par tiša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024.gada 1.martam) par neatbilstošu Satversmes 106.panta pirmajam teikumam un attiecībā uz pieteicēju konkrētajā administratīvajā lietā par spēkā neesošu no viņas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Saeima pēc lietas ierosināšanas Satversmes tiesā apstrīdēto normu bija grozījusi, izslēdzot no likuma aizliegumu būt par tiesu ekspertu personām, kuras sauktas pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības. Līdz ar to šajā lietas daļā Satversmes tiesa tiesvedību izbeidza.

Savukārt ņemot vērā to, ka apstrīdētais regulējums tika atzīts par neatbilstošu Satversmes 106.panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa vairs nevērtēja tā atbilstību Satversmes 101.panta pirmajai daļai.

Apkopojumu sagatavoja Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomniece Elīna GRIGORE-BĀRA

2024.gada judikatūras pārskats

BŪTISKI TIESĪBU JAUTĀJUMI SENĀTA PRAKSĒ

KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTS

PIESPIEDU IETEKMĒŠANAS LĪDZEKĻA PIEMĒROŠANA JURIDISKAJAI PERSONAI

SKK-54/2024.¹ Senāts lietā skaidroja, kas ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai.

Senāts norādīja, ka, lai juridiskajai personai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ir jākonstatē divu veidu apstākļi: 1) apstākļi, kas raksturo juridiskās personas saistību ar noziedzīgo nodarījumu: a) nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs; b) nodarījums izdarīts juridiskās personas labā; c) nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā; 2) apstākļi, kas raksturo noziedzīgo nodarījumu izdarījušās fiziskās personas tiesisko saikni ar juridisko personu, proti, tā ir fiziskā persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis: a) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā; b) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; c) īstenojot kontroli juridiskās personas ietvaros.

Ja nav juridiskās personas saiknes ar noziedzīgu nodarījumu vai ar noziedzīgo nodarījumu izdarījušo fizisko personu, piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai nav pamata.

Senāts lietā konstatēja, ka apelācijas instances tiesa, atzīstot, ka apsūdzētie – juridiskās personas, kas nodarbojās ar kravu pārvadājumiem (sabiedrība ar ierobežotu atbildību (turpmāk arī – SIA)), darbinieki – viņiem inkriminētos noziedzīgos nodarījumus, kas saistīti ar kukuļošanu, ir izdarījuši juridiskās personas interesēs, nav izvērtējusi vairākus apstākļus, kuriem ir nozīme lietas taisnīgā izspriešanā. Proti, tiesa nav izvērtējusi tās konstatēto faktu, ka SIA, atklājot savas intereses saistībā ar valsts autoceļu lietošanu, tās direktoram, kas lietā ir viens no apsūdzētajiem, bija uzdevusi konkrētu un viennozīmīgi interpretējamu darba pienākumu – samaksāt autoceļu lietošanas nodevu (iegādāties vinjeti) SIA iznomātajām automašīnām, ja automašīnas iznomātājs to nebija samaksājis. Tāpat tiesa nav izvērtējusi SIA direktora kriminālprocesa ietvaros sniegtās liecības par kukuļa

došanas iemesliem, proti, par to, ka lēmumu dot kukuli viņš ir pieņēmis patstāvīgi, jo nav gribējis, lai viņam būtu problēmas ar priekšniecību sakarā ar to, ka viņš ir aizmirsis samaksāt valsts autoceļu lietošanas nodevu saistībā ar konkrēto automašīnu, kuru apturēja policijas darbinieki.

Turklāt apelācijas instances tiesa, norādot, ka noziedzīgos nodarījumus SIA interesēs ir izdarījuši trīs apsūdzētie – SIA direktors, tās sagādnieks un kravas automašīnas vadītājs –, nav pamatojusi apsūdzēto – kravas automašīnas vadītāja un SIA sagādnieka – saikni ar juridisko personu Krimināllikuma 70.¹ panta izpratnē, proti, nav norādījusi pierādījumus, kas apstiprina, ka šīs personas ir izdarījušas inkriminētos noziedzīgos nodarījumus, balstoties uz tiesībām pārstāvēt SIA vai darboties tās uzdevumā. Tiesas norāde par to, ka SIA ir apsūdzētā automašīnas vadītāja un SIA sagādnieka darbavieta, nav atzīstama par pietiekamu, lai secinātu, ka tiesas nolēmums šajā daļā ir pienācīgi pamatots.

TIESĪBAS UZ PĒDĒJO VĀRDU PROCESĀ PAR PIESPIEDU IETEKMĒŠANAS LĪDZEKĻA PIEMĒROŠANU JURIDISKAJAI PERSONAI

SKK-78/2024.² Senāts sniedza atbildi uz jautājumu, vai juridiskajai personai ir tiesības uz pēdējo vārdu procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu. Šo lietu Senāts skatīja paplašinātā – piecu senatoru sastāvā.

Senāts atzina, ka juridiskai personai procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu nepiemīt tiesības uz pēdējo vārdu. Tās ir īpaši personiskās tiesības (*iura personalissima*), kas pēc savas būtības nav īstenojamas ne ar aizstāvja, ne pārstāvja starpniecību.

Senāts atzina par kļūdainu apelācijas instances tiesas secinājumu, ka juridiskās personas pārstāvim pirmās instances un apelācijas instances tiesā ir tiesības teikt pēdējo vārdu, jo šādas tiesības ir apsūdzētajam, bet juridiskās personas pārstāvja tiesības tiesā ir pielīdzinātas apsūdzētā tiesībām.

Lai arī Kriminālprocesa likuma 86.panta otrās daļas 3.punkts, kurā ietverta pēdējā vārda jēga un būtība, proti, ka pēdējā vārdā tiek pausts subjektīvais viedoklis, bet tāds viedoklis tiek tik cieši saistīts ar tiesību subjektu, ka tiesības to paust nav nošķiramas no paša tiesību subjekta, *expressis verbis* nosaka, ka aizstāvim

¹ Senāta 2024.gada 10.oktobra lēmums lietā Nr.SK-54/2024, ECLI:LV:AT:2024:1010.11860005619.10.L

² Senāta 2024.gada 29.oktobra lēmums lietā Nr.SK-78/2024, ECLI:LV:AT:2024:1029.11816006620.3.L

nav tiesības teikt pēdējo vārdu, šī tiesību norma atklāj, ka pēdējā vārda tiesības ir *iura personalissima*, proti, īpaši personiskas tiesības, kuras pēc savas būtības nav īstenojamas arī ar pārstāvja starpniecību.

Juridiskai personai ir tiesības uz aizstāvību, un tiesas pienākums ir šīs tiesības ievērot, tomēr šīs tiesības īstenojamas bez pēdējā vārda tiesībām un šīs tiesības ir vienīgi pašam apsūdzētajam, kurš ir fiziska, nevis juridiska persona.

APELĀCIJAS INSTANCES TIESAS KOMPETENCE KRIMINĀLLIETAS NOSŪTĪŠANĀ JAUNAI IZSKATĪŠANAI PIRMĀS INSTANCES TIESĀ

SKK-167/2024.³ Senāts skaidroja apelācijas instances tiesas lēmuma par pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanu un lietas nosūtīšanu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā būtību un norādīja uz apstākļiem, kas izvērtējami, pieņemot šo lēmumu.

Vispirms Senāts lietā sniedza atbildi uz jautājumu, vai pierādījumu vērtēšanas prasību neievērošana pirmās instances tiesā var būt par pamatu, lai apelācijas instances tiesa krimināllietu nosūtītu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā.

Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa ir pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 561.panta pirmās daļas pārkāpumu, jo ir pieņēmusi lēmumu atcelt pirmās instances tiesas spriedumu un lietu nosūtīt jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai apstākļos, kad pašas apelācijas instances tiesas kompetencē, konstatējot pirmās instances tiesas pieļautos pārkāpumus pierādījumu vērtēšanā, bija tos novērst.

Senāts uzsvēra, ka atbilstoši Senāta judikatūrā nostiprinātajai atziņai,⁴ kā arī Kriminālprocesa likuma 564.panta ceturtajai daļai apelācijas instances tiesas kā tiesas, kas lietu atkārtoti izskata pēc būtības, kompetencē ietilpst pierādījumu ticamības, attiecināmības un pieļaujamības novērtēšana. Tāpat apelācijas instances tiesas kompetencē ir izvērtēt, vai lietā esošie pierādījumi ir vai nav pietiekami apsūdzētā vainīguma konstatēšanai.

Ja apelācijas protesta vai cietušā apelācijas sūdzības, kuru atbalsta prokurors, izskatīšanas rezultātā apelācijas instances tiesa atceļ attaisnojošu pirmās instances tiesas spriedumu un taisa notiesājošu spriedumu, tai nav saistošs pirmās instances tiesas sniegtais pierādījumu novērtējums un tiesas izdarītie secinājumi. Apelācijas instances tiesa ir tiesīga sniegt citādu – no pirmās instances tiesas atšķirīgu – pierādījumu novērtējumu un izdarīt citādus atzinumus

arī tajā gadījumā, ja papildu pierādījumi apelācijas instances tiesā nav iegūti.⁵

Senāts arī atzina, ka apelācijas instances tiesa ir pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 566.panta pārkāpumu, jo nav uzklaušījusi lietas dalībnieku viedokļus par lietas nosūtīšanu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.

Kriminālprocesa likuma 566.pantā iekļauti nosacījumi, kādi apelācijas instances tiesai jāievēro, lietu nosūtot jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Tajā skaitā tiesai ir pienākums lietas dalībniekiem dot iespēju izteikt viedokli par pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanu pilnībā vai kādā tā daļā un lietas nosūtīšanu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā, ņemot vērā Kriminālprocesa likuma pārkāpumu būtiskumu, apsūdzētā tiesību uz aizstāvību nodrošināšanu un citus apstākļus.

Lietas dalībnieku viedokļi ietilpst to apstākļu kopumā, kuri tiesai jāizvērtē, pieņemot Kriminālprocesa likuma 566.pantā paredzēto lēmumu.

Apelācijas instances tiesas lēmums par pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanu un lietas nosūtīšanu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 566.pantu nav personas vainīgumu konstatējošs lēmums. Tas ir pamats pirmās instances tiesai lietu pilnībā vai kādā tā daļā atkārtoti izskatīt pēc būtības, nodrošinot krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Apelācijas instances tiesa, nosūtot lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā, savā lēmumā nenorāda, kāds nolēmums jāpieņem, izskatot lietu no jauna.

SKK-326/2024.⁶ Senāts sniedza atbildi uz jautājumu, vai pretrunīgs pirmās instances tiesas spriedums daļā par kompensācijas apmēru ir pamats apelācijas instances tiesai lietu nosūtīt jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā.

Atzīmējams, ka Senāts šajā lietā, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 584.panta otro daļu, atzina par nepieciešamu pārsniegt kasācijas protesta apjomu, jo konstatēja, ka apelācijas instances tiesa pieļāvusi tādu Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu, kas nebija norādīts kasācijas protestā.

Apelācijas instances tiesa atcēlusi pirmās instances tiesas spriedumu daļā par cietušās labā noteiktā morālā kaitējuma kompensācijas piedziņu no apsūdzētā un lietu šajā daļā saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 566.pantu nosūtījusi jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā, jo konstatējusi, ka pirmās instances tiesa taisījusi pretrunīgu nolēmumu, proti, sprieduma motīvu

³ Senāta 2024.gada 16 augusta lēmums lietā Nr.SKK-167/2024, ECLI:LV:AT:2024:0816.15850000722.5.L.

⁴ Sk. Senāta 2017.gada 10.oktobra lēmumu lietā Nr.SKK-532/2017, ECLI:LV:AT:2017:1010.15830406610.1.L.

⁵ Sk. Senāta 2024.gada 15.februāra lēmumu lietā Nr.SKK-6/2024, ECLI:LV:AT:2024:0215.11120047317.16.L, 9.2. punktu.

⁶ Senāta 2024.gada 18.septembra lēmums lietā Nr.SKK-326/2024, ECLI:LV:AT:2024:0918.11094026021.8.L.

daļā norādījusi, ka cietušās labā morālā kaitējuma kompensācija nosakāma 500 *euro* un pārējā daļā nav nosakāma, savukārt rezolutīvajā daļā noteikusi, ka no apsūdzētā cietušās labā piedzenama morālā kaitējuma kompensācija 745 *euro*. Pēc apelācijas instances tiesas ieskatiem, pirmās instances tiesa pieļāvusi Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575.panta trešās daļas izpratnē, un šo pārkāpumu nevar novērst apelācijas instances tiesā, nepārkāpjot apsūdzētā un cietušās tiesības, tādēļ lieta daļā par morālā kaitējuma kompensācijas piedziņu nosūtāma jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.

Kriminālprocesa likuma 566.pants noteic, ka tad, ja apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, konstatē Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, kas katrā ziņā izraisa sprieduma atcelšanu vai kādu citu būtisku Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, kuru tā pati nevar novērst, nepārkāpjot apsūdzētā tiesības uz aizstāvību, tā pieņem lēmumu par pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanu pilnībā vai kādā tā daļā un lietas nosūtīšanu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Proti, Kriminālprocesa likuma 566.pants paredz divus tiesiskus pamatus, kad apelācijas instances tiesai lieta jānosūta jaunai skatīšanai pirmās instances tiesā: 1) kad tā konstatē Kriminālprocesa likuma pārkāpumu, kas katrā ziņā izraisa sprieduma atcelšanu; 2) kad tā konstatē kādu citu Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu, kuru tā pati nevar novērst, nepārkāpjot apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.

Senāts norādīja, ka apelācijas instances tiesa, tāpat kā pirmās instances tiesa, lietu izskata pēc būtības, līdz ar to apelācijas instances tiesas kompetencē ietilpst arī jautājuma izlemšana par kaitējuma kompensāciju, kas ir būtisks apstāklis krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam.

Kriminālprocesa likuma pārkāpumi, kas katrā ziņā izraisa sprieduma atcelšanu, minēti Kriminālprocesa likuma 575.panta pirmajā daļā. Kriminālprocesa likuma 566.pantā paredzēto gadījumu, kad lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā, likums tieši nepaskaidro, taču jābūt konstatētam Kriminālprocesa likuma būtiskam pārkāpumam, kuru nav iespējams novērst apelācijas instances tiesā, nepārkāpjot apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.⁷

Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa spriedumā nav norādījusi tādus apstākļus, kas atbilstoši Kriminālprocesa likuma 566.pantam varētu būt par pamatu pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanai un lietas nosūtīšanai jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Tiesa nav pamatojusi, kādēļ apelācijas instances tiesas konstatētais pārkāpums ir tāds, kuru nav iespējams novērst apelācijas instances tiesā, turklāt kaitējuma kompensācijas apmēra samazinājums ir apsūdzētajam labvēlīgs.

Apkopojumu sagatavoja Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomniece Kristīne IVULĀNE

⁷ Senāta 2015.gada 13.marta lēmums lietā Nr.SKK-43/2015, 11094013314.

VI

NO OTRAS PUSES

KĀ DZĪVĒ NEIET KĀ PRET KALNU

Šobrīd daudzi tiesneši, nostrādājuši tiesneša amatā 30 gadus, aiziet izdienas pensijā, nerasnieguši pensijas vecumu. Senāta Civillietu departamenta senatore **ĻUBOVA KUŠNIRE** ir viena no retajām, kura aprīlī beigs tiesneša darbu, sasniegusi maksimālo amata vecumu – 70 gadus. Turklāt joprojām uz tiesu viņa nāk bez sajūtas „kā pret kalnu”, bet arī par dzīvi „pēc tam”, tas ir, pēc aiziešanas pensijā, nesatraucas, jo ir pārliecināta, ka viņa pārmaiņās izdzīvos. Tiesnese ir arī senatores meita Karina Krastiņa, bet neviens no pieciem mazbērniem, šķiet, neies jurista amatā. Bet katram savs ceļš dzīvē. Mūsu saruna „no otras puses” šoreiz ar senatori par viņas profesionālo un arī mazliet dzīves ceļu.

– **Pirmais jautājums viennozīmīgi – kā Jums izdevies saglabāt spēku un enerģiju strādāt tik ilgi? Kā esat pratusi neizdegt kā daudzi, kas strādā tiesneša amatā?**

– Tur noteikti ir simts un viens aspekts, un katram tas būs citādāk. Domāju, ka manā gadījumā ir tas, ka man tiesneša darbā bija pārrāvums. Septiņus gadus es biju Jelgavas rajona tiesas tiesnese un priekšsēdētāja, bet tad strādāju valsts pārvaldē. Pēc 12 gadiem atgriezos tiesneša amatā Administratīvajā tiesā, pēc tam pārgāju civiltiesībās vispirms Tiesu palātā, pēc tam Senātā. Tā man ir bijušas daudzas pārmaiņas, nemītīga attīstība. Un laiks valsts pārvaldē bija ļoti vērtīgs – pirmkārt, tas norādīja, otrkārt, tā ir pavisam citāda nodarbe, atšķirīga no tiesneša darba.

Tiesneša darbs psiholoģiski ir ļoti smags, īpaši krimināllietās. Vienmēr būs kāds, kuru notiesās vai kurš zaudēs. Tas vienmēr zemapziņā uztur sajūtu, cik ļoti pareizi, likumīgi un taisnīgi jābūt izspriestai katrai lietai. Un vēl – strādājot šo darbu, nav padarīta darba efekta. Darbs valsts pārvaldē ir daudzveidīgāks – ir uzdevums, kas jāizpilda, vai situācija, kas jāatrisina, izdari to, nāk cita veida uzdevums. Tiesneša darbā tā nav. Paraksti spriedumu, bet vietā jau stāv nākamā lieta. Darbs nekad nav pilnīgi padarīts. Tāpēc, domāju, 30 gadi tiesneša amatā ir par traku. Vairāki kolēģi, kuri aizgāja pensijā, nesagaidot maksimālo iespējamo vecumu, ir teikuši, ka viņiem jau tajā brīdī bija sajūta, ka viņi iet uz darbu kā pret kalnu.

Man nav tāda sajūta. Domāju, ka tieši tāpēc, ka es biju prom no tiesas. Kad pēc 12 gadu pārtraukuma atsāku, tas bija gandrīz kā no jauna. Līdz ar to man

interese nebija ne zudusi, ne mazinājusies. Man vienmēr ir patīcis meklēt pareizo risinājumu un darīt.

Protams, tas nenozīmē, ka katru dienu man ir absolūta eiforijas sajūta. Tā nav. Ir dienas, kad spriedums patiešām rakstās tā, it kā kāds tev diktētu.

Un ir dienas, kad raksti un raksti, nepatīk un nepatīk, labo un atkal labo, un vēlreiz labo. Tad vajag pārslēgties uz kaut ko citu, piemēram, gatavot lietas rīcības sēdēm. Zinu, ka arī kolēģiem ir līdzīgi.

- Kāpēc 1994.gadā aizgājāt no tiesas? Tiesneši to reti dara.

- Toreiz tiesnešus vēlēja uz termiņu, un 1994.gadā beidzās mans termiņš. Lai ievēlētu no jauna, prasība bija Latvijas pilsonība. Toreiz man tā vēl nebija, jo man pilsonība nepienācās pēctecības ceļā. Mani vecāki ir ukraiņi, dzimtas stāsts ir skarbs kā daudziem: Golodomors, kulaki, apcietināšana, nošaušana... katrs no viņiem Latvijā bija nonācis savā ceļā, bet te viņi satikās un apprecējās, un mēs ar māsu piedzimām un uzaugām Latvijā. Taču izglītību es nebiju ieguvusi latviešu valodā, arī Juridiskajā fakultātē biju mācījusies krievu plūsmā. Tieslietu ministrija gan centās meklēt risinājumu, lai es varu turpināt strādāt. Taču variantu nebija, tiesneša amatu vajadzēja atstāt. Man tas bija ārkārtīgi dziļš un smags zaudējums.

Strādāju līdz pēdējai pilnvaru dienai, un nebiju sagatavojusi sev platformu, kur tālāk doties. Biju viena ar meitu, iekrājumu nekādu nebija, jo toreiz tiesnešu algas bija tādas – no rokas mutē. Tas patiešām bija šoks palikt bez darba. Man tiesā bija brīnišķīga piesēdētāja Regīna Knabe, kura strādāja Jelgavas rajona izpildkomitejā un zināja, ka tur Juridiskajā daļā vajag vadītāju. Pašvaldībā biju īsu brīdi, visai drīz nāca piedāvājums strādāt muižā. Savukārt Regīna kļuva par tiesnesi Talsos, pēc tam Zemgales apgabaltiesā.

Kļuva par Valsts ieņēmumu dienesta Zemgales reģionālās iestādes muitas priekšnieka vietnieci. Manā pārziņā bija kontrolējošās struktūrvienības un atbildēju gan par pārkāpumiem, gan par kontrabandu, pirātiskām precēm, par visu. Faktiski strādāju gan kā vietnieks, gan kā jurists, kurš visus šos jautājumus risina. To vajag piedzīvot! To juridisko problēmu daudzumu, sarežģītību un ātrumu, kādā tās jārisina! Te un tūlīt! Nebija tādu atrunu kā brīvdienas, svētki vai atvaļinājums. Nevarēja teikt, zini, paskatīšos grāmatā vai datorā, padomāšu. Tur bija nepārtraukta kravu kustība un mantu kustība pāri robežai 24 stundas diennaktī abos virzienos. Lielie muitas punkti Grenctāle, Meitene, Jelgavas dzelzceļš, iekšējie muitas punkti Dobelē, Tukumā, Aizkrauklē, Jēkabpilī – katram ik pa brīdim radās jautājumi. Tas bija ļoti saspringts darbs, lēmumus vajadzēja pieņemt ļoti ātri. Bet arī interesants darbs un laba pieredze.

Tad nāca pārmaiņas. Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, savienības ietvaros notika brīva preču kustība, un principā muitas kontroles punkti zaudēja savu nozīmi. Notika reformas, un man piedāvāja vadīt VID Zemgales reģionālās iestādes Juridisko pārvaldi.

Piekritu, jo mani aicināja iestādes direktors Juris Zaharovs – cilvēks, kurš man šķiet viens no labākajiem administratoriem, kādu zinu. Viņš nebija eksperts muitas un nodokļu jomā, bet mācēja sameklēt pareizos cilvēkus un ielikt pareizajās vietās. Viņš absolūti nebaidījās no tā, ka citi ir zinošāki un kaut kādās lietās pārāki par viņu, bet mācēja novērtēt šo cilvēku pievienoto vērtību. Prata tvert lietas globāli un saprast, kas konkrētā brīdī ir aktuāls. Strādāt kopā ar šādu vadītāju bija bauda.

Kad Juris Zaharovs aizgāja no darba, sāka mainīties vadītāji, un man ar viņiem nesakrita uzskati par to, kādi ir iestādes uzdevumi, kā tie īstenojami, kādiem ir jābūt lēmumiem utt. Tās bija stresa pilnas situācijas. Es to negribēju.

Man dzīvē bijis daudz sakritību, kad notiek kaut kas smags, nepatīkams, bet vēlāk saproti, ka labi vien bija, ka tā notika, jo tas pamudināja uz kaut ko vai ievirzīja citā ceļā, kas izrādījās labs un pareizs.

Darba pieredze ārpus tiesu sistēmas ir vērtīgs pienesums tiesneša amatam – citas zināšanas, pieredze, plašāks redzesloks, prasmes un izpratne. Bet neatsverama tiesneša amata priekšrocība un vērtība ir neatkarība, ko pienācīgi spēj novērtēt tie, kas ēduši jurista maizi citās sfērās.

- Un atgriezāties tiesneses amatā. Kāpēc administratīvajā tiesā?

- Toreiz, 2006.gadā, meita jau bija tiesnese Administratīvajā rajona tiesā un, šķiet, viņa arī man ieminējās par konkursu uz tiesneša amatu. Startēju parastajā konkursā kā visi citi, un uz administratīvo tiesu jau toreiz bija nopietns konkurss vairākās atlasēs. Uz administratīvo tiesu gāju tādēļ, ka uz vispārējo tiesu tikt vispār bija sarežģīti, atklātu konkursu tur nebija. Starp citu, no VID Zemgales reģionālās iestādes kādi pieci juristi kļuvuši par tiesnešiem.

Kaut gan biju jau par tiesnesi strādājusi, arī man bija stažēšanās laiks – gan tikai trīs mēneši, citiem seši. Diezgan ātri – pēc diviem gadiem – jau biju Administratīvajā apgabaltiesā.

Apgabaltiesā strādāju vienā sastāvā ar Māri Vīgantū un Līviju Slicu. Māri uzaicināja uz Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātu, un pēc laika uzaicināja arī mani, ne bez viņa ieteikuma. Nācu parunāties pie palātas priekšsēdētāja Gunāra Aigara, un pēc sarunas padomāju – kad pirmajā posmā strādāju tiesā, pamatā skatīju civillietas, un tas ir tas, kam es neapšaubāmi tiesneša darbā pati dodu priekšroku. Tad kāpēc nemēģināt? Turklāt Augstākā tiesa – tas ir arī novērtējums un prestižs.

Gunārs Aigars bija otrs brīnišķīgs vadītājs manā dzīvē. Kā tiesnešu virsvadītājs viņš, manuprāt, ir unikāla parādība. Tiesneši ir ļoti smaga publika, viņi

2010.gadā vienlaikus darbu Augstākajā tiesā sāka pieci tiesneši: (no kreisās) Vēsma Kakste Administratīvo lietu departamentā, Daina Treija Krimināllietu tiesu palātā, Ļubova Kušnīre, Ineta Ozola un Valerijs Maksimovs Civillietu tiesu palātā

2015.gadā Augstākās tiesas delegācija Eiropas Cilvēktiesību tiesā: (no kreisās) Jēkabs Lācis, Ļubova Kušnīre, ECT tiesnesis Mārtiņš Mīts, Rudīte Vīduša, Gunārs Aigars un Voldemārs Čīzevskis

2014.gadā Gunāra Aigara 75 gadu jubilejā kopā ar Civillietu departamenta kolēģēm: (no kreisās) Anda Vītola, Ināra Garda, Ļubova Kušnīre, Vanda Cīrule un Mārīte Zāgere

nemitīgi pieņem lēmumus, un viņiem ir apziņa, ka viņu lēmums ir pareizais. Tur veidojas, manuprāt, zināma profesionālā deformācija, kas, starp citu, atstāj iespaidu arī ārpus darba. Tiesneši, tāpat kā skolotāji, vienmēr labāk par visiem citiem zina, kā ir pareizi. Arī mūsu tuvinieki saka, ka tas arī mums abām ar meitu piemīt. Visi ir personības, kas, man šķiet, ir ļoti normāli un pamatoti, jo tiesnesim pašapziņai jābūt pietiekami augstā līmenī.

Vadīt tiesnešu kolektīvu ir smags un atbildīgs darbs. Tur jābūt lietpratējam. Gunārs Aigars to mācēja ar tādu veselīgu attieksmi, ar zināmu humoru un šarmu. Pat nezinu, kā viņa metodi varētu raksturot, bet Tiesu palātas kuģis veiksmīgi peldēja uz priekšu. Viņš arī gāja tiesas sastāvā, un, ja tas sastāvs gāja zālē, viņš arī vadīja tiesas procesu. Tas bija veselīgi pamācoši. Nekad, pat visskandalozākajās lietās, viņš nezaudēja savaldību, nepavilkās uz emocijām, neuzķērās ne uz kādiem

āķiem. Mierīgi ar dažām frāzēm prata visus apklusināt, un lieta virzījās uz priekšu.

Tāpat viņš vadīja palātas tiesnešu sapulces. Pat nevaru pateikt, ko viņš tādu īpašu darīja vai sacīja, bet viss virzījās uz priekšu. Nebija nekādu kašķu, viņš mācēja tos nolīdzināt jau iedīgli, nepieļaut situācijas eskalāciju.

Man vispār laimējās ar priekšsēdētājiem visās tiesās, kur strādāju: ar Ilzi Freimani Administratīvajā rajona tiesā, Zitu Kupci Administratīvajā apgabaltiesā, Ivaru Bičkoviču Augstākās tiesas vadībā un Civillietu departamenta priekšsēdētājiem Aigaru Strupišu, Edīti Vernušu un Normundu Salenieku. Visur man bija un ir labi kolēģi. Zinoši, gudri, atbalstoši. Tie, kurus nosaucu vārdā, atstājuši spilgtāku iespaidu vai arī vairāk ietekmējos no viņiem.

– Savukārt Jūsu pēdās gājusi meita – studējusi juristos, strādājusi Valsts ieņēmumu dienestā, pēc tam Administratīvajā rajona tiesā un Administratīvajā apgabaltiesā. Jūs viņu virzījāt šajā ceļā?

– Cilvēku atmiņas atšķiras – vienus un tos pašus dzīves notikumus katrs atceras atšķirīgi. Ne velti mēdz teikt, ka liecinieku liecība esot visnedrošākais pierādījums. Ne jau tāpēc, ka cilvēki melo, bet tāpēc, ka mūsu smadzenes ļoti interesanti strādā. Nu tad lūk, par to, kā meita izvēlējās tiesneša profesiju, es stāstu pēc savām atmiņām. Vismaz man stāv prātā, ka es viņu neesmu vedinājusi uz to, lai viņa studē Juridiskajā fakultātē, vēlāk lai pamēģina jurista maizi prokuratūrā, finanšu policijā, tad juridiskajā pārvaldē. Man šķiet, viņa pilnīgi patstāvīgi izvēlējās gan fakultāti, gan turpmāko. Zināmā mērā es biju pat izbrīnīta par viņas izvēli. Varbūt tāpēc, ka tad, kad es pirmajā posmā strādāju tiesā, viņa bija vēl bērns un viņai ne tik ļoti palika atmiņā tās rakstīšanas, kas bija vakaros, brīvdienās, atvaļinājumos. Toreiz jau bija tā, ka šodien izskatīja lietu, un šodien ir jābūt spriedumam. Dienā izskatīja ne vienu, bet piecas, sešas lietas, ar nopietniem strīdiem un daudziem lieciniekiem. Spriedumus rakstījām ar roku, un sekretāre tad pārdrūkāja ar rakstāmmašīnu. Bet meita kā bērns droši vien to nesaprata.

Vasarās meita daudz dzīvoja laukos manas māsas ģimenē, kur arī mani vecāki dzīvoja. Palīdzēja lauku darbos, arī es braucu, kad vien varēju. Mēs abas esam radinātas pie darba un atbildības.

Šķiet, mums abām ir spēcīga analītiskā domāšana, manuprāt, meitai pat spēcīgāka nekā man, jo viņa fizmatu klasē mācījās. Kad kādreiz pārrunājam kādas lietas, mums ir līdzīgs domu gājiens, argumentācija iet apmēram vienādu ceļu. Tādēļ nav brīnums, ka mūsu profesionālās dzīves ceļi veidojušies līdzīgi. Bet kopā gan neesam strādājušas.

Meita, vēl strādājot Valsts ieņēmumu dienestā, ieguva profesionālo izglītību nodokļu jomā divu gadu studijās. Tiesneša darbā viņai viena no specializācijām ir VID lietas, viņa ar cipariem ir labos draugos. Strādājot par tiesnesi, Karīna ieguva arī tiesību maģistra grādu Latvijas Universitātē, un tas viss paralēli ar bērniem, kas nāca pasaulē. Es ļoti lepojos ar viņu un viņas bērniem.

– Jums ir pieci mazbērni. Kāda esat kā vecmāmiņa?

– Karīna man ir vienīgais bērns, bet viņai ir pieci bērni. Man bija viens pret vienu, un tas nozīmē, ka man bija jāiesaistās itin visā. Kad ģimenē ir vairāk bērnu, viņiem notiek tāda kā pašregulācija, daudz tiek atrisināts viņu pašu ietvaros. Un meita vienmēr spējusi pati menedžēt bērnu gaitas. Es varēju būt vecmāmiņa, kas palutina ar saldumiem vai skaistām kleitām.

Mazbērni izauga nemanāmi un ļoti ātri. Vecākajam mazdēlam ir 29 gadi, jaunākajai mazmeitai – 12. Viņi mācās, studē, veido savas dzīves un ir ļoti patstāvīgi. Tas lielā mērā ir meitas ģimenes, it īpaši viņas pašas nopelns.

Studēt juristos neizvēlējās neviens no vecākajiem mazbērniem. Man arī tāda doma nav bijusi, ka gribētu, lai viņi studē juristos. Klusībā cerēju, ka kāds par mediķi izmācīsies – tas jau tāds katras ģimenes klusais sapnis.

– Kad tiesneša amata laiks tuvojas nobeigumam, vai ir kāda lieta vai spriedums, kas īpaši paliks atmiņā?

– Kāds konkrēts spriedums – nē. Bet sajūtas, kuras spilgti atceros, ir saistītas ar pirmo laiku tiesneša amatā. Pats sākums un pirmā lieta. Iepriekšējā dienā esmu ievēlēta, top rīkojums. Ierodos darbā tiesā, un priekšsēdētāja man ir nozīmējusi izskatīšanai krimināllietu, kur apsūdzēti vairāki nepilngadīgie ar neskaitāmām zādzību epizodēm, prokurors, vairāki advokāti, cietušie puse zāles, nepilngadīgo vecāki. Un šī ir mana pirmā lieta, es pirmo reizi eju zālē kā tiesnese. Tas bija izaicinājums. Man palīdzēja tas, ka biju pastrādājusi par palīgu prokuroram, kam bija tiesu uzraudzība, līdz ar to es biju redzējusi tiesas procesu. Un man bija sagatavoti špikeri! Process pa punktiem sarakstīts, kas pēc kā ir darāms. Nolēmumu paraugi visiem dzīves gadījumiem.

Vēl atceros sajūtas kādā krimināllietā, kur noteicu sodu brīvības atņemšanu. Tur bija dažādi noziegumi, laupīšanu ieskaitot, un sodīts atkārtoti, līdz ar to noteicām ļoti garu cietumsodu. Kad lasīju to spriedumu, man elpa trūka un domāju, ka sirds apstāsies, jo šķita, ka tā ir tik smaga uzņemšanās: tu liec parakstu, un tas cilvēks gadu gadiem būs cietumā. Sapratu, ka negribu skatīt krimināllietas, labāk civilīetas, kur, kā sacīja Gunārs Aigars, visa pamatā ir nauda.

Atjaunotā Senāta 25 gadu pasākumā 2020.gadā

Nekad neesmu kavējusi spriedumu termiņus. Un vienmēr esmu rūpīgi izlasījusi lietas un sagatavojusies, pirms iet zālē. Vienīgais gadījums, kad es vispār nezināju lietas materiālus, bija kāda lieta Civillietu tiesu palātas laikā. Bija noticis kaut kāds organizatorisks pārpratums, un es tikai no rīta uzzināju, ka man jāiet zālē, visi cilvēki ir sanākuši, un šajā lietā esmu referente. Tā nebija laba sajūta, tāpēc to atceros.

– Kā plānosiet savas dienas, kad vairs nebūs no Ozolniekiem katru rītu jābrauc uz darbu tiesā?

– Piekritu atziņām, ko citi jau sen ir formulējuši un pateikuši. Dzīve sastāv no pārmaiņām. Tur neko nevar darīt. Katru brīdi kaut kas mainās, ir dažādi dzīves etapi. Izdzīvo tas, kurš spēj pielāgoties. Ja to saproti, tad tu esi izdzīvotājs. Ņemot vērā visas savas dzīves peripetijas, es ceru, ka spēšu izdzīvot.

Skubinu savu palīdzi Līvu, lai taču viņa iet konkursā uz tiesneša amatu, pietiek sēdēt palīgos, ir jāattīstās. Es piesakos viņai par bezmaksas palīgu. Un mēs abas smejamies par to. Bet, ja nopietni, protams, būs jādomā par barību smadzenēm. Lai tās labi funkcionētu arī vecumā, vajag, lai būtu, par ko domāt un par ko spriest. Tā nopietni, ne tikai krustvārdu mīklu līmenī.

Otra lieta – ceļošana. Braucot ar tiesnešu grupām, esmu noskatījusies, ka ir izveidojies tāds kodols, kas parasti brauc ceļojumos, un ceļo ne tikai ar šo grupu,

bet arī individuāli vai ar citām grupām. Ceļo arī tad, kad ir jau pensijā. Ņemot vērā, ka man ceļot patīk ļoti, ļoti, tā varētu būt lieta, ko turpināšu. Starp citu, ceļošana noteikti ir viens no faktoriem, kas man ir palīdzējis neizdegt un neiet uz darbu kā pret kalnu, par ko runājām sarunas sākumā. Kad iekāpu autobusā vai lidmašīnā, man pilnīgi atslēdzas viss, kas ir mājās un darbā. Ja es atvaļinājumu vadu tepat uz vietas, tad man nekad neizdodas, tā teikt, atslēgties, vienmēr būs kaut kādas mājas, ģimenes vajadzības, problēmas, darba jautājumi. Arī lietas neizzūd no prāta – kaut arī es negribētu par tām domāt, bet domājas. Kad izdodas pilnībā atslēgties no visa, tad prāts atgūstas un enerģija atjaunojas.

Bet paļaujos, ka jaunajā dzīves posmā viss notiks tā, kā jānotiek. Citi to sauc par sargeņģeli, citi vēl par kaut ko, bet es savā dzīvē tiešām esmu piedzīvojusi, ka ir situācijas, kurās mani kāds spēks aizved pie pareizā cilvēka un pareizajā virzienā. Jau sākot ar pareizo augstskolu un fakultāti. Kāda man, vienkāršam lauku bērnam Iecavas vidusskolā, varēja būt izpratne par jurisprudenci un citām smalkām būšanām? Bet kaut kas mani aizveda līdz Juridiskajai fakultātei. Un dzīvē ir bijušas daudz tādas situācijas, kad, man pašai pat neapzinoties vajadzību, es patiešām tieku tur, kur būtu jānonāk, un satieku cilvēkus, ar kuriem būtu jāsatiekas.

*Sarunājās Rasma ZVEJNIECE,
Komunikācijas nodaļas vadītāja*

VII VĒSTURE

AUGSTĀKĀS TIESAS ADMINISTRĀCIJAI 20 GADI

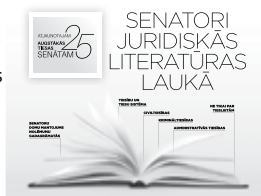
Svarīgākie notikumi Administrācijas darbā

- ES finansēts projekts „Augstākās tiesas kā tiesību sistēmu efektivitātes garants”
- Pabeigta tiesas reorganizācija – turpmāk tikai kasācijas instance
- Grāmata par Civillietu tiesu palātas vēsturi
- Izstāde par Tiesu palātu vēsturi
- Stratēģija 2017.–2020. gadam
- Plaša telpu pārkārtošana, darba apstākļu uzlabošana
- Personāla rīkojumi elektroniskā formātā
- Divas lietvedības elektroniskās sistēmas: DocLogix iestādes sarakstei, TIS1 tieslietām
- Tiesnešu ētikas komisijas atziņu krājums

- Latvijas Senāta simtgade
- Atgūts Senāta nosaukums, uzraksts virs ieejas
- Grāmata „Senatoru atziņas. 100 un vairāk”
- Latvijas Senāta simtgades pasākumi pašvaldībās
- Divas starptautiskas konferences
- Personāla elektroniskā pašapkalpošanās sistēma HorizonHOP
- Izstāde „Senatori juridiskās literatūras laukā”
- Īsfilma par Augstāko tiesu
- Pirmā Ģimeņu diena

- Ziedojumi Ukrainai
- Projekts Ukrainas atbalstam integrācijai Eiropas Savienībā
- Projekts „Senāts par Satversmi”
- Starptautiska konference „Augstāko tiesu loma konstitūcijas vērtību stiprināšanā”
- Temīdas telts „Lampā”, tiesnešu un politologu duels
- Video pamācības par judikatūras arhīvu
- Zinātniski analītisko padomnieku sanāksmju sākums
- Ziemeļvalstu Ministru padomes projekts padomnieku un palīgu pieredzei
- Videosarunas ar Andri Gulānu
- Pirmā Muzeju nakts

- Starptautiska konference, veltīta 20 gadiem Eiropas Savienībā
- Video par civillietas ceļu Senātā un darbinieku amatiem
- Jauniešu videointervijas ar senatoriem
- Tiesas klientu aptauja
- Atvērtο durvju dienas augstskolām
- Izstāde par senatoru dāvinājumiem muzejam
- TIS2 tieslietu dokumentu aprītei
- Uzsākts mākslīgā intelekta projekts

2016

2018

2020

2022

2024

2017

2019

2021

2023

- Valsts prezidenta vizīte
- Starptautiska konference par Augstāko tiesu darba organizāciju
- Filma „Senatori 1918–1940”
- Izstāde par Latvijas Senāta vēsturi
- Ozols Kristapa Valtera piemiņai Kuldīgā
- Jauns judikatūras modulis mājaslapā
- Tieslietu padomes sekretariāts pārņem TP atbalsta funkciju

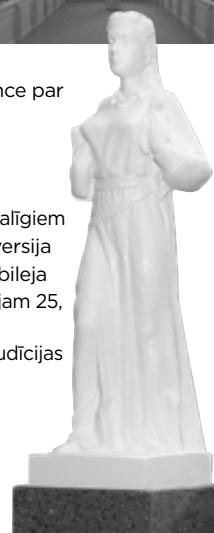

- Apvienota Kanceleja un Dokumentu pārvaldības nodaļa
- Projektu vadītājs
- Pirmoreiz sarunu festivālā „Lampā”: „Tiesa. Taisnīgums. Tiesneša mugurkauls”
- Personāla saliedēšanas pasākumi, pirmā darbinieku aptauja
- Latvijas uzņēmēju aptauja par Augstāko tiesu
- Lietvedības sistēma ALS
- Elastīgais darba laiks
- Ziemeļvalstu Ministru padomes atbalstīts projekts tiesnešu palīgiem
- Izstāde par Tiesu pils vēsturi
- Senāta nolēmumu krājums pašu spēkiem

e.lieta

- Sākas E-lietas projekts
- Mentoringa programma jaunajiem darbiniekiem
- Jauna mājaslapa
- Administratīvās justīcijas simtgades izstāde un pasākumi
- Video par Senāta juridiskajiem resursiem
- Virtuālā ekskursija pa tiesas telpām
- Diskusija „Lampā” „Cik vērtā ir cilvēka cieņa?”

- Plēnuma zāle
- ACA-Europe konference Rīgā
- ES Tiesas Administrācijas vizīte
- Starptautiska konference par ECT spriedumu izpildi
- Animācijas filmiņas un skolotāju seminārs
- Specializēta mācību programma senatoru palīgiem
- Biļetena elektroniskā versija
- Latvijas Senāta 105. jubileja
- Augstākās tiesas muzejam 25, „Muzeja lietu stāsti”
- Kolektīva pasākumi: Erudīcijas spēle, Hobiju izstāde
- Diskusija ar Cēsu jauniešiem „Lampā”
- Izstāde par Latvijas Tiesnešu biedrību
- Radošā Temīdas balva Administrācijai

ADMINISTRĀCIJAS 20 GADU DARBS SEKMĒJIS AUGSTĀKĀS TIESAS NEATKARĪBU UN ATTĪSTĪBU

2004. gada 30. decembrī Augstākās tiesas priekšsēdētājs izdeva rīkojumu par Administrācijas veidošanu, un 2005. gada 20. janvārī tā sāka darbu. Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 50.¹pantu Administrācija ir Augstākās tiesas struktūrvienība, kas veic finanšu vadību, gādā par materiāltehnisko nodrošinājumu, kārtu lietvedību, organizē personālvadību un mācības, nodrošina saziņu ar sabiedrību, veic starptautisko sadarbību.

Augstākās tiesas Administrācijas vadītājas Anita Kehre un Sandra Lapiņa 20 gadu pasākumā

„Augstākās tiesas Administrācijas izveidošana pirms 20 gadiem bija pareizs lēmums un rīcība, un nekādas reformas nedrīkst mazināt Augstākās tiesas neatkarību un patstāvību,” Administrācijas 20 gadu pasākumā uzsvēra Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs. Augstākajai tiesai ir īpaša loma valsts tiesu sistēmas hierarhijā, tādēļ tai jābauda visaugstākā neatkarības pakāpe, un viens no priekšnoteikumiem tam ir sava patstāvīga tiesas pārvaldība, ko nodrošina Augstākās tiesas Administrācija.

Taču pirms 20 gadiem, kad Augstākajā tiesā tika veidota Administrācija, tas nebija tik pašsaprotami. Toreizējais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns atcerējās: nebija vēsturiskās pieredzes, jo nekad agrāk tā nebija bijis, bija arī iekšējā pretestība, jo ne visi izprata pārmaiņu nepieciešamību. Taču mērķis bija Augstāko tiesu izveidot par moderni pārvaldītu iestādi ar sakārtotiem iekšējiem procesiem, labu tehnisko nodrošinājumu, plānveidīgu attīstību, kas zināmā mērā būtu Latvijas tiesu sistēmas svarīgākais komunikators un labas pārvaldības piemērs.

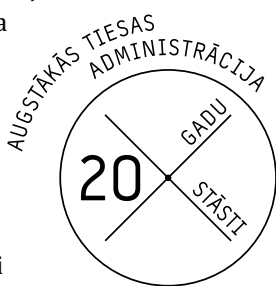
Administrācijas pirmā vadītāja Anita Kehre kā toreizējo mērķi akcentēja Augstākās tiesas neatkarības stiprināšanu: „Neatkarība ir ļoti liels vārds, tāpēc ar to var dažkārt mēģināt „piesiegties”. Neatkarība ir abstrakts vārds, tāpēc dažkārt var mēģināt to „staipīt” pēc savas vajadzības. Man neatkarība pirmkārt ir svēts vārds, un ir patiesss gandarījums par to, ka manas valsts Augstākā

tiesa ir neatkarīga, profesionāla iestāde ar ļoti augstiem standartiem.” Viņa ir gandarīta arī par Administrācijas vadības komandu, ko toreiz izveidoja un kas gandrīz nemainīgā sastāvā strādājusi visus šos gadus.

Arī Sandra Lapiņa, Augstākās tiesas Administrācijas vadītāja jau 17 gadus, sacīja: „Atskatoties uz šiem 20 gadiem, jāsaka, ka bijuši dažādi izaicinājumi un notikumi, bet visi kopā esam spējuši saglabāt svarīgākās vērtības – vēlmi attīstīties, spēju sadarboties un nemainīgu vadītāju komandu jau 17 gadus, ar ko, manuprāt, esam unikāli.”

Viņa uzsvēra, ka Administrācijas darbs vienmēr ir un būs komandas darbs, kopīgi radītās idejas īstenojušās tiesai būtiskos un nozīmīgos projektos. Administrācija strādājusi trīs priekšsēdētāju – Andra Guļāna, Ivara Bičkoviča un Aigara Strupiša – vadībā, kuri devuši vērtīgu skatījumu uz dažādām vadības pieejām, personībām un stratēģijām. Katrs vadītājs ir sniedzis unikālu pieredzi, katrs sadarbības modelis ir bijis atšķirīgs, ļāvis mācīties, attīstīties un neieslīgt rutīnā.

Atskatoties uz paveikto, Administrācija izdevusi grāmatu „Augstākās tiesas Administrācija. 20 gadu 20 stāsti”, ko kopā ar Augstākās tiesas priekšsēdētājiem, senatoriem un sadarbības partneriem atvēra 20. jubilejas rītā 20.janvārī. Darbs turpinās. Administrācijas darba mērķis arī turpmāk paliek nemainīgs – visās tai uzticētajās jomās nodrošināt Augstākās tiesas darbu visaugstākajā līmenī.

Administrācija 2025.gada februārī

1.rindā no kreisās Pāvels Veleckis, Zane Mičule, Elīna Majore, Rasma Zvejniece, Sandra Lepiņa, Gunta Auziņa, Ilze Leja, Uldis Čuma-Zvirbulis;

2.rindā Madlēna Balttrašūna, Ilona Gudreniece, Anda Straume, Eva Jansone, Kristīne Kiseļova, Gunta Rudzīte, Svetlana Reško, Nils Surkovs, Baiba Kataja, Olga Petrova, Elvīra Grigorjeva, Līgita Bičele, Brigita Ģerķe, Agnis Valvods; 3.rindā Austris Līvāns, Viesturs Keisels, Beāte Ubagovska, Aiga Melņikova, Līga Kuplā, Vīzma Apiņa, Iveta Jaudzema, Vilma Skūzmane, Ivonna Pļavniece, Kitiņa Mālniece, Eva Bičele, Anda Egļīte, Armands Bāliņš, Pēteris Kiseļevs

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv

Twitter: @Augstaka_tiesa